

baltų lankų rinktinė proza

Marguerite
Yourcenar

Filosofinis akmuo

MARGUERITE
YOURCENAR

Filosofinis akmuo

Traduit du français en lituanien par
Iš prancūzų kalbos vertė
VIOLETA TAURAGIENĖ

baltos lankos

UDK 840-3
Yo-171

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme de Participation à la Publication "Oscar Milosz", bénéficie du soutien du Ministère français des Affaires Etrangères, de l'Ambassade de France en Lituanie et du Centre Culturel français de Vilnius

Knygos leidimą remia Prancūzijos užsienio reikalų ministerija, Prancūzijos ambasada Lietuvoje, Prancūzų kultūros centras (Oskaro Milašiaus programa knygų leidybai remti)

Redagavo NIJOLĖ KVARACIEJŪTĖ

Apipavidalino VIDA KURAITĖ

Viršelyje panaudotas XV amžiaus freskos Sicilijoje fragmentas
Versta iš Marguerite Yourcenar, *L'Œuvre au Noir*,
Gallimard, 1991

Printed in Lithuania
ISBN 9955-00-037-6

PIRMOJI DALIS

KLAJONIŲ METAI

Nec certam sedem, nec propriam faciem, nec munus ullum peculiare tibi dedimus, o Adam, ut quam sedem, quam faciem, quae munera tute optaveris, ea, pro voto, pro tua sententia, habeas et possideas. Definita ceteris natura intra praescriptas a nobis leges coercetur. Tu, nullis angustiis coercitus, pro tuo arbitrio, in cuius manu te posui, tibi illam praefinies. Medium te mundi posui, ut circumspiceres inde commodius quicquid est in mundo. Nec te caelestem neque terrenum, neque mortalem neque immortalem fecimus, ut tui ipsius quasi arbitrarius honorariusque plastes et fictor, in quam malueris tute formam effingas...

Pico della Mirandola
Oratio de hominis dignitate

Nesuteikiau tau nei veido, nei kokios aiškios vietos, nei kokio tau vienam būdingo talento, o Adomai, idant, panorėjęs įgyti veidą, vietą ir talentą, pats juos išsikovotum ir turėtum pagal savo valią. Mano įstatymų saistomoje gamtoje yra kitų rūšių būtybių. Bet tau nenumatytos jokios ribos, savo paties laisva valia, kurią tau įdaviau, pats apsibrėži prigimtį. Nuskyriau tave į patį pasaulio centrą, kad geriau matytum, ko pasaulyje esama. Nepadariau tavęs nei dangiško, nei žemiško, maraus nei nemaraus, kad pats, laisvai it geras tapytojas ar išmoningas skulptorius, užbaigtum savo pavidalą.

DIDYSIS KELIAS

Dažnai sustodamas atsikvėpti, Anri Maksimilianas Ligras keliavo į Paryžių.

Apie kivirčus, supriešinusius karalių su imperatoriumi, jis nenutuokė nieko. Žinojo tik, kad taikos sutartis, pasirašyta vos prieš kelis mėnesius, jau brizgo it nudėvėtas rūbas. Niekam nebuvo paslaptis, kad Fransua de Valua tebesvaidė geidulingus žvilgsnius į Milano hercogystę lyg nelaimingas įsimylėjėlis į savo gražuolę; iš pasitikėjimo vertų šaltinių buvo žinoma, kad Savojos kunigaikščio pasienyje jis patylomis rinko ir ginklavo naują kariuomenę, kuri turėjo grįžti Pavijon susirinkti prarastų pentinų. Tačiau Anri Maksimilianui Italija buvo ištraukos iš Vergilijaus, perpinamos sausų jo tėvo bankininko kelionių ataskaitų; kitapus apsišarvavusio ledu kalnyno jis regėjo raitelių gretas, besileidžiančias į didžiulius derlingus, kaip sapnas nuostabius kraštus: rusvos lygumos, kleganėios versmės, iš kurių geria baltos bandos; miestai, išraižyti it gražiai išdirbtos odos brangenybių dėžutės, kaupinos aukso, prieskonių; kiekvienas jų turtingas it prekijų sandėlis ir drauge iškilmingas nelyginant bažnyčia; sodai su begale statulų, salės su krūvomis retų manuskriptų, šilkais apsitaisiusios moterys maloniai pasitinka šlovingąjį jauną kapitoną, išrankiausi skanėstai ir orgijos, o ant masyvių sidabro stalų Venecijos stiklo buteliuose – sodrus malvazijos švitesys.

Prieš keletą dienų jis be gailesčio atsisveikino su gimtaisiais namais Briugėje ir su prekijo sūnaus ateitimi. Vieną vakarą

šlubas seržantas, gyręsis, jog tarnavo Italijoje Karolio VIII laikais, suvaidino savo žygdarbius, priporino apie merginas bei aukso maišus, kuriuos lytėjo jo pirštai, kai jie plėšikavo miestuose. Atsilygindamas už besaikį gyrimąsi, Anri Maksimilianas pavaišino jį toje tavernoje dviem pintom vyno. Grįžęs namo, tarė sau, jog atėjo laikas ir pačiam patikrinti, ar žemė apskrita. Būsimasis konetablis kiek padvejojo – į imperatoriaus ar į Prancūzijos karaliaus kariuomenę užsiverbuoti, galiausiai nutarė mesti monetą: imperatorius pralaimėjo. Tarnaitė išplepėjo apie jo pasirengimą išvykti. Iš pradžių Anri Žiustas šėrė porą skambių smūgių sūnui palaidūnui, paskui, suminkštėjęs, kai išvydo savo jaunėlį ilgu sijonu, vedžiojamą už pasaitėlio ant svetainės kilimo, pokštaudamas palinkėjo vyresniajam gero vėjo pas lengvabūdžius prancūzus. Iš dalies veikiamas tėviškos meilės, tačiau kur kas labiau tuštybės ir noro įsitikinti savo galia, pasižadėjo parašyti, kada reikės, metrui Miuzo, savo agentui Lione, kad šis rekomenduotų neklaužadą sūnų admirolui Šabo de Brionui, gerokai įsiskolinusiam Ligro bankui. Nors Anri Maksimilianas ir nusipurtė nuo kojų šeimyninio kromo dulkes, ne taip lengvai liausiesi būti sūnum žmogaus, kuris užkelia ir nuleidžia maisto prekių kainas ir skolina pinigus karaliams. Būsimojo didvyrio motina prikimšo jam į kišenes maisto ir patyliukais įspraudė pinigų kelionei.

Traukdamas pro Dranutrą, kur buvo tėvo sodyba, jis įkalbėjo valdytoją, kad šis duotų mainais į jo jau šlubčiojančią kumelę gražiausią bankininko arklidės ristūną. Bet jau Sen Kantene jį pardavė – iš dalies todėl, kad puikusis ristūnas tiesiog magiškai didino jo sąskaitas tavernų šeimininkų grifelinėse lentelėse, iš dalies todėl, kad pernelyg prabangūs pakinktai trukdė iki valiai mėgautis didžiojo kelio džiaugsmais. Tausodamas pinigus, kurie slydo jam pro pirštus greičiau, nei buvo galima tikėtis, Anri Maksimilianas drauge su vežikais valgė skurdžiose smuklėse karčius lašinius, turkiškus žirnius, miegojo ant šiaudų, tačiau per gėrynes ir lošdamas kortomis lengva širdim prarasdavo

sumas, sutaupytas atsisakius geresnės nakvynės. Retkarčiais kokioje vienišoje fermoje maloninga našlelė pasiūlydavo jam duonos ir savo lovą. Neužmiršdavo jis ir senovės autorių, kurie svarino jam kišenes ėriuko oda įrištais tomeliais, nusavintais iš anksto, kaip dalis palikimo, iš dėdės, kanauninko Bartolomėjaus Kampanuso, knygų kolekcininko, bibliotekos. Vidudienį, išsidriekęs pievoje, jis balsiai juokdavosi iš kokio nors lotyniško Marcialio pokšto arba, užėjus svajingesnei nuotaikai, melancholiškai spjaudydamas į balą, svajodavo apie kokią santūrią, išmintingą damą, kuriai paskirs petrarkiškuose sonetuose savo gyvenimą ir sielą. Paskui užsnūsdavo, batų galai kyšodavo dangaus fone nelyginant bažnyčios varpinės, aukštos avižos atrodydavo it žaliomis striukėmis vilkinčių landsknechtų būrys, aguona tapdavo dailia mergina suglamžytu sijonu. Kartais apsikabinęs žemę jaunasis milžinas susapnuodavo meilės sapnus. Bet jį pažadindavo čia musė, čia didysis kaimo varpas; užsismaukęs kepurę ant ausies, šapų prikritusiais gelsvais plaukais, pailgu kampuotu veidu (vien tik nosis), įraudusiu nuo saulės ir šalto vandens, Anri Maksimilianas džiugiai žingsniavo į savo šlovę.

Pajuokaudavo su praeiviais, pasiteiraudavo naujienų. Išėjęs į kelią po poilsio La Fere, už kokio šimto tuazų išvydo priešais piligrimą. Šis ėjo greitai. Išsiilgęs kalbos, Anri Maksimilianas paspartino žingsnį.

– Pasimelskite už mane, kai atvyksit į Kompostelį, – linksmai tarė flamandas.

– Atspėjote, – atsakė jam pakeleivis. – Kaip tik ir einu ten.

Kai šis pasigręžė, po rudu gobtuvu Anri Maksimilianas atpažino Zenoną.

Tas ilgakaklis liesas vaikinas, rodės, geroku sieksniu buvo ūgtelėjęs nuo paskutinio jųdviejų šėliojimo per rudens mugę. Gražus, vis dar toks pat išblyškęs jo veidas atrodė išsekęs, o eigasty regėjos įnirtinga skuba.

– Sveikas, pusbroli! – nudžiugo Anri Maksimilianas. – Kanauninkas Kampanusas laukė jūsų Briugėje visą žiemą, Jo

Magnificencija Liuveno rektorius jums negrįžus raunasi plaukus, o jūs staiga išdygstate tuščiam kely kaip paskutinis... nesakysiu kas.

– Abatas Mitrė iš Gento Sen Bavono katedros surado man tarnybą, – apdairiai pasiaiškino Zenonas. – Argi jis – ne garbingas globėjas? Bet verčiau pasakykit, kodėl jūs valkataujate Prancūzijos keliuose.

– Ir jūs gal čia kiek dėtas, – atsakė jaunesnis keliauninkas. – Kaip jūs metėte Teologijos mokyklą, taip aš mečiau tėvo verslą. Bet, regis, jūs iškeitėte Jo Magnificenciją Rektorių į abatą Mitrė...

– Norit pasišaipyti, – tarė mokslo vyras. – Iš pradžios visada būni kieno nors *famulus**.

– Verčiau jau nešioti arkebuzą, – atsakė Anri Maksimilianas.

Zenonas pervėrė jį niekinamu žvilgsniu:

– Jūsų tėvas pakankamai turtingas nupirkti jums geriausią imperatoriaus Karolio landsknechtų draugiją. – Ir pridūrė: – Jei tik judu abu manote, kad karo amatas – deramas užsiėmimas vyrui.

– Landsknechtai, kuriuos galėtų man nupirkti tėvas, žavi mane tiek pat, kiek jus jūsų abatų įplaukos, – atsikirto Anri Maksimilianas. – Be to, damoms tinkamai tarnaujama tik Prancūzijoje.

Juokas liko neišgirstas. Būsimasis kapitonas stabtelėjo nusipirkti iš valstiečio saują vyšnių. Bičiuliai atsisėdo atšlaitėje pavalgyti.

– Jūs apsitaisęs tų kvailių drabužiais, – prabilo Anri Maksimilianas, smalsiai apžiūrinėdamas keliauninko rūbus.

– Taip, – atsiliepė Zenonas. – Knygų šienas mane išvargino. Judantį tekstą tyrinėti daug maloniau: tūkstančius romėniškų ir arabiškų skaičių, raides, išvingiuotas čia iš kairės į dešinę, kaip mūsiškių rašytojų, čia iš dešinės į kairę, kaip Rytų rankraščiuose. Tuščias vietas, reiškiančias marą ir karą. Raudonu

* Mokinys (*lot.*). Čia ir toliau žvaigždute žymimi vertėjos paaiškinimai.

krauju išvedžiotas antraštes. Ir visur – ženklai, o retkarčiais ir dėmės, dar keistesnės už ženklus... Koksai drabužis geriau tiktų, jei nori likti nepastebėtas kelyje?.. Mano kojos klajoja po pasaulį nelyg vabzdžiai po storą psalmyną.

– Na gerai, – nerūpestingai atsakė Anri Maksimilianas. – Bet kam keliauti į Kompostelį? Neįsivaizduoju jūsų sėdinčio tarp įmitusių vienuolių ir sniaukrojančio bažnytines giesmes.

– Fe, – atsakė piligrimas. – Ką veikčiau su tais dykūnais, su tais veršiais? Tik kad Leono jakobitų prioras domisi alchemija. Jis susirašinėjo su kanauninku Bartolomėjumi Kampanusu, mielu mūsų dėdule, tuo nykiu neišmanėliu, kuris kartais ima ir netyčia įžengia į draudžiamas ribas. O Sen Bavono abatas savo laišku įtikino jį pasidalyti žiniomis su manim. Tik privalau skubėti, nes jis jau senas. Bijau, užmirš, ką išmokęs, numirs.

– Jis maitins jus žaliais svogūnais ir vers graibyti putas nuo siera pagardintos vario sriubos. Didžiai dėkoju! Manau, dėdamas mažiau pastangų pelnysiu geresnį duonos kąsnį.

Zenonas atsistojo nieko neatsakęs. Tada, išspjaudamas ant žemės paskutinius kauliukus, Anri Maksimilianas pridūrė:

– Taika šlubuoja, broli Zenonai. Valdovai plėšia kits kitam iš rankų šalis tarsi girtuokliai valgius tavernoje... Štai čia Provansas – saldus meduolis, o ten – Milano hercogystė, tas ungurių paštetas. Žiūrėk, ir man burnon iš viso to nukris trupinėlis šlovės.

– *Ineptissima vanitas**, – sausai atkirto jaunasis mokslo vyras. – Ar vis dar teikiate reikšmės tam iš burnų sklindančiam vėjui?

– Man šešiolika metų, – atsakė Anri Maksimilianas. – Po penkiolikos metų pamatysim, ar neprilygstu kartais Aleksandrui. Po trisdešimties taps aišku, ar esu vertas velionio Cezario. Negi turėčiau nugyventi gyvenimą matuodamas gelumbę Vilnų gatvės krautuvėlėje? Aš noriu tapti žmogumi.

* Paika tuštybė (*lot.*).

– Man dvidešimt, – paskaičiavo Zenonas. – Geriausiu atveju turiu dar penkiasdešimt metų studijoms, kol ši makaulė virs lavono kaukole. Galite semtis miglų ir herojų iš Plutarcho, broli Anri. Aš noriu būti daugiau nei šiaip žmogus.

– Aš keliauju link Alpių, – tarė Anri Maksimilianas.

– Aš – link Pirėnų, – atitarė Zenonas.

Jiedu nutilo. Lygus tuopomis apkraštuotas kelias vėrė prieš juos beribio pasaulio lopinėlį. Siekiantis galios ir siekiantis žinių žengė kits greta kito.

– Matote, – vėl prabilo Zenonas, – už šito kaimo – kiti kaimai, už šios abatijos – kitos abatijos, už šios tvirtovės – kitos tvirtovės. Ir kiekviena šita akmens pilis bei medinė lūšna turi virš savęs idėjų bei nuomonių statinį, kur kvailius gyvenimas aptveria mūro siena, o išminčiams atidaro siaurutę angą. Už Alpių – Italija. Už Pirėnų – Ispanija. Vienoj pusėj – Piko dela Mirandolos šalis, kitoje – Avicenos. Dar toliau – jūra, o anapus jūros ir jos platybių – Arabija, Morėja, Indija, abi Amerikos. Ir visur – slėniai, kuriuose renkamos vaistažolės, uolos, kuriose slypi metalai, ir kiekvienas jų simbolizuoja Didžiosios Transmutacijos akimirką; visur magiškos formulės, įstrigusios mirusiųjų lūpose, dievai, kurių kiekvienas turi savo pažadą, minios žmonių, kurių kiekvienas mano esąs pasaulio centras. Kas gali būti toks beprotis, kad mirtų neapėjęs bent jau savo kalėjimo? Matote, broli Anri, aš iš tikrųjų piligrimas. Kelias ilgas, bet aš dar jaunas.

– Pasaulis didelis, – pasakė Anri Maksimilianas.

– Pasaulis didelis, – rimtai atitarė Zenonas. – Tebūnie malonė Tojo, kuris galbūt Yra, išplėsti žmogaus širdį taip, kad jon sutilptų visas gyvenimas.

Jiedu ir vėl nutilo. Neilgai trukus Anri Maksimilianas, patapšnojęs sau per pakaušį, pratrūko juoktis:

– Zenonai, ar prisimenate savo bičiulį Kolą Gelą, alaus mėgėją, jūsų prisiekusįjį šventojo Jono apeigų brolį? Jis metė mano tėtušio manufaktūrą, kur žmonės, beje, miršta badu, grįžo

Briugėn, vaikšto gatvėmis su rožiniu ant riešo ir murma „Tėve mūsų“ už savo Tomą, kuriam jūsų mašinos sumaišė protą. Jis vadina jus velnio, Judo ir Antikristo sėbru. O kur dingo jo Perotenas, nežino niekas, regis, šėtonas jį pasičiupo.

Bjauri grimasa iškreipė jaunojo mokslo vyro veidą ir iškart jį pasendino:

– Visa tai paistalai, – atsakė jis. – Užmirškim tuos tamsuolius. Kokie yra, tokie yra: žaliava, kurią jūsų tėvas paverčia auksu, ir vieną gražią dieną jūs jį paveldėsit. Nekalbėkit man apie mašinas nei apie sulaužytus kaklus, ir aš jums nekalbėsiu nei apie suluošintas aną vasarą kumelaites, kurias jūs pirkote skolon iš Dranutro arklių pirklio, nei apie suvedžiotas merginas, nei apie statines vyno, kurioms jūs išmušėte dugnus.

Nieko neatsakydamas Anri Maksimilianas patyliukais švilpčiojo kareivišką dainelę. Dabar jiedu kalbėjo tik apie prastą kelių būklę ir nakvynės kainas.

* * *

Išsiskyrė jiedu ties artimiausia kryžkele. Anri Maksimilianas pasirinko vieškelį. Zenonas nužingsniavo lauko keliuku. Staiga jaunesnysis pasuko atgal, pasivijo bičiulį ir, uždėjęs ranką piligrimui ant peties, prabilo:

– Broli, ar prisimenate Viviną, tą išblyškusią mergaitę, kurią gindavote anuomet, kai mes, padykėliai, eidami iš mokyklos, taikydavomės įžnybti jai į sėdynę? Ji myli jus, sakosi susaistyta su jumis įžadu; ji ką tik atsakė vienam miesto tarybos nariui, kuris jai piršosi. Teta rėžė jai gerą antausį ir pasodino ant duonos ir vandens, bet ji nepasiduoda. Pasakė, kad lauks jūsų, jeigu reikės, iki pasaulio pabaigos.

Zenonas staiga sustojo. Kažkoks šešėlis šmėstelėjo jo akyse, paskui išnyko it garo debesėlis virš degančių žarijų.

– Bala nematė, – atsakė. – Kas bendra tarp manęs ir tos sušertos per skruostą mergaitės? Kitas laukia manęs kitur. Pas jį ir einu.

Ir nužingsniavo keliu.

– Kas? – paklausė priblokštas Anri Maksimilianas. – Tasai bedantis Leono prioras?

Zenonas pasigręžė ir atsakė:

– *Hic Zeno*. Aš pats.

ZENONO VAIKYSTĖ

Pasaulį Zenonas išvydo prieš dvidešimtį metų nuo šio susitikimo Anri Žiusto namuose Briugėje. Jo motina buvo vardu Hilzonda, o tėvas Alberikas de Numi buvo jaunas prelatas, senos florentiečių giminės atžala.

Meseras Alberikas de Numi švytėjo Bordžų rūmuose dar pačioje savo ilgaplaukės, polėkio kupinos paauglystės pradžioje. Per pertraukas tarp jaučių kautynių Šv. Petro aikštėje jis mėgdavo šnektelti apie arklius ir mašinas su Leonardu da Vinčiu, tada tarnavusiu Cezariui Bordžai inžinieriumi; vėliau, gaubiamas melancholiško dvidešimt dvejų metų spindesio, tapo vienu iš nedaugelio jaunų dvariškių, kuriems aistringa Mikelandželo draugystė tarsi suteikė kokį titulą. Patyrė keletą nuotykių, pasibaigusių durklo dūriais; pradėjo kolekcionuoti senas skulptūras ir gemas; slaptas ryšys su Džulija Farneze jo karjerai nepakenkė. Klastingos jo gudrybės Sinigalijoje, padėjusios įvaryti į pinkles ir pražudyti Šventojo Sosto priešininkus, pelnė jam popiežiaus ir jo sūnaus malonę; Nerpio vyskupystė jau kone buvo pažadėta jam, bet netikėta Šventojo Tėvo mirtis tą paaukštinimą suvėlino. Toji nesėkmė, o gal kokia taip ir likusi paslapty nelaiminga meilė paskatino jį kurį laiką pasinerti į marinimąsi ir mokslus visa esybe.

Iš pradžios visi manė, kad tai garbėtroškos vingrybė. Tačiau tą nežabotą vyrą iš tikrųjų apniko nesuvaldomas askezės

priepuolis. Žmonės pasakojo, kad jis apsigyveno Grota Feratoje, graikų Šv. Nilo vienuolių vienuolyne, vienoje niūriausių ir nuošaliausių Laciumo vietovių, kur medituodamas ir melsdamasis vertė į lotynų kalbą *Dykumos šventųjų Tėvų gyvenimus;* popiežiui Julijui II, gerbusiam skvarbų jo protą, prireikė išleisti specialų įsakymą, kad, paskyrus jį apaštališkojo sosto sekretoriumi, priverstų nuvykti į Kambrė Lygos susirinkimus. Vos tik atsiradęs Kambrė, jis taip svariai įsitraukė į diskusijas, kad pranoko patį legatą. Jam nė motais buvusios Šventojo Sosto paskatos suskaidyti Veneciją dabar užvaldė visas jojo mintis. Per puotas, keliamas Lygos susirinkimų metu, meseras Alberikas de Numi lyg purpuru vilkintis kardinolas laikydavosi taip nepakartojamai oriai, kad tarp Romos dvariškių pelnė pravardę „Unikalus". Būtent jis per vieną įnirtingą ginčą, kai aistringiems įtikinėjimams pasitelkė savo ciceroniškąją iškalbą, sugebėjo patraukti popiežiaus pusėn Maksimiliano ambasadorius. Vėliau, kai motinos, godžios pinigų florentietės, laiškas priminė jam apie vekselius, kuriuos jai turi padengti Adornų šeima Briugėje, jis nusprendė nieko nelaukdamas atgauti tas sumas, tokias reikalingas jo aukštai bažnytinei karjerai.

Briugėje jis įsikūrė savo flamando agento Žiusto Ligro, svetingai pasiūliusio jam pastogę, namuose. Storulis Ligras taip kvaito nuo viso, kas itališka, jog net įsivaizdavo, kad viena jo prosenelių per vieną laikiną našlavimą, kuriuos turėdavo iškęsti pirklių žmonos, neatsispyrė kokio genujiečio prekijo meilioms šnekoms. Meseras Alberikas de Numi turėjo pasitenkinti atlygintas tik naujais Augsburgo Hervartų banko vekseliais, tačiau privertė šeimininką sumokėti už savo šunų, sakalų ir pažų išlaikymą. Ligro namai, prisišlieję prie jam priklausančių prekių sandėlių, buvo tvarkomi su karališka prabanga: maistas čia buvo geras, gėrimai – dar geresni, ir, nors Anri Žiustas skaitė tik savo gelumbės manufaktūros registrus, turėti savo namuose knygų jis laikė garbės reikalu.

Dažnai išvykdamas kelionėn per lygumas ir kalnus – čia į Turnė, čia į Mecheleną, kur skolindavo pinigus Regentei, čia į Antverpeną, kur, ką tik suėjęs į partnerystę su azartišku Lambrechtu fon Rechtergemu, prekiavo pipirais ir kitomis užjūrio gėrybėmis, čia į Lioną, kur dažniausiai norėdavo pats tvarkyti Visų šventųjų mugės bankines operacijas, valdyt namus jis patikėdavo savo jaunajai seseriai Hilzondai.

* * *

Meseras Alberikas de Numi iškart įsimylėjo tą smulkių bruožų mergaičiukę mažomis krūtimis, vilkinčią stangriais auksu ataustais aksomais, kurie tarytum ją prilaikė, o per šventes pasipuošdavusią brangakmeniais, kurių būtų galėjusi pavydėti net imperatorienė. Perlamutriniai, beveik rausvi akių vokai rėmino jos šviesiai pilkas akis; putli burna, regis, visada buvo pasirengusi išspaust atodūsį ar pirmą kokios maldos ar giesmės žodį. Ir gal kaip tik todėl, kad buvo sunku įsivaizduoti ją nuogą, kildavo noras ją išrengti.

Vieną snieguotą vakarą, kai šiltos lovos ir sandariai užverti kambariai masina labiau nei paprastai, papirkta tarnaitė įvedė meserą Alberiką į pertuvę, kur Hilzonda trynė sėlenomis ilgus smulkiai garbanotus plaukus, gaubusius ją nelyg apsiaustas. Mergaitė užsidengė veidą, bet nesipriešindama atidavė švarų, baltą it išlukštentas migdolas kūną meilužio akims, lūpoms, rankoms. Tą naktį jaunasis florentietis atsigėrė iš užantspauduotos versmės, prisijaukino dvynius stirniukus, išmokė tas lūpas meilės žaidimų ir malonumų. Priešaušriu, galiausiai nugalėta, Hilzonda atsidavė visa, o iš ryto, nago galu nugrandžiusi šarmotą lango stiklą, deimanto žiedu išraižė savo inicialus, supynusi juos su mylimojo inicialais, ir taip paženklino savo laimę toje plonytėje, skaidrioje medžiagoje, aišku, trapioje, bet ne ką labiau nei kūnas ir širdis.

Jų palaimą didino visi laiko ir vietos malonumai: sudėtingos muzikinės pjesės, kurias Hilzonda grodavo hidrauliniais

brolio padovanotais vargonėliais, vynai, pagardinti stipriais prieskoniais, šiltai prikūrenti kambariai, pasiplaukiojimai valtimi vis dar melsvais nuo ką tik sutirpusio ledo kanalais, o gegužę – pasijodinėjimai po žydinčius laukus. Meseras Alberikas palaimos kupinas valandas, gal netgi saldesnes už tas, kurias jam dovanodavo Hilzonda, leisdavo tyliuose Nyderlandų vienuolynuose ieškodamas senų užmirštų rankraščių; italų eruditai, kuriems jisai pranešdavo savo atradimus, manė regį jame naujai pražystant didžiojo Fičino genijų. Vakarais, sėdėdami priešais ugnį, įsimylėjėliai žiūrėdavo drauge į didžiulį ametistą, atvežtą iš Italijos: jame švytėjo nimfas glamonėjantys satyrai, ir florentietis mokė Hilzondą savo krašto žodžių, reiškiančių meilės dalykus. Jis sukūrė jai baladę Toskanos dialektu; eilės, kurias jis dedikavo tai pirklių dukrai, būtų pritikusios apdainuoti Giesmių Giesmės Sulamitą.

Pavasaris prabėgo, atėjo vasara. Vieną gražią dieną pusbrolio Džovanio de Medičio laiškas, iš dalies užšifruotas, iš dalies surašytas juokaujamu tonu, kuriuo Džovanis pagardindavo viską: politiką, mokslo darbus ir meilę, pranešė meserui Alberikui bažnytinių ir Romos intrigų smulkmenas, nuo kurių šis nujunko viešėdamas Flandrijoje. Julijus II nebuvo nemirtingas. Nors kvailiai ir papirktieji beatodairiškai palaikė paiką turčių Riario, klastingasis Medičis jau seniai rengė savo išrinkimą būsimojoje konklavoje. Meseras Alberikas puikiai žinojo, kad tų kelių susitikimų su imperatoriaus bankininkais nepakako pateisinti dabartiniam popiežiui taip netinkamai užsitęsusią išvyką; dabar jo karjera priklausė nuo šito pusbrolio, turinčio visas galimybes tapti popiežiumi. Vaikystėje jie drauge žaisdavo Karedžio terasose; vėliau Džovanis įvedė jį į rinktinį šviesuolių, mėgstančių papokštauti ir pasąvadauti, būrelį; dabar meseras Alberikas vylėsi, kad jam pavyks manipuliuoti tuo gudriu, bet moteriškai glebiu vyru; jis padės jam stumtis šventojo Petro sosto link; pats laikysis kiek atokiau ir, laukdamas ateisiant geresnės valandos, bus dešinioji jo ranka. Susiruošti kelionėn jam užteko valandos.

Gal jis buvo besielis. Gal ūmios aistros buvo tik neįtikėtinos jo kūno jėgos proveržiai; gal, puikus aktorius, jis nepaliaudamas ieškojo naujų pojūčių; tačiau veikiausiai tai buvo tik seka aistringų, prakilnių, bet savavališkai prisiimtų pozų, kaip tos, kuriomis pavaizduotos Buonaročio figūros Siksto koplyčios skliautuose. Luka, Urbinas, Ferara, tie pėstininkai ant Numi giminės šachmatų lentos, staiga ištrynė jam iš akių lėkštus žalumos ir vandens peizažus, kur jis sutiko apsigyventi valandėlę. Jis susikrovė į kelionines skrynias senųjų rankraščių fragmentus, meilės eilių juodraščius. Apsiavęs aulinius su pentinais, apsimovęs odines pirštines ir užsivožęs fetro skrybėlę, kur kas panašesnis į riterį nei į Bažnyčios tarną, užkopė laiptais pareikšti Hilzondai, kad išvyksta.

Ji buvo nėščia. Ir žinojo tai. Ji nepasakė jam. Per švelni sukliudyti jo ambicingiems užmojams, buvo ir perdėm išdidi, kad viltųsi ko nors prisipažindama tai, ko dar negalėjo patvirtinti jos laibas liemuo ir plokščias pilvas. Jai būtų buvę nemalonu išgirsti kaltinimus melu ir kone taip pat nemalonu pasirodyti įkyriai. Bet po keleto mėnesių, pagimdžiusi vyriškos lyties kūdikį, pasijuto neturinti teisės nuslėpti nuo mesero Alberiko de Numi, kad jiedviem gimė sūnus. Ji beveik nemokėjo rašyti; valandų valandas kūrė laišką, pirštu nutrindama nereikalingus žodžius; galiausiai baigusi tą raštą, įdavė jį vienam Genujos pirkliui, kuriuo pasikliovė ir kuris vyko į Romą. Meseras Alberikas į laišką taip ir neatsakė. Nors vėliau genujietis įtikinėjo asmeniškai įteikęs laišką adresatui, Hilzonda norėjo tikėti, kad vyras, kurį ji mylėjo, taip ir negavo jo.

Ta trumpa meilė, po kurios ji buvo taip netikėtai palikta, persotino jauną moterį malonumų ir šleikštulio; pasibodėjusi savo kūnu ir jojo vaisiumi, ji, regis, ir į vaiką perkėlė tą kartų savęs pasmerkimą. Gulėdama bejausmė lovoje, kur jį pagimdė, ji abejingai žvelgė, kaip tarnaitės vysto tą mažą rausvą kamuoliuką baigiančio degti židinio šviesoje. Kadangi nesantuokiniai kūdikiai buvo neretas daiktas, Anri Žiustas lengvai galėjo

suderėti pelningas sesers vedybas, tačiau pakako nebemylimo vyro prisiminimo, kad Hilzonda nusigręžtų nuo drambloto biurgerio, kurį bažnyčios sakramentas galėjo paguldyti greta jos po patalais. Ji ir toliau be jokio malonumo dėvėjo puošnius drabužius, kuriuos brolis jai siūdino iš prabangiausių medžiagų, bet veikiau iš pagiežos sau pačiai nei iš savigraužos atsisakydavo rinktinių valgių, vynų, prikūrento šilto kambario, dažnokai ir baltų paklodžių. Ji nepriekaištingai lankydavo pamaldas, bet vakarais, po valgio, jei pasitaikydavo, kad kuris Anri Žiusto svečias imdavo piktintis Romos didikų ištvirkavimais ir popiežiaus lupikavimu, ji staiga liaudavosi nėrusi nėrinius, kad geriau girdėtų, kartais nutraukdavo nejučia siūlą, po to tylėdama ir vėl užmegzdavo mazgą. Paskui vyrai imdavo apgailestauti, kad uostą užnešа smėlis ir Briugė tuštėja, aptikus kitus, laivams prieinamesnius uostus; šaipydavosi iš inžinieriaus Lanseloto Blondelio, kuris sakėsi išgydysiąs tą akmenligę iškasęs kanalus ir griovius. Kartais jie apsikeisdavo nešvankiais juokais: kuris nors pakartodavo dvidešimt kartų girdėtą pasakojimą apie gobšią meilužę, apmulkintą vyrą, puskubilyje paslėptą suvedžiotoją arba suktus, kits kitą apgaudinėjančius pirklius. Tada Hilzonda eidavo į virtuvę prižiūrėti, kad likęs maistas būtų tinkamai sudėtas, ir tik probėgšmais žvilgtelėdavo į sūnų, godžiai žindantį tarnaitės krūtį.

* * *

Kartą, grįžęs iš eilinės kelionės, Anri Žiustas pristatė jai naują svečią. Žilabarzdį vyriškį, tokį paprastą, tokį rimtą, kad, žiūrint į jį, nejučia kildavo mintis apie sveikatingą vėją, pučiantį nesaulėtą dieną virš jūros. Simonas Adriansenas buvo dievotas žmogus. Artėjantis garbus amžius ir, anot kalbų, dorai įgyti turtai teikė tam Zelandijos pirkliui patriarcho orumo. Jis buvo dukart našlys: dvi vaisingos šeimininkės pakeitė viena kitą jo namuose ir lovoje prieš nuguldamos greta kita kitos šeimyniniame kape prie Midelburgo bažnyčios sienos; jo sūnūs savo

ruožtu susikrovė turtus. Simonas buvo iš tų vyrų, kuriuos geismas paskatina tėviškai rūpintis moterimis. Manydamas Hilzondą liūdint, jis prisipratino kaskart vis atsisėsti prie jos.

Anri Žiustas jautė jam gilų dėkingumą. Kitados tasai žmogus jį palaikydavo sunkią valandą suteikdamas paskolą; Ligras taip gerbė Simoną, kad net atsižadėdavo, jam esant, besaikio gėrimo. Tačiau vynų pagunda buvo didžiulė. O jie atrišdavo jam liežuvį. Jis neilgai teišlaikė paslapty nuo svečio Hilzondos nesėkmes.

Kai vieną žiemos rytą ši darbavosi svetainėje prie lango, Simonas Adriansenas priėjo ir iškilmingai tarė:

– Ateis diena, kai Dievas ištrins žmonių širdyse visus įstatymus, paliks tik tuos, kuriuos parašė meilė.

Ji nesuprato. Jis pakartojo:

– Ateis diena, kai Dievas nepriims kito krikšto, tik Dvasios krikštą, nei kito vedybų sakramento, tik tą, kurį švelniai patiria mūsų kūnai.

Tada Hilzonda suvirpėjo. Tačiau tas griežtas ir drauge švelnus vyras pradėjo jai kalbėti apie naujos tiesos alsavimą, sklindantį per pasaulį, apie melą visų įstatymų, trikdančių Dievo kūrybą, apie tai, kad artėja laikai, kai mylėti būsią taip pat paprasta kaip ir tikėti. Vaizdinga tarsi iš Biblijos atklydusia kalba jis pasakojo jai pamokomas istorijas, atmiešdamas prisiminimais tų šventųjų, kurie, anot jo, prisidėjo prie romėnų tironijos žlugimo; beveik nepritildęs balso, nors pasitikrinęs žvilgsniu, ar durys uždarytos, prisipažino dar dvejojąs viešai paskelbti išpažįstąs anabaptizmą, bet paslapčia jau atsisakęs pasenusio dirbtinio bažnyčios apeigų iškilmingumo, beprasmių ritualų ir apgaulingų sakramentų. Teisieji, anot jo, visais amžiais buvę aukomis, tačiau sykiu ir išrinktaisiais, nes sudarė siaurą būrelį, saugų nuo pasaulio nusikaltimų ir beprotybių; nusidedama tik įtikėjus klaidingas doktrinas; tyroms širdims visa, kas kūniška – švaru.

Paskui prabilo apie jos sūnų. Pradėtas nepaisant Bažnyčios įstatymų, prieš juos, Hilzondos vaikas jam atrodė labiau nei bet kas kitas skirtas priimti ir vieną dieną paskelbti Dvasios

Varguolių ir Šventųjų gerąją naujieną. Tyros, taip greit sugundytos mergaitės meilėje gražiam italui, demonui arkangelo veidu, Simonas įžvelgė slėpiningą alegoriją: Roma – tai Babilono Paleistuvė, kuriai toji tyra mergaitė buvo taip niekšingai paaukota. Kartais tas didelis ir griežtas veidas nušvisdavo patiklia pranašo šypsena, o ramiame balse pasigirsdavo pernelyg kategoriškos intonacijos žmogaus, norinčio save įtikinti, o dažnokai net ir apgauti. Tačiau Hilzonda svetimšalyje regėjo tik ramų jo gerumą. Lig šiolei visi jaunos moters aplinkiniai ją tik pajuokdavo, apgailėdavo ar rodydavo prasčiokišką ir šiurkštų atlaidumą, o Simonas, kalbėdamas apie palikusį ją vyrą, sakydavo:

– Jūsų sutuoktinis.

Ir rimtai primindavo, jog visos sąjungos Dievo akivaizdoje neišardomos. Klausydamasi jo Hilzonda pragiedrėdavo. Nors ir liko liūdna, ji vėl galėjo vaikščioti aukštai iškėlusi galvą. Ligrų namai, kuriuos jūrų prekijo puikybė papuošė laivą vaizduojančiu herbu, Simonui buvo tokie pat savi kaip ir jo paties namai. Hilzondos draugas apsilankydavo Briugėje kasmet; ji laukdavo jo, ir susiėmę rankomis jiedu kalbėdavo apie dvasios bažnyčią, pakeisiančią jiedviem Bažnyčią.

* * *

Vieną rudens vakarą italų pirkliai atvežė jiems naujienų. Meseras Alberikas de Numi, trisdešimtmetis tapęs kardinolu, buvo nužudytas Romoje per lėbavimą viename iš Farnezės vynuogynų. Garsūs anų laikų aštrialiežuviai kaltino tąja žmogžudyste kardinolą Džulijų de Medičį, nepatenkintą įtaka, kurią jo giminaitis įgijo Šventajam Tėvui.

Simonas su panieka klausėsi įtartinų gandų, atsklidusių iš Romos kloakos. Bet po savaitės pranešimas, kurį gavo Anri Žiustas, tas jo kalbas patvirtino. Išorinė Hilzondos ramybė trukdė nuspėti, ar paslapčia ji džiaugėsi, ar verkė.

– Na štai jūs ir našlė, – iškart pasakė Simonas Adriansenas tuo švelniai iškilmingu tonu, kuriuo visuomet į ją kreipdavosi.

Kitaip nei numatė Anri Žiustas, jis išvyko rytojaus dieną.

Po pusmečio, įprastu laiku, grįžo ir paprašė brolį Hilzondos rankos.

Anri Žiustas pasikvietė jį į menę, kur Hilzonda nėrė nėrinius. Simonas atsisėdo greta jos ir pasakė:

– Dievas nesuteikė mums teisės versti jo tvarinius kentėti.

Hilzonda paliovė nėrusi. Jos rankos sustingo ant plonų ataudų, o ilgi pirštai, virpantys virš nebaigto rašto, piršo mintį apie ateities pynes. Simonas kalbėjo toliau:

– Argi Dievas galėtų duoti mums teisę save kankinti?

Gražuolė pažvelgė į jį pasiligojusio vaiko akimis. Jis vėl prabilo:

– Jūs nelaiminga šituose namuose, kur skamba juokas. Mano namuose vyrauja tyla. Eime į juos.

Ji sutiko.

Anri Žiustas trynė rankas iš pasitenkinimo. Žaklina, brangi žmona, kurią jis vedė netrukus po Hilzondos nelaimės, garsiai dejuodavo užimanti antrą vietą šeimoje – po paleistuvės ir kunigo pavainikio, o uošvis, turtingas Turnė pirklys Žanas Belas, ta dingstimi nuolat atidėliojo kraičio išmokėjimą. Ir iš tikrųjų, nors Hilzonda visai nepaisė savo sūnaus, menkiausias barškutis, padovanotas teisėtuos pataluos pradėtam vaikui, sukeldavo moterų karą. O dabar šviesiaplaukė Žaklina galės kiek širdis geis kleisti pinigus siuvinėtoms kepuraitėms ir seilinukams, o per šventes leisti rubuiliui Anri Maksimilianui ropoti staltiese pataikant kojomis į lėkštes.

Nors ir labai besibjaurįs bažnytinėmis ceremonijomis, Simonas vis dėlto sutiko atšvęsti vestuves gan iškilmingai, – to netikėtai užsigeidė Hilzonda. Bet vakare, slapta, kai jie, jaunavedžiai, pasišalino į miegamąjį, jis savaip pašventino sakramentą, perlaužęs duoną ir išgėręs vyno su savo išrinktąja. Greta to žmogaus Hilzonda atgijo lyg ant seklumos užplaukusi valtis, kurią išnešė potvynis. Jau nebesivaržydama ji mėgavosi neužgintų malonumų slėpiniu ir tuo, kaip, palinkęs prie jos peties,

tas senas vyras glostydavo jai krūtis, tarsi mylėtis jam būtų buvę tas pat, kas laiminti.

Simonas Adriansenas prisiėmė Zenono auklėjimo rūpesčius. Bet vaikas, Hilzondos pastūmėtas prie to barzdoto, raukšlėto veido su virpančia ties lūpa karpa, pradėjo šaukti, muistytis, ištrūko iš motinos rankų, nuo jos žiedų, užgavusių jam pirštus. Ir pabėgo. Tą patį vakarą jį rado pasislėpusį malkinėje sodo gale: jis rengėsi įkąsti tarnui, kuris juokdamasis ištraukė jį iš už rietuvės. Praradęs viltį prisijaukinti tą vilkiūkštį, Simonas pasiryžo palikti jį Flandrijoje. Beje, buvo akivaizdu, kad prie vaiko Hilzonda liūdėjo labiau.

* * *

Zenonui buvo numatyta kunigo ateitis. Pavainikiui klieriko dalia buvo užtikrinčiausias būdas gyventi be rūpesčių ir susilaukti šlovės. Be to, tas įnirtingas žinių šėlas, apnikęs Zenoną nuo pat vaikystės, išlaidos rašalui ir žvakei, deginamai iki aušros, dėdei atrodė toleruotina tik siekiant kunigystės. Anri Žiustas patikėjo mokinį savo svainiui Bartolomėjui Kampanusui, Šv. Donato bažnyčios Briugėje kanauninkui. Tasai mokslingas žmogus, išsekęs nuo maldų ir senovės rašytojų studijų, buvo toks romus, jog atrodė jau senas. Jis mokė savo auklėtinį lotynų kalbos, truputį, kiek pats mokėjo, graikų ir alchemijos, o supažindinęs su Plinijaus *Gamtos istorija*, paskatino susidomėti gamtos mokslais. Šaltas kanauninko kabinetas buvo priebėga, kur berniukas slėpdavosi nuo besiginčijančių apie Anglijos gelumbę maklerių balsų, lėkštos Anri Žiusto išminties ir kambarinių, kurioms rūpėjo paragauti žalio vaisiaus, glamonių. Čia jis vaduodavosi nuo vaikystės vergovės ir skurdo: tos knygos ir tasai mokytojas elgdavosi su juo kaip su suaugusiu žmogumi. Jam patiko tas kambarys, kur sienos buvo apstatytos foliantais, patiko ta žąsies plunksna, ta raginė rašalinė – įrankiai, su kurių pagalba įgyjamos naujos žinios, ir tas jausmas, kad praturtėji, kai sužinai, jog rubinai atkeliauja iš Indijos, jog siera jungiasi

su gyvsidabriu, o gėlė, kurios lotyniškas pavadinimas – *lilium*, graikiškai vadinasi *krinon*, o hebrajiškai *susannah*. Vėliau jis pastebėjo, kad knygos pasakoja niekus ir meluoja taip pat kaip žmonės ir kad kanauninkas dažnai ištęstai aiškina tai, ko išvis nėra, vadinasi, ir aiškinti to nebūtų jokio reikalo.

Jo draugai kėlė nerimą namiškiams: tuomet jis labiausiai bičiuliavosi su barzdaskučiu Janu Meijersu, sumaniu žmogum, neturinčiu sau lygių, kai reikėdavo nuleisti kraują ir skaldyt akmenis, nors jis buvo įtariamas skrodžiant lavonus, ir su audėju Kolu Gelu, ištvirkėliu ir pagyrūnu: ištisas valandas, labiau derėjusias studijoms ir maldai, Zenonas kurpdavo su juo suktuvus, skriemulius. Tas drūtas vyras, guvus ir sykiu rambus, kleisdavęs pinigus, kurių neturėjo, pameistriams atrodydavo esąs tiesiog princas – mat vaišindavo juos per kermošius. Po tvirtais jo raumenimis, rudais karčiais ir balta oda slypėjo fantazijos kupinas ir drauge nuovokus protas, kuriam nuolat rūpi ką nors pasmailinti, pataisyti, supaprastinti ar padaryti sudėtingesnį. Mieste audėjų manufaktūros užsidarydavo kasmet, ir Anri Žiustas, puikavęsis, kad savąsias paliko tik iš krikščioniško gailestingumo, naudojosi tuo nedarbu, tolydžio apkarpydamas algas. Įbauginti jo darbininkai, laimingi, jog turi pragyvenimo šaltinį ir varpą, kuris kas dieną kviečia juos į darbą, gyveno slegiami miglotų gandų apie uždarymą; jie gailiai paaimanuodavo netrukus papildysią gaujas elgetų, besibastančių keliais ir gąsdinančių tuo brangymečiu miestelėnus. Kolas svajojo palengvinti jų darbą ir negandas mechaninėmis audimo staklėmis, panašiomis į tas, kurias labai slapta jau buvo mėginta taikyti kai kur Ipre, Gente ir Lione Prancūzijoje. Jis buvo matęs jų brėžinius ir papaišė juos Zenonui; moksleivis pakoregavo proporcijas, užsidegė tais planais bei modeliais, ir Kolo entuziazmas naujiesiems įrenginiams virto bendra jųdviejų manija. Klūpodami greta kits kito jie palinkdavo ties gelžgalių krūva: jiems niekad nepabosdavo padėti vienas kitam čia pakabinti kokį atsvarą, čia sutvirtinti svertą, surinkti ir išrinkti

krumpliaračius; jie be paliovos ginčydavosi, kur įtaisyti kokį varžtą ar slankiklio suteptuvą. Zenono sumanumas gerokai pranoko lėtą Kolo Gelo smegeninės darbą, bet šiurkščios amatininko rankos buvo tokios miklios, kad kanauninko mokinys, pirmąsyk susidūręs su kitkuo nei knygos, negalėjo atsižavėti.

– *Prachtig werk, mijn zoon, prachtig werk**, – svariai pareikšdavo meistras sunkia ranka apkabindamas moksleivio kaklą.

Vakare, paruošęs pamokas, Zenonas vogčiomis susitikdavo su savo bičiuliu: sviesdavo saują žvirgždo į tavernos, kur meistras dažnokai užsibūdavo ilgiau negu reikėjo, langą. Arba nematomis prasmukdavo į tuščią sandėlį, kur Kolas gyveno su savo įrengimais. Didžiulė patalpa buvo tamsi; bijant gaisro, ant stalo, dubenyje su vandeniu, degdavo žvakė, ir ji atrodydavo tarsi švyturiukas mažytės jūros vidury. Pameistrys Tomas iš Diksmiodės, dešinioji Gelo ranka, linksmindamasis šokinėdavo tarsi katė ant linguojančių rėmų ir vaikštinėdavo po gegnėmis juodoje tamsoje, siūbuodamas ranka žibintą ar alaus bokalą. O Kolas Gelas garsiai juokdavosi. Sėdėdamas ant lentos ir vartydamas akis jis klausydavosi Zenono postringavimų, o šis vis peršokdavo nuo Epikūro atomų prie kubo tūrio padvigubinimo, nuo aukso savybių prie Dievo buvimo įrodymų, kurie buvo nesąmonė, – meistras tik švilpčiodavo iš susižavėjimo. Tų odos liemenėmis vilkinčių žmonių draugijoje moksleivis rasdavo tai, ką didikų sūnūs randa bendraudami su arklininkais ir šunidžių prižiūrėtojais: šiurkštesnį ir laisvesnį už jų pasaulį, nes kunkuliavo jis žemesniam lygmeny, toli nuo silogizmų ir pamokymų; jų dėka Zenonas patyrė raminamą šiurkščių darbų ir palaimingos tinginystės kaitą, žmonių kvapus ir šilumą, girdėjo kalbą, prisodrintą keiksmų, aliuzijų, patarlių, tokią pat paslaptingą kaip amatininkų brolijų žargonas, – toji veikla taip skyrėsi nuo kiurksojimo prie knygos su plunksna rankoje.

* Puikus darbas, sūnau, puikus darbas (*flam.*).

Mokinys įsivaizdavo prisirinkęs barzdaskučio laboratorijoje ir audėjo dirbtuvėje argumentų, paneigiančių arba patvirtinančių tai, ką jis išmoko iš vadovėlių: tiek Platoną, tiek Aristotelį jis laikė tiesiog pirkliais, kurių svorio ir saiko matus reikia patikrinti. Titas Livijus atrodė tik plepys; Cezaris, kad ir koks didis buvo, jau miręs. Iš Plutarcho herojų, kurių syvais drauge su Evangelijų pienu buvo penėtas kanauninkas Bartolomėjus Kampanusas, berniukas pasisėmė viena – kad dvasios ir kūno narsa nuvesdavo juos taip pat toli ir iškeldavo taip pat aukštai, kaip susilaikymas ir pasninkas gerus krikščionis, kurie, anot žmonių kalbų, patenką į dangų. Kanauninkui bažnyčios išmintis ir pasaulietiška jos sesė palaikė viena kitą: tądien, kai jis išgirdo, kaip Zenonas pasišaipė iš dievobaimingų *Scipiono sapno* meditacijų, suprato, kad mokinys slapta išsižadėjęs Kristaus paguodos.

Vis dėlto Zenonas užsirašė į Teologijos mokyklą Liuvene. Visus nustebino jo aistringas žinių siekis: naujasis studentas, gebantis iškart atremti bet kokią tezę, pelnė nepaprastą autoritetą tarp bendramokslių. Jaunieji bakalaurai gyveno plačiai ir linksmai: Zenonas buvo kviečiamas į pokylius, kur jis tegerdavo gryną vandenį, o viešnamių merginos jam patiko tiek, kiek epikūrininkui gali patikti pašvinkusios mėsos patiekalai. Jis buvo laikomas gražiu, nors atžarus jo balsas gąsdino; tamsių jo vyzdžių liepsna žavėjo ir drauge atstumdavo. Sklido keisti gandai apie jo kilmę, kurių jis neneigė. Nikola Flamelio sekėjai netrukus įžvelgė, jog tas šalčmirys studentas, kuris nuolat sėdėdavo su knyga po židinio atbraila, domisi alchemija: nedidelis knislesnių, neramesnių protų būrelis atvėrė jam savo gretas. Semestrui dar nesibaigus jis jau iš aukšto žvelgė į daktarus su kailiu apkraštuotomis tunikomis, palinkusius virš kaupinų lėkščių valgykloje, bukai patenkintus savo gremėzdiškomis žiniomis, ir į triukšmingus netašytus studentus, tvirtai nusprendusius išmokti tiktai tiek, kiek reikia užsitikrinti sinekūrai, – vargani bėdžiai, jų protą fermentuoja tiktai kraujo

tvinksniai, praeisiantys drauge su jaunyste. Pamažėle ta panieka aprėpė ir draugus, besidominčius kabala, tuščiavidurius, vėjo pripūstus protus, nupenėtus nesuprantamais žodžiais, kuriuos jie išriaugėdavo gatavomis formulėmis. Jis su kartėliu konstatavo, kad nė vienas tų žmonių, kuriais jis pasikliovė iš pradžios, nei protu, nei veiksmais jo nepranoko ir net nepasivijo.

Gyveno Zenonas palėpėje, name, prižiūrimame kunigo; laiptinėj kabanti lentelė skelbė, kad nuomininkai turi lankyti vakarines pamaldas, ir draudė, grasindama bauda, vestis prostitutes bei tuštintis ne išvietėje. Bet nei kvapai, nei židinio suodžiai, nei gaižus šeimininkės balsas, nei sienos, prikraigaliotos lotyniškų jo pirmtakų blevyzgų, nešvankių piešinių, nei musės, aptūpusios pergamentus, neatitraukdavo nuo skaičių gliaudymo to proto, kuriam kiekvienas pasaulio daiktas buvo reiškinys ar ženklas. Toje mansardoje bakalauras patyrė dvejonių, pagundų, pergalių ir pralaimėjimų, įtūžio ašarų ir jaunystės džiaugsmų, kuriuos branda nuvertina ar niekina, kuriuos ir jis pats praėjus laikui prisimins tik miglotai. Linkęs veikiau į juslines aistras, kurios labiausiai nutolusios nuo to, ką patiria ir ką prisipažįsta daugumas žmonių, kurios verčia slėptis, neretai meluoti, o kartais mesti iššūkį, tasai jaunasis Dovydas, susirėmęs su scholastikos Galijotu, manė suradęs savo Jonataną glebiame šviesiaplaukiame bendramokslyje, kuris netrukus nusišalino nuo jo, iškeitęs tą tironą draugą į sėbrus, geriau išmanančius apie vyną ir lošiamuosius kauliukus. Iš to intymaus slėpiningo ryšio, tokio glaudaus ir kūniško, tokio užslėpto, kaip užslėptos įsčios ir kraujas, paviršiun neprasprūdo niekas; jam nutrūkus, vienintelis padarinys tebuvo gilesnis Zenono įnikimas į studijas.

Šviesiaplaukė buvo ir siuvinėtoja Žaneta Fokonjė, aikštinga mergina, narsi lyg jaunas pažas, įpratusi, kad paskui jos sijonus vilktųsi govėda studentų; jaunasis mokslo vyras kartą nusprendė pasimergint jai ir šaipėsi iš jos įžeidinėdamas iki pat išnaktų. O kadangi pasigyrė, jog panorėjęs įgis jos palankumą greičiau, nei trunka nušuoliuoti nuo Turgaus aikštės iki Šventojo Petro

bažnyčios, prasidėjo peštynės, kurios pasibaigė tikru mūšiu, ir gražuolė Žaneta, norėdama pasirodyti kilniaširdė, pati padovanojo sužeistam savo įžeidėjui bučinį, paliesdama jį lūpomis, kurios to meto žargone buvo pramintos sielos vartais. Prieškalėdžiu, kai Zenonui to nuotykio tebuvo likęs tik prisiminimas – randas veide, viliokė įsmuko mėnesėtą naktį į jo namus, tyliai užkopė girgždančiais laiptais ir šmurkštelėjo lovon. Zenoną nustebino tasai glotnus ir vingrus kūnas, toks išradingas žaidžiant meilę, burkuojančios patylomis balandėlės kaklas ir juokas, užgniaužiamas pačiu laiku, kad nenubustų šeimininkė, mieganti gretimoje palėpėje. Bet prie to džiaugsmo prisidėjo baimė, nelyginant plaukiko, neriančio į gaivų ir klastingą vandenį. Keletą dienų jį matė įžūliai vaikštant su ta puolusia mergina, metant iššūkį nuobodiems Rektoriaus pamokslams; rodės, ta pašaipi ir permaininga sirena buvo sužadinusi jam apetitą. Bet nepraėjus nė savaitei, jis ir vėl įgulė į knygas. Jį pasmerkė už tai, kad taip staiga paliko merginą, dėl kurios lengvabūdiškai aukojo *cum laude** šlovę ištisą semestrą, negana to, savotiška jo panieka moterims sukėlė įtarimą, jog jis bendrauja su sukubomis.

* Akademinis apdovanojimas viduramžių universitetuose.

VASAROS LAISVALAIKIAI

Tą vasarą, prieš prasidedant rugpjūčiui, kaip ir kasmet Zenonas patraukė į gamtą, į bankininko vasarnamį. Tik šįkart viskas buvo kitaip nei kitados, ne tose Anri Žiusto žemėse, kurias šis valdė nuo neatmenamų laikų Kioipene Briugės apylinkėse: dabar tarp Odenardės ir Turnė verslininkas įsigijo Dranutro dvarą su senoviškais didikų namais, atstatytais prancūzams išvykus. Pastatas buvo perdarytas pagal naują stilių – papuoštas akmeniniu cokoliu ir kariatidėmis. Storulis Ligras vis dažniau investuodavo į nekilnojamąjį turtą, beveik arogantiškai liudijantį žmogų esant turtingą, o pavojaus atveju suteikiantį galimybę jaustis ne vieno miesto piliečiu. Turnė apylinkėse jis gabalas po gabalo apvalino savo žmonos Žaklinos valdas; prie Antverpeno neseniai buvo įsigijęs Galiforto dvarą, prašmatnų priedą prie savo banko Šv. Jokūbo aikštėje, kurį dabar valdė drauge su Lazariu Tucheriu. Didysis Flandrijos iždininkas, vieno cukraus fabriko Mastrichte ir kito Kanarų salose savininkas, Zelandijos muitinės nuomotojas, alūno tiekimo monopolio Baltijos šalyse turėtojas, drauge su Fugerais užtikrinantis trečdalį Kalatravos ordino pajamų, Anri Žiustas vis dažniau sukosi tarp šio pasaulio galingųjų: per pamaldas Mechelene Regentė paduodavo jam šventą duoną iš savo rankų; Krua valdovas, skolingas jam trylika tūkstančių florinų, neseniai buvo sutikęs tapti jo naujagimio krikštatėviu, ir su Jo Ekscelencija jau buvo sutarta, kad krikštynos vyks jo pilyje Riolkse. Netruks diena, kai Aldegonda ir

Konstancija, jaunutės didžio verslininko dukros, turės titulus, kaip dabar turi valkčius prie sijonų.

Kadangi Briugės gelumbės manufaktūra Anri Žiustui atrodė jau pasenusi (pats nurungė ją įveždamas brokatus iš Liono ir aksomus iš Vokietijos), jis įsteigė kaimo manufaktūras prie Dranutro, pačiame tų lygumų viduryje: čia jo jau nebevaržė Briugės municipalinis reglamentas. Jam paliepus ten buvo sumontuotos kokios dvidešimt mechaninių audimo staklių, kurias Kolas Gelas pagamino pagal Zenono piešinius dar aną vasarą. Prekijui šovė į galvą išmėginti tuos darbininkus iš medžio ir geležies, kurie nei gėrė, nei laidė gerklę, kiekvienas dirbo už keturis ir maisto brangumu nesinaudojo kaip dingstimi prašyti pakelti algą.

* * *

Vieną vėsią, jau rudeniu dvelkiančią dieną Zenonas atkeliavo pėsčias į tą Udenovės audimo manufaktūrą. Šalis knibždėte knibždėjo ieškančių darbo; vos dešimt ljė teskyrė Udenovę nuo pompastiškų Dranutro grožybių, tačiau tas nuotolis prilygo atstumui tarp dangaus ir pragaro. Anri Žiustas apgyvendino būrelį Briugės amatininkų drauge su meistru kaimo pakrašty, senoje, pusėtinai suremontuotoje pašiūrėje; tie nakvynės namai netrukus virto jovalu. Zenonas metė skubrų žvilgsnį į Kolą Gelą, girtą iš ankstaus ryto: išblyškęs, suniuręs jo pameistrys prancūzas, pavarde Perotenas, mazgojo dubenis ir prižiūrėjo ugnį. Tomas, neseniai vedęs vietinę merginą, puikavosi aikštėje su raudono šilko liemene, pirmąkart apsivilkta vestuvių dieną. Toks guvus džiūsna Tjeris Lonas, siūlų vijikas, netikėtai paaukštintas į meistrus, aprodė Zenonui pagaliau sumontuotas stakles. Audėjai iškart pajuto joms baisią neapykantą, nors iš pradžių dėjo į jas keistų vilčių, tikėdamiesi mažiau plušdami daugiau uždirbti. Tačiau jaunajam mokslo vyrui dabar rūpėjo kiti dalykai, staklių rėmai ir atsvarai jo nebedomino. Apie Anri Žiustą Tjeris Lonas kalbėjo pagarbiai meilikaudamas, bet vis

šnairavo į Zenoną pradėjęs skųstis skurdžiu maistu, medinėmis lūšnomis, kur tinkas, skubom uždrėbtas pirklio valdytojams paliepus, jau byrąs, ilgesnėmis nei Briugėj darbo valandomis, nes rotušės varpas nebeturįs joms jokios galios. Tas menkas žmogeliukas gailėjosi anų laikų, kai ramūs dėl savo privilegijų amatininkai smaugė laisvai samdomus darbininkus ir nelenkė galvos prieš valdovus. Naujovių jis, aišku, nebijąs, jis įvertino tuos mįslingus įrengimus, tuos savotiškus narvus, kur darbininkas rankomis ir kojomis sykiu valdė po du svertus ir du pedalus, tik kad tas perdėm skubrus ritmas sekino žmones, o sudėtingoms komandoms reikėjo daugiau dėmesio, susikaupimo, nei ištveria amatininkų pirštai ir makaulės. Zenonas jam pasiūlė keletą patobulinimų, bet meistras, regis, tų pasiūlymų nepaisė. Tasai Tjeris, be jokios abejonės, norėjo vieno – atsikratyti Kolu Gelu: jis trūkčiojo pečiais kalbėdamas apie tą lepšį, tą avigalvį, mechaniniai jo pramanai tik spaudžią iš žmonių vis daugiau prakaito ir didiną nedarbą, apie tą veršį, prie kurio pamaldumas prilipo it niežai nuo tada, kai jis jau nebegali džiaugtis Briugės pramogomis, apie tą girtuoklį, kuris išgėręs ima kalbėti atgailaujančiu aikščių pamokslininko balsu. Tie vaidingi tamsuoliai mokslo vyrui kėlė pasibjaurėjimą; palyginti su jais, daktarai, pasipuošę šermuonėlio kailiu, logikos nublizginti, vėl atgaudavo savo prestižą.

* * *

Gabumai mechanikos srityje ne itin pelnė Zenonui pagarbą šeimoje, kuri jį niekino kaip skurdžių pavainikį, tačiau miglotai gerbė kaip būsimąjį kunigą. Per vakarienes didžiojoj menėj tas mokslo vyras turėdavo klausytis, kaip Anri Žiustas pompastiškai išriaugėja priežodžiais virtusias gyvenimo taisykles: visada šalinkis skaisčių mergaičių, nes jos gali pastoti, ištekėjusių moterų, nes per jas gausi į pašonę durklą, našlių, nes jos ryte suryja vyrą; žiūrėk, kad tavo pajamos didėtų, ir melskis Dievui. Kanauninkas Bartolomėjus Kampanusas, įpratęs reikalauti iš

sielų tik to mažmožio, kurį jos sutinka atiduoti, nesmerkė tos stačiokiškos išminties. Tądien pjovėjai laukuose aptiko raganą: ji buvo įsigudrinusi šlapintis ant varpų, norėdama prišaukti lietų, nors javai jau ir taip buvo kone supuvę nuo gausių kaip niekada liūčių; vyrai sviedė tą raganą į ugnį be jokio teismo; sėdėjusieji prie stalo atvirai tyčiojosi iš sibilės, kuri manė, jog valdo vandenį, tačiau nesugebėjo apsisaugot nuo žarijų. O kanauninkas aiškino: žmogus, baudžiantis piktadarį liepsnų kančiomis, trunkančiomis tik akimirką, seka Dievu – šis pasmerkia žmones tokiam pačiam kankinimui, tik amžinam. Tos kalbos nenutraukė gausios patiekalų vakarienės; Žaklina, kuriai vasara sušildė kraują, pamalonino Zenoną vilionėmis, pritinkančiomis garbiai damai. Toji tukli flamandė, pagražėjusi po ką tik patirto gimdymo, besididžiuojanti savo veido oda, baltomis rankomis, buvo išsaugojusi bijūno kuplumą. Kunigas, regis, nepastebėjo nei prasiskyrusio korsažo, nei šviesių sruogų, kutenančių jauno mokslinčiaus kaklą, kai šis sėdėjo žemai palinkęs prie knygos, kol įnešė lempas, nei kaip studentą, niekinantį moteris, užplūdo pyktis. Kiekviena žmogaus padermės dukra Bartolomėjui Kampanusui buvo Marija ir Ieva, drauge sudėtos, – toji, kuri lieja savo pieną ir ašaras vardan pasaulio išganymo, ir toji, kuri paklūsta gyvatės gundymams. Tad jis nuleisdavo akis, bet nesmerkė.

Zenonas pasipiktinęs išeidavo laukan ir nužirgliodavo sulyginta terasa, per nauja apsodinta medžiais ir papuošta pompastiškomis baliustradomis. Netrukus ją pakeisdavo ganyklos ir arimai; apačioje, už banguojančių šieno kūgių, slėpėsi kaimelis žemais stogais. Bet jau buvo praėję tie laikai, kai vaiskią naktį, skelbiančią prasidėjus vasarą, Zenonas išsidriekdavo su fermos darbininkais prie Joninių laužo, kaip kitados būdavo Kioipene. Ir niekas jau nepasislinktų šaltą vakarą priimti jo į savo tarpą ant kalvės suolo, kur keletas kaimiečių – visada tie patys – sėdėdavo apdują nuo malonios šilumos, dalydavosi nuogirdomis zyziant paskutinėms tų metų musėms. Dabar jį

viskas jau skyrė nuo jų: lėta kaimiška jų tartis, ne ką skubresnės mintys ir baimė, kurią pažadina jaunuolis, kalbantis lotyniškai ir skaitantis žvaigždes. Kartais jam pavykdavo išvilioti į tuos naktinius nuotykius pusbrolį. Reikėdavo tik išeit kieman ir tyliai švilptelti, kad jis nubustų. Tada Anri Maksimilianas, atsiduodantis arklių ir ilgų vakarykščių jodinėjimo pratybų prakaitu, dar apsunkęs nuo kieto paaugliško miego, apžergdavo balkoną. Tačiau viltis pasivartyti pakelėje su kokia gatvės mergina arba išmaukt klareto smuklėj su vežikais kaipmat jį išbudindavo. Bičiuliai pasileisdavo arimais, padėdami vienas kitam peršokti griovius, patraukdavo čigonų laužo ar raudono tolimos tavernos žiburio link. Pakeliui į namus Anri Maksimilianas girdavosi savo žygdarbiais, Zenonas savus nutylėdavo. Paikiausiai Ligrų palikuonis pasielgė, kai, nakčia įsmukęs į vieno Dranutro arklių verteivos arklidę, nudažė rausvai dvi kumelaites: iš ryto šeimininkas pamanė, kad jas kas užkerėjo. O kartą paaiškėjo, kad per vieną tokių išvykų Anri Maksimilianas išleido kelis dukatus, nuvogtus iš storulio Žiusto: pusiau juokais, pusiau rimtai tėvas ir sūnus susikibo – juodu išskyrė, kaip išskiria bulių ir jo veršiuką, šokančius kits ant kito aptvare.

Tačiau dažniausiai Zenonas iškeliaudavo vienas, švintant, su užrašų lentelėmis; nuklysdavo laukais tolyn ieškoti nežinia kokio žinojimo, pajaučiamo tik tiesiogiai susilietus su gamta. Jam niekad nepabosdavo pasverti rankose, paskui įdėmiai apžiūrėti akmenis: glotnūs arba grublėti jų paviršiai, rūdžių arba pelėsių atspalviai būdavo bebylojantys kokią nors istoriją, liudijantys sudariusius juos metalus, liepsnas ar vandenis, padėjusius kadaise suformuoti jų substanciją arba suteikusius jiems dabartinę formą. Iš po tų akmenų dažnai išropodavo vabzdžiai – keistos savotiško gyvūnų pragaro būtybės. Jisai sėdėdavo ant kalno ir žiūrėdavo, kaip po pilku dangumi banguoja lygumos, vienur kitur išpūstos pailgomis smėlingomis kalvomis, galvodavo apie tuos pasibaigusius laikus, kai šitose didžiulėse erdvėse, dabar apaugusiose javais, plytėjo jūra: traukdamasi ji

paliko joms bangų pavidalą ir raštą. Juk viskas keičiasi – pasaulio forma ir tai, ką sukuria šita tolydžio kintanti gamta, kurios kiekviena valandėlė aprėpia amžius. O kartais, sutelkęs dėmesį ir įtempęs jį tarsi brakonierius, sekdavo miško glūdumoje lakstančius, skraidančius ir šliaužiojančius gyvūnus, tyrinėdavo jų paliktus pėdsakus, rują ir sueitį, tai, kuo jie minta, jų perduodamus signalus, gudrybes ir kaip jie pagaliu pritvoti miršta. Jam patiko šliužai, žmonių apšmeižti iš baimės arba prietarų, – šalti, apdairūs, pusiau požemio gyvūnai: kiekviename šliaužiančiame jų narelyje glūdėjo išmintis, artima mineralų išminčiai...

Vieną vakarą, per didžiausius vasaros karščius, Zenonas, puikiai išmokęs Jano Meijerso pamokas, nelaukdamas kažin ar suskubsiančio barzdaskučio pagalbos, surizikavo nuleisti kraują priepuolio ištiktam ūkininkui. Kanauninkas Kampanusas sielvartavo dėl tokio nepadorumo; Anri Žiustas, jam atitardamas, garsiai graužėsi dėl dukatų, išleistų sūnėno studijoms: jie nueis vėjais, jei šis ketina nugyventi gyvenimą tarp lancetų ir vonelių. Mokslo vyras ištvėrė priekaištus neapykantos kupina tyla. Tačiau nuo tos dienos išeidavo iš namų ilgesniam laikui. Žaklina buvo tikra, kad jis su kuria nors iš ūkio merginų pradėjo flirtą.

* * *

Kartą, pasiėmęs duonos kelioms dienoms, jis ryžosi nueiti iki Hauthaisto miško. Tai buvo didžiųjų pagoniškų aukštamiškių likučiai: jų lapuose galėjai išskaityti keisčiausių patarimų. Užvertęs galvą, įdėmiai žiūrėdamas iš apačios į tas spyglių ir žalumos tankmes, Zenonas vėlei leidosi į alcheminius apmąstymus, pradėtus Teologijos mokykloje, veikiau nepaisydamas jos; kiekvienoje tų augalinių piramidžių įžvelgdavo hermetinį kylančių jėgų hieroglifą: oro, maudančio ir maitinančio šitas gražias miško esybes, ženklą, ženklą ugnies, kuri potencialiai jose slypi ir vieną gražią dieną gal sužlugdys jas. Tas kylančias jėgas atsverdavo žemyn besiskverbiančios jėgos: jam po kojų esanti akla, tačiau jusli šaknų gausybė patamsyje

atkartojo begalinį šakelių susiskaidymą danguj, apdairiai skynėsi sau kelią nežinia kokio nadyro link. Vienur kitur koks per anksti pageltęs lapas išduodavo toj žalumoj esant metalus, iš kurių jis sukūrė savo substanciją, o dabar vykdo jų transmutaciją. Vėjo spaudimas sulenkdavo aukštus kamienus, kaip žmogų sulenkia gyvenimo našta. Jaunasis mokslo vyras jautėsi čia laisvas it miško gyvis (ir kaip ir miško gyvis – tykomas grėsmės), it medis, išlaikantis pusiausvyrą tarp apačios pasaulio ir viršaus pasaulio, ir kaip ir jis – lenkiamas spaudžiančių jėgų, kurios išnyks tiktai su mirtimi. Tačiau žodis „mirtis" tam dvidešimtmečiui jaunuoliui dar buvo vien tik žodis.

Sutemoms nusileidus jis pastebėjo samanose giliai įspaustas vežimo vėžes – turbūt buvęs prikrautas nukirstų medžių; gerokai įnaktėjus dūmų kvapas atvedė jį prie angliadegių trobelės. Trys vyrai, tėvas ir du sūnūs, medžių budeliai, ugnies tarnai ir šeimininkai, vertė ją ryti savo aukas iš lėto, šnypščiantį, traškantį drėgną medį paverčiant anglimi, visiems laikams išsaugančia artumą ugnies stichijai. Jų skarmalus sunku buvo atskirti nuo suodinų, pelenais apneštų kūnų, beveik tokių pat tamsių kaip etiopų kūnai. Keista buvo matyti baltus tėvo ir šviesius sūnų plaukus aplink tuos juodus veidus ir ant plikų juodų krūtinių. Šita trijulė, atsiskyrusi nuo pasaulio ne ką mažiau už anachoretus, buvo užmiršusi kone viską, kas vyko jų laikais, o gal niekada to ir nežinojo. Jiems buvo nesvarbu, kas valdė Flandriją ir kad ėjo 1529-ieji Kristaus Įsikūnijimo metai. Zenoną jie sutiko, kaip miško žvėrys sutinka kitą žvėrį: veikiau susiprunkštė negu susikalbėjo; mokslo vyras žinojo, kad jie gali jį nudėti ir pasigrobti jo drabužius, užuot priėmę dalį jo duonos ir pasidaliję su juo žoliene. Vėlią naktį, dusdamas prirūkusioje jų lūšnoje, jis atsikėlė, kaip buvo pratęs, pasidairyti į žvaigždes ir nužingsniavo išdeginton aikštelėn: naktį ji atrodė balta. Angliadegių laužas vangiai spragsėjo – geometrinė konstrukcija buvo tokia pat tobula kaip bebrų užtvanka ir bičių aviliai. Raudonu lauku slankiojo šešėlis: jaunėlis brolis budėjo prie įkaitusios

masės. Zenonas jam padėjo atskyrinėti kobiniu per greitai sudegančius rąstgalius. Tarp medžių viršūnių žėrėjo Vega ir Denebas, žemiau nugulusias žvaigždes dengė šakos ir kamienai. Mokslo vyras prisiminė Pitagorą, Nikolajų Kuzietį, kažkokį Koperniką, – neseniai Teologijos mokykloje išdėstytos jo teorijos vienų buvo karštai priimtos, kitų įnirtingai ginčijamos, ir jį užplūdo išdidumo jaudulys pamanius, jog priklauso tai sumaniai, veikliai žmonių padermei, prijaukinančiai ugnį, keičiančiai daiktų substanciją ir tiriančiai žvaigždžių takus.

Išsiskyręs su savo šeimininkais be jokių ceremonijų, tarsi su miško stirnomis, jis leidosi nekantraudamas pirmyn, tarytum tikslas, kurį numatė sau mintyse, būtų buvęs čia pat, bet jį pasiekti reikėjo kuo skubiausiai. Žinojo, jog geria paskutinius laisvės gurkšnius, jog po kelių dienų vėl reikės sėsti į mokyklos suolą, kad užsitikrintų sau ateičiai vyskupo sekretoriaus, dailinančio kerinčių lotyniškų prakalbų sakinius, vietą ar teologijos katedrą, iš kurios pritiks skleisti klausytojams vien tai, kas aprobuota ir leistina. Jaunatviškai naivus, jis manė, jog niekas dar nebuvo sukaupęs širdy tiek apmaudo kunigo profesijai ar išsiugdęs tiek maišto ir veidmainystės. Tačiau kol kas rytinės pamaldos jam buvo tik kėkšto klyksmas, genio kalenimas. Ant samanų švelniai garavo išmatų krūvelė – nakties žvėries paliktas pėdsakas.

Vos tik išėjęs vieškelin, jis vėl pateko į savo amžiaus šurmulį ir triukšmą. Bėgo kibirais ir šakėmis nešinų susijaudinusių valstiečių būrys: liepsnojo didžiulis nuošalus ūkis, padegtas anabaptisto, kurių dabar aplinkui knibždėte knibždėjo, – neapykantą turtuoliams ir šio pasaulio galingiesiems jie miešė su ypatinga Dievo meilės forma. Zenonas jautė tik panieką šitiems svajotojams, šokantiems iš supuvusios valties į kiaurą, nuo vieno amžiaus paklydimo prie naujos manijos, tačiau bjaurėjimasis supančia didžiule prabanga prieš valią stūmė jį prie vargšų. Tolėliau sutiko atleistą audėją: nešinas elgetos krepšiu, jis ėjo ieškoti duonos kitur; Zenonas pajuto pavydą tam bėdžiui, suvaržytam mažiau negu jis.

ŠVENTĖ DRANUTRE

Vieną vakarą, kai, užsibuvęs kelias dienas svetur, Zenonas slimpino namo it nuvarytas šuo, iš tolo pamatė Ligrų dvarą apšviestą tiekos deglų, kad pamanė vėl regįs gaisrą. Kelias buvo tiesiog užtvindytas sunkių karietų. Tada prisiminė, kad Anri Žiustas jau keletą savaičių laukė karališkų svečių ir siekė to vizito.

Ką tik buvo pasirašyta Kambrė taika. Ji buvo pavadinta „Damų taika", nes dvi princesės, kurias kanauninkas Bartolomėjus Kampanusas savo pamoksluose lygino su Biblijos šventosiomis, prisiėmė uždavinį, kiek pajėgsiančios, užtraukti amžiaus žaizdas. Prancūzijos karalienė motina, pradžioje delsusi Kambrė iš baimės, įvarytos pragaištingų astronominių konjunkcijų, galiausiai išvyko į savo Luvrą. Nyderlandų Regentė pakeliui į Mecheleną sutiko apsistoti vienai nakčiai Flandrijos didžiojo iždininko vasarnamyje, tad Anri Žiustas sukvietė vietos aukštuomenę, pripirko, kur tik galėjo, žvakių vaško, retų rinktinių valgių, atsikvietė iš Turnė vyskupo muzikantus ir surengė pramogą, kokios būdavo rengiamos antikos laikais, – faunai, vilkintys brokato drabužiais, ir nimfos žaliais šilkiniais marškiniais turėjo vaišinti Madam Margaritą marcipanais, franžipanais ir cukatomis.

* * *

Zenonas dvejojo žengti į salę, būgštaudamas, kad dėl palaikių apdulkėjusių drabužių ir nemazgoto kūno kvapo praras

galimybę prasisiekti tarp šio pasaulio galingųjų; pirmą kartą gyvenime meilikavimas ir intrigos pasirodė jam vertais įgusti menais, o asmeninio sekretoriaus ar princo auklėtojo tarnyba mielesnė už pedanto dėstytojo ar kaimo barzdaskučio pareigas. Paskui nugalėjo dvidešimtmečio arogancija ir įsitikinimas, kad žmogaus laimė priklauso nuo jo prigimties ir žvaigždžių palankumo. Jis įėjo, atsisėdo prie židinio, kurio atbraila buvo papuošta lapų girliandomis, ir iš po jos apžvelgė tą žmogiškąjį Olimpą.

Nimfos ir faunai, vilkintys antikos laikų drabužiais, buvo atžalos praturtėjusių ūkininkų ar kaimo didikų, kuriems didysis iždininkas buvo atlaidus dėl paskolų; po tais perukais ir skaistylais Zenonas atpažino šviesius jų kirpčiukus ir mėlynas akis, o po išpūstomis skeltomis ar paraitotomis tunikomis – negrabokas merginų kojas: kai kurios meiliai buvo gundžiusios jį šieno kupetos šešėlyje. Pasipūtęs labiau nei paprastai, įraudęs Anri Žiustas stengėsi apstulbinti svečius prabanga ir pirklišku vaišingumu. Smulkutė, apskrita, juodais drabužiais vilkinti Regentė buvo, kaip ir visos našlės, liūdnai išblyškusi; kietai sučiauptos lūpos liudijo ją esant gerą namų šeimininkę, prižiūrinčią ne tiktai baltinius bei nurinktą nuo stalo maistą, bet ir valstybę. Meilikautojai šlovino jos pamaldumą, žinias, tyrumą, paskatinusį atsiduoti melancholiškam našlystės asketizmui, užuot siekus antros santuokos; dergėjai patylomis kaltino ją mylint moteris, nors ir sutiko, kad, išsiugdytas kilmingos damos, šis potraukis ne toks jau skandalingas, palyginti su vyrų polinkiu prie vyrų: juk daug gražiau, tvirtino jie, kai moteris prisiima vyro vaidmenį, negu kad vyras vaidina moterį. Regentės rūbai buvo prabangūs, nors ir griežti, kaip ir dera valdovei, privalančiai išoriškai pabrėžti savo karališkąją padėtį, tačiau nesistengiančiai apstulbinti kitus ar kam patikti. Kramsnodama skanėstus ji maloniai klausėsi, kaip Anri Žiustas į savo karališkuosius komplimentus įterpia riebius pokštus: juk pamaldi, bet anaiptol ne davatka, moteris moka nesidrovėdama klausytis palaidų vyriškų šnekų.

Jau buvo išgerta Reino, vengriškų ir prancūziškų vynų; Žaklina prasisegė sidabru ataustą korsažą ir paprašė atnešti jaunėlį sūnų, dar nenujunkytą, – jis juk irgi ištroškęs. Anri Žiustas su žmona mėgdavo rodyti visiems tą ką tik gimusį vaikelį, kuris juodu atjaunino.

Krūtis, išvysta tarp plonyčių baltinių raukšlių, sužavėjo svečius.

– Iškart matyti, kad šitas kūdikis žindo geros motinos pieną, – tarė Madam Margarita.

Ir paklausė, kuo vaikelis vardu.

– Jis dar neturi vardo, dar tik švęstu vandeniu jį pakrikštijom, – atsakė flamandė.

– Tai pavadinkite jį Filiberu, toks buvo mano sutuoktinio, iškeliavusio pas Viešpatį, vardas, – pasiūlė Madam Margarita.

Anri Maksimilianas, maukęs taurę po taurės, pasakojo freilinoms apie karo žygdarbius, kuriuos įvykdys sulaukęs deramo amžiaus.

– Šiais negandų laikais jis nepristigs progų išmėginti jėgas mūšyje, – pridūrė Madam Margarita.

O patyliukais svarstė, ar sutiks tas didysis iždininkas duoti dvylikos nuošimčių paskolą imperatoriui, kurią jam atsakė Fugerai ir kuri padengtų paskutinės kampanijos išlaidas, o gal net ir būsimosios... juk visiems žinoma, ko vertos taikos sutartys. Nedidelės dalies iš tų devyniasdešimties tūkstančių ekiu pakaktų baigti statyti jos Bru koplyčią Breséje, kur vieną gražią dieną ji atguls amžiams greta karališkojo savo valdovo. Akimirką, nešdama prie lūpų paauksuoto sidabro šaukštą, Madam Margarita regėjo mintyse tą apsinuoginusį jaunuolį, kurį palaidojo daugiau kaip prieš dvidešimtį metų, – sulipusiais nuo karštligės plaukais, išbrinkusia nuo pleurito skysčių krūtine, jis vis tiek buvo gražus kaip tie senovės pasakojimų Apolonai. Niekas nepajėgė paguosti jos jo netekus: nei Žaliojo Meilužio, papūgos, kurią jai atvežė iš Indijos, meilumas, nei knygos, nei švelnus lipšnios jos kompanionės ponios Laodami veidas, nei

didieji valstybės reikalai, nei Dievas – valdovų ramstis ir patikėtinis. Velionio veidas vėl grįžo į atminties lobyną; nuo šaukšto Regentės liežuviu pasklido vėsus šerbeto skonis – ji vėl sėdėjo prie stalo, kurio nebuvo palikusi, vėl regėjo raudonas Anri Žiusto rankas ant avietinės staltiesės, akį rėžiančius savo freilinos, ponios d'Aluen, papuošalus, kūdikį, prigludusį prie flamandės krūties, o kiek toliau – prie židinio įsitaisiusį gražų jaunuolį išdidžiu veidu, kuris sau valgė nekreipdamas jokio dėmesio į sėdinčius prie stalo.

– O antai tas, kuris bendrauja su žarijomis?

– Turiu tik tiek sūnų, – nepatenkintas atsakė bankininkas, rodydamas į Anri Maksimilianą ir į kūdikį, apmuturiuotą išsiuvinėtu vystyklu.

Bartolomėjus Kampanusas pusbalsiu papasakojo Regentei Hilzondos istoriją drauge išreikšdamas apgailestavimą, kad Zenono motina nuklydo tais eretiškais takais. Tada Madam Margarita užmezgė su kanauninku vieną diskusijų, kurias nuolat pradėdavo pamaldūs ir išsilavinę to meto žmonės: kas svarbiau išganymui – tikėjimas ar darbai, nors tie tušti debatai nei atsakydavo į klausimą, nei įrodydavo jį esant bergždžią. Kaip tik tuomet prie durų pasigirdo triukšmas; droviai, tačiau visi sykiu vidun sugužėjo amatininkai.

Tai buvo gelumbės audėjai, atvykę iš Dranutro su brangia dovana, skirta Madam, – jie buvo dalis pramogos, numatytos tos šventės proga. Bet triukšmingos muštynės, sukeltos dirbtuvėje šventės išvakarėse, pavertė tą amatininkų procesiją kone maištu. Čia susirinko visi Kolo Gelo nakvynės namų gyventojai pareikalauti malonės Tomui iš Diksmiudės, kuriam grėsė kartuvės už tai, kad sudaužė kūju neseniai sumontuotas ir galiausiai paleistas į darbą mechanines stakles. Ta padrika kirbinė, prie kurios prisijungė bedarbiai iš kitur bei kelyje sutikti valkatos, kelis ljė nuo fabriko iki pirklio vasarnamio keliavo dvi dienas. Kolas Gelas, gindamas tas stakles, susižeidė rankas ir vis dėlto buvo pirmose peticininkų gretose. Tame vapančiame

veide Zenonas vos beatpažino anų laikų, kai jam pačiam buvo šešiolika, žaliūką Kolą. Sulaikęs už rankovės pažą, kai šis pasiūlė jam saldainių, mokslo vyras patyrė, kad Anri Žiustas atsisakė išklausyti nepatenkintųjų skundus, tačiau jiems buvo leista miegoti pievoje ir maitintis tuo, ką jiems numesdavo virėjai. Kiaurą naktį tarnai saugojo podėlius, sidabrą, vyno rūsį ir šieno stirtas. Bet nelaimėliai atrodė romūs it vedami kirpti avinai; įeidami į menę jie nusismaukė kepures, o patys nuolankiausieji atsiklaupė.

– Pasigailėkite Tomo, mano kūmo! Pasigailėkite Tomo, kuriam mano mašinos sumaišė protą, – išgiedojo Kolas Gelas. – Jis dar per jaunas, kad kabotų kartuvėse!

– Ką? – sušuko Zenonas. – Tu gini niekšą, kuris sunaikino mudviejų rankų darbą? Tavo gražuolis Tomas mėgo šokti: tegu dabar sau šoka padebesiuos.

Tas barnis flamandų kalba smarkiai prajuokino freilinų būrelį. Sutrikęs Kolas apsižvalgė blausiais vyzdžiais ir persižegnojo atpažinęs sėdintį prie židinio jaunąjį mokslinčių, kurį kitados vadino savo šventojo Jono apeigų broliu.

– Dievas mane sugundė, – pradėjo raudoti vyras sutvarstytomis rankomis, – žaidžiau kaip vaikas su skridiniais ir suktuvais. Šėtonas nurodė man proporcijas, skaičius, ir užsimerkęs aš sukūriau kartuves su karančia virve.

Paskui jis žingtelėjo atgal, atsirėmęs į liesą savo pameistrio Peroteno petį.

Judrus it gyvsidabris žmogeliukas, į kurį žiūrėdamas Zenonas atpažino Tjerį Loną, nusliūkino iki Princesės ir padavė jai peticiją, kurią ši išsiblaškiusi, tarsi būtų susidomėjusi kuo kitu, perdavė vienam savo palydos dvariškiui. Didysis iždininkas meilikaujamai paragino ją pereiti į gretimą galeriją, kur muzikantai paruošė damoms instrumentinės muzikos, lydimos dainavimo, koncertą.

– Tas, kas išduoda Bažnyčią, anksčiau ar vėliau pradeda maištauti ir prieš savo valdovą, – tokiais Reformą smerkiančiais

žodžiais stodamasi Madam Margarita galiausiai užbaigė uoliai palaikomą pokalbį su kanauninku. Tuo metu, paraginti Anri Žiusto žvilgsnio, keli audėjai iškilmingai įteikė garbingajai našlei kaspiną su perlais siuvinėta jos monograma. Žiedais apmaustytų pirštų galiukais ji gracingai priėmė amatininkų dovaną.

– Matot, Madam, ką laimi laikydamas iš malonės nuostolingus fabrikus, – pusiau juokaujamai ėmė aiškinti pirklys. – Tie kaimo jurgiai verčia jus klausytis ginčų, kuriuos bet kuris miestelio teisėjas užbaigtų vienu žodžiu. Jei man nerūpėtų mūsų aksomų ir brokatų garbė...

Nuleidusi pečius, kaip visada darydavo, kai ją prislėgdavo valstybės reikalų našta, Regentė rimtai pabrėžė, jog būtina pažaboti liaudies nepaklusnumą, ypač dabar, kai pasaulį drumsčia valdovų vaidai, turkų pergalės ir erezijos, draskančios Bažnyčią. Zenonas neišgirdo kanauninko šnabždesio, kviečiančio jį prieiti prie Madam. Trelių ir stumiamų krėslų garsai jau maišėsi su audėjų šūksniais.

– Ne! – suriaumojo pirklys, uždaręs paskui save galerijos duris ir atsistojęs prieš tuos žmones tarsi sarginis šuo prieš bandą. – Jokio pasigailėjimo Tomui, jam sprandas bus sulaužytas taip pat, kaip jis sulaužė mano stakles. Ar jums patiktų, jei kas įsibrautų pas jus ir sulaužytų jūsų gultus?

Kolas Gelas subaubė lyg skerdžiamas bulius.

– Nutilk, drauguži, – su panieka atrėžė jam storulis pirklys. – Tavo koncertas stelbia damoms skirtą muziką.

– Tu mokytas žmogus, Zenonai! Tavo lotyniškų ir prancūziškų kalbų klausomasi mieliau nei mūsų flamandiškų balsų, – prabilo Tjeris Lonas, davęs toną kitiems nepatenkintiesiems, kaip geras giedotojas duoda toną chorui. – Paaiškink jiems, kad darbo mums daugėja, o alga mažėja ir kad dulkės, keliamos tų įrengimų, verčia mus kraujais spjaudyti.

– Jei tos mašinos įsigalės visoj šaly – mums galas, – pareiškė vienas apvadų audėjas. – Ne tam esam sutverti, kad nertumės iš kailio tarp dviejų ratų kaip voverės narve.

– Ar manote, kad aš kaip koks prancūzas iš proto kraustausi dėl tų naujovių? – atsakė bankininkas, griežtumą švelnindamas geraširdiškumu lyg rūgštų vyną – cukrumi. – Jokie ratai nei sklendės negali prilygti dorų žmonių rankoms. Ar aš koksai žmogėdra? Nebegrasinkit, nebemurmėkit dėl baudų už sugadintą audeklą ir už mazgus, nebeprašykite kvailai pakelt algas, lyg pinigai kainuotų tiek, kiek mėšlas, ir aš kaipmat išboginsiu tuos karkasus rinkti voratinklių! O kitąmet atnaujinsiu su jumis sutartis pernykščiais įkainiais.

– Pernykščiais įkainiais, – suvirpėjo vienas jau benutylantis balsas. – Pernykščiais įkainiais, kai kiaušinis šiandien kainuoja brangiau nei višta per paskutinįjį Šventą Martyną! Geriau jau čiupti lazdą ir eit kur akys veda.

– Tenusprogsta tasai Tomas, kad tik vėl būčiau nusamdytas, – užgriaudė iš svetur atkeliavęs audėjas, kurio prancūziškas šveplenimas darė jį dar nuožmesnį. – Ūkininkai ne kartą šunis buvo užsiundę ant manęs, o miestelėnai vaiko mus akmenimis. Kur kas geriau miegoti ant nakvynės namų čiužinio nei griovyje.

– Tos staklės, kurias jūs šitaip niekinat, būtų padariusios mano dėdę karaliumi, o jus kunigaikščiais, – su apmaudu pareiškė mokslo vyras. – Bet regiu čia tik turtingą galviją ir vargšus kvailius.

Kieme, kur kita tos gaujos dalis iš apačios pamatė šventės deglus ir konditerių sukurtų stebuklų viršūnes, pasigirdo riaumojimas. Į mėlyną herbu papuoštą vitražą pataikė akmuo: pirklys skubiai atšoko nuo mėlynos krušos.

– Pasilaikykit akmenis tam tuščiakalbiui! Kvailys įtikino jus, kad galėsite mušti dinderį prie ritės, kuri pati viena atliks aštuonių rankų darbą, – pašiepiamai išklojo storulis Ligras, rodydamas į susigūžusį prie židinio sūnėną. – Aš dėl jų prarandu savo pinigus, o Tomas – sprandą. Nieko sau išradimas neišmanėlio, kuris bendrauja tik su knygomis!

Ugnies bičiulis nusispjovė, bet nieko neatsakė.

– Kai Tomas pamatė, kad staklės dirba dieną naktį ir pačios vienos įveikia keturių vyrų darbą, jis nieko nepasakė, – vėl prabilo Kolas Gelas, – tik drebėjo, ir prakaitas pilte jį pylė, lyg jis būtų ko išsigandęs. Kai iš manęs atėmė pameistrius, jis buvo atleistas vienas pirmųjų. Ritės ir toliau girgždėjo, o metaliniai strypai patys audė audeklą. Nakvynės namuose Tomas įlindo į kampą su žmona, kurią vedė pavasarį, ir aš girdėjau juos drebant taip, tarsi jiems būtų buvę šalta. Tada ir supratau, kad mechaninės mūsų staklės – tokia pati nelaimė kaip ir karas, pabrangęs maistas ar atvežtiniai audeklai... Ir mano rankos nusipelnė, kad būtų sužeistos... Todėl sakau, kad žmogus turi paprasčiausiai dirbti, kaip prieš jį dirbo jo tėvai, ir tenkintis savo dviem rankom ir dešimčia pirštų.

– Pasižiūrėk į save! Kas tu, – sušuko įtūžęs Zenonas, – ar ne prastai sutepta mašina, kuria pasinaudoja, paskui išmeta į šiukšlyną ir kuri, nelaimei, prigimdo dar ir kitų? Maniau, kad tu žmogus, Kolai, o prieš mane – tik aklas kurmis! Galvijai, jūs neturėtumėte nei ugnies, nei žvakės, nei samčio, jei kas nors kitas nebūtų jumis pasirūpinęs, jūs išsigąstumėte netgi ritės, jei pamatytumėt ją pirmąsyk! Grįžkit į savo nakvynės namus pūti penkiese šešiese po viena antklode ir dvėskit prie savo galionų ir aksomų, kaip dvėsė jūsų tėvai!

Pameistrys Perotenas, apsiginklavęs metaline taure, palikta ant stalo, puolė Zenoną. Tjeris Lonas sugriebė jį už riešo; kiauksėdamas pameistrys svaidė grasinimus pikardiečių tarme ir raičiojosi kaip žaltys. Anri Žiustas, ką tik pasiuntęs savo mažordomus žemyn, staiga griausmingu balsu paskelbė, kad kieme atkimštos statinės ir bus geriama už Taiką. Žmonės pasileido laukan, veržli banga įtraukė ir Kolą Gelą, mosuojantį sutvarstytomis rankomis; Perotenui vienu trūktelėjimu pavyko išsilaisvinti iš Tjerio Lono gniaužtų. Menėje liko tik keletas užsispyrėlių, besitariančių, kaip padidinti būsimos sutarties algas bent keletu varganų su. Visi užmiršo Tomą ir jo kančias. Niekas nebeketino vėl kreiptis į Regentę, patogiai įsikūrusią

gretimoje salėje. Tas bankininkas-pirklys buvo vienintelė valdžia, kurią amatininkai pažinojo ir kurios bijojo; Madam Margaritą jie matė tik iš tolo, taip pat miglotai, bendrais bruožais, kaip matė sidabro indus, papuošalus, o ant sienų ir susirinkusių čia žmonių – audinius bei kaspinus, kuriuos patys buvo išaudę.

Anri Žiustas patyliukais juokėsi iš savo prakalbos ir dosnumo sėkmės. Juk apskritai tas šurmulys truko tik tiek, kiek buvo giedamas motetas. O mechaninės staklės, kurioms jis neteikė jokios reikšmės, ką tik padėjo be didelių nuostolių sudaryti sandėrį; gal ateityje jomis bus vėl kada pasinaudota, bet tik tuo atveju, jei rankų darbas nelemtai pabrangtų ar jų pristigtų. O Zenoną, kurio viešnagė Dranutre kėlė nerimą pirkliui lyg gniūžtė kluone uždegtų šiaudų, matyt, reikės pasiųsti kur kitur su tais jo paistalais ir ugningomis akimis, taip jaudinusiomis moteris. Netrukus jis galės pasigirti aukštai viešniai, kad tokiais neramiais laikais geba valdyti plebsą, sudarydamas vaizdą, jog nusileido dėl kokio nors dalyko, kai iš tikrųjų nenusileido nė per nago juodymą.

Pro lango angą Zenonas žvelgė žemyn į skarmaluotus šešėlius, šmėžuojančius tarp tarnų ir Madam sargybinių. Deglai, pritvirtinti prie sienų, apšvietė šventę. Raudoni plaukai ir balti tvarsčiai padėjo mokslo vyrui išskirti minioje Kolą Gelą. Toks pat blyškus kaip ir tie tvarsčiai, susmukęs prie statinaitės, jis godžiai traukė iš didžiulio bokalo.

– Jis punta alų, o Tomas tuo tarpu prakaituoja iš baimės kalėjime, – paniekinamai tarė mokslo vyras. – Ir aš mylėjau šitą vyrą... O Simono-Petro paderme!

– Nurimk, – pratarė Tjeris Lonas, stovėjęs šalia jo, – tu nežinai, kas yra baimė ir alkis.

Ir, pastūmėjęs jį alkūne, pridūrė:

– Pamiršk tuos Kolą ir Tomą ir nuo šiolei galvok apie mus. Mūsų žmonės eis paskui tave, kaip siūlas eina paskui šaudyklę, – pakuždėjo. – Jie vargšai, neišmanėliai, paiki, tačiau jų daug, knibždėte knibžda kaip kirminų, jie godūs tarsi žiurkės, užuo-

dusios sūrį... Tavo staklės patiktų jiems, jei būtų jų. Viskas prasideda nuo to, kad suliepsnoja vasarnamis, o baigiasi miestų užėmimu.

– Keliauk sau gerti podraug su kitais, girtuokli! – atšovė Zenonas.

Ir išėjęs iš menės, ėmė leistis tuščiais laiptais. Laiptinėje patamsy susidūrė su Žaklina: ši kopė uždususi aukštyn su raktų ryšuliu.

– Užrakinau vyno rūsio duris, – suvapėjo. – Niekada nežinai, kas gali atsitikti. – Ir prispaudusi Zenono ranką prie širdies, kad įrodytų, jog ji plaka per smarkiai, pridūrė: – Neišeikite, Zenonai! Aš bijau.

– Tegu jus nuramina sargybos kareiviai, – šiurkščiai atšovė jaunuolis.

Rytojaus dieną kanauninkas Kampanusas ieškojo savo mokinio, kad pasakytų, jog Madam Margarita prieš įlipdama į karietą pasiteiravusi, ar jis mokąs graikų ir hebrajų kalbas, ir pareiškusi norą priimti jį savo palydos tarnu. Tačiau Zenono kambarys buvo tuščias. Tarnai sakė jį iškeliavus auštant. Lietus, nesiliovęs lyti jau kelias valandas, truputį uždelsė Regentės išvykimą. Audėjai grįžo į Udenovę nelabai nepatenkinti, nes galiausiai išsireikalavo, kad didysis iždininkas pridėtų jiems po pusę su prie kiekvieno livro. Kolas Gelas pagiriojosi po brezentu nuo išgerto alaus. O Perotenas dingo dar prieš auštant. Vėliau paaiškėjo, kad tąnakt jis švaistėsi grasinimais Zenonui. Ir visur gyrėsi, kad labai mikliai valdo peilį.

IŠVYKIMAS IŠ BRIUGĖS

Vivina Koversein gyveno pas dėdę, Briugės Jeruzalės bažnyčios vikarą, mažame poliruotu ąžuolu išmuštame kambarėlyje. Čia stovėjo siaura balta lova, ant palangės – vazonas su rozmarinu, etažerėje gulėjo maldaknygė: viskas alsavo švara, tvarka, ramybe. Kasdien prieš rytines pamaldas ta mažutė savanorė zakristijonė įžengdavo į bažnyčią, aplenkdama pirmąsias parapijietes ir elgetą, skubantį į savo pamėgtą vietą priebažnyčio kampe; apsiavusi veltiniais, zujo choro laipteliais, išpildavo iš vazų vandenį, rūpestingai išvalydavo privarvėjusias sidabrines žvakides ir ciborijus. Smaila jos nosytė, blyškūs skruostai, nerangūs judesiai neįkvėpdavo tų šmaikščių pastabų, kurios išsprūsta savaime, kai pro šalį praeina daili mergina, bet jos teta Godeljevė meiliai lygindavo šviesius merginos plaukus su gerai iškepusiomis bandelėmis ir šventa duona, o visoje jos laikysenoje buvo justi religingumas ir šeimyniškumas. Jos protėviai, sugulę palei bažnyčios sienas po poliruoto vario plokštėmis, be abejonės, džiaugėsi matydami ją taip tinkamai elgiantis.

O ji buvo iš geros šeimos. Jos tėvas Tibo Koverseinas, kitados tarnavęs pažu Marijos Burgundietės dvare, drauge su kitais nešė neštuvus, kuriais mirtinai sužeista jaunoji kunigaikštienė, lydima maldų ir raudojimo, buvo pargabenta į Briugę. Tos lemtingos medžioklės prisiminimas jo taip ir nepaliko: visą gyvenimą jis jautė švelnią, meile atsiduodančią pagarbą tai taip

anksti iš šio pasaulio išėjusiai šeimininkei. Jis daug keliavo; tarnavo imperatoriaus Maksimiliano dvare Regensburge; mirti grįžo į Flandriją. Vivina prisiminė jį kaip stambų vyrą, pasisodindavusį ją ant oda aptrauktų kelių ir dusulingai niūniuodavusį graudžias vokiškas balades. Našlaitę išaugino jos teta Klenverk. Ji buvo geraširdė, labai stora moteriškė, Jeruzalės bažnyčios kunigo sesuo ir namų šeimininkė; garsėjo savo stiprinančiais sirupais ir puikiomis uogienėmis. Kanauninkas Bartolomėjus Kampanusas mėgdavo lankytis tuose namuose, taip pertekusiuose krikščioniško pamaldumo ir geros virtuvės kvapų. Jis įvedė į juos ir savo auklėtinį. Teta ir dukterėčia penėjo tą moksleivį dar karštais, ką tik iš orkaitės ištrauktais pyragais, numazgodavo kelius ir rankas, kai šis nusibrozdindavo juos krisdamas ar kokiose peštynėse, žavėdavosi jo pažanga lotynų kalbos moksluose, kuri nekėlė joms jokių abejonių. Vėliau, kai jis, jau Liuveno studentas, kartkartėmis užsukdavo į Briugę, kunigas nebeįsileisdavo jo į namus, pajutęs netikusį ateizmo ir erezijos tvaiką. Bet tąryt, nugirdusi iš keliaujančios prekiautojos, kad kažkas matė kiaurai peršlapusį ir apsitaškiusį Zenoną einant per lietų link Jano Meijerso vaistinės, Vivina ramiai laukė jo ateinant pasimatyti su ja bažnyčioje.

Jis tylutėliai įėjo pro žemas šonines duris. Vivina puolė prie jo nuoširdžiai susirūpinusi, lyg kokia tarnaičiukė, vis dar laikydama rankose altoriaus užtiesalus.

– Aš išvykstu, Vivina, – pasakė jis. – Suriškite daiktan tuos sąsiuvinius, kuriuos paslėpiau jūsų spintoj, sutemus ateisiu jų pasiimti.

– Tik pažvelkit, į ką jūs panašus, mano drauge, – atsakė ji.

Matyt, jam teko klampot per lietų po tos plynos šalies purvyną, nes batai ir skvernų apačia buvo žemėti. Ir dar atrodė, kad kažkas yra apsvaidęs jį akmenimis, o gal jam pasitaikė pargriūti, nes veidas buvo vienos mėlynės, o rankovės atraitas aptaškytas krauju.

– Niekis. Mažumėlę susipešėme. Aš jau ir pamiršau.

Bet leido jai stropiai sugerti visas dėmes ir purvą drėgnu skuduru. Susijaudinusiai Vivinai Zenonas atrodė gražus lyg tas tamsus nuspalvinto medžio Kristus, gulėjęs šalia jų po arka; ji triūsinėjo aplink atvykėlį, tokia skaisti mažytė Magdalena.

Paskui pasisiūlė nuvesti jį tetos Godeljevės virtuvėn, išvalyti jo drabužius ir pavalgydinti dar šiltais vafliais.

– Aš išvykstu, Vivina, – pakartojo Zenonas. – Pasižiūrėsiu, ar ir kitur išsikerojęs toks pat tamsumas, kvailumas, baimė ir veidmainystė, kaip čia.

Ta tūžminga kalba ją išgąsdino: ją gąsdino visa, kas buvo neįprasta. Bet šis subrendusio vyro įniršis jai buvo tas pat, kas ir andainykštės moksleivio audros, kaip ir tas purvas bei pajuodęs kraujas, primenantis aną Zenoną, kuris sugrįždavo visas aptalžytas po gatvės peštynių, Zenoną, kuris jai buvo mielas draugas ir švelnus brolis, kai jiedviem buvo koks dešimt metų.

– Kaip garsiai jūs kalbat bažnyčioje! – švelniai papriekaištavo ji.

– Dievas beveik negirdi, – karčiai atsakė Zenonas.

Jis nepaaiškino nei iš kur atėjo, nei kur ketina iškeliauti, nei iš kokio susidūrimo ar žabangų išsikapstė, nei koks pasišlykštėjimas tolino jį nuo daktariško, šermuonėliais ir šlove pamušto gyvenimo, nei kokie slapti ketinimai vilioja patraukti be palydos tais nesaugiais keliais, pilnais iš karo grįžtančių pėsčių kareivių ir benamių valkatų, kurių tasai būrelis, susidedantis iš kunigo, tetos Godeljevės ir keleto tarnų, apdairiai vengdavo, kai grįždavo iš savo sodybos.

– Laikai tokie netikę, – pasakė ji, atkartodama įprastinius skundus, girdimus namuose ir turguje. – O jei vėl sutiksit kokį piktadarį...

– O kas jums sakė, kad ne aš jį sutvarkysiu? – atšovė jis su kartėliu. – Ne taip jau ir sunku pasiųsti ką nors...

– Kretjenas Mergelinkas ir mano pusbrolis Janas de Beagelas, studijuojantys Liuvene, irgi rengiasi vykti į Mokyklą, – nenurimo ji. – Jei susirasite juos „Gulbės“ smuklėje...

– Tegu Kretjenas ir Janas džiūsta, jei nori, studijuodami Dievo atributus, – su panieka atšovė jaunasis mokslinčius. – O jeigu jūsų dėdei kunigui, įtariančiam mane užsikrėtus ateizmu, dar rūpi mano nuomonė, pasakykite jam, kad išpažįstu Dievą, gimusį ne iš skaisčiausiosios mergelės, ne prisikėlusį trečią dieną iš mirusiųjų, o tą, kurio karalystė – šiame pasaulyje. Ar supratote?

– Aš pakartosiu jam šitai, nors ir nesuprantu, – atsakė ji švelniai, tačiau nė nesistengė įsiminti tų pernelyg neaiškių žodžių. – Bet teta Godeljevė užsklendžia vartus iškart po signalo žiburiams gesinti, o raktą paslepia po savo čiužiniu, todėl paliksiu jūsų sąsiuvinius drauge su maistu kelionei po stogine.

– Maisto nereikia, – atšovė jis. – Man dabar vigilijos ir pasninko metas.

– Kodėl? – nustebo ji, bergždžiai stengdamasi prisiminti, koks gi dabar šventasis švenčiamas pagal bažnyčios kalendorių.

– Pats pasiskyriau juos, – atsakė jis juokaujamai. – Ar niekada nematėte, kaip piligrimai rengiasi kelionei?

– Darykite kaip tinkamas, – atsakė ji, nors ašaros smaugė jai gerklę nuo minties apie tą keistą kelionę. – O aš skaičiuosiu valandas, dienas ir mėnesius, kaip darau visada, kai jūs išvykstate.

– Kokia čia dar baladė? – ištarė vos vos šyptelėjęs. – Kelias, kuriuo patrauksiu, niekada nebeatves į šias vietas. Aš ne iš tų, kurie pasuka atgal, kad pasimatytų su mergina.

– Tuomet, – prabilo ji suraukusi mažytę užsispyrėlės kaktą, – kada nors aš pas jus nuvyksiu, jei jūs negrįšit pas mane.

– Tuščias vargas, – atsakė jis, tarsi juokais leisdamasis į tą apsižodžiavimą. – Aš jus užmiršiu.

– Brangusis mano pone, – rimtai atsakė jam Vivina, – po šiomis plokštėmis ilsisi mano protėviai, ir jų devizas išraižytas galvūgaliuose. *Plus est en vous.** Man duota daugiau nei atsimokėti už užmarštį užmarštimi.

* Jums duota daugiau (*pranc.*).

Jinai stovėjo priešais jį – tokia tyra, tačiau beskonė versmė. Jis nemylėjo jos nė trupučiuko; tasai naivokas vaikas, be abejonės, buvo pats ploniausias saitas, siejęs jį su trumpa jo praeitimi. Ir vis dėlto pajuto šiokį tokį gailestį, atmieštą išdidumo, kad jo bus ilgimasi. Ūmai staigiu judesiu, būdingu žmogui, kuris išvykdamas dovanoja, išmeta ar paaukoja kokį daiktą, kad užsitikrintų nežinomų galių palankumą ar, priešingai, kad jų atsikratytų, nusimovė plonytį sidabro žiedą, kurį laimėjo žaisdamas žiedais su Žaneta Fokonjė, ir padėjo jį tarsi kokį su į ištiestą Vivinos delną. Jis nieku gyvu neketino grįžti. Ta mergaičiukė gavo iš jo tik kuklios svajonės išmaldą.

* * *

Sutemus jis nuėjo pasiimti iš po stoginės sąsiuvinių ir nunešė juos pas Janą Meijersą. Daugiausia tai buvo filosofų pagonių ištraukos, labai slapta persirašytos tais laikais, kai jis, kanauninko prižiūrimas, mokėsi Briugėje; jos atspindėjo kai kurias šventvagiškas nuomones apie sielos prigimtį ir neigė esant Dievą; buvo čia ir Bažnyčios Tėvų citatų prieš stabus, bet jis jas iškreipė taip, kad galėtų įrodyti pamaldumo ir krikščioniškų apeigų bergždybę. Zenonas buvo dar gana jaunas, kad brangintų tą moksleivišką laisvamanybę. Jis aptarė ateities planus su Janu Meijersu: šis patarė jam stoti į Paryžiaus medicinos fakultetą, kur mokėsi pats, nors ir neprisiyrė iki disertacijos ir teisės nešioti keturkampę kepuraitę. Bet Zenonas užsidegė tolesnėmis kelionėmis. Chirurgas-barzdaskutys rūpestingai priglaudė studento sąsiuvinius kamaroje, kur laikė senus butelius ir tvarsčių atsargas. Mokslo vyras nepastebėjo, kad tarp tų puslapių Vivina buvo įdėjusi erškėčio šakelę.

GANDAI

Vėliau paaiškėjo, kad iš pradžių jis kurį laiką pagyveno Gente, pas mitruotą Sen Bavono katedros prelatą, kuris užsiiminėjo alchemija. Paskui lyg ir buvo pastebėtas Paryžiuje, toje Malkinių gatvėje, kur studentai slapta preparuoja lavonus ir kur it maliarija užsikrečiama skepticizmu ir erezijomis. Bet kai kurie itin verti pasitikėjimo žmonės tikino, kad savo diplomus jis gavęs Monpeljė universitete, nors kiti prieštaravo, esą jis buvo tik užsirašęs į tą garsųjį fakultetą ir atsisakęs titulų, surašytų pergamente, idant galėtų užsiimti vien eksperimentine praktika, tuo paniekindamas tiek Galeną, tiek Celsą. Dar kiti manė atpažinę jį Langedoke kaip burtininką moterų suvedžiotoją ir tuo pat metu Katalonijoje, vilkintį iš Monsera grįžusio piligrimo drabužiais – jis buvo ieškomas dėl vieno jaunuolio nužudymo smuklėje, kur lankydavosi visokie perėjūnai: jūreiviai, verteivos, judaizmu įtariami lupikautojai ir pusiau atsivertę arabai. Sklido migloti gandai, kad jis domėjosi fiziologija ir anatomija, ir todėl tą nužudyto vaiko istoriją, kurią tamsuoliai ar lengvatikiai siejo tik su magija ar juodžiausiomis orgijomis, mokytesni pasakotojai interpretuodavo kaip operaciją, kurios tikslas buvo perpilti šviežią kraują į vieno turtingo žydo paciento venas. Vėliau žmonės, pargrįžę iš ilgų kelionių ir pasakodavę dar ilgesnius už jas melus, tarėsi matę jį agatirsų šalyje, pas berberus ir netgi Didžiojo Dairo rūmuose. Apie 1541 metus naujas graikiškos ugnies receptas, panaudotas Alžyre pašos Kcheredino Raudonbarzdžio, rimtai pakenkė vienai

ispanų flotilei; tas pragaištingas išradimas buvo priskirtas Zenonui ir, pasak kalbų, jį praturtino. Toks vienuolis pranciškonas, pasiųstas su misija į Vengriją, sutikęs Budoje flamandą gydytoją, kuris saugojęsis prasitarti, kuo jis vardu: be jokios abejonės, tai buvęs Zenonas. Iš patikimų šaltinių buvo sužinota ir tai, kad jis buvęs pakviestas į Genują Josifo Ha Koheno, dožo asmeninio gydytojo, konsultuoti, bet vėliau įžūliai atsisakęs užimti to tremčiai nuteisto žydo vietą. Kadangi manoma, ir dažniausiai teisingai, jog proto drąsą lydi kūno drąsa, jam buvo priskiriami ir kūno malonumai, ne mažiau drąsūs už jo darbus: iš lūpų į lūpas sklido įvairios pasakos, aišku, skirtingos, nelygu skonis tų, kurie nešiojo tuos gandus ar išgalvodavo tuos nuotykius. Bet iš visų jo įžūlybių, ko gero, labiausiai sukrečianti visiems atrodė toji, kuri paskatino jį, anot pasakojimų, išniekinti taurią gydytojo profesiją iškeičiant ją į grubų chirurgo amatą ir, vadinasi, teptis rankas pūliais ir krauju. Kas gali atlaikyti, jei nerami dvasia štai šitaip meta iššūkį nustatytai tvarkai ir papročiams? Paskui jis ilgam dingo ir, regis, vėl pasirodė Bazelyje per juodojo maro epidemiją: netikėtai išgydęs daugelį beviltiškų ligonių, pelnė stebukladario reputaciją. Paskui triukšmas ir vėl nurimo. Rodės, kad tas žmogus bijojo šlovės litaurų.

* * *

Apie 1539 metus Briugę pasiekė nedidelis traktatas, išspausdintas Dolė spaustuvėje Lione, pasirašytas Zenono pavarde. Jame buvo smulkiai aprašytos širdies skaidulos bei vožtuvų žiedai ir aptartas vaidmuo, kurį atlieka kairiosios klajoklio nervo atšakos to organo veikloje; priešingai nei buvo dėstoma universitete, Zenonas tvirtino, jog pulsavimas sutampa su sistole. Be to, jis samprotavo apie arterijų susitraukimą ir išsiplėtimą sergant kai kuriomis senatvės ligomis. Kanauninkas, ne ką teišmanantis apie tuos reikalus, vis skaitė ir skaitė tą trumpą traktatą, kone nusivylęs, kad nerado jame nieko, kas pateisintų gandus apie buvusio jo mokinio bedievystę. Bet kuris gydytojas

praktikas, jo nuomone, galėjo parašyti tokią knygiūkštę, kuri net jokia dailia lotyniška citata nebuvo pagražinta. Bartolomėjus Kampanusas gana dažnai matydavo mieste chirurgą-barzdaskutį Janą Meijersą, apžergusį savo ištikimą mulę, – metams bėgant ir pelnant pagarbą jis vis labiau darėsi chirurgas ir vis mažiau barzdaskutys. Tasai Meijersas tikriausiai buvo vienintelis Briugės gyventojas, kurį turėjai pagrindo įtarti retkarčiais gaunant žinių iš mokslo vyru tapusio studento. Kartais kanauninkui kildavo pagunda prieiti prie to paprasto žmogelio, bet padorumas neleido žengti pirmo žingsnio, juolab kad barzdaskutys garsėjo kaip suktas pašaipūnas.

Vos tik išgirdęs ką apie buvusį savo mokinį, kanauninkas iškart nužingsniuodavo pas seną savo bičiulį kunigą Klenverką. Jiedu aptardavo vakare tas naujienas kunigo svetainėje, teta Godeljevė arba kunigo dukterėčia kartais praeidavo pro šalį laikydamos rankoje lempą arba lėkštę, bet nė viena nepasivargindavo pasiklausyti, ką jie kalba, nes nebuvo pratusios kreipti dėmesį į dviejų bažnyčios vyrų šnekas. Vivina jau buvo išaugusi iš vaikiškų meilių amžiaus; ji tebesaugojo tą ploną žiedelį su gėlyte dėžutėje, kur laikė stiklinius karolius bei adatas, nors puikiai žinojo, kad teta jos atžvilgiu turi rimtų planų. Kol moterys lankstydavo staltiesę ir dėliodavo į vietą indus, Bartolomėjus Kampanusas vis gromuliuodavo su senu kunigu menkas gautų naujienų nuotrupas, kurios, palyginti su visu Zenono gyvenimu, buvo tas pat, kas nagas, palyginus jį su visu kūnu. Kunigas linguodavo galvą iš tos nekantrumo, tuščio žinių siekio ir puikybės sumaitotos sielos tikėdamasis sulaukti tik viso ko blogiausio. O kanauninkas nelabai tvirtai gynė studentą, kurį pats kitados išugdė. Bet pamažėle Zenonas liovėsi buvęs jiems gyvu asmeniu, veidu, siela, žmogumi, gyvenančiu kažkokiam žemės rutulio taške; jis virto tik vardu, netgi mažiau negu vardu – nublukusia etikete ant stiklainio, kur pamažėle puvo padriki, nebegyvi jų pačių praeities prisiminimai. Jie vis dar kalbėdavo apie jį. O iš tikrųjų jau buvo jį pamiršę.

MIRTIS MIUNSTERYJE

Simonas Adriansenas seno. Jautė tai veikiau ne iš nuovargio, o iš savotiškai didėjančios giedros. Jis buvo tarsi jau pradėjęs kursti locmanas, kuris prastai begirdi audros triukšmą, bet vis taip pat tiksliai nustato srovių, bangų bei vėjų stiprumą. Visą gyvenimą jis tolydžio didino savo turtą: auksas tekėte tekėjo jam į rankas; iš šeimos būsto Midelburge jis persikraustė į namus, kuriuos pasistatydino naujoje Amsterdamo krantinėje dar tuomet, kai įsigijo tame uoste koncesiją prekiauti prieskoniais. Tame jo būste prie Raudotojo bokšto lyg kokioje patikimoje skrynioje buvo surinkti ir tvarkingai išdėlioti užjūrių lobiai. Bet Simonas ir jo žmona, pasitraukę nuo tos prabangos, gyveno viršutiniame aukšte, mažame, plikame it laivo kajutė kambarėlyje, o sukaupta prabanga buvo skirta paguosti vargšams.

Jiems durys visad buvo atviros, duona – visada iškepta, lempos – visada uždegtos. Tie driskiai buvo ne tik nusigyvenę skolininkai ar ligoniai, kuriuos slaugyti atsisakė perpildytos prieglaudos, bet ir badaujantys aktoriai, degtinės atbukinti jūreiviai, kaliniai, surinkti nuo gėdos stulpų, su rimbo žymėmis ant nugarų. Kaip Dievas, kuris nori, kad visi vaikščiotų Jo žeme ir džiaugtųsi Jo saule, Simonas Adriansenas nesirinko, veikiau, bjaurėdamasis žmogiškaisiais įstatymais, rinkosi tuos, kurie buvo laikomi blogiausiais. Paties šeimininko aprengti šiltais drabužiais, tie įbauginti elgetos susėsdavo aplink jo stalą. Aukštai galerijoje griežiantys nematomi muzikantai džiugindavo jų

ausis Rojų pranašaujančia muzika; Hilzonda pasitikdavo svečius vilkėdama ištaigingomis suknelėmis, dar labiau didinančiomis teikiamos išmaldos vertę, ir naršė po valgius sidabriniu samčiu.

Kaip Abraomas su Sara, kaip Jokūbas su Rachele – Simonas su žmona išgyveno dvylika metų taikoje. Tačiau turėjo savo širdgėlų. Keli naujagimiai, nors švelniai mylimi ir puoselėjami, mirė jiedviem vienas po kito. Kiekvieną kartą Simonas nulenkdavo galvą ir ištardavo:

– Viešpats yra tėvas. Jis žino, kas vaikams geriau.

Ir šis iš tikro dievobaimingas žmogus mokė Hilzondą pajusti išsižadėjimo saldybę. Tačiau širdies gilumoje vis viena likdavo liūdesys. Galiausiai jiedviem gimė mergaitė – ir išgyveno. Nuo tada Simonas Adriansenas buvo su Hilzonda tik kaip brolis su seseria.

Jo laivai plaukė į Amsterdamo uostą nuo toliausių pasaulio krantų, tačiau Simonas galvojo apie tą didžiąją kelionę, kuri visiems mums, turčiams ar vargšams, neišvengiamai baigiasi kokiame nors nežinomame paplūdimyje po laivo katastrofos. Jūreiviai ir geografai, palinkdavę su juo virš portulanų ir piešę jūrlapius jo įguloms, buvo mažiau jam artimi nei tie keliauninkai, traukiantys į aną pasaulį, – apdriskę pamokslautojai, pranašai, iš kurių tyčiojamasi ir šaipomasi miesto aikštėse, kaip tasai Janas Matisas, vizijų apsėstas duonkepys, ar keliaujantis komediantas Hansas Bokholdas, kurį Simonas rado vieną vakarą pusiau sustingusį prie tavernos slenksčio: Dvasios Karalystei jis tarnavo kaip meilikaujantis mugės šaukdintojas. Tarp jų kukliausias iš visų, slepiantis didelį išsimokslinimą, sąmoningai atsisakantis proto balso, kad jį lengviau pasiektų dieviškasis įkvėpimas, buvo Bernardas Rotmanas, vilkintis palaikiu kailiu pamuštu apsiaustu, kitados mylimiausias Liuterio mokinys, o dabar dergiantis tą Vitenbergo vyrą, tą netikrą teisuolį, patogiai įsitaisiusį tarp teisybės ir paklydimo, viena ranka glostantį varguolį ėriuką, kita – turtuolį vilką.

Šitų Šventųjų arogancija, įžūlumas, su kuriuo jie mintyse jau plėšė iš miestelėnų jų turtus, o iš aukštuomenės – jų titulus, kad perskirstytų juos kaip tinkami, papiktino visuomenę; tvyrant mirties ar neatidėliotinos tremties grėsmei, Teisuoliai tarėsi Simono namuose nelyg jūreiviai skęstančiam laive. Bet tolumoje tarsi burė šmėsčiojo viltis: Miunsteris, kur Janui Matisui pavyko įsikurti, išvarius vyskupą ir miesto tarybos narius, tapo Dievo miestu; čia pirmą kartą žemėje avinėliams buvo suteiktas prieglobstis. Bergždžiai imperatoriaus kariuomenė ketino sunaikinti tą bedalių Jeruzalę: visi pasaulio varguoliai susiburs apie savo brolius; gaujos keliaus iš miesto į miestą grobdamos gėdingus bažnyčių turtus ir versdamos stabus; storajam Martynui bus nuleistas kraujas jo irštvoje Tiuringijoje, o Popiežiui – Romoje.

Simonas klausydavosi tų žodžių glostydamas žilą barzdą: kaip žmogus, pratęs rizikuoti, jis buvo linkęs nė nemirktelėjęs priimti milžiniškus tos dievotos avantiūros pavojus; Rotmano ramybė, Hanso juokeliai išblaškė paskutines jo dvejones ir nuramino taip, kaip kuriame iš jo laivų, keliančių inkarą per audrą, jį būtų nuraminusi kapitono rimtis ir stieban įsikorusio jūreivio linksmumas. Tad vieną vakarą, kai, smaukdami kepures ant akių, muturiuodami kaklus sudriskusių vilnonių šalikų galais, jo apgailėtini svečiai kits paskui kitą išbidzeno į purvą ir sniegą, pasiryžę nukėblinti visi drauge iki savo svajonių Miunsterio, jis nužvelgė juos pasitikėjimo pilna širdimi.

Galiausiai vieną dieną, veikiau naktį, vos tik išaušus šaltai vasario aušrai, jis užkopė į kambarį, kur Hilzonda, tiesi, tarsi sustingusi, gulėjo lovoje, apšviestoje menkos naktinės lempos. Tyliai kreipėsi į ją, įsitikinęs, kad nemiega, sunkiai klestelėjo kojūgalyje ir it pirklys, kuris drauge su žmona vakare persijoja dienos sąskaitas, perpasakojo, dėl ko gi buvo tariamasi mažoj svetainėj apačioje. Ar nenusibodę ir jai gyventi viename iš miestų, kur pinigai, kūnas ir tuštybė juokingai rodo save miesto aikštėje, o žmonių kančios, regis, sukietėjo į akmenį ir plytas, tapo beprasmiais, varžančiais daiktais, viršum kurių nebeple-

vena Dvasia? Jis gi linkęs palikti, veikiau parduoti savo namus ir valdas Amsterdame (kam bergždžiai kleisti Dievui priklausantį turtą?) ir, kol dar nevėlu, įsikurti jau ir taip perpildytoje Arkoje, kuria tapo Miunsteris: jų bičiulis Rotmanas surastų jiems pastogę ir maisto. Davė Hilzondai dvi savaites, kad apmąstytų tą planą, kurio gale regėjosi skurdas, tremtis, galbūt mirtis, tačiau drauge ir galimybė būti tarp pirmųjų, kurie pasveikins Dangaus Karalystę.

– Dvi savaites, žmona, – pakartojo. – Ir nė valandos daugiau, nes laikas spaudžia.

Hilzonda kilstelėjo, pasirėmė alkūne ir pasakė, įsmeigusi į jį staiga didžiulėmis tapusias akis:

– Dvi savaitės praėjo, mano vyre, – balse buvo justi rami panieka tam, ką ji palieka už savęs.

Simonas pagyrė, kad jų bendram kely į Dievą ji visad pralenkia jį vienu žingsniu. Jo pagarba savo gyvenimo draugei atlaikė kasdienio gyvenimo rutiną. Tasai senas žmogus sąmoningai nepaisė trūkumų, šešėlių, ydų, tegu ir matomų sielos paviršiuje, norėdamas įžvelgti tuose, kuriuos pasirinko, vien tai, kas jų esybėje buvo tyriausia, ar tai, kuo tapti jie siekė. Apgailėtinuose iš pažiūros pranašuose, kuriuos jis priglaudė po savo stogu, atpažindavo šventuosius. Iš pirmo žvilgsnio sujaudintas šviesių Hilzondos akių, nepastebėjo gana klastingos raukšlės, kuri brėžėsi ties liūdna jos burna. Toji liesa, pavargusi moteris taip ir liko jam didžiuoju Angelu.

* * *

Namų ir baldų pardavimas buvo paskutinis vykęs Simono sandėris. Abejingumas piniginiams reikalams kaip visada padėjo jam išlošti: jis išvengė klaidų, kurios daromos iš baimės juos prarasti, ir tų, kurios daromos skubant kuo daugiau jų nugriebti. Tie savanoriai tremtiniai paliko Amsterdamą gaubiami pagarbos, kuri lydi turtuolius net ir tada, kai jie, visų pasipiktinimui, užstoja vargšus. Keleivinis laivas nuplukdė juos

į Deventerį, iš kur vežėčiomis jie nudardėjo per Gelderlando kalvas, jau virpančias naujais lapais. Vestfalijos smuklėse sustodavo paragauti rūkyto kumpio: kelionė į Miunsterį tiems miestelėnams atrodė lyg iškyla į gamtą. Tarnaitė, vardu Johana, lydėjo Hilzondą ir vaiką; Simonas gerbė ją už kitados patirtus kankinimus dėl anabaptistų tikėjimo.

Bernardas Rotmanas sutiko juos prie Miunsterio vartų, kur buvo gausu vežimų, maišų ir statinaičių. Pasirengimas apsiausčiai priminė chaotišką šventės išvakarių bruzdulį. Kol abi moterys kėlė iš vežėčių lopšį ir mantą, Simonas klausėsi Didžiojo Restitutoriaus aiškinimų. Rotmanas buvo ramus: kaip ir jo prakalbų paveikta minia, velkanti gatvėmis daržoves ir malkas iš gretimų kaimų, jis vylėsi, kad Dievas jiems padės. Bet Miunsteriui reikią pinigų. O dar labiau – paramos visų tų nepatenkintų, išsibarsčiusių po pasaulį pasipiktinusių žmogelių, kurie tik ir laukė pirmosios naujojo Kristaus pergalės, kad nusimestų visų stabmeldysčių jungą. Simonas vis dar turtingas; jis turįs skolininkų Liubeke, Elbinge – iki pat Jutlandijos ir net tolimoje Norvegijoje; jis privaląs atgauti tas sumas, priklausančias vien Viešpačiui. Pakeliui sugebėtų perduoti pamaldžioms širdims Šventųjų Miunsterio maištininkų pranešimą. Protingo ir turtingo žmogaus reputacija, geros gelumbės ir minkštos odos drabužiai paskatins išklausyti jį ten, kur apdriskęs pamokslininkas neturėtų menkiausios įtaigos. Geresnio pasiuntinio už tą atsivertusį turtuolį Varguolių Taryba nesurasianti.

Simonas sutiko su tokiu požiūriu. Veikti reikėjo kuo skubiausiai, kad būtų išvengta kunigaikščių ir kunigų žabangų. Paskubom apkabinęs žmoną ir dukrelę, nieko nelaukdamas jis sėdo ant tvirčiausio mulo, ką tik atgabenusio jį iki Arkos vartų. Po kelių dienų horizonte pasirodė geležiniai landsknechtų ietgaliai; kunigaikščio-vyskupo kariuomenė apsupo miestą neketindama jo pulti, bet pasirengusi stovėti prie jo sienų tiek, kiek reikės, kad tų driskių apmažtų nuo bado.

Bernardas Rotmanas įkurdino Hilzondą ir jos mergaitę burmistro Kniperdolingo, seniausio Švariųjų gynėjo Miunsteryje, namuose. Tasai širdingas, romus storulis elgėsi su ja kaip su seseria. Dėka Jano Matiso, kuris minkė naująjį pasaulį kaip kitados minkė duoną savo rūsyje Harleme, viskas gyvenime pasikeitė, tapo lengva, supaprastėjo. Žemės vaisiai priklausė visiems – kaip oras ir Dievo šviesa; tie, kurie turėjo baltinių, indų ar baldų, nešė juos gatvėn pasidalyti su kitais. Visi mylėjo kits kitą griežta meile, padėjo kits kitam, kits kitą pataisydavo, pašnipinėdavo, kad apsaugotų nuo nuodėmės; pilietiniai įstatymai buvo atšaukti, kaip ir bažnytiniai sakramentai; už burnojimą ir kūniškas nuodėmes buvo baudžiama kartuvėmis; moterys šmėsčiojo po miestą užsidengusios vualiais – tokie didžiuliai nerimo apimti angelai, o aikštėje girdėjos viešų išpažinčių raudos.

Katalikų kariuomenės apjuosta nedidelė Teisiųjų citadelė gyveno užsikrėtusi Dievo karštlige. Pamokslai po atviru dangumi kiekvieną vakarą padrąsindavo žmones; Bokholdas, labiausiai mylimas Šventasis, visiems patiko, nes aktoriškais pokštais padailindavo kruvinus Apokalipsės vaizdus. Ligonių ir pirmų apsiausties sužeistųjų, sugulusių po aikštės arkadomis drungną vasaros naktį, aimanos pynėsi su spigiais Tėvo pagalbos meldžiančių moterų balsais. Hilzonda buvo viena aistringiausių garbintojų. Aukšta, ištįsusi nelyginant liepsna, Zenono motina demaskuodavo romėniškąsias begėdystes. Siaubingos vizijos užplūsdavo jos ašaromis pasimiglojusias akis; staiga sulinkusi it kokia pernelyg plonytė žvakė, Hilzonda apsipildavo atgailos, romumo ašaromis, trokšdama kuo greičiau numirti.

Pirmasis viešas gedulas įvyko netekus Jano Matiso, kurį nušovė, kai jis mėgino padaryti išpuolį prieš vyskupo kariuomenę trisdešimties vyrų ir angelų kariaunos priekyje. Hansas Bokholdas, su karališkąja karūna ant galvos, raitas ant arklio, nepagarbiai apdengto arnotu vietoj gūnios, priebažnytyje iškart

buvo paskelbtas Karaliumi Pranašu; buvo suręsta pakyla, kur naujasis Dovydas sėdėjo kas rytą soste, vienvaldiškai spręsdamas žemės ir dangaus reikalus. Keletas sėkmingų išpuolių, apvertusių aukštyn kojom vyskupo virtuvės palapines ir atnešusių laimikį – paršiukų ir vištų, buvo atšvęsti ant tos pakylos grojant dūdelėms; Hilzonda juokėsi drauge su kitais, kai paimtus nelaisvėn priešo virtuvės parankinius privertė gaminti valgį, o po to minia juos mirtinai suspardė ir sutalžė.

Pamažėle sielose vyko pokyčiai, panašūs į tuos, kurie naktį nejučia sapną paverčia košmaru. Ekstazės apimti Šventieji klibinkščiuodavo sverdėdami lyg girtuokliai. Tausodamas maistą, kuriuo buvo užgriozti visi miesto rūsiai ir palėpės, naujasis Kristus Karalius skelbė pasninką po pasninko; bet retkarčiais, kai kokia silkių statinaitė pernelyg uždvokdavo arba ant apvalaino kumpio atsirasdavo dėmių, prasidėdavo besotis rijimas. Bernardas Rotmanas, išsekęs, paliegęs, nebepakyląs iš lovos, neprieštaraudamas sutikdavo su naujojo Karaliaus sprendimais ir tenkinosi tuo, kad skelbdavo susirinkusiai po jo langais miniai Meilę, naikinančią visas žemės atmatas, ir netrukus ateisiančią Dievo Karalystę. Kniperdolingas iš panaikintų burmistro pareigų buvo iškilmingai paaukštintas į budelius; tas raudonkaklis dručkis taip puikiai jautėsi naujojoje tarnyboje, kad sakytum – visada slapčia svajojęs būti mėsininku. Žudynių buvo daug; Karalius naikindavo bailius, išglebėlius, kad jie nespėtų užkrėsti tomis ydomis kitų; beje, kiekviena mirtis sutaupydavo po racioną. Namuose, kur gyveno Hilzonda, apie kankinimus būdavo kalbama taip pat kaip kitados apie vilnos kainas Briugėje.

Žemiškuose susirinkimuose Hansas Bokholdas iš nuolankumo leidosi pagal gimtinę vadinamas Jonu Leideniečiu, bet tikinčiųjų akivaizdoje prisiimdavo ir kitą, neištartą vardą, jausdamas turįs daugiau nei žmogišką jėgą ir aistrą. Septyniolika žmonų liudijo beribę Dievo galią. Baimė, o gal tuštybė akino miestelėnus tiekti tam gyvam Kristui savo žmonas taip, kaip kad anksčiau jie tiekė savo auksinus; ištvirkėlės iš pigiausių

viešnamių varžėsi dėl garbės tarnauti santuokiniams Karaliaus malonumams. Jis atėjo pas Kniperdolingą pasišnekučiuoti su Hilzonda. Ši išbalo, kai prie jos prisilietė tas žvitriaakis mažutis vyras ir ieškančiomis rankomis praskyrė korsažo apsiuvus, tarsi būtų buvęs siuvėjas. Prisiminė, nors ir stūmė tą prisiminimą šalin, jog dar Amsterdame, kai jis sėdėdavo prie josios stalo kaip badmiriaujantis komediantas, pasinaudojo proga paglostyti jai šlaunį, kai ji pasilenkė prie jo laikydama rankoje lėkštę. Ji su pasibjaurėjimu leidosi bučiuojama tos drėgnos burnos, tačiau netrukus pasibjaurėjimas virto ekstaze: paskutinieji padorumo varžtai nukrito nuo jos lyg skarmalai, lyg ta negyva oda, kurią nusigremži pirtyje; apduota to prėsko, karšto kvėpavimo, Hilzonda liovėsi egzistavusi, o drauge su ja – ir jos baimės, skrupulai, nemalonumai. Prigludęs prie jos Karalius žavėjosi liaunu kūnu, kurio liesumas, pasak jo, dar labiau ryškino palaimingas moteriškas formas – ilgas nuožulnias krūtis ir išsišovusį pilvą. Tą prie kekšių ar graciją praradusių matronų pratusį vyrą žavėjo Hilzondos rafinuotumas: gležnos jos rankos, priglaustos prie švelnių Veneros kauburio plaukų, priminė rankas damos, nerūpestingai uždėjusios jas ant movos ar garbanoto mopso. Jis pasakojosi, jog nuo šešiolikos metų žinąs save esant Dievą. Drabužių siuvėjo parduotuvėje, kur dirbo pameistriu, jis pargriuvęs nuo epilepsijos priepuolio, ir jį išviję; tada klykdamas ir seilėdamasis jis ir įžengęs dangun. Kitą kartą tą virpesį, reiškiantį Dievą, jis pajutęs keliaujančio teatro, kur vaidino aptalžytą pajacą, užkulisiuose; kluone, kur užvaldė pirmąją savo merginą, jis supratęs, kad Dievas ir yra tasai judantis kūnas, tie nuogi kūnai, kuriems jau nebeegzistuoja nei skurdas, nei turtai, tasai didžiulis gyvybės srautas, įtraukiantis savin net mirtį ir tekantis it angelo kraujas. Šitaip jis postringavo pretenzingu aktoriaus žargonu, išmargintu gramatikos klaidų, būdingų valstiečio sūnui.

Keletą vakarų iš eilės jis atsivesdavo ją ir pasisodindavo prie puotos stalo tarp Kristaus Žmonų. Minia taip grūsdavos prie

tų stalų, kad jie braškėjo: išbadėjėliai čiupdavo viščiukų kaklus ar kojas, kuriuos Karalius malonėdavo nusviesti, ir maldaudavo jį juos palaiminti. Jauni Pranašai, tarnaujantys Karaliaus kūno sargybiniais, kumščiais laikė tą minią pagarbiu atstumu. Divara, tikroji karalienė, Amsterdamo kloakų išeivė, ramiai žiaumodavo, sulig kiekvienu kąsniu rodydama liežuvį ir dantis; ji priminė tingią sveiką karvę. Staiga Karalius pakeldavo aukštyn rankas, puldavo melstis, o teatrališkas blyškumas pagražindavo jo grimuotus skruostus. Arba pūsteldavo į nosį kuriam iš sėdinčiųjų prie stalo, susiedamas jį šitaip su Šventąja Dvasia. Kartą naktį jis nuvedė Hilzondą galinėn salėn ir pakėlė josios sijonus, kad parodytų tiems jauniems Pranašams, kokia balta, kokia tyra yra nuoga Bažnyčia. Tarp naujos karalienės ir Divaros, besididžiuojančios dvidešimtmetės jaunumu bei apšaukusios Hilzondą sene, kilo peštynės. Abidvi moteriškės raičiojosi ant grindų plokščių saujomis raudamos kita kitai plaukus; sušildęs prie savo širdies, Karalius sutaikė jas abi tą patį vakarą.

* * *

Kartais koks nors veiklumo priepuolis supurtydavo tas apkvaitusias ir išprotėjusias sielas. Hansas išleido dekretą tuoj pat nugriauti bokštus, varpines ir tuos frontonus, kurie pranoko išdidžiai kitus, įžeisdami lygybę, turinčią viešpatauti tarp visų prieš Dievą. Vyrų ir moterų būriai, lydimi spiegiančių vaikų, puolė į bokštų laiptines; pasipylė skalūno ir plytų kruša: skilo ne tik praeivių galvos, bet ir žemesnių pastatų stogai; nepavykus visai nulupti varinių šventųjų nuo Šv. Mauricijaus bažnyčios frontono, jie liko skersai pakibę tarp dangaus ir žemės; turčiams priklausiusiuose namuose būdavo išplėšiamos net gegnės, ir stoge likdavo skylės, pro kurias vidun lijo lietus ir krito sniegas. Viena senutė pasiskundė, jog baigia gyva sušalti kambaryje, kuris atvertas visiems vėjams, ir buvo išvaryta iš miesto; vyskupas atsisakė priimti ją į savo stovyklą; kelias naktis buvo girdėti ją šaukiant griovyje.

Į pavakarę darbininkai liaudavos plušėję ir, mataruodami kojomis, užvertę galvas nekantriai ieškodavo danguje pasaulio pabaigos ženklų. Tačiau raudona spalva vakaruose blykšdavo, sutemos imdavo pilkėti, paskui pajuosdavo, ir tie pavargę griovėjai grįždavo į savo lūšnas atsigulti ir išsimiegoti.

* * *

Linksmumą primenanti nerimastis akino žmones klaidžioti gatvėmis su griūvančiais namais. Nuo pylimo viršaus jie tarsi keleiviai, žvelgiantys į pavojingą jūrą, sūpuojančią jų valtį, smalsiai nužiūrinėdavo atvirus laukus, kurie jiems buvo neprieinami; bado sukeltas šleikštulys beveik nesiskiria nuo to, kuris kankina susirgus jūros liga. Hilzonda vis zujo pirmyn atgal tomis gatvelėmis, tomis skliautuotomis galerijomis, tais laiptais, vedančiais į bokštelius, čia viena, čia traukdama už rankos savo vaikelį. Bado varpai skambino tuščioje jos galvoje; ji jautėsi lengva, guvi, nelyginant tie paukščiai, be perstojo sukantys ratus tarp bažnyčios smailių, o alpuliai būdavo jai nelyg lytinio pasitenkinimo akimirkos. Kartais, nulaužusi nuo sijos nukarusį ilgą varveklį, ji prasižiodavo ir čiulpdavo tą gaivą. Žmonės aplink ją, rodės, išgyveno tą pačią pavojingą euforiją; nors vaidai dėl duonos kriaukšlės ar kokio supuvusio kopūsto nesiliaudavo, savotiškas švelnumas, trykštantis iš jų širdžių, būrė tuos nelaimėlius ir išbadėjėlius į vientisą masę. Vis dėlto nepatenkintieji jau kuris laikas išdrįsdavo pakelti balsą; abejingųjų nebepribaigdavo: jų buvo per daug.

Johana perpasakodavo savo šeimininkei niūrius gandus apie tai, kokia mėsa dalijama žmonėms. Hilzonda valgė ją ir, regis, nieko negirdėjo. Žmonės gyrėsi paragavę ežio, žiurkės ar dar ko blogiau, o miestelėnai, laikydavęsi griežtų papročių, staiga pradėjo įžūliai puikuotis ištvirkavimu, vargiai įmanomu tiems skeletams ir šmėkloms. Niekas jau nebesislėpė tuštindamas ligotą kūną; iš nuovargio niekas nebelaidojo mirusiųjų, tačiau lavonai, suversti į krūvas kiemuose, sušaldavo ir nebedvokdavo.

Niekas nekalbėjo ir apie maro grėsmę, kurios galėjai laukti sulig pirmaisiais balandžio saulės spinduliais: niekas nesitikėjo iki tol ištversiąs. Niekas nekalbėjo ir apie tai, kad priešas vis artėja, tolydžio užpildamas griovius, nei apie puolimą, kuris, atrodė, įvyks netrukus. Tikinčiųjų veiduose atsirado sukta skuodžiančių skalikų, neva negirdinčių už nugaros pliaukšinčio vytinio, išraiška.

Galiausiai vieną dieną vyras, stovintis greta Hilzondos ant pylimo, parodė į kažką ranka. Grublėta lyguma judėjo ilga kolona, arklių voros trypė atšilusį purvą. Iš nusilpusių krūtinių ištrūko džiaugsmo šūksniai, pasigirdo himnų posmai: ar tai ne anabaptistų, sušauktų Olandijoje ir Gelderlende, kariaunos, apie kurias nesiliaudami kalbėjo Bernardas Rotmanas ir Hansas Bokholdas? Juk tai broliai, atvykę gelbėti saviškių! Tačiau netrukus tie pulkai ėmė broliautis su vyskupo kariauna, supančia Miunsterį; kovo vėjas plazdino vėliavas, tarp kurių kažkas atpažino Heseno kunigaikščio vėliavą; šis liuteronas susivienijo su stabmeldžiais, kad sunaikintų Šventuosius. Vyrams pavyko išjudinti akmens luitą sienos viršuje ir taip suknežinti kelis kareivius, besidarbavusius su kirtikliais bastiono papėdėje. Panaktinio šūvis nukirto heseniečių pasiuntinį. Puolantieji atsakė arkebuzų šūviais, paklodami ne vieną. Po to jau niekas nieko nebemėgino. Tačiau lauktasis puolimas neprasidėjo nei tą naktį, nei artimiausiomis naktimis. Prabėgo penkios inertiško letargo savaitės.

Bernardas Rotmanas jau seniai buvo išdalijęs savo maisto likučius ir vaistų atsargas; Karalius, kaip buvo pratęs, mėtė pro langą miniai saujas grūdų, bet likusių maisto atsargų, paslėptų po grindimis, neatidavė. Jis daug miegojo. Prieš eidamas paskutinį kartą sakyti pamokslo kone tuščioje aikštėje, pusantros paros išmiegojo katalepsiniu miegu. Jau kurį laiką jis nebelankė naktimis Hilzondos; septyniolika gėdingai išvarytų jo žmonų pakeitė vos tesubrendusi mergaičiukė, truputį mikčiojanti, apdovanota pranašavimo galia; jis švelniai vadino ją savo baltąja

paukštele ir Arkos balandėle. Hilzonda, Karaliaus palikta, nei nusiminė, nei supyko, nei nustebo; riba tarp to, kas buvo ir ko nebuvo, jai nusitrynė; regis, ji ir pamiršo buvus Hanso mylimoji. Tačiau dabar nebejautė jokių varžtų – kartą vidury nakties palaukė pargrįžtant Kniperdolingo: norėjo sužinoti, ar jai pavyks įjaudrinti tą drūtą kūną; jis praėjo pro šalį nė nežvilgtelėjęs į ją, niurnėdamas, dėl kažko susirūpinęs, tik jau ne dėl moters.

Tąnakt, kai vyskupo kariuomenė įžengė į miestą, apie vidurnaktį Hilzondą pažadino nudurto sargybinio riaumojimas. Du šimtai išdaviko lydimų landsknechtų buvo įvesti pro galinius vartus. Bernardas Rotmanas, vienas pirmųjų išgirdęs pavojaus signalą, užmiršęs ligą puolė į gatvę, jo marškinių skvernai juokingai plaikstėsi apie liesas kojas; jam pavyko, nes buvo nušautas vieno vengro, nesupratusio vyskupo įsakymų, skelbusių, jog sąmokslo vadus reikia atvesti gyvus. Karalius, užkluptas bemiegant, kovėsi traukdamasis iš kambario į kambarį, iš koridoriaus į koridorių, narsiai, vikriai, lyg dogų vejama katė; išaušus Hilzonda matė, kaip jis eina per aikštę be teatrališkų pablizgų, plikas iki juosmens, pusiau sulinkęs nuo rimbo kirčių. Jį spirte įspyrė į didžiulį narvą, kuriame anksčiau jis uždarydavo nepatenkintuosius ir abejinguosius prieš paskelbdamas jiems nuosprendį. Pusiau pribaigtas Kniperdolingas buvo paliktas ant suolo kaip negyvas. Kiaurą dieną mieste aidėjo sunkūs kareivių žingsniai; tasai ritmingas garsas reiškė, kad pamišėlių tvirtovėje vėl įsiviešpatavo sveikas protas pavidalu šitų žmonių, kurie už tvirtą atlyginimą parduoda savo gyvybę, nustatytomis valandomis geria ir valgo, pasitaikius progai grobia ir žagina, bet kažkur turi seną motiną, taupią žmoną, menką ūkelį, kur grįš pasenę ir suluošinti; jie lanko pamaldas, kai yra verčiami, ir gan santūriai tiki Dievą. Egzekucijos prasidėjo vėl, bet šįkart jas paskelbė teisėta valdžia, be to, joms pritarė popiežius ir Liuteris. Tie skarmaluoti, išblyškę žmonės su išpuvusiomis nuo bado dantenomis nupenėtiems samdomiems kareiviams buvo tik šlykštūs kirminai, kuriuos sutraiškyti nesunku ir negaila.

Pasibaigus pirmajai sumaiščiai Katedros aikštėje, pakylos, ant kurios Karalius rengdavo posėdžius, apačioje prasidėjo viešas teismas. Mirtininkai miglotai suvokė, kad Pranašo pažadai jiems išsipildys kitaip, nei jie tikėjosi, kaip visada ir būna su pranašystėmis: jų negandos artėja prie pabaigos, ir jie be jokių kliūčių žengs tiesiai į tą didžiulį raudoną dangų. Nedaugelis tekeikė žmogų, įtraukusį juos į tą atpirkimo sarabandą. Kai kurie širdies gilumoje suvokė jau seniai geidę mirties, kaip geidžia nutrūkti pernelyg smarkiai įtempta styga.

Hilzonda savo eilės laukė iki pat vakaro. Apsivilko gražiausią iš likusių suknelių, kasas susisegė sidabro smeigėmis. Galiausiai pasirodė keturi kareiviai; tai buvo dorai savo darbą dirbantys storžieviai. Ji čiupo už rankos mažąją Martą, kuri pradėjo verkti, ir tarė:

– Eikš, vaikeli, mudvi keliaujame pas Dievą.

Vienas vyriškių ištraukė nekaltąją motinai iš rankų ir sviedė Johanai, o ši prispaudė ją prie juodo korsažo. Hilzonda nusekė paskui juos tylėdama. Ėjo taip greitai, kad budeliai turėjo paspartint žingsnį. Kad nesukluptų, abiem rankom pakėlė ilgas žalio šilko suknelės palas, tad rodės, kad žengia bangomis. Užlipusi ant pakylos, miglotai išskyrė tarp lavonų buvusius pažįstamus, vieną iš buvusių karalienių. Susmuko ant tos dar šiltos krūsnies ir atkišo kaklą.

* * *

Simono kelionė virto kryžiaus keliu. Didžiausi jo skolininkai išprašė jį nieko nesumokėję iš baimės, kad pripildys anabaptisto kišenę ar krepšį; iš sukčių ir šykštuolių lūpų pylėsi priekaištai. Jo svainis Žiustas Ligras pareiškė negalįs iškart grąžinti tų didžiulių sumų, kurias Simonas įdėjo į jo banką Antverpene; beje, jis jautėsi geriau elgiąsis su Hilzondos ir jos vaiko turtu nei koksai paikius, susidėjęs su valstybės priešais. Nunarinęs galvą lyg išvarytas elgeta, Simonas praėjo pro tą prekybos namų, kuriuos pats padėjo įsteigti, portalą – išdailintą skulptūromis ir

paauksintą nelyginant relikvijorius. Nepavyko jam ir kaip aukų rinkėjui: tik keletas nelaimėlių sutiko nuleisti sau kraują vardan Brolių. Dusyk apklaustas bažnytinės valdžios, turėjo pamokėti, kad nepakliūtų į kalėjimą. Jis taip ir liko iki pat galo turčium, kurį gina jo florinai. Dalį tokiu būdu surinktos menkos sumos pavogė smuklininkas Liubeke, kurio namuose Simonas nuvirto, ištiktas apopleksijos priepuolio.

Kadangi sveikatos būklė vertė jį keliauti dažnai sustojant, Miunsterį jis išvydo tik puolimo išvakarėse. Viltis įsigauti į apsuptą miestą pasirodė besanti bergždžia. Kunigaikščio-vyskupo, kuriam Simonas kitados buvo padaręs paslaugų, stovykloje jis buvo sutiktas nedraugiškai, nors jo ir neapstumdė, todėl prisiglaudė viename ūkyje prie vandens griovių ir pilkų mūrų, atskyrusių jį nuo Hilzondos ir vaiko. Prie nušveisto medinio ūkininkės stalo valgydavo drauge su teisėju, pakviestu į netrukus prasidėsiantį bažnytinį teismą, vyskupui tarnaujančiu karininku ir keletu persimetėlių, kuriems pavyko pasprukti iš Miunsterio; šie be paliovos pasakojo apie tų įtikėjusiųjų beprotybę ir Karaliaus nusikaltimus. Tačiau Simonas leido pro ausis tų išdavikų paistalus, šmeižiančius kankinius. Trečią dieną po miesto užėmimo jis pagaliau gavo leidimą patekti į Miunsterį.

Galynėdamasis su ta birželio ryto saule ir sausu vėju, kaskart vis pasiklysdamas mieste, kurį žinojo tik iš nuogirdų, jis sunkiai žingsniavo kariuomenės patruliuojamomis gatvėmis. Po viena Didžiojo turgaus aikštės arkada atpažino Johaną, sėdinčią ant slenksčio su vaiku ant kelių. Mergaitė subaubė, kai nepažįstamasis pasilenkė ją pabučiuoti; netarusi nė žodžio, Johana padarė reveransą, kaip ir derėjo tarnaitei. Simonas stumtelėjo duris su išlaužtais užraktais, apėjo tuščius pirmojo aukšto, paskui ir kitų aukštų kambarius.

Išėjęs į lauką, patraukė egzekucijų aikštės link. Nuo pakylos karojo žalio brokato skiautė; pagal tą audeklą jis iš tolo atpažino Hilzondą, prispaustą krūvos negyvėlių. Negaišdamas prie kūno, kurį paliko siela, ir nesmalsaudamas grįžo pas tarnaitę ir vaiką.

Gatve praėjo kerdžius, vedinas karve, nešinas kibiru ir kėdute, jis garsiai siūlė pirkti šviežią pieną; namuose priešais vėl atsidarė taverna. Už kelis Simono duotus liarus Johana pripylė alavo taures. Židinyje suspragsėjo ugnis, ir netrukus dzingtelėjo mergytės laikomas šaukštas. Po truputį aplink juos vėl ėmė dvelkti šeimyniniu gyvenimu, jis pamažėle užliejo tuos apleistus namus, kaip potvynis užlieja paplūdimį, nusėtą jūros išmestų rąstgalių, nuskendusių laivų lobių ir jos gelmėse gyvenančių krabų. Tarnaitė paklojo šeimininkui Kniperdolingo lovą, kad jam nereikėtų vargintis kopiant laiptais. Iš pradžios ji tik slogia tyla atsakinėjo į pašildytą alų lėtai geriančio senio klausimus. Kai pagaliau prabilo, iš jos lūpų tesprūdo atmatų versmė, tvoskianti pamazgomis ir sykiu Biblija. Karalius tai senai husitei visiems laikams liko tik driskius, kuriam valgyt paduodama virtuvėje, bet kuris drįsta miegoti su šeimininko žmona. Viską išsakiusi, ji puolė šveisti grindis, triukšmingai brūžindama šepečiais, barškindama medinius kibirus, pliaukšėdama šlapiais skudurais.

Tą naktį Simonas mažai miegojo, bet, kitaip nei manė tarnaitė, jį kankino ne pasipiktinimas, ne gėda, o tas švelnesnis skausmas, kuris vadinamas gailesčiu. Dusdamas nuo nakties tvankumo, jis galvojo apie Hilzondą kaip apie prarastą dukrą. Pyko ant savęs, kad paliko ją vieną įveikti tą sunkų tarpsnį, paskui įtikinėjo save, jog kiekvienam sava dalia, tik jam vienam skirta gyvenimo ir mirties duonos riekė, ir teisinga, jog Hilzonda turėjo suvalgyti tą riekę savaip ir lemtąją valandą. Ji aplenkė jį ir šįkart: anksčiau nei jis patyrė paskutiniąsias kančias. Jis vis dar buvo drauge su tais tikinčiaisiais prieš Bažnyčią ir valstybę, kurios juos sutraiškė; Hansas ir Kniperdolingas praliejo kraują, bet ar buvo galima tikėtis ko kito šitame kruviname pasaulyje? Jau daugiau kaip penkiolika amžių praėjo nuo to laiko, kai Dievo Karalystė žemėje, kurią Jonas, Petras ir Tomas turėjo išvysti savo akimis, buvo tingiai nutremta į amžių galą bailiųjų, abejingųjų ir apsukriųjų. Pranašas išdrįso paskelbti čia, žemėje, dangaus

Karalystę. Jis rodė kelią, net jei netyčia ir nuklydo ne tuo taku. Hansas Simonui liko Kristumi ta prasme, kuria kiekvienas žmogus galėtų būti Kristus. Jo beprotybės atrodė ne tokios šlykščios kaip apdairios fariziejų ir išminčių nuodėmės. Našlys nesipiktino, kad Hilzonda ieškojo Karaliaus glėbyje džiaugsmų, kurių jis jau seniai nebegalėjo jai suteikti: Šventieji, palikti savo pačių valiai, net prarasdavo saiką mėgaudamiesi palaima, gimstančia iš kūnų sąjungos, tačiau tie kūnai, išsigavę iš pasaulio saitų, jau mirę viskam, kas išoriška, savo glamonėse, be abejonės, pažino ir aistringesnę sielų jungimosi formą. Alus atpalaidavo to seno žmogaus krūtinę, padėjo panirti į atlaidumą, kuriame, be nuovargio, buvo ir juslinio, veriamo gerumo. Hilzonda bent jau ilsėjosi ramybėje. Galvūgaly degančios žvakės šviesoje jis matė, kaip po lovą ropoja musės, kurių tokiu metu knibždėte knibžda Miunsteryje; gal jos buvo nutūpusios ir ant to balto veido; jis jautė santarvę su tais dūlėsiais. Staiga jį nusmelkė mintis, kad Naujasis Kristus nežmoniškai kankinamas kas rytą maitojant jo kūną žnyplėmis bei įkaitinta geležimi, ir jam pasidarė bloga; prirakintas prie to pajuokai išstatyto Sopulingojo Vyro, jis vėl paniro į kūnų, kuriems suteikta taip maža džiaugsmų ir šitieka kančių, pragarą; jis kentėjo drauge su Hansu taip, kaip kad Hilzonda patirdavo su juo svaiginančius malonumus. Kiaurą naktį išsikankinęs po paklode kambaryje, kur viešpatavo niekingas komfortas, jis nuolat atsitrenkdavo į tą Karaliaus, gyvo įkalinto narve vidury aikštės, vaizdą – taip žmogus gangrenuota koja netyčia vis užgauna tą nesveiką galūnę. Kalbėdamas maldas, skausmo, vis smarkiau gniaužiančio jam širdį, atsiduodančio į kairį petį ir nusmelkiančio iki riešo, jis nebeskyrė nuo replių, sužnybusių Hanso rankas ties pečiais ir surakinusių krūtinę.

Vos sustiprėjęs tiek, kad galėjo žengti kelis žingsnius, Simonas nusigavo iki Karaliaus narvo. Miunsteriečiams tasai spektaklis jau buvo nusibodęs, bet vaikai, prilipę prie geležinių virbų, vis dar mėtė į narvą smeigtukus, arklio mėšlą ir aštrius

kaulus, kuriuos belaisvis norom nenorom mindė basomis kojomis. Sargybiniai vangiai stumdė tuos nevidonus, kaip kitados darydavo puotų salėje: monsinjoras fon Valdekas norėjo, kad Karalius ištvertų iki egzekucijos, numatytos ne anksčiau kaip vasaros vidury.

Belaisvis buvo ką tik grąžintas į narvą pasibaigus kankinimo seansui; susigūžęs kampe, jis vis dar drebėjo. Jo apsiaustas ir žaizdos dvokė. Tačiau to menko žmogelio akys tebebuvo gyvos, o balsas – jaudinantis aktoriaus balsas.

– Siuvu, kerpu, daigstau, – dainavo pusbalsiu pasmerktasis. – Esu tik vargšas siuvėjo pameistrys... Drabužiai iš odos... Besiūlės sutanos rumbė... Nesukarpykit kūrinio, kurį...

Ūmai nutilo, vogčiomis apsidairė kaip žmogus, kuris nori išsaugot savo paslaptį ir kartu ją atskleisti. Simonas Adriansenas nustūmė sargybinius, jam pavyko prakišti ranką pro geležinius virbus.

– Tesaugo tave Viešpats, Hansai, – ištarė tiesdamas jam ranką.

* * *

Į namus Simonas grįžo išsekęs, tarytum po ilgos kelionės. Nuo to laiko, kai paskutinį kartą iš jų išėjo, daug kas pasikeitė, ir pamažėle Miunsteris atgavo nuobodžią kasdienę savo išvaizdą. Katedra aidėjo nuo bažnytinių giesmių. Už poros žingsnių nuo vyskupijos rūmų prelatas vėl įkurdino savo meilužę, gražiąją Juliją Alt, bet ta santūri persona nesukėlė skandalo. Simonas žiūrėjo į visa tai abejingai, tarsi žmogus, kuris palieka miestą, jau nebesirūpindamas, kas jame dedasi. Tačiau tas retas andainykštis jo gerumas buvo išsekęs lyg versmė. Vos pargrįžęs iškart išliejo pyktį ant Johanos, kad neparūpino jam plunksnos, rašalo buteliuko ir popieriaus, kaip buvo prašęs. Kai visa tai buvo paduota, sėdo rašyti laišką seseriai.

Beveik penkiolika metų jis nepalaikė su ja jokių ryšių. Geraširdė Salomėja ištekėjo už jauniausiojo galingos bankininkų

Fugerų šeimos sūnaus. Saviškių nuskriaustas Martinas pats susikrovė turtus; nuo amžiaus pradžios jis gyveno Kelne. Simonas prašė juos pasirūpinti jo vaiku.

Salomėja gavo tą laišką savo vasarnamyje Liulsdorfe, kur pati prižiūrėdavo, kaip tarnaitės džiausto skalbinius. Palikusi jas tvarkyti paklodes ir plonus apatinius baltinius, liepė kinkyti karietą net nepaklaususi bankininko nuomonės, nes buitiniuose reikaluose šis neturėjo balso, prisikrovė jon maisto, antklodžių ir nudardėjo per neramumų nuniokotą kraštą į Miunsterį.

Simoną rado gulintį lovoje: galva ilsėjosi ant keturgubai sulenkto seno palto, ji iškart pakeitė jį pagalve. Kupina to buko moterų gerumo, kai jos ligą ir mirtį stengiasi paversti menkais bereikšmiais negalavimais, kurie tik tam ir sugalvoti, kad būtų numaldyti motiniško rūpesčio, viešnia pradėjo tartis su tarnaite, kuo ligonį maitinti, kaip patogiau paguldyti, kada paduoti naktipuodį. Mirštantysis pažvelgė į seserį šaltu žvilgsniu, atpažino ją, tačiau pasinaudojo ligonio būkle, kad valandėlei nustumtų įprastų pasisveikinimų sukeliamą nuovargį. Galiausiai kilstelėjo ir pasibučiavo su Salomėja, kaip visada darydavo. Paskui dalykiškai, kaip ir dera verslo žmogui, išvardijo turtus, kurie turėjo atitekti Martai, ir tas sumas, kurias kuo skubiausiai jai reikėjo atgauti. Vekseliai gulėjo jam po ranka sulankstyti vaškuotėje. Sūnums, kurių vienas buvo įsikūręs Lisabonoje, kitas Londone, trečias turėjo spaustuvę Amsterdame, nereikėjo nei jo žemiškų turtų likučių, nei jo palaiminimo; Simonas viską paliko Hilzondos vaikui. Senis, regis, užmiršo pažadus Didžiajam Restitutoriui ir vėl prisitaikė prie papročių to pasaulio, kurį buvo bepaliekąs ir kurio nebeketino keisti. O gal šitaip išsižadėdamas taisyklių, kurios jam buvo brangesnės už gyvenimą, mėgavosi iki galų galės karčia visa ko atsisakymo saldybe.

Salomėja mylavo mergaitę ir graudinosi, žiūrėdama į liesas jos kojytes. Ji neištardavo nė trijų sakinių, nepaminėdama skaisčiausiosios Mergelės ir visų Kelno šventųjų, šaukėsi jų pagalbos: juk Marta būtų buvusi auklėjama stabmeldžių, suvokė Simonas.

Ištverti šitai buvo sunku, bet ne sunkiau nei vienų įtūžį, kitų vangumą, ne sunkiau nei senatvę, kuri trukdo vyrui patenkinti žmoną, ne sunkiau negu rasti mirusius tuos, kuriuos buvai palikęs gyvus. Simonas stengėsi galvoti apie Karalių, mirštantį narve, bet dabar Hanso kančios jau nebereiškė to, ką reiškė vakar; jos buvo pakeliamos, kaip ir tas skausmas Simono krūtinėje, kuris išnyks drauge su juo. Jis meldėsi, tačiau kažkas jam sakė Amžinąjį nebeprašius jo, kad melstųsi. Jis pasistengė dar kartą išvysti Hilzondą, bet mirusiosios veidas nebeišniro. Jam teko grįžt į ankstesnius laikus, į mistines vestuves Briugėje, kai paslapčia buvo pasidalyta duona ir vynu, o už gilios korsažo iškirptės galėjai nuspėti esant ilgas tyras krūtis. Bet ir tas vaizdas išnyko; jis vėl išvydo pirmąją savo žmoną, tą švelnią sielą, su kuria mėgaudavosi grynu oru savo sode Flesinge. Išgąsdintos gilaus atodūsio, prie lovos pripuolė Saloméja ir Johana. Jis buvo palaidotas Šventojo Lambrechto bažnyčioje prieš tai atlaikius mišias.

KELNO FUGERAI

Fugerai gyveno Kelne, Šventojo Gereono bažnyčios aikštėje, mažuose kukliuose namuose, kur viskas buvo sutvarkyta taip, kad būtų patogu ir ramu. Čia visada tvyrojo saldžių pyragų ir vyšnių trauktinės kvapai.

Po ilgų meniškai sutaisytų pietų ar vakarienės Salomėja mėgdavo pagaišuoti prie stalo, šluostydamasi lūpas damastine servetėle; ji mėgdavo apjuosti savo apkūnų liemenį ir rausvą kaklą aukso grandinėmis, mėgo dėvėti prabangius audinius – rūpestingai, kone pagarbiai iškarštoje ir suaustoje jų vilnoje lieka tos švelnios gyvų ėriukų šilumos. Raukiniai, dengiantys krūtinę, nors ir negriežtino jos išvaizdos, santūrumu liudijo ją esant kuklią ir padorią. Tvirti jos pirštai lakstydavo svetainėj stovinčių mažų kilnojamųjų vargonėlių klavišais; jaunystėje ji gražiu vingriu balsu giedodavo madrigalus ir bažnyčios motetus; ji mėgo tas garsų pynes, kaip mėgo savo siuvinėjimus.

Tačiau didžiausias jos rūpestis buvo valgio gaminimas: bažnytinį kalendorių, kurio namuose buvo pamaldžiai laikomasi, antrino kulinarinis kalendorius: agurkų ar uogienių sezonas, varškės ar šviežių silkių adventas. Martinas buvo liesas žmogeliukas, žmonos gaminami patiekalai nėjo jam į kūną. Tasai grėsmingas verslo reikaluose dogas namie virsdavo romiu spanieliu. Didžiausia jo narsa būdavo išpoškinti prie stalo nešvankias istorijas ir tuo sukelti tarnaičių juoką. Sutuoktiniai turėjo sūnų Sigismundą: šešiolikmetis jis išplaukė su Gonsaliu Pisaru

į Peru, kur bankininkas buvo investavęs nemažą kapitalą. Jie nebesitikėjo jį pamatysią, nes pastaraisiais metais reikalai Limoje smarkiai pakrypo blogyn. Tą netektį švelnino dar visai mažytė duktė; Salomėja juokaudama pasakodavo apie tą vėlyvą nėštumą: esą jį nulėmė iš dalies devynių dienų maldos, iš dalies kaparių padažas. Mergaitė buvo beveik vienmetė su Marta; pusseserės miegojo vienoje lovoje, žaidė tais pačiais žaislais, vienodai pamokomai gaudavo per užpakalį, o vėliau lankė tas pačias dainavimo pamokas ir dėvėjo vienodus papuošalus.

Kartais varžovai, o kartais susimokėliai, storulis Žiustas Ligras ir laibasis Martinas – Flandrijos šernas ir Reino žebenkštis, kits kitą sekė, iš tolo kits kitam patardavo, kits kitą palaikė arba kenkė kits kitam daugiau kaip trisdešimtį metų. Žinojo tikrąją vienas kito vertę, ko neišmanė nei gvėros, apakę dėl jų turto, nei valdovai, kuriems jie tarnavo ir kuriais naudojosi. Martinas kone skatiko tikslumu žinojo, ko verti, perskaičiavus pinigais, fabrikai, dirbtuvės, laivų statyklos ir beveik kunigaikštiškos žemės valdos, į kurias Anri Žiustas buvo investavęs savo auksą; akinanti flamando prabanga ir du trys išbandyti triukai, visada tie patys, padėdavę senajam Žiustui išbristi iš bėdos, teikė Martinui medžiagos puikioms istorijoms. O Anri Žiustas, tas nuolankus tarnas, pagarbiai skolindavęs Nyderlandų Regentei sumas, kurių reikėjo pirkti itališkiems paveikslams ir labdarai, trindavo rankas sužinojęs, kad Palatino elektorius ar Bavarijos kunigaikštis užstatė savo brangenybes Martinui, paskolas išmaldavę už palūkanas, vertas žydų lupikautojų; tegu ir su pašaipiu gailesčiu – jis gyrė tą žiurkę, kuri santūriai graužė pasaulio pagrindą, užuot suleidusi į jį visus dantis, tą geibų žmogeliuką, kuris niekino turtus, galimus išvysti, paliesti ir konfiskuoti, bet kurio parašas lapelio apačioj buvo vertas Karolio V parašo. Tie pinigų skolintojai, taip gerbiantys to meto galinguosius, būtų buvę labai nustebinti, jei kas jiems būtų pasakę, kad nustatytai tvarkai jie pavojingesni už netikėlį turką arba maištaujantį valstietį; pasinėrę į tos akimirkos reikalus ir

smulkmenas, kas taip būdinga jų padermei, jie nė neįtarė, kokią trikdančią galią turi jų aukso maišai ir užrašų knygelės. Ir vis dėlto, sėdėdami už prekystalio ir regėdami, kaip prieš šviesą išnyra griežtas riterio siluetas (išdidi laikysena slepia jo baimę, kad tik nebūtų išprašytas) ar meilikaujantis vyskupo, norinčio be didelių išlaidų baigti statyti savo katedros bokštus, profilis, jie kartais nesuturėdavo šypsenos. Kitiems – varpų arba bombardų skambesys, nartūs arkliai, nuogos arba brokatais vilkinčios moterys, o jiems – toji gėdinga ir įstabi materija, atvirai smerkiama, o paslapčiomis garbinama ar godojama, tarsi ji būtų tos slaptos kūno dalys: taip mažai apie ją kalbama ir taip nuolat galvojama, – ta geltona substancija, be kurios ponia Imperija neatsigultų į princo lovą, o monsinjoras negalėtų sumokėti už savo mitros brangakmenius, auksas, kurio stoka ar perteklius nulemia – skelbs Kryžius karą Pusmėnuliui ar neskelbs. Šie pinigų skolintojai jautėsi esą tikrovės valdovai.

* * *

Kaip Martiną nuvylė Sigismundas, taip ir storulį Ligrą nuvylė vyresnysis jo sūnus. Per dešimt metų jie beveik negavo iš Anri Maksimiliano jokių žinių, jis tik kelissyk paprašė pinigų ir atsiuntė tomelį prancūziškų eilėraščių, išperėtų, matyt, Italijoje tarp dviejų kampanijų. Iš jo galėjai laukti tik nemalonumų. Norėdamas išvengti naujų nusivylimų, bankininkas-pirklys labai akylai prižiūrėjo savo jaunėlį. Vos Filiberas, sūnus, artimas jam širdimi, sulaukė amžiaus, kai galėjo deramai stumdyti skaitytuvų rutuliukus, Ligras pasiuntė jį mokytis banko subtilybių pas neklystantį Martiną. Dvidešimtmetis Filiberas buvo jau įmitęs; įgimtas kaimiškumas prasikišdavo pro manieras, kurių jis taip uoliai mokėsi; mažutės pilkos akelės blizgėjo pro visada pusiaumirkų vokų plyšį. Tas Mecheleno dvaro didžiojo iždininko sūnus galėjo dėtis princu, bet jam labiau magėjo įsigudrint iškart surasti klaidas tarnautojų skaičiavimuose; nuo ryto iki vakaro tamsiame galiniame kambaryje, kur skribos

gadino sau akis, jis visą laiką tikrindavo tas D, tas M, tas X ir C, derinamas su L ir I, kad išeitų skaičiai; arabiškus skaitmenis Martinas niekino, nors neneigė, kad jie patogūs ilguose sudėties veiksmuose. Bankininkas priprato prie to tylaus berniuko. Kai astmos ar podagros priepuolis priversdavo jį pagalvoti apie dienų galą, jis tardavo žmonai:

– Tas storas paikšius pakeis mane.

Filiberas, regis, buvo įnikęs į savo registrus ir rašalo grandiklius. Tačiau ironijos šlakelis kartais žybteldavo iš po pusiaumirkų vokų; būdavo, tikrindamas globėjo bylas, tardavo sau, jog ateis laikas, kai po Anri Žiusto ir Martino stos apsukruolis Filiberas, nuovokesnis už pirmąjį ir nuožmesnis už antrąjį. Nes tik jau ne jis būtų sutikęs, kad Portugalija mokėtų savo skolas tokiomis menkomis palūkanomis: šešiolika dinarų už livrą, ir dar išmokant ketvirčiais per keturias didžiąsias metų muges.

Sekmadieniais jis dalyvaudavo šeimos susirinkimuose, vasarą jie vykdavo pavėsinėje, žiemą – svetainėje. Pakviestas į svečius prelatas cituodavo lotyniškus posakius, Salomėja, žaisdavusi su kaimyne trik trak, kiekvieną sėkmingą ėjimą palydėdavo Reino krašto patarle, o Martinas, privertęs abi mergaites mokytis kalbėti prancūziškai, kas taip pritinka moterims, ir pats vartodavo tą kalbą, kai reikėdavo išreikšti mintis, subtilesnes ar aukštesnes už tas, kurios išsakomos paprastą darbo dieną. Kalbos sukdavosi apie Saksonijos karą ir jo poveikį vekselių diskontui, apie erezijos plitimą ir, nelygu sezonas, apie vynuogių rinkimą ar karnavalą. Būdavo šaipomasi iš dešiniosios bankininko rankos, sentencijas mėgstančio ženeviečio, vardu Zebediejus Krė, už jo baisėjimąsi pypkėmis ir vynu. Tasai Zebediejus ne itin neigė, jog paliko Ženevą apkaltintas lošimo namų įsteigimu ir nelegalia kortų gamyba, bet visą bėdą už tuos nusižengimus prieš įstatymą suvertė savo ištvirkėliams draugams, dabar teisingai nubaustiems, ir neslėpė ketinąs kada nors sugrįžti į tą Reformos lopšį. Prelatas protestuodavo, grasindamas pirštu, apmautu violetiniu žiedu, kažkas juokais cituodavo

nešvankius Teodoro de Bezo, dailaus jaunuolio, nepriekaištingojo Kalvino numylėtinio, eilėraštukus. Prasidėdavo ginčai, palaikys ar nepalaikys konsistorija komersantų privilegijas, bet šiaip jau niekas nesistebėjo, kad turtingi miestelėnai prisitaikydavo prie dogmų, kurias skelbė jų miesto tėvai. Po vakarienės Martinas pasivedėdavo prie lango nišos kokį valstybės patarėją ar slaptą Prancūzijos karaliaus pasiuntinį. Bet galantiškas paryžietis netrukus pasiūlydavo grįžti prie damų.

Kai Filiberas užkliudydavo liutnios stygas, Benedikta ir Marta, susikabinusios rankomis, atsistodavo. *Meilės knygos* madrigaluose buvo pasakojama apie ėriukus, gėles ir ponią Venerą, bet padugnės anabaptistai ar liuteronai, prieš kuriuos tasai Bažnyčios tėvas iš ryto būdavo nugriaudėjęs pamokslą, pritaikydavo madingas jų melodijas savo giesmėms. Būdavo, kartais Benedikta nejučia sugiedodavo psalmės versetą vietoj meilės dainos posmelio. Sunerimusi Marta parodydavo ženklais, kad ji nutiltų; tada merginos susėsdavo viena greta kitos, ir riturnelės nuščiūdavo, tik aidėdavo Šventojo Gereono varpas, kviečiantis į vakarines pamaldas. Storulis Filiberas, turėjęs gabumų šokiams, kartais pasiūlydavo Benediktai pasimokyti naujų figūrų; iš pradžių ji atsisakydavo, paskui vaikiškai džiaugsmingai pasileisdavo šokti.

* * *

Pusseserės mylėjo viena kitą tyra angelų meile. Širdis neleido Salomėjai išskirti Martą su jos žindyve Johana, ir senoji husitė įskiepijo Simono vaikui savo dievobaimingumą ir griežtumą. Patyrusi Miunsterio siaubus Johana iš pažiūros pavirto sene, panašia į visas tas, kurios šlakstosi bažnyčioje šventu vandeniu ir bučiuoja *Agnus Dei*. Tačiau širdies gilumoje ji vis dar jautė neapykantą šėtonams, vilkintiems brokato dalmatikas, aukso veršiams ir kūniškiems stabams. Toji paliegusi senė, kurios bankininkas nesivargino atskirti nuo kitų bedančių moterų, mazgojusių dubenis jo virtuvėje, nuolat niurnėjo *ne* visam kam.

Anot jos, šituose namuose, kupinuose patogumų ir gerovės, blogis tarpstąs lyg žiurkių vada minkštuose patalų pūkuose. Jis slepiąsis aukštoje ponios Salomėjos skrynioje ir Martino seife, didžiulėse statinėse rūsyje ir riebiuose padažuose ant prikaistuvių dugno, lengvabūdiškuose sekmadienio koncertų garsuose, kvapniose vaistininko piliulėse ir Šventosios Apolinos relikvijoje, gydančioje dantų skausmą. Atvirai užsipulti Dievo Motinos, stovinčios laiptų nišoje, senė nedrįso, tačiau girdėdavai, kaip ji vis keikia tuos, kurie tuščiai degina aliejų prieš akmenines lėles.

Kai Martai buvo jau šešiolika, Salomėja gerokai išsigando pamačiusi, kaip ji moko Benediktą niekinti keliaujančių galanterininkų dėželes, prikrautas brangių niekučių, atvežtų iš Paryžiaus, Florencijos, arba bjaurėtis Kalėdomis su jų muzika, naujais drabužiais ir triufeliais kimšta žąsim. Dangus ir žemė tai šauniai moteriškei nekėlė jokių rūpesčių: mišios buvo proga išgirsti ką nors pamokomo, spektaklis – dingstis užsimesti trumpą kailinę peleriną žiemą, šilkinį švarką vasarą. Marija ir Kūdikėlis, nukryžiuotasis Jėzus, Viešpats, paskendęs savo debesyje, – visi jie karaliavo Rojuj ir ant bažnyčių sienų; patirtis ją išmokė, į kurią Švenčiausiųjų Mergelių kreiptis vienu ar kitu atveju, kad būtų išgirsta. Ištikus namuose bėdai, būdavo kreipiamasi į uršuliečių priorę, duodavusią gerus patarimus, nors tai nekliudė Martinui atvirai tyčiotis iš vienuolių. Indulgencijų pardavinėjimas, žinoma, nepadoriai išpūtė Šventojo Tėvo krepšius, bet pasinaudoti Dievo Motinos ir šventųjų kreditu, kad padengtum nusidėjėlio skolas, buvo tokia pat logiška operacija kaip ir bet kurio bankininko sandoriai. Martos keistybės buvo priskirtos jos liguistam būdui; kam būtų atėjusi į galvą šiurpi mintis, kad taip subtiliai auklėjama būtybė galėtų ištvirkinti švelnią savo bendražygę, patraukti ją kankinamų ir deginamų klaidatikių pusėn ir vardan to, kad įsiveltų į Bažnyčios vaidus, išsižadėti kuklaus tylėjimo, taip derančio merginoms.

Johana gebėjo tik viena – pamišėlės balsu postringauti savo jaunosioms šeimininkėms apie klystkelius; teisuolė, bet tamsi, ji negalėjo pasinaudoti Šventojo Rašto pavyzdžiais: vos kelias ištraukas tebuvo išmokusi iš jo atmintinai ir vis kartodavo jas savo olandiška tarme, ji buvo ne iš tų, kurios galėtų nurodyt doros kelią. Vos tas toli gražu negriežtas Martino duotas auklėjimas išugdė merginų protą, Marta slapta įpuolė į knygas, kuriose buvo kalbama apie Dievą.

Pasimetusi sektų miške, apimta siaubo, jog neturi vadovo, Simono duktė baiminosi, kad tik neišsižadėtų senųjų paklydimų vardan naujos klaidos. Johana nuo jos nenuslėpė nei motinos patirtos gėdos, nei apmulkinto ir išduoto tėvo apgailėtino galo. Našlaitė žinojo, kad, atgręžę nugaras Romos nukrypimams, jos tėvai tik dar toliau žengė keliu, kuris neveda į dangų. Toji uoliai saugoma tyra mergaitė, niekada neišleidžiama į gatvę be tarnaitės, suvirpėdavo pagalvojusi, kad jai teks įsilieti į virkaujančių tremtinių ar džiūgaujančių driskių, kurie traukė iš miesto į miestą, gretas; padorūs žmonės gena juos lauk, ir galo jie susilaukia ant šiaudų krūvos kalėjimo vienutėje arba ant laužo. Stabmeldystė jai buvo Charibdė, o maištas, skurdas, pavojus ir nusižeminimas – Scilė. Iš tos aklavietės ją labai apdairiai ištraukė pamaldusis Zebediejus: vienas Žano Kalvino rašinys – paskolintas jai atsargaus šveicaro gavus pažadą, kad niekam neišduos tos paslapties, ir perskaitytas nakčia, prie žvakės, taip saugantis, kaip kitos merginos saugosi skaitydamos meilės laišką – parodė Simono mergaitei, koks turi būti tikėjimas be jokių paklydimų, išlaisvintas iš silpnybių, griežtas net pačia savo laisve, kitaip tariant, maištas, virtęs įstatymu. Pasak Zebediejaus, evangeliškas tyrumas Ženevoje buvo neatskiriamas nuo biurgeriško apdairumo ir išminties: šokėjai, striksintys lyg pagonys už uždarų durų, smaližiai berniūkščiai, begėdiškai čiulpiantys cukrų ar ledinukus per pamokslą, iki kraujų būdavo nuplakami rykštėmis; kitaip manantys – ištremiami, lošėjai ir ištvirkautojai baudžiami mirtimi; bedieviai teisingai pasmerkiami laužui.

Užuot pasidavęs gašliems kraujo tvinksniams, kaip tas storulis Liuteris, kuris, vos tik išėjęs iš vienuolyno, iškart vedė vienuolę, pasaulietis Kalvinas ilgai laukė prieš susijungdamas tyriausia santuoka su viena našle; užuot tukęs prie princų stalo, metras Žanas svečius, apsilankančius Kanauninkų gatvėje, stulbindavo savo taupumu: įprastinis jo valgis buvo tik duona ir žuvis, kaip Evangelijoje, beje, toji žuvis – Lemano ežero upėtakiai – buvo rinktinė.

Marta užkrėtė ta doktrina ir savo draugę, ėjusią iš paskos visame kame, kas buvo susiję su protu, užtat pirmavusią sielos dalykuose. Benedikta, regis, buvo pati šviesa; šimtmečiu anksčiau vienuolyne ji būtų džiaugusis laime gyventi vien Dievuje; bet kadangi laikai jau buvo tokie, kokie buvo, toji ėriukė rado žalią žolę, druską ir tyrą vandenį evangelijų tikėjime. Naktimis savo nešildomame kambaryje, paniekinusios meilų antklodės ir pagalvės kvietimą, Marta ir Benedikta, sėdėdamos viena greta kitos, pašnabždomis vis skaitinėdavo Bibliją. Susiglaudę jų skruostai, rodės, buvo tiktai paviršius, per kurį susiliesdavo dvi sielos. Prieš perversdama lapą Marta palaukdavo, kol Benedikta baigs skaityti puslapį, o jei kartais mažylė užsnūsdavo per tą šventą skaitymą, švelniai timpteldavo ją už plaukų. Sustingę nuo gerovės Martino namai miegodavo sunkiu miegu. Ir tik toje palėpėje dviejų tylių mergaičių širdyse lyg išmintingų tyrų mergelių lempa degė šaltas Reformacijos karštis.

Bet Marta dar nedrįso balsiai išsižadėti popiežininkų šlykštybių. Ji rasdavo dingsčių nesilankyti sekmadienio mišiose, tačiau tas nedrąsumas slėgė ją tarsi didžiausia nuodėmė. Zebediejus pritarė tokiam jos apdairumui: metras Žanas įspėdavo savo mokinius, kad vengtų nereikalingų skandalų, ir pirmas būtų pasmerkęs Johaną, kam ši užpučia žvakę laiptinėje prie Mergelės kojų. Švelni Benediktos širdis neleisdavo jai liūdinti saviškių ar kelti jiems nerimą, bet Marta Visų Šventųjų vakarą atsisakė melstis už savo tėvo sielą: kad ir kur jis dabar esąs, jam nereikią jos *Ave*. Toks šiurkštumas pritrenkė Salomėją: ji

negalėjo suprasti, kaip vargšui mirusiajam galima atsakyti tos menkos labdaringumo maldos.

* * *

Martinas su žmona seniai buvo sumanę ištekint savo vaiką už Ligrų paveldėtojo. Pasikalbėdavo apie tai lovoje, ramiai sugulę kruopščiai sukamšytuose pataluose. Salomėja skaičiuodavo pirštais dukters kraitį: kiaunės kailiukus ir siuvinėtus užtiesalus. O kartais, bijodama, kad iš drovumo Benedikta nepradėtų nirčiai priešintis santuokos džiaugsmams, stengdavosi prisiminti receptą kažkokio afrodiziakiško balzamo, kuriuo padoriose šeimose vestuvių naktį būdavo ištepama jaunoji. Na o Martai reikėtų surasti kokį žinomą Kelno pirklį ar net didiką, gerokai prasiskolinusį, kuriam Martinas kilniaširdiškai nubrauks sunkia našta jo valdas užgulusias ipotekas.

Filiberas išsakydavo įprastinius komplimentus bankininko paveldėtojai. Bet pusseserės nešiojo vienodas kepuraites, vienodus papuošalus, tad kartais jis apsirikdavo: rodės, kad Benediktai patikdavo šelmiškai jį klaidinti. Tada jis garsiai nusikeikdavo: už dukrą gautum tiek aukso, kiek ji sveria, už dukterėčią – daugių daugiausia saują florinų.

Kai santuokos sutartis buvo jau kone surašyta, Martinas pasikvietė dukterį į kabinetą paskirti tikslią vestuvių dieną. Nei apsidžiaugusi, nei nuliūdusi, Benedikta, nutraukusi motinos bučinius ir meilių žodžių srautą, vėl užkopė į savo kambarį, kur drauge su Marta siuvo. Našlaitė pasiūlė bėgti: kuris nors valtininkas tikriausiai sutiktų nuplukdyti jas į Bazelį, o ten geri krikščionys, be jokios abejonės, padėtų joms įveikti kitą etapą. Išpylusi ant stalo rašyklinės smėlį, Benedikta svajingai nubrėžė jame pirštu upės vagą. Išaušus rytui palengva perbraukė ranka per savo nubrėžtą žemėlapį; kai smėlio paviršius vėl glotniai susilygino, Filibero sužadėtinė atsistojo ir atsidususi pasakė:

– Aš pernelyg silpna.

Tada Marta jau nebesiūlė jai bėgti, tik parodė smiliaus galu versetą, kur buvo kalbama, kaip, sekant Viešpačiu, paliekami saviškiai.

Brėkšmos šaltis privertė jas glaustis lovoje. Tyrai susikabinusios, jos guodė viena kitą abi verkdamos. Paskui jaunystė nugalėjo, ir jos ėmė šaipytis iš mažų sužadėtinio akučių ir storų skruostų. Martai siūlomi pretendentai buvo verti ne ką daugiau: Benedikta prajuokino ją piešdama pliktelėjusį pirklį, nusigyvenusį dvarininkėlį, įsisprausdusį per turnyrą į žvangančius šarvus, ar burmistro sūnų – kvailį, išsipusčiusį kaip manekenai, kurie siuvėjams atsiunčiami iš Prancūzijos: su tokia plunksnuota kepure ir dryžuota prakarpa. Marta sapnavo tąnakt, kad Filiberas, tas sadukėjas, tas nedoros širdies amalekitas, išsigabeno Benediktą skrynioje, kuri pati viena sau plaukė Reinu.

* * *

1549 metai prasidėjo lietumis, nusinešusiais daržininkų pasėlius; patvinęs Reinas užliejo rūsius – obuoliai ir puspilnės statinės plūduriavo drumsto vandens paviršiuje. Gegužę miškuose supuvo dar žalios žemuogės, o soduose – vyšnios. Martinas liepė dalyti vargšams sriubą Šventojo Gereono priebažnytyje – krikščioniškas gailestingumas ir maišto baimė paakindavo turtingus miestelėnus tokioms išmaldoms. Šios bėdos pranašavo tik dar baisesnę negandą. Maras, atklydęs iš Rytų, per Bohemiją įžengė į Vokietiją. Keliavo jis neskubėdamas, lydimas varpų skambesio, tarytum koks imperatorius. Palinkęs ties girtuoklio taure, užpūsdamas įnikusio į knygas mokslininko žvakę, kunigui padedantis aukoti mišias, it blusa pasislėpęs kekšės marškiniuose, maras įnešdavo į visų gyvenimą akiplėšiškos lygybės prieskonį, aitrų ir pavojingą rizikos mikrobą. Gedulo varpų skambesys tvyrojo ore skleisdamas įkyrų juodos puotos aidą: vėpsotojai, susirinkę prie varpinių, nepailsdavo spoksoti užvertę galvas į skambintojo siluetą: jis čia sulinkdavo, čia pakibdavo visu svoriu ant didžiojo varpo. Bažnyčiose žmonių netrūko, tavernose – irgi.

Martinas užsibarikadavo savo kabinete lyg saugodamasis vagių. Geriausias būdas neužsikrėsti, pasak jo, buvo saikingai gerti išlaikytą johanisbergą, vengti kekšių ir sugėrovų, neįtraukti gatvių kvapų, o svarbiausia – nesiteirauti, kiek žmonių jau mirė. Johana vis dar vaikščiojo į turgų ir nusileisdavo išmesti šiukšlių; randų išvagotas jos veidas ir svetima tartis nuo pat pradžios nuteikė prieš ją kaimynes, o tomis pragaištingomis dienomis nepasitikėjimas virto neapykanta; kai ji praeidavo, žmonės imdavo kalbėti apie maro sėjikes ir raganas. Prisipažindama ar neprisipažindama paslapčia senoji tarnaitė džiaugėsi ta Dievo rykšte, jos šiurpų džiaugsmą galėjai išskaityti veide; kad ir kaip, Salomėjai rimtai susirgus, ji stengėsi prisiimti pavojingiausius darbus, kurių kitos tarnaitės atsisakydavo, šeimininkė atstumdavo ją dejuodama, sakytum vietoj ąsočio ji būtų nešusi dalgį ir smėlio laikrodį.

Trečią dieną Johana nebepasirodė ligonės galvūgalyje, Benedikta prisiėmė pareigą sugirdyti jai vaistus ir įsprausti tarp pirštų rožinį, kuris nuolat iškrisdavo. Mergaitė mylėjo motiną, tiksliau pasakius, nežinojo, kad gali jos nemylėti. Tačiau kentėjo nuo buko, šiurkštaus jos pamaldumo, pribuvėjai pritinkančio plepumo, senos žindyvės linksmumo, kai jau suaugusiems vaikams ji primena tą metą, kada anie vapėjo, sėdėjo ant puodo, buvo vystomi. Gėdydamasi neprisipažinto savo apmaudo, Benedikta ėmėsi dar uoliau ją slaugyti. Marta atnešdavo padėklus ir baltinių šūsnis, bet išsisukdavo niekad neįėjusi į kambarį. Jiems nepavyko surasti gydytojo.

* * *

Naktį po Salomėjos mirties, gulėdama šalia pusseserės, Benedikta irgi pajuto pirmuosius ligos požymius. Degte degino troškulys, kurį jai pavyko apmalšinti įsivaizduojant Biblijos elnią, geriantį iš gyvybės šaltinio. Silpnas mėšlungiškas kosulys graužė gerklę; kaip įmanydama ji stengėsi jį sulaikyti, kad nepažadintų Martos. Sunėrusi rankas maldai, jau pleveno,

pasirengusi ištrūkti iš lovos su kolonėlėmis, kad įkoptų į erdvų, šviesų Rojų, kur gyvena Dievas. Evangelijos giesmės buvo jau užmirštos, draugiški šventųjų veidai vis išnirdavo tarp baldakimo užuolaidų, dangaus aukštybėse Marija tiesė rankas iš po žydrų klosčių, o gražusis papūstžandis Kūdikėlis rausvais piršteliais atkartodavo tą mostą. Patylomis Benedikta apraudojo savo paklydimus: kivirčą su Johana dėl suplėšyto kyko, šypsenas, kuriomis atsakydavo į praeinančių palei langus berniukų mirksnius, norą numirti, iš dalies nulemtą tingumo ir nekantravimo patekt į dangų, iš dalies troškimo, kad nebereikėtų rinktis tarp Martos ir saviškių, tarp dviejų būdų kalbėti su Dievu. Vos tik išaušus rytui, išvydusi iškankintą pusseserės veidą, Marta suriko.

Kaip buvo įpratusi, Benedikta atsigulė į lovą nuoga. Paprašė, kad laikytų paruoštus jos plonus, ką tik suplisuotus baltinius, ir bergždžiai pamėgino susiglotninti plaukus. Marta ją slaugė užsirišusi burną nosine, priblokšta siaubo, kurį jai kėlė tas užkrėstas kūnas. Kambarį buvo persmelkusi niauri drėgmė; ligonei pasidarė šalta, ir Marta, nors buvo pats vasaros vidurys, užkūrė krosnį. Kimiu balsu, visai kaip aną vakarą jos motina, mergaitė paprašė rožinio, kurį Marta jai padavė pirštų galiukais. Staiga, išvydusi siaubo kupinas draugės akis virš actu sumirkyto raiščio, su vaikišku linksmumu meiliai pasakė:

– Nebijok, pussesere, dabar tas storas kavalierius, šokantis paspjė, atiteks tau.

Ir nusisuko į sieną, kaip paprastai darydavo, kai norėdavo miego.

Bankininkas neišėjo iš savo kambario. Filiberas grįžo į Flandriją praleisti rugpjūtį su tėvu; palikta tarnaičių, nedrįstančių kopti į viršų, Marta joms šūktelėjo, kad bent pakviestų Zebediejų, kuris, skubių reikalų spaudžiamas, atidėjo kelioms dienoms kelionę į gimtąjį miestą. Jis nesipriešindamas surizikavo užkopti laiptais ir parodė deramą susirūpinimą. Vietiniai gydytojai esą jau nusimušę nuo kojų ar patys paveikti ligos,

arba tvirtai nusprendę nesilankyti pas sergančius maru, kad neužkrėstų savo pacientų, bet žmonės kalba apie tokį mokslingą daktarą, specialiai atvykusį į Kelną, kad vietoje ištirtų tos ligos padarinius. Jis, Zebediejus, padarysiąs viską, kas įmanoma, kad įtikintų jį pagelbėti Benediktai.

Pagalbos laukti teko ilgai. Mergaitė tuo tarpu ėjo vis blogyn. Atsirėmusi į durų staktą, Marta stebėjo ją iš tolo. Ir vis dėlto ne kartą priėjo pagirdyti ją virpančia ranka. Rijo ligonė jau labai sunkiai, skystis tekėjo iš stiklinės į lovą. Retkarčiais trumpai, sausai kosteldavo, tarsi būtų kiauksėjęs koks šunytis, ir Marta kiekvienąsyk nejučia nudelbdavo akis, dairydamasi aplink sijonus namų spanielio: ji negalėjo patikėti, kad šitos švelnios lūpos leistų tokius gyvuliškus garsus. Galiausiai atsisėdo laiptinėje, kad jo nebegirdėtų. Keletą valandų kovojo su siaubu, varomu mirties, kurią ji savo akimis regėjo besiartinant, o juolab su klaikia baime užsikrėsti maru, kaip kad užsikrečiama nuodėme. Benedikta jau buvo nebe Benedikta, o priešė, gyvulys, pavojingas daiktas, kurio prisilietimų reikėjo saugotis. Vakarop nebeištvėrusi nulipo prie laukujų durų palaukti gydytojo.

* * *

Jis paklausė, ar čia Fugerų namai, ir įžengė vidun be jokių ceremonijų. Tai buvo liesas aukštas vyras įdubusiomis akimis, plačiu raudonu apsiaustu, kuriuos vilkėjo gydytojai, sutikę slaugyt apsirgusius maru ir todėl atsisakę lankyti įprastus ligonius. Tamsi oda rodė atvykus jį iš svetimų kraštų. Jis skubiai užlipo laiptais; Marta, priešingai, nevalingai sulėtino žingsnį. Stovėdamas nišoje prie lovos, nutraukė paklodę ir atidengė menkutį mėšlungio traukomą kūną, gulintį ant purvino čiužinio.

– Visos tarnaitės mane paliko, – pasakė Marta, norėdama paaiškinti, kodėl paklodės tokios purvinos.

Jis atsakė nežymiai linkteldamas galvą, sutelkęs visą dėmesį į pažastų ir kirkšnių limfmazgius, labai švelniai juos čiuopdamas. Tarp kimių užsikosėjimų vargšelė vapėjo arba tyliai

niūniavo: Marta manė atpažinusi vienos lengvabūdiškos melodijos nuotrupą, supintą su balade apie Jėzaus Kristaus apsilankymą.

– Ji kliedi, – tarė Marta lyg ir su apmaudu.

– Taip, žinoma, – atsakė išsiblaškęs daktaras.

Tasai raudonu apsiaustu vilkintis vyriškis vėl uždengė ligonę paklode ir tarsi tik sąžinei nuraminti užčiuopė jos pulsą ties riešu ir ties kaklu. Paskui įlašino į šaukštą kelis lašus kažkokio eliksyro ir mikliai įkišo jį į lūpų kertę.

– Neprievartaukite savęs, – padarė pastabą, matydamas, kad Marta laiko ligonės galvą didžiai bjaurėdamasi. – Dabar jums nebūtina laikyti jos galvą ar rankas.

Nušluostė nuo ligonės lūpų rausvus kraujuotus pūlius korpijos skiautele ir įmetė ją į krosnį. Šaukštas ir pirštinės, kuriais pasinaudojo, nukeliavo ten pat.

– Jūs neprapjausit vočių? – pasiteiravo ji, bijodama, kad per skubėjimą daktaras neužmirštų padaryti, kas būtina, o svarbiausia – stengdamasi sulaikyti jį prie lovos.

– Žinoma, ne, – atsakė jis pusbalsiu. – Limfmazgiai vos tepatinę, tikriausiai ji numirs dar nespėjus jiems padidėti. *Non est medicamentum...** Jūsų sesers gyvybinės jėgos baigiasi. Daugiausia, ką galim padaryti – sumažint jos skausmus.

– Aš nesu jos sesuo, – staiga užprotestavo Marta, tarytum toks paaiškinimas būtų pateisinęs drebėjimą dėl savo kailio. – Aš – Marta Adriansen, o ne Marta Fuger. Mes pusseserės.

Jis tik žvilgtelėjo į ją ir toliau susikaupęs tyrinėjo vaistų poveikį. Ligonė aprimo ir, rodės, šypsojosi. Nakčiai jis skyrė kitą eliksyro dozę. To vyriškio, kuris, beje, neteikė jokių vilčių, buvimas vėl pavertė tai, kas nuo pat aušros Martai buvo siaubo vieta, paprastu kambariu. Išėjęs į laiptinę, jis nusitraukė kaukę, kuria naudojosi ligonės galvūgalyje, kaip buvo reikalaujama. Marta palydėjo jį iki apačios.

* Vaistų nėra... (*lot.*).

– Jūs sakėte, kad jūsų vardas ir pavardė – Marta Adriansen, – staiga prabilo jis. – Jaunystėje aš pažinojau vieną senyvą žmogų tokia pavarde. Jo žmonos vardas buvo Hilzonda.

– Jie – mano tėvai, – tarsi nenoromis paaiškino Marta.

– Ar jie dar gyvi?

– Ne, – atsakė pritildydama balsą. – Jie buvo Miunsteryje, kai vyskupas užėmė miestą.

Jis įveikė laukujes duris, kurių velkės buvo sudėtingos, tarytum seifų. Į prabangų, bet slogų vestibiulį įsiveržė žiupsnelis oro. Lauke sutemos buvo pilkos, aptrauktos lietumi.

– Grįžkit į viršų, – pagaliau pasakė jis su savotišku šaltu švelnumu. – Atrodo, jūs tvirto sudėjimo, o naujų maro aukų nepastebėta. Patariu pasirišt po šnervėmis skudurėlį, sumirkytą vyno spiritu (aš nelabai pasitikiu jūsų actu), ir pabudėti prie mirštančiosios iki galo. Jūsų baimė – natūrali ir suprantama, bet vėliau bus sunku ištverti gėdą ir apgailestavimus.

Išraudusi ji nusisuko ir, pasikniaususi piniginėje, kurią nešiojo prisisegusi prie diržo, galiausiai ištraukė auksinį pinigą. Tas atsilyginimo mostas atstatė skyrusį juos nuotolį, iškėlė ją kur kas aukščiau klajūno, kuris keliavo iš miesto miestan, užsidirbinėdamas duoną maru susirgusių žmonių galvūgalyje. Net nepasižiūrėjęs jis įsikišo monetą į plataus apsiausto kišenę ir išėjo.

Likusi viena, Marta nuėjo į virtuvę paieškoti buteliuko su vyno spiritu. Ten buvo tuščia, tarnaitės, aišku, burbleno bažnyčioje maldas. Ant stalo rado pašteto griežinį, iš lėto suvalgė jį, sąmoningai stengdamasi susigrąžinti jėgas. Atsargumo dėlei, kad ir nenorom, pakramsnojo česnako. Kai pagaliau prisivertė užlipti viršun, jai pasirodė, kad Benedikta snūduriuoja, nors buksmedžio karoliukai retkarčiais krusteldavo jos pirštuose. Po antros eliksyro dozės ligonė pasijuto geriau. Paryčiais vėl ištiko krizė, ir ji iškeliavo anapilin.

* * *

Ją palaidojo drauge su Salomėja tą pačią dieną uršuliečių vienuolyne Martos akyse; Benedikta liko tarsi užantspauduota melo. Niekas niekada nesužinos, kad ji vos nenuėjo tuo siauru keliu, į kurį ją stūmė pusseserė, ir kad jiedvi kartu artėjo prie Dievo miesto. Marta jautėsi apiplėšta, išduota. Susirgimų maru jau beveik nebepasitaikydavo, tačiau žingsniuodama kone tuščiomis gatvėmis ji vis tūlojosi į savo apsiaustą. Sesutės mirtis tik dar labiau sustiprino pašėlusį jos norą gyventi, neišsižadėti savęs ir to, ką turėjo, nepavirsti vienu iš tų šaltų ryšulių, kuriuos pakiša po bažnyčios plokšte. Benedikta mirė, užsitikrinusi išganymą tais „Tėve mūsų" ir „Ave", o dėl savęs Marta toli gražu nebuvo tikra; kartais jai atrodydavo, kad ji iš tų, kurias Dievo nuosprendis pasmerkia dar prieš gimstant ir kurių net dorybė – savotiška Dievo nemėgstama užsispyrimo forma. Ir apie kokią dorybę čia dar galima kalbėti? Dievo rykštės akivaizdoje ji pasirodė besanti bailė, tad negalėjo būti tikra, kad budelių akivaizdoje pasirodys ištikimesnė Viešpačiui nei maro metu tai nekaltai mergaitei, kurią manė mylinti visa širdimi. Juolab reikėjo kaip galima toliau nustumti nuosprendį, kurio atšaukti neįmanoma.

Ji pasistengė nusamdyti naujas tarnaites tą patį vakarą, kadangi pabėgėlės nebesugrįžo arba buvo atleistos, kai parėjo. Viskas buvo iš pagrindų iššveista; grindys nubarstytos kvapiomis žolėmis pramaišiui su pušų spygliais. Kaip tik per tą šveitimą ir buvo pastebėta, kad Johana mirė visų apleista savo palėpėje; Martai nebuvo laiko ją apraudoti. Vėl pasirodė bankininkas, deramai liūdintis dėl savo netekčių, tačiau tvirtai nusprendęs ramiai susitvarkyti savo našlišką gyvenimą kokiuose nors namuose, kuriuos tvarkys jo pasirinkta gera ekonomė, neplepi, netriukšminga, ne pernelyg jauna, bet ir ne pernelyg bjauri. Niekas, net ir jis pats, neįtarė, kad nuostabioji jo žmona engė jį visą gyvenimą. Nuo šiol jis pats spręs, kada jam keltis, kada valgyti, kurią savaitės dieną gerti liuosuojamuosius vaistus,

ir niekas nebepertrauks jo, jei kartais užsiplepės bepasakodamas kambarinei mergaitės ir lakštingalos istoriją.

Jis skubėjo atsikratyti dukterėčia, kurią maras padarė vienintele jo paveldėtoja, tačiau kurios jis nenorėjo matyti nuolat sėdinčios galustalėje. Gavo antros eilės giminaičių leidimą vedyboms, ir Martos vardas sutartyje pakeitė Benediktos vardą.

Sužinojusi apie dėdės ketinimus, Marta nuskubėjo į kontorą, kur plušo Zebediejus. Turtas šveicarui buvo jau garantuotas: kadangi netrukus prasidės karas su Prancūzija, jis įsikurs Ženevoje, ir jo vardu Martinas sudarinės sandėrius su savo karališkaisiais skolininkais prancūzais. Siaučiant marui Zebediejus savo vardu sudarė keletą pelningų sandėrių, jie leis jam vėl pasirodyti savo šalyje gerbtinu miestelėnu, kurio smulkias jaunystės nuodėmėles visi pamiršo. Marta rado jį kalbantį su eiliniu palūkininku žydu, patylomis supirkinėjančiu Martinui mirusiųjų per marą vekselius ir kilnojamąjį turtą: jei kas nutiktų, visa tos pelningos prekybos negarbė kris ant jo. Išvydęs paveldėtoją, Zebediejus atsisveikino su palūkininku.

– Imkit mane į žmonas, – staiga pasakė jam Marta.

– Ramiau, ramiau, – atsakė jai tarnautojas, galvodamas, ką sumeluoti.

Jis jau buvo vedęs: jaunystėje paėmė į žmonas neturtingą merginą, duonos kepėją iš Paki kvartalo, įbaugintas gražuolės ašarų ir jos giminaičių riksmo po to, kai vienintelį kartą gyvenime nesantūriai atsidavė meilei. Traukulių priepuolis jau seniai buvo nusinešęs vienintelį jų vaiką; Zebediejus skyrė žmonai menkutę rentą ir susitvarkė taip, kad galėtų laikyti tą namų šeimininkę paraudusiomis akimis kuo toliau. Bet ne taip lengva įsivelti į dvipatystės nusikaltimą.

– Paklausykite mano patarimo, – prabilo jis, – verčiau jau duokite ramybę savo tarnui ir nemokėkite tokios didžiulės kainos už atgailą, kurios vertė – du grašiai... Negi jūs norite matyti, kaip Martino pinigai bus eikvojami bažnyčioms perstatyti?

– Nejau būsiu pasmerkta iki dienų galo gyventi Kanaano šalyje? – karčiai paklausė našlaitė.

– Stipri moteris, įžengusi į bedievio buveinę, gali padėti įsivyrauti joje Teisingumui, – atkirto tarnautojas, kaip ir ji pripratęs prie biblinio stiliaus.

Buvo akivaizdu, kad jis nenorėjo pyktis su galingaisiais Fugerais. Marta nunarino galvą; tarnautojo apdairumas paskatino ją paklusti, o ji, pati šito nesuvokdama, to ir norėjo. Nes, būdama griežta mergina, turėjo senų žmonių ydą: mėgo pinigus už tai, kad jie teikė saugumą ir žmonių pagarbą. Pats Dievas paženklino ją savo pirštu, kad gyventų tarp šio pasaulio galingųjų; ji puikiai suvokė, jog jai skirtas kraitis padidins jos autoritetą santuokoje dešimčia kartų, o dviejų turtų sujungimas – pareiga, kurios protinga mergina negali atsisakyti.

* * *

Ir vis dėlto ji norėjo išvengti apgavystės. Vos susitikusi su tuo flamandu, pasakė jam:

– Gal jūs nežinote, kad aš priėmiau šventą evangelikų tikėjimą?

Matyt, tikėjosi priekaištų. Bet storulis sužadėtinis tik linktelėjo galvą ir pasitenkino tokiu atsakymu:

– Atleiskit man, turiu labai daug darbo. Teologiniai klausimai tokie painūs.

Ir niekada nebeužsiminė apie tą jos prisipažinimą. Sunkiai galėjai suprasti, ar jis buvo itin klastingas, ar tik labai bukas.

POKALBIS INSBRUKE

Anri Maksimilianas žvelgė, kaip Insbruke lyja lietus.

Imperatorius atvyko čionai stebėti Tridento susirinkimo, kuris, kaip ir visi susirinkimai, kuriuose privalu ką nors nuspręsti, rizikavo baigtis tuščiai. Imperatoriaus dvare kalbos sukosi vien apie teologiją ir kanonų teisę; medžioklė klampiose kalnų pašlaitėse ne itin viliojo vyrą, įpratusį vaikyt elnius derlinguose Lombardijos laukuose, tad kapitonas, žvelgdamas, kaip tas kvailas nesibaigiantis lietus žliaugia lango stiklu, patyliukais guodėsi itališkai keiksnodamas.

Jis žiovaudavo kiaurą parą. Šlovingasis imperatorius Karolis tam flamandui atrodė tarsi koks liūdnas pamišėlis, o pompastiškas ispaniškas etiketas slėgė it sunkūs blizgantys šarvai, po kuriais prakaituoji per paradus ir kuriuos kiekvienas senas kareivis mielai iškeistų į buivolo odą. Rinkdamasis kariškio karjerą, Anri Maksimilianas negalvojo apie atokvėpių meto nuobodulį ir dabar laukė niurnėdamas, kada gi karas pakeis tą sutrūnijusią taiką. Laimė, į imperatoriškąjį stalą buvo gausiai tiekiama nupenėtų vištų, stirnienos kepsnių bei ungurių paštetų, ir norėdamas išsiblaškyti, Anri Maksimilianas puldavo žvėriškai ryti.

Vieną vakarą, kai sėdėdamas tavernoje stengėsi įsprausti į sonetą savo neapolietės draugužės Vaninos Kami krūtis, baltut baltutėlaites it naujutėlis atlasas, jam pasirodė, kad toks vengras, eidamas pro šalį, kliudė jį kalaviju, tad ėmė ieškoti

priekabių. Tokie kivirčai, pasibaigdavę kardo švysčiojimu, buvo neatskiriami nuo jo būdo; beje, jie buvo tokie būtini jo temperamentui, kaip amatininkui arba kaimiečiui apsikumščiavimas ar apsitalžymas batais. Bet šįkart dvikova, prasidėjusi lotyniškais pasityčiojimais, netrukus liovėsi: vengras pasirodė esąs bailys ir pasislėpė už apkūnios šeimininkės; viskas pasibaigė garsiais tos moters raudojimais ir sudaužytais indais, o nepatenkintas kapitonas vėl grįžo dailinti savo katrenų ir tercetų.

Bet rimų kurpimo įkarštis jau buvo praėjęs. Prakirstas skruostas skaudėjo, nors Anri Maksimilianas ir nenorėjo to prisipažinti, o netrukus paraudusi nosinė, kuria jis apsirišo galvą vietoj tvarsčio, darė jį juokingą: atrodė, tarsi jam nuo danties būtų ištinęs skruostas. Sėdėdamas priešais gerokai papipirintą guliašą jis nesiryžo pradėti valgyti.

– Jums reikėtų pasirodyti chirurgui, – tarė tavernos šeimininkas.

Anri Maksimilianas atsakė, jog visi chirurgai – asilai.

– Vieną prityrusį pažįstu, – toliau kalbėjo smuklininkas. – Tik kad jis labai keistas ir nieko nenori gydyti.

– Juo geriau, – atsakė kapitonas.

Lietus nesiliovė. Smuklininkas stovėjo ant slenksčio ir stebėjo, kaip spjaudosi lietvamzdžiai. Staiga ištarė:

– Vilką mini...

Upeliu virtusia gatve skubiai žingsniavo vyriškis, apsigobęs nuo šalčio plačiu apsiaustu, sulinkęs po rudu kapišonu. Anri Maksimilianas šūktelėjo:

– Zenonai!

Vyriškis atsisuko. Jiedu įdėmiai pažvelgė kits į kitą viršum vitrinos, kur buvo sukrauti pyragai ir viščiukai surištomis kojomis bei sparnais. Anri Maksimilianui pasirodė, kad jis įžvelgė Zenono veide nerimą, panašų į baimę. Atpažinęs kapitoną, alchemikas nurimo. Žengė per slenkstį ir paklausė:

– Jūs sužeistas?

– Kaip matote, – atsakė. – Kadangi į alchemikų dangų dar nepatekot, nepagailėkit man trupučio korpijos ir lašelio gydomojo vandens, jei jau pristigote Jaunystės eliksyro.

Pajuokavo su dideliu kartėliu, nes labai nusiminė pamatęs, kaip Zenonas yra pasenęs.

– Aš nebegydau, – pasakė šis.

Bet nepasitikėjimas jau buvo išsisklaidęs. Jis įėjo vidun prilaikydamas durų varčią, besidaužančią vėjyje.

– Atleiskit, broli Anri, – pasakė. – Labai džiaugiuosi vėl išvydęs jūsų šaunią fizionomiją. Bet turiu saugotis įkyruolių.

– O kas jų neturi? – atsakė kapitonas, prisiminęs savo skolintojus.

– Keliaukim pas mane, – kiek padvejojęs pasiūlė alchemikas. – Ten jausimės laisviau nei šitoje tavernoje.

Jiedu išėjo. Lietus pliaupė šuorais. Buvo viena tų dienų, kai vanduo ir oras sukelia maištą ir paverčia pasaulį didžiuliu liūdnu chaosu. Kapitonui pasirodė, kad alchemikas susirūpinęs ir pavargęs. Zenonas stumtelėjo petim žemastogio pastato duris.

– Labai jau brangiai jūsų smuklininkas išnuomojo man šitą tuščią kalvę, kur beveik galiu pasislėpti nuo smalsių akių. Va kas išties daro auksą, – paaiškino.

Kambarys buvo menkai apšviestas raudonų šykščios ugnies blyksnių, kažkas virė degto molio puode. Priekalas ir replės, likę nuo kalvio, prieš tai užėmusio šią patalpą, niūrų jos vidų darė panašų į kankinimų kambarį. Kopėčios vedė į aukštą, kuriame Zenonas, matyt, miegodavo. Jaunas rudaplaukis, bukanosis tarnas dėjosi triūsiąs kampe. Zenonas paleido jį visai dienai, prieš tai liepęs atnešti ko nors išgerti. Paskui puolė ieškoti tvarsčių. Kai Anri Maksimilianas buvo sutvarstytas, alchemikas paklausė:

– Ką gi jūs veikiate šiame mieste?

– Šnipinėju, – paprasčiausiai atsakė kapitonas. – Siras Strocis patikėjo man čia vieną slaptą misiją, susijusią su Toskanos reikalais; jis tebegeidžia Sienos, niekaip neatsigauna ištremtas

iš Florencijos ir tikisi, kad vieną gražią dieną atgaus, ką joje praradęs. Manoma, jog aš čia gydausi – priiminėju vonias, taures ir garstyčių kompresus, o iš tikrųjų šokinėju apie nuncijų, kuris per daug myli Farnezes, kad mėgtų Medičius, ir savo ruožtu, nors nelabai uoliai, šokinėja apie imperatorių. Bene svarbu, ką lošti – šitą žaidimą ar kortomis.

– Pažįstu nuncijų, – atsakė Zenonas, – esu šiek tiek jo gydytojas, šiek tiek alchemikas; jei panorėčiau, galėčiau išlydyti jo pinigus savo anglių krosnelėje. Ar pastebėjote, kad panašios į jį žmogystos ožiškomis galvomis primena ne tik ožį, bet ir antikos laikų chimerą? Monsinjoras kurpia nepadorius eilėraštukus ir dievina savo pažus. Jei turėčiau tam gabumų, daug laimėčiau tapęs jo sąvadautoju.

– O ką gi aš darau čia, jei ne sąvadauju? – atsakė kapitonas. – Ir šitai daro jie visi; vieni parūpina moterų ar ko nors kito, kiti prekiauja teisingumu, treti – Dievu. Ir kur kas garbingesnis tas, kuris parduoda kūną, o ne miglotas idėjas. Nors aš ne itin rimtai žiūriu į savo prekę, nes šitie miestai jau buvo parduoti ir perparduoti dešimt kartų, ištikimybė apkrėsta raupais, o galimybės supūdytos. Kur intrigų mėgėjas pralobtų, aš gaunu vos tiek, kiek reikia susimokėti už pašto arklius ir nakvynę. Mudu abu numirsim skurdžiais.

– Amen, – atsakė Zenonas. – Sėskitės.

Anri Maksimilianas liko stovėti prie ugnies, jo drabužiai garavo. Sėdėdamas ant priekalo, nusvarinęs tarp kelių rankas, Zenonas žiūrėjo į degančias žarijas.

– Tebedraugaujate su ugnimi, Zenonai, tiesa? – prabilo Anri Maksimilianas.

Jaunas rausvaplaukis tarnas atnešė vyno ir švilpaudamas išėjo. Įsipylęs išgerti, kapitonas prabilo vėl:

– Ar prisimenat, kaip būgštavo dėl jūsų Šventojo Donato bažnyčios kanauninkas? Jūsų *Būsimųjų dalykų numatymai* būtų patvirtinę juodžiausias jo baimes; jūsų knygelė apie kraujo savybes, nors aš ir neskaičiau jos, turėjo pasirodyti jam labiau

verta barzdaskučio nei filosofo, o jūsų *Traktatas apie fizinį pasaulį* tikriausiai būtų jį pravirkdęs. Jei per nelaimę vėl atsidurtumėte Briugėje, jis pradėtų varyti iš jūsų piktąsias dvasias.

– Jis pasielgtų kur kas blogiau, – atsakė Zenonas išsiviepęs. – Nors aš ir pasirūpinau, kad mano mintys būtų apvilktos deramomis perifrazėmis. Vienur parašydavau didžiąją raidę, kitur vardą; net sutikdavau, kad sakinys būtų užgriozdintas Atributų ir Substancijų puošmenomis. Tasai daugiažodžiavimas – visai kaip mūsų marškiniai ir kelnės: apsaugo tuos, kurie juos dėvi, tačiau netrukdo kuo ramiausiai jaustis po jais nuogiems.

– Trukdo, – paprieštaravo prasisiekęs į karininkus kareivis. – Kai žiūriu į kokį Apoloną popiežiaus soduose, visada pavydžiu jam, kad rodo save tokį, kokį jį pagimdė motina Latonė. Gerai jautiesi tik tuomet, kai esi laisvas, o slėpti savo nuomonę – netgi nemaloniau nei užsidengti odą.

– Karo gudrybės, kapitone! – atsakė Zenonas. – Mes, filosofai, gyvename tarp jų, kaip jūs gyvenat savo prakasuose ir grioviuose. Galiausiai pradedi netgi puikuotis kokia užuomina, kuri pakeičia viską it minusas, nežymiai brūkšteltas prieš kokią sumą; vienur kitur įsigudrini pavartoti drąsesnį žodį, tolygų akies mirktelėjimui, figos lapelio kilstelėjimui arba nusmauktai ir kaipmat vėl lyg niekur nieko užsidėtai kaukei. Taip mes rūšiuojame savo skaitytojus: kvailiai patiki mumis raidiškai, kiti kvailiai, manydami, kad mes už juos kvailesni, nusigręžia nuo mūsų, o tie, kurie palieka su mumis, įsigudrina nepaklysti tame labirinte, išmoksta peršokti arba apeiti melo kliūtis. Labai nustebčiau, jei tokių gudrybių neatsirastų net pačiuose švenčiausiuose tekstuose. Taip perskaityta, kiekviena knyga įgyja slaptos prasmės.

– Pervertinate žmonių gebėjimą veidmainiauti, – patikino kapitonas truktelėdamas pečiais. – Daugumas pernelyg menkai mąsto, kad tasai mąstymas būtų dvejopas.

Ir prisipylęs taurę, mąsliai pridūrė:

– Kad ir kaip keista, šlovingasis imperatorius Karolis dabar mano, kad jis nori taikos, o Jo Krikščioniškoji Didenybė tą patį mano apie save.

– Kas gi yra klaida ir josios pakaitalas melas, – toliau kalbėjo Zenonas, – jei ne savotiška *Caput Mortuum**, inertiška materija, be kurios tiesa būtų pernelyg laki ir negalėtų būti sugrūsta žmogaus grūstuvėse?.. Tie lėkšti postringautojai kelia į padanges manančius taip kaip jie, ir smerkia priešininkus, bet vos tik mūsų mintys išties būna kitokios, jie jų nebesupranta; jie nebemato jų, kaip agnus gyvulys liaujasi matęs savo narve keistą daiktą, kurio negali nei sudraskyti, nei suėsti. Šitaip gali tapti nematomas.

– *Aegri somnia***, – pasakė kapitonas. – Nebesuprantu jūsų.

– Negi turėčiau elgtis kaip tas asilas Servetas, – karštai prabilo vėl Zenonas, – ir rizikuoti būti sudegintas ant lėtos ugnies miesto aikštėje dėl vienokio ar kitokio dogmos aiškinimo, kai dabar tiriu širdies diastolę ir sistolę ir man tai kur kas svarbiau? Jeigu sakau, kad trejybė sudaro viena ar kad pasaulis buvo išgelbėtas Palestinoje – ar negaliu suteikti šiems žodžiams slaptos prasmės, glūdinčios po išorine jų prasme, ir taip išvengti nejaukumo dėl to, kad sumelavau? Taip sukasi iš padėties kardinolai (pažįstu jų kelis), ir būtent šitaip elgėsi mokslingi daktarai, kurių galvas danguj, regis, jau puošia aureolės. Kaip ir kiti, rašau tas keturias šlovingojo Vardo raides, bet kokią prasmę joms suteikiu? Visatos ar jos Tvarkytojo? To, kas Yra, ar to, ko Nėra, ar to, kas Yra Nebūdamas, kaip tuštuma ir nakties tamsybės? Tarp Taip ir Ne, tarp Už ir Prieš driekiasi milžiniškos požeminės erdvės, kuriose net ir didžiausiems pavojams pasmerktas žmogus galėtų ramiai gyventi.

– Jūsų cenzoriai ne tokie jau kvaili, – pasakė Anri Maksimilianas. – Tie ponai Bazelyje ir Šventosios Oficijos kongregacija

* Negyva galva (*lot.*). Šiais žodžiais XV–XVI amžių alchemikai vadino tamsią liekaną, susidariusią iškaitinus arba išdistiliavus medžiagas.

** Pažodžiui: Ligonio paistalai (*lot.*).

Romoje supranta jus kuo puikiausiai, kad pasmerktų. Jiems jūs – tik ateistas.

– Jiems atrodo, kad tie, kurie į juos nepanašūs, eina prieš juos, – atsakė Zenonas su kartėliu.

Ir prisipylęs taurę irgi godžiai išgėrė rūgštų vokišką vyną.

– Ačiū Dievui, į mano meilės eilėraštukus tie įvairaus plauko šventeivos nosies nekiš. Man visad grėsė tik paprasti pavojai: karo žaizdos, Italijoje – karštligė, pas kekšes – sifilis, smuklėse – blusos ir kur nepasisuksi – kreditoriai. O su padugnėmis, dėvinčiais daktaro ar kardinolo kepuraites, išsiskutusiais tonzūrą ar be tonzūros, nebesusidedu, kaip ir nebemedžioju dygliakiaulių. Aš netgi nesiginčijau su tuo bukagalviu Robortelo iš Udinės, kuris mano radęs klaidų mano Anakreonto vertime, nors nei apie graikų, nei apie kitas kalbas nė velnio nenutuokia. Man patinka mokslas, kaip ir visa kita, tačiau nė motais, ar kraujas leidžiasi, ar kyla tuščiąja vena, pakanka, kad žinau, jog jis atšąla numirus. Ir jeigu Žemė sukasi...

– Ji sukasi, – patvirtino Zenonas.

– Ir jeigu Žemė sukasi, man tai visai nerūpi dabar, kai vaikštau ja, ir dar mažiau rūpės, kai joje gulėsiu. O dėl tikėjimo, tai tikėsiu tuo, ką nuspręs Susirinkimas, jei jis išvis ką nors nuspręs, kaip šįvakar valgysiu tai, ką sukurps smuklininkas. Aš priimu Dievą ir savo laikus tokius, kokie jie yra, nors man labiau patiktų gyventi amžiuje, kai buvo garbinama Venera. Nenorėčiau net mirties patale atsisakyti galimybės atsigręžti į Mūsų Viešpatį Jėzų Kristų, jei taip padiktuotų mano širdis.

– Jūs panašus į žmogų, kuris mielai sutinka patikėti, kad gretimame kambaryje stovi stalas ir du suolai, nes jam tai visai nesvarbu.

– Broli Zenonai, – tarė kapitonas,– radau jus čia sulysusį, išsekusį, susirūpinusį, vilkintį skarmalais, kuriuos paniekintų net mano tarnas. Ar verta nertis iš kailio dvidešimt metų, kad prieitum abejonę, kuri pati savaime kyla visose gerai surėstose galvose?

– Tikrai verta, – atsakė Zenonas. – Jūsų dvejonės ir jūsų tikėjimas – oro purslai paviršiuje, o tiesa, kuri nusėda mumyse lyg druska retortoje, kai distiliuoji rizikuodamas, nepasiduoda aiškinimui ir formai, ji pernelyg karšta ar pernelyg šalta žmogaus lūpoms, kai jos taria žodžius, pernelyg subtili parašytai raidei ir kur kas už ją brangesnė.

– Brangesnė už Šventąjį Žodį?

– Taip, – atsakė Zenonas.

Jis nevalingai pritildė balsą. Tuo metu į duris pabeldė elgetaujantis vienuolis ir, gavęs kelis su iš dosnaus kapitono, pasišalino. Anri Maksimilianas persėdo prie ugnies ir tyliai kalbėjo.

– Verčiau papasakokit apie savo keliones, – sušnabždėjo.

– O kam? – pasiteiravo filosofas. – Nepasakosiu jums apie Rytų paslaptis, nes jų išvis nėra, o jūs ne iš tų mulkių, kuriuos domina turkų sultono seralio aprašymai. Aš greitai supratau, kad klimato skirtumai, apie kuriuos taip mėgstama kalbėti, yra niekis palyginti su tuo, kad žmogus visur turi dvi kojas ir dvi rankas, lytinį organą, pilvą, burną ir dvi akis. Man priskiria keliones, kurių neatlikau, kitas aš pats sau prisiskyriau gudraudamas, kad jausčiausi ramus ten, kur manęs neieško. Žmonės manė, kad esu Totorijoje, o aš tuo tarpu ramiai sau dariau bandymus Pont-Sent-Espri Langedoke. Bet pradėsiu nuo pat pradžios: vos tik atvykau į Leoną, kai mano priorą išvarė iš abatijos jo paties vienuoliai, apkaltinę jį polinkiu į judaizmą. Ir iš tikrųjų senuko galva buvo prikimšta keistų iš *Zoharo* pasiskolintų formulių, susijusių su metalų atitikmenimis, dangiškomis hierarchijomis ir žvaigždėmis. Liuvene išmokau niekinti tokias alegorijas, pasibodėjęs pratimais, kuriais faktai paverčiami simboliais, o paskui tais simboliais remiamasi taip, tarsi jie būtų tikri faktai. Bet niekas nebūna toks beprotis, kad neturėtų kruopelės išminties. Plušėdamas prie savo retortų mano prioras atrado keletą būdų toms operacijoms atlikti, ir aš paveldėjau jų paslaptis. Vėliau Monpeljė medicinos fakultete

beveik nieko nebeišmokau: tie mokslo vyrai pavertė Galeną stabu, kuriam aukojama gamta; kai užginčijau kai kuriuos jo teiginius, – dar barzdaskutys Janas Meijersas žinojo, kad jie paremti beždžionės, o ne žmogaus anatomija, – mano moksladraugiai, užuot apkaltinę savo orakulą netikslumais arba klaida, bemeilijo tikėti, kad nuo Kristaus laikų stuburas pasikeitė.

Bet buvo ten ir drąsių protų... Studijoms mums trūko lavonų – visuomenė vis dar labai prietaringa. Daktaras Rondelė, nedidukas, toks pat juokingai apskritas, ką sakė ir jo pavardė, neteko sūnaus, apsirgusio purpurine karštlige – dvidešimt dvejų metų studento, su kuriuo rinkdavau augalus Grau-du-Rua. Kitą dieną tame actu trenkiančiame kambaryje, kur mudu skrodėme lavoną, – jis jau nebuvo nei sūnus, nei draugas, o tik gražus mašinos, vadinamos žmogumi, pavyzdys, – pirmąsyk pajutau, kad, viena vertus, matematikos ir mechanikos menai, kita vertus, Didysis Menas, alchemija, tik perkelia į visatos tyrinėjimą tiesas, kurių mus išmoko mūsų kūnai, nes juose atsikartoja Visa ko struktūra. Viso gyvenimo nebus per daug norint ištirti ir sugretinti pasaulį, kuriame esame, su tuo pasauliu, kuris yra mes patys. Plaučiai – tai dumplės, palaikančios žarijų ugnį, vyro varpa – įrankis, kuriuo stumiamasi į priekį, kraujas kūno meandruose primena drėkinamųjų kanalų vandenį Rytų soduose, širdis, nelygu teorija – pompa arba laužas, smegenys – distiliavimo aparatas, kur distiliuojasi siela...

– Mes vėl įpuolame į alegoriją, – nutraukė jį kapitonas. – Jei norit pasakyti, kad kūnas – viena akivaizdžiausių realybių, taip ir sakykit.

– Ne visai taip, – atsakė Zenonas. – Tas kūnas, mūsų viešpatija, kartais atrodo man nuaustas iš tokio pat palaido ir netvaraus audinio kaip ir šešėlis. Ne ką labiau būčiau nustebęs išvydęs savo motiną, kuri jau mirusi, nei va šitaip pamatęs vėl ties gatvės kampu pasenusį jūsų veidą, kurio substancija, nors lūpos vis dar sugeba ištarti mano vardą, pasikeitė ne vieną kartą per tuos dvidešimtį metų, o laikas pakeitė jo spalvą, iškreipė

formą. Kiek per tą laiką kviečių užaugo, kiek gyvulių nugyveno ir žuvo, kad išmaitintų Anri, jau nebe tą Anri, kurį aš pažinojau prieš dvidešimtį metų. Bet grįžkim prie kelionių... Gyvenimas Pont-Sent-Espri, kur žmonės sekė pro uždaras langines kiekvieną naujo gydytojo žingsnį ir krustelėjimą, ne visad buvo klotas rožėmis, o Eminencija, kurio globos tikėjausi, išvyko iš Avinjono į Romą... Man pasisekė, nors ir ne taip, kaip tikėjausi, – pasitaikė toks atskalūnas, kuris Alžyre pirko arklius Prancūzijos karaliui: tasai garbingas piratas susilaužė koją už dviejų žingsnių nuo mano namų ir mainais už gydymą pasiūlė savo vienstiebiu burlaiviu perkelti mane per jūrą. Dar ir šiandien esu dėkingas jam už tai. Mano balistikos darbai berberų kraštuose pelnė man Jo Aukštybės draugiškumą ir leido ištirti žemės alyvos savybes bei jos junginius su negesintomis kalkėmis, – taip buvo sukonstruoti sviediniai, kuriuos jo laivai galėjo svaidyti. *Ubicumque idem**: valdovams reikia mechanizmų savo galybei padidinti ar išsaugoti, turtuoliams – aukso, ir kurį laiką jie dengia mūsų krosnių išlaidas, o bailiai ir garbėtroškos nori žinoti ateitį. Naudojausi visu tuo kiek galėjau. Didžiausia sėkmė būdavo sutikti kokį paliegusį dožą ar sergantį sultoną: tuomet turėdavau marias pinigų ir namus prie Šventojo Lauryno Genujoje arba krikščioniškame Peros kvartale Konstantinopolyje. Buvau aprūpintas savo amato įrankiais, o tarp jų turėjau patį rečiausią ir visų brangiausią – leidimą galvoti ir veikti taip, kaip noriu. Paskui prasidėdavo pavyduolių intrigos, kvailiai pašnabždomis kaltindavo mane išniekinus jų Koraną ar Evangeliją, tada įvykdavo kažkoks rūmų sąmokslas, kur aš galėjau būti įveltas, ir galiausiai ateidavo diena, kai protingiausia būdavo išleisti paskutinį cechiną, kad nusipirktum arklį ar išsinuomotum valtį. Dvidešimt metų sugaišau toms intrigėlėms, kurios knygose vadinamos gyvenimo nuotykiais. Būdamas pernelyg drąsus pribaigiau kai kuriuos iš savo pacientų, bet kartu padėjau

* Visur tas pat (*lot.*).

pasveikti kitiems. Ar jie atkrisdavo, ar pagerėdavo, svarbiausia man buvo įsitikinti, kad mano prognozė pasitvirtino, kad metodas pasirodė esąs tinkamas. Mokslo ir stebėjimo anaiptol nepakanka, broli Anri, jei jie nevirsta galia: žmonės teisūs laikydami mus baltosios ar juodosios magijos adeptais. Paversti laikina tvariu, paspartint ar nutolint skirtą valandą, įveikti mirties paslaptis, kad galėtum su ja grumtis, pasinaudoti gamtos receptais, kad jai padėtum ar ją pergudrautum, užvaldyti pasaulį ir žmogų, juos perdaryti, o gal net ir sukurti...

– Pasitaikydavo dienų, kai, vėl skaitydamas savo mylimą Plutarchą, tardavau sau, kad jau per vėlu, kad žmogus ir pasaulis savo jau atgyveno, – nutraukė jį kapitonas.

– Iliuzijos, – atsakė Zenonas. – Tie jūsų numylėti aukso amžiai – nelyg Damaskas ar Konstantinopolis – yra gražūs tik iš tolo, turi pavaikščioti jų gatvėmis, kad pamatytum jų raupsuotuosius ir jų nustipusius šunis. Iš jūsų Plutarcho sužinojau, kad Hefestionas pašėlusiai rydavo, kai reikėdavo laikytis dietos, o Aleksandras gėrė kaip koks samdomas vokiečių kareivis. Nuo Adomo laikų nedaug dvikojų tenusipelnė žmogaus vardo.

– Jūs vis dar gydytojas?.. – paklausė kapitonas.

– Taip, – atsakė Zenonas. – Tarp visų kitų dalykų.

– Jūs gydytojas, – užsispyrėliškai pakartojo flamandas. – Manau, susiūti žmones – toks pat varginantis dalykas kaip ir juos prarėžti. Ar nepavargot keltis naktimis slaugyti tą varganą padermę?

– *Sutor, ne ultra...** – pradėjo Zenonas. – Aš čiuopiau pulsus, apžiūrinėjau liežuvius, studijavau šlapimą, bet ne sielas... Ne man spręsti, ar šitas dyglių kamuojamas šykštuolis nusipelno gyventi dar dešimt metų, ar geriau būtų, jei tironas numirtų. Gali pasimokyti ir iš blogiausio ar kvailiausio paciento, o kraujingi jų pūliai dvokia ne labiau nei gudruolio arba teisuolio. Kiekviena naktis, praleista prie kokio nors ligonio, iškeldavo

* Esu tik šiaučius... (*lot.*).

man klausimą – jis taip ir likdavo neatsakytas: kas yra skausmas ir ar jis turi tikslą, ar gamta palanki mums, ar abejinga ir ar siela lieka gyva suirus kūnui? Aiškinimai analogijomis, kurie, kaip kitados maniau, atskleisdavo visatos paslaptis, pasirodė turį aibę galimybių tapti nauja klaida, nes jais siekiama priskirti paslaptingai gamtai tą iš anksto numatytą planą, kurį kiti priskiria Dievui. Negalėčiau sakyti, kad abejojau: abejoti – visai kas kita, tiesiog prieidavau savo tyrimuose tokį tašką, kai kiekviena sąvoka išsilenkdavo mano rankose it kokia slegiama spyruoklė; vos tik palipdavau kokios nors hipotezės kopėčiomis, iškart pajusdavau, kaip nuo mano svorio lūžta tas neišvengiamas JEIGU... Man atrodė, kad Paracelsas su savo paženklintų augalų sistema atvėrė mūsų menui triumfo kelią, o iš tikrųjų – tik sugrąžino prie kaimiškų prietarų. Horoskopų studijavimas parenkant vaistus ir numatant mirtinus atvejus man jau nebeatrodė toks naudingas kaip anksčiau; tegu mes ir sudaryti iš tos pačios materijos kaip žvaigždės, bet tai nereiškia, kad nuo jų priklauso mūsų lemtis ar kad jos gali mus paveikti. Juo daugiau apie tai galvojau, juo labiau mūsų idėjos, stabai, papročiai, kuriuos vadiname šventais, ir tos mūsiškės vizijos, kurias mes laikom nenusakomomis, man atrodė esą padariniai tos žmogiškos mašinos, lygiai kaip vėjas iš šnervių ar apatinės kūno dalies, kaip prakaitas ir sūrus ašarų vanduo, kaip baltas meilės kraujas, kaip purvinos kūno išmatos. Mane erzino, kad žmogus švaisto savo paties substanciją kurdamas kone visada pragaištingas teorijas, kalba apie nekaltybę prieš išnarstydamas lyties mechanizmą, ginčijasi apie laisvą valią, užuot pasvėręs tūkstantį neaiškių priežasčių, kurios priverčia žmogų sumirksėti, jeigu staiga priartinu jam lazdą prie akių, ar postringauja apie pragarą, užuot prieš tai giliau patyrinėjęs mirtį.

– Žinau, kas yra mirtis, – atsakė žiovaudamas kapitonas. – Tarp arkebuzos smūgio, paguldžiusio mane Čerizolėje, ir degtinės gurkšnių, kurie mane atgaivino, buvo juoda įgriuva. Be seržanto gertuvės vis dar būčiau toje skylėje.

– Sutinku, – atsakė alchemikas, – nors jei kalbėsime apie nemirtingumą, tai daugel argumentų palaiko tą idėją, lygiai kaip daug jai ir prieštarauja. Pirmiausia mirusieji praranda gebėjimą judėti, po to – šilumą, paskui greičiau arba lėčiau – nelygu kokiems veiksniams paklūsta – formą. Ar tiesa, kad mirus išnyksta ir sielos judėjimas bei forma, o substancija lieka?.. Per juodąjį marą gyvenau Bazelyje...

Anri Maksimilianas jį nutraukė, kad pasakytų, jog jis tada gyveno Romoje ir maras jį užtiko kurtizanės namuose.

– Gyvenau Bazelyje, – pakartojo Zenonas. – Turiu jums pasakyti, jog Peroje per plauką prasilenkiau su monsinjoru Lorencu Medičiu, žudiku, tuo, kurį liaudis paniekinamai vadina Lorenzačiu. Tasai sužlugęs princas tarpininkavo kaip ir jūs, broli Anri, sugebėjo būti pasiųstas su slapta prancūzų misija į otomanų Portą. Norėjau susipažinti su tuo didžios širdies žmogum. Po ketverių metų, važiuodamas pro Lioną, kur nuvykau įteikti savo *Traktato apie fizinį pasaulį* vargšui Dolė, savo leidėjui, mačiau jį melancholiškai sėdintį prie stalo galinėje smuklės salėje. Likimas lėmė, kad tąsyk jį užpuolė vienas samdomas žudikas florentietis; slaugiau jį kaip įmanydamas, laisvalaikiu galėdavom pasišnekėti apie turkų ir mūsiškių daromas kvailybes. Nieko nepaisydamas tas persekiojamasis ketino grįžti į gimtąją Italiją. Prieš išsiskiriant padovanojo man pažą kaukazietį, gautą iš paties Jo Aukštybės; mainais daviau jam nuodų, kurie, jei pakliūtų į rankas priešui, leistų numirti jam garbingai, nenusižengiant savo gyvenimo stiliui. Tačiau jis neturėjo progos išmėginti mano tablečių – Venecijoje buvo nudėtas to paties samdomo žudiko, kuris nepataikė į jį Prancūzijoje. O tarnas liko pas mane... Jūs, poetai, pavertėte meilę baisiausia apgavyste: tai, kas mums tenka, visad atrodo ne taip gražu kaip jūsų rimai, sukibę vienas su kitu lyg lūpos bučinyje. O vis dėlto kaip kitaip pavadinti tą liepsną, atgimstančią it Feniksas iš savo išdagų, tą būtinybę vakare vėl išvysti veidą, kūną, su kuriais išsiskyrei ryte? Nes būna kūnų, broli Anri, kurie gaivina kaip vanduo, ir

vertėtų save paklausti, kodėl karščiausi atgaivina labiausiai. Taigi Alei atsirado iš Rytų, kaip ir tie mano tepalai bei eliksyrai; keliaujant tais klampiais keliais per Vokietiją ar prirūkytose pastogėse jisai nė karto neįžeidė manęs parodydamas, jog gailisi Didžiojo Šeimininko sodų ir saulėje trykštančių fontanų... Labiausiai man patiko tylėjimas, kuriam mus pasmerkė sunki kalba. Aš moku knyginę arabų kalbą, o turkiškai tik tiek, kiek reikia, kad paklaustum kelio; Alei kalbėjo turkiškai, šiek tiek itališkai; gimtosios kalbos prisiminė vos kelis žodžius, kuriuos ištardavo per sapną... Po šitiekos nesėkmingai nusisamdytų triukšmingų, įžūlių tarnų galiausiai gavau tą kauką ar vandenį, kuriuos žmonės mano esant mūsų, alchemikų, pagalbininkais...

O vieną bjaurų vakarą Bazelyje, anais juodojo maro metais, pargrįžęs namo, radau tarną savo kambaryje, užkluptą tos Dievo rykštės. Ar vertinate grožį, broli Anri?

– Taip, – atsakė flamandas. – Moterų. Anakreontas – puikus poetas, o Sokratas – didis žmogus, bet negaliu suprasti, kaip galima išsižadėti tų švelnių rausvų apvalainų formų, tų stambių, taip kerimai kitokių nei mūsiškiai kūnų, į kuriuos įeini taip, kaip užkariautojai įžengia į džiūgaujantį miestą, specialiai jiems išpuoštą gėlėmis ir vėliavomis. Ir net jeigu tas džiūgavimas tik apsimestinis, o vėliavos klaidina mus, ar tai svarbu? Pomadomis, garbanomis ir kvepalais, kuriuos vyrui vartoti negarbinga, aš mėgaujuos per moteris. Kam man ieškoti slaptų gatvelių, kai prieš mane – saulės nutviekstas kelias, kuriuo galiu garbingai žengti? Bjauriuosi skruostais, kurie labai jau greitai liaujasi buvę glotnūs ir dažniau siūlomi barzdaskučiui nei mylimajam!

– O aš labiausiai vertinu tą slaptesnį malonumą, kūną, panašų į manąjį, atspindintį mano palaimą, ir tą malonų nebuvimą viso, ką prideda prie pasitenkinimo kurtizanių maivymasis, petrarkininkų žargonas, siuvinėti sinjoros Livijos marškiniai ir ponios Lauros krūtinės raukiniai. Toks artumas nesistengia veidmainiškai pateisinti savęs žmonių giminės pratęsimu, jis

randasi iš geismo ir praeina drauge su juo, o jeigu į jį įsipina koks meilės elementas, tai ne todėl, kad tam mane iš anksto nuteikė madingos pigios meilės dainos...

Tą pavasarį gyvenau vienuose užeigos namuose prie Reino; viską stelbė patvinusio vandens ošimas: turėjai šaukti, kad būtum išgirstas, vos tegirdėdavau ilgąją violą, kuria liepdavau griežti tarnui, kai būdavau pavargęs, nes muzika visada man buvo kažkas labai savotiška ir sykiu šventė. Bet vieną vakarą neišvydau Alei, laukiančio manęs su žibintu rankoje prie arklidės, kur laikiau savo mulą. Broli Anri, jums tikriausiai teko apgailestauti dėl kirtiklio sužeistų, žemės sugraužtų statulų ir keikti Laiką, kuris taip šiurkščiai elgiasi su grožiu. Ir vis dėlto galiu įsivaizduoti, kad marmuras, pavargęs taip ilgai saugoti žmogišką pavidalą, džiaugiasi vėl tapęs tiktai akmeniu... O žmogus, priešingai, bijo vėl tapti beforme substancija...

Jau ties pačiu slenksčiu mane įspėjo dvokas, bergždžios burnos, norėjusios įsiurbti vandenį, pastangos (ji viską išvemdavo atgal: gerklė jau nebesugebėjo jo nuryti) ir kraujas, trykštantis iš užkrėstų plaučių. Bet liko tai, ką mes vadiname siela, ir tos patiklios šuns akys, neabejojančios, kad šeimininkas nepaliks jo bėdoje... Žinoma, tai buvo ne pirmas kartas, kai mano lengvinančios mikstūros nepadėjo, bet iki tol visos patirtos mirtys buvo tik pėstininkai, prarasti mano, gydytojo, partijoje. Be to, nuolat kovojant su Jos Juodąja Didenybe, tarp mūsų užsimezga savotiškas bendrininkavimas: taip kapitonas galiausiai perpranta priešo taktiką ir ima ja žavėtis. Visada stoja akimirka, kai mūsų ligoniai suvokia, jog mes pažįstam Ją pernelyg puikiai, kad nepasiduotume dėl jų neišvengiamybei; jie dar maldauja, priešinasi, bet mūsų akyse jau skaito pasmerkimą, nors dedasi jo nematą. Ir tik kai myli ką nors labai stipriai, suvoki, kaip siaubinga, kad žmogus turi mirti... Aš pristigau drąsos, na, bent jau šaltakraujiškumo, kuris toks būtinas mums, gydytojams. Man pasirodė bergždžias mano amatas, o tai beveik taip pat absurdiška kaip ir tikėti, kad jis didis. Negaliu pasakyti, kad

kentėjau: net priešingai, nes žinojau, kad anaiptol nesugebu įsivaizduoti skausmų to kūno, kuris mano akyse raičiojosi; mano tarnas vadavosi mirtimi tarsi kito pasaulio gelmėse. Kviečiausi pagalbos, bet smuklininkas atsisakė man padėti. Nukėliau lavoną nuo lovos ir paguldžiau jį ant grindų, kol atvyks duobkasiai, kuriuos turėjau pakviesti iš pat ryto; kambario krosnyje sauja po saujos sudeginau šiaudinį čiužinį. Vidaus pasaulis ir išorės pasaulis, makrokosmas ir mikrokosmas buvo vis tokie patys kaip tada, kai skrodžiau lavonus Monpeljė, tačiau šitie didžiuliai sukimbantys krumpliai sukosi visiškoje tuštumoje: trapus jų mechanizmas manęs nebežavėjo. Gėda prisipažinti, kad tarno mirties pakako sukelti many tą juodą perversmą, bet laikui bėgant pavargsti, broli Anri, o aš jau nebejaunas: man juk daugiau kaip keturiasdešimt. Aš pavargau nuo savo amato – lopyti kūnus; man pasidarė šlykštu pagalvojus, kad rytoj rytą vėl reikės eiti čiuopti pono Patarėjo pulsą, raminti ponią Teisėjienę ir žiūrėti prieš šviesą į pono Pastoriaus šlapimą. Tąnakt pasižadėjau nieko nebegydyti.

– „Auksinio avinėlio" šeimininkas man minėjo tą jūsų fantaziją, – rimtai atsakė kapitonas. – Tačiau jūs gydot nuncijaus podagrą, o man ant skruosto puikuojas jūsų korpija ir pleistras.

– Praėjo šeši mėnesiai, – vėl prabilo Zenonas nuodėgulio galiuku brėždamas figūras pelenuose. – Iš naujo atgimsta smalsumas ir noras panaudoti turimus gabumus, noras padėti, kai gali, tiems mūsų keisto nuotykio bendražygiams. Anos juodos nakties prisiminimas jau nutolo. Kai nekalbi su niekuo apie tuos dalykus, užmiršti juos.

Anri Maksimilianas atsistojo, priėjo prie lango ir pastebėjo:

– Vis dar lyja.

Ir vis dar lijo. Kapitonas pabarbeno pirštais į lango stiklą. Staiga, sugrįžęs prie kambario šeimininko, tarė:

– Ar žinote, kad Sigismundas Fugeras, mano giminaitis iš Kelno, buvo mirtinai sužeistas mūšyje inkų kraštuose? Sako, jis turėjo šimtą belaisvių moterų, šimtą raudono vario spalvos

kūnų, išpuoštų koralais: jų plaukai buvo ištrinti aliejais ir kvepėjo prieskoniais. Supratęs, jog netrukus mirs, Sigismundas liepė nukirpti tų šimto belaisvių plaukus ir iškloti jais lovą, ant kurios pasiprašė paguldomas, kad paskutinį atodūsį išleistų ant tos cinamonu, prakaitu ir moterimi kvepiančios vilnos.

– Man sunku patikėti, kad tose gražiose garbanose nebuvo parazitų, – karčiai atsakė filosofas.

Ir užbėgdamas už akių susierzinusio kapitono mostui pridūrė:

– Žinau, ką pagalvojote. Taip, ir aš kartais švelniai utinėdavau juodas garbanas.

Flamandas tebežingsniavo iš kampo į kampą, veikiau norėdamas ne pramankštinti kojas, o atsikratyti niūrių minčių.

– Jūsų nuotaika užkrečiama, – pasakė grįžęs prie židinio, – tai, ką papasakojote, verčia mane peržiūrėti savo gyvenimą. Nesiskundžiu, bet viskas išėjo ne taip, kaip aš tikėjausi. Žinau, kad neturiu didžio vado gabumų, bet iš arti mačiau tuos, kurie buvo tokiais laikomi: jie labai mane nustebino. Savo paties valia gerą trečdalį gyvenimo praleidau Pusiasalyje; oras ten geresnis nei Flandrijoje, bet valgoma prasčiau. Mano eilėraščiai neverti ištverti ilgiau nei popierius, ant kurio leidėjas spausdina juos mano sąskaita, kai kartais netyčia pasitaiko galimybė, kaip ir kitiems, apmokėti priešlapį ar titulinį puslapį. Hipokrenės laurai – ne man, aš nekeliausiu per amžius, įrištas į veršiuko odą. Bet kai įsitikinu, kiek nedaug žmonių skaito Homero *Iliadą*, man nebeliūdna, kad mane menkai skaitys. Damos mane mylėjo, tik retai kada tos, už kurių meilę būčiau aukojęs gyvybę... (Bet kai pažiūriu į save – kokia puikybė manyti, kad gražuolės, dėl kurių dūsauju, manęs norėtų...) Na, kad ir toji Vanina Neapolyje, ji man beveik žmona, – labai geros širdies mergina, bet kvepia anaiptol ne ambra, o rausvos garbanos ant jos galvos – ne visos tikros.

Trumpam buvau sugrįžęs į gimtinę: mano motina, tesaugo ją Viešpats, jau mirusi. Ta geraširdė moteris visada linkėdavo

jums gero. Tėvas, manau, jau pragare su visais savo aukso maišais. Brolis gražiai mane sutiko, bet po savaitės supratau, kad laikas jau išvykti. Kartais gailiuosi nesusilaukęs teisėtų vaikų, tačiau tokių sūnų kaip mano sūnėnai nenorėčiau. Kaip ir visi, esu garbėtroška, bet kai koks nors to meto galingasis atsako man tarnybą ar pensioną – koks džiaugsmas būna palikti prieškambarį nepadėkojus tam monsinjorui ir patraukti kur akys veda gatvėmis, rankas susikišus į tuščias kišenes... Gyvenime esu patyręs nemaža malonumų: dėkoju Viešpačiui, kad kiekvienais metais subręsta naujas merginų prieaugis ir kad vynas spaudžiamas kiekvieną rudenį; kartais sakau sau, kad gera būtų nugyventi saulėkaitoje šuns gyvenimą, turint pakankamai progų peštynėms ir kelis kaulus pagraužti. Ir vis dėlto retai kada išeinu iš meilužės neatsidusęs su palengvėjimu, kaip atsidūsta, palikdamas mokyklą, moksleivis, – manau, kad toks atodūsis išsprūs man ir mirties valandą.

Užsiminėte apie statulas; vargu ar atsirastų daug malonumų, prilygstančių malonumui žiūrėti į marmuro Venerą, kurią mano bičiulis kardinolas Karafa saugo savo Neapolio galerijoje: jos baltos formos tokios gražios, kad apvalo širdį nuo visų profaniškų geismų, ir kyla noras verkti. Bet jei prisiverčiu žiūrėti į ją ilgiau kaip penkias minutes, nei mano akys, nei protas jos jau nebemato. Broli, kone visuose žemiškuose dalykuose esama kažkokių nuosėdų, kažkokio prieskonio, kurie nuo jų atgraso, o tie reti dalykai, kuriuose glūdi bent truputis tobulumo, būna mirtinai liūdni. Filosofija – ne mano sritis, bet kartais pasakau sau, kad Platonas teisus, o kanauninkas Kampanusas – irgi. Juk turi kažkur egzistuoti kažkas, kas tobuliau už mus, – Gėris, kurio buvimas mus slegia, o nebuvimas mums nepakeliamas.

– *Sempiterna Temptatio**, – atsakė Zenonas. – Dažnai sakau sau, kad niekas pasaulyje, išskyrus amžinąją tvarką ar keistą

* Amžinoji pagunda (*lot.*).

materijos įnorį pranokti save pačią, negalėtų paaiškinti, kodėl kiekvieną dieną stengiuosi galvoti bent kiek aiškiau nei vakar.

Jis taip ir liko sėdėti nunarinęs galvą tame drėgnų sutemų užtvindytame kambaryje. Rausvi židinio atšvaitai krito jam ant rankų: jos buvo išėstos rūgščių, vienur kitur paženklintos blyškiais nudegimų randais, ir buvo matyti, kad jis dėmesingai tyrinėja tą keistą sielos tąsą – tuos didžius kūno įrankius, per kuriuos užmezgamas ryšys su viskuo.

– Tebūsiu pagarbintas! – pagaliau ištarė savotiškai džiūgaudamas, ir iš to džiūgavimo Anri Maksimilianas atpažino andainykštį Zenoną, apsvaigusį nuo svajonių apie mechanines konstrukcijas, kuriomis dalijosi su Kolu Gelu. – Niekada nesiliausiu žavėjęsis tuo, kad šitas kūnas, palaikomas stuburo, šitas stuomuo, sujungtas kaklo sąsmauka su galva, su simetriškai išdėstytomis aplink jį galūnėmis, turi savyje ir gal gamina protą, kuris naudojasi mano akimis, kad matytų, ir mano judesiais, kad čiuoptų... Žinau jo ribas ir tai, kad jam stigs laiko pažengti tolėliau, o jei netyčia laiko ir užtektų, tai pristigs jėgų. Bet jis yra, dabar jis yra Tas, kuris Yra. Jis klysta, klaidžioja, dažnai netinkamai suvokia pasaulio pamokas, žinau, tačiau šalia to dar žinau jį galint atpažinti ir kartais ištaisyti savo paties klaidas. Esu apėjęs nemažą dalį šito rutulio, kuriame gyvename; studijavau metalų lydymosi tašką ir augalų atsiradimą; stebėjau žvaigždes ir tyrinėjau žmogaus kūno vidų. Iš šito nuodėgulio, kurį va šitaip kilsteliu, aš sugebu išgauti svorio sąvoką, o iš šitų liepsnų – šilumos sąvoką. Žinau, kad nežinau, ko nežinau, pavydžiu tiems, kurie žinos daugiau, tačiau žinau, kad, kaip ir man, jiems reiks matuoti, sverti, daryti išvadas ir abejoti gautomis dedukcijomis, išskirti tikra tame, kas netikra, ir neužmiršti, kad tikruos dalykuos visada esti netikrumo priemaišų. Niekada neįsikibdavau bukai į kokią nors idėją iš baimės, kad be jos pakriksiu. Niekada tikro fakto nesu pagardinęs apgaulės padažu, kad lengviau jį suvirškinčiau. Niekada neiškreipdavau priešininko minčių, idant lengviau jį nurungčiau ginče,

netgi Bombasto minčių per mūsų ginčą apie stibį, nors jis man už tai nepadėkojo. Ir vis dėlto tai netiesa, kartais taip atsitikdavo: tada iškart pagaudavau save tai darant ir bardavau save kiekvienąsyk, kaip baramas nesąžiningas tarnas, susigrąžindavau pasitikėjimą savimi tik pažadėjęs pasitaisyti. Turėjau ir svajonių, bet nelaikau jų niekuo kitu, tiktai svajonėmis. Saugojausi paversti tiesą stabu, bemeilijau palikti jai kuklesnį vardą – tikslumas. Mano pergalės ir gresiantys pavojai – ne tie, kuriuos man priskiria žmonės: esama kitokios šlovės nei tapti garsiam ir kitokių ugnių nei laužas. Beveik išmokau nebepasitikėti žodžiais. Numirsiu truputį mažiau kvailas nei gimiau.

– Na ir puiku, – pasakė žiovaudamas karo vyras. – Tačiau, anot gandų, jus lydi kur kas apčiuopiamesnė sėkmė. Jūs darot auksą.

– Ne, – atsakė alchemikas, – bet kiti jį darys. Tai laiko ir įrankių, leisiančių deramai atlikti bandymą, klausimas. Kas yra keletas amžių?

– Gerokas laiko tarpas, jei turi galvoje įmokas „Auksinio avinėlio" šeimininkui, – juokaudamas atsakė kapitonas.

– Galimas daiktas, vieną gražią dieną daryti auksą bus taip pat lengva kaip pūsti stiklą, – toliau kalbėjo Zenonas. – Pragraužę daiktų luobą dantimis, galiausiai prieisime tą slaptą panašumų ir skirtumų priežastį... Mechaninis smaigas ar ritė, kuri pati prisivynioja – smulkmenos, ir vis dėlto tų menkų atradimų grandinė gali nuvesti mus toliau, nei jūrų kelionės nuvedė Magelaną ar Amerigą Vespučį. Mane apima įtūžis, kai pagalvoju, kad žmogaus išradimai apsiribojo pirmuoju vežimo ratu, pirmuoju žiedžiamuoju ratu, pirmuoju žaizdru; niekas nepasirūpino paįvairinti ugnies, pavogtos iš dangaus, pritaikymą. O pakaktų tik pasistengti, ir panaudoję vos kelis paprastus dėsnius, galėtume sukurti daug išradingų mašinų, kurios padidintų žmogaus išmintį ar galią: mechanizmus, kurie judėdami gamintų šilumą, vamzdžius, kuriais tekėtų ugnis, kaip

kad dabar jais teka vanduo; galėtume senovės romėnų bei rytiečių pirtyse naudotus požeminių krosnių įrenginius pritaikyti distiliavimui ir lydymui... Rymeris iš Regensburgo mano, kad, ištyrus pusiausvyros dėsnius, būtų galima sukurti skraidančius ir po vandeniu plaukiančius vežimus, tinkančius tiek karui, tiek taikai. Jūsų patrankų parakas, pavertęs Aleksandro žygius vaikų žaidimu, irgi kažkieno smegenų darbo vaisius...

– Palaukit! – pertraukė jį Anri Maksimilianas. – Kai mūsų tėvai pirmąkart uždegė dagtį, galima buvo pamanyti, kad tas triukšmingas atradimas apvers karo meną aukštyn kojom ir sutrumpins kautynes, nes nebebus kam kautis. Ačiū Dievui, šitaip neatsitiko! Žudoma dar daugiau (nors aš tuo ir abejoju), o mano vyrukai, užuot naudojęsi arbaletu, šaudo iš arkebuzos. Bet andainykščiai drąsa, bailumas, gudrumas, drausmė, nepaklusnumas liko kaip buvę, o drauge su jais ir menas pulti, trauktis ar likti vietoje, varyti priešui baimę rodant, jog pats nieko nebijai. Mūsiškiai karo vyrai vis dar mėgdžioja Hanibalą, vis dar įnikę į Vegecijų. Kaip ir kadaise, mes velkamės iš paskos savo mokytojams.

– Aš jau seniai patyriau, kad inercijos uncija sunkesnė už išminties bušelį, – su apmaudu išrėžė Zenonas. – Žinau, kad jūsų valdovams mokslas – tik arsenalas priemonių, kur kas mažiau svarbių nei jų turnyrai, regalijos ir titulų dalijimas. Ir vis dėlto, broli Anri, įvairiuose žemės kampeliuose pažįstu penkis šešis driskius, dar didesnius pamišėlius, skurdeivas, dar įtartinesnius nei aš: jie paslapčia svajoja apie kur kas baisesnę galią, imperatorius Karolis niekada tokios neturės. Jei Archimedas būtų susilaukęs paramos, būtų pajėgęs ne tik pakelti žemės rutulį, kaip gyrėsi galįs, bet ir nusviesti jį į pragarmę kaip suskaldytą lukštą... O kalbant atvirai, kai Alžyre regėjau gyvulišką turkų žiaurumą ar kai matydavau tas beprotybes ir įtūžį, kurie siautėja mūsų krikščioniškose karalystėse, kartais pasakydavau sau, kad tvarkyti, mokyti, turtinti mūsų padermę arba aprūpinti ją įrankiais – ko gero, tik kraštutinė priemonė

mūsų visuotiniame chaose, ir vieną gražią dieną koks nors Fajetonas gali tyčia, o ne per nelemtį padegti žemę. Kas žino, ar galiausiai iš mūsų distiliavimo indų neiššoks kokia kometa? Kai matau, kur nuveda mūsų, alchemikų, hipotezės, nesistebiu, broli Anri, kad jie mus degina ant laužo.

Ir staiga atsistojo:

– Girdėjau, kad persekiojimų dėl mano *Numatymų* vis gausėja. Prieš mane dar nieko nenuspręsta, bet artimiausiu metu laukiu nemalonumų. Retai kada nakvoju šitoje kalvėje, verčiau jau pasiieškau nakčiai menkiau nuspėjamos pastogės. Išeikime iš čia drauge, bet jeigu bijote šnipų akies, tai išmintingiau bus, jei išsiskirsime ant slenksčio.

– Kuo gi jūs mane laikote? – pasakė kapitonas gal netgi apsimestinai nerūpestingai.

Jis susisagstė švarką plūsdamas skundikus, kišančius nosį į ne savo reikalus. Zenonas vėl apsivilko jau beveik išdžiūvusį apsiaustą. Prieš išeidami jiedu pasidalijo vynu, kurio dar buvo likę ant ąsočio dugno. Alchemikas užrakino duris ir pakabino milžinišką raktą po sija: tarnas lengvai jį ras. Nebelijo. Pradėjo temti, tačiau menki saulėlydžio atšvaitai vis dar blizgėjo ant šviežiu sniegu padengtų kalnų šlaitų, virš pilko stogų skalūno. Žingsniuodamas Zenonas atidžiai apžiūrinėjo tamsius užkampius.

– Mano kišenė tuščia, – pasakė kapitonas. – Bet turint galvoje dabartinius jūsų sunkumus...

– Ne, broli, – nutraukė jį alchemikas. – Jei rasis koks pavojus, nuncijus parūpins man pinigų bagažui susikrauti. Laikykit pinigus savoms bėdoms palengvinti.

Karieta, lydima sargybinių, be abejonės, vežanti kokį nors svarbų asmenį į imperatoriaus pilį Ambrase, visu greičiu įdardėjo į siaurą gatvę. Jiedu atšoko ir praleido ją. Bildesiui nutilus, Anri vėl mąsliai prabilo:

– Paryžiuje Nostradamas numato ateitį ir ramiai sau gyvuoja. Kuo gi kaltina jus?

– Jis tvirtina, kad daro tai padedamas iš viršaus ar iš apačios, – paaiškino filosofas, rankovės atvartu šluostydamas aptaškytą apsiaustą. – Matyt, plika hipotezė be viso to demonų ir angelų choro ūžiančiuose katiluose tiems ponams iš Sorbonos atrodo dar bedieviškesnė... Be to, Mišelio iš Notrdamo, kurio aš anaiptol neniekinu, katrenai, skelbiantys visuotines negandas ir karalių mirtis, žadina minios smalsumą. O mane per mažai jaudina dabartiniai karaliaus Henriko II rūpesčiai, kad norėčiau apskaičiuoti, kuo jie baigsis... Kelionėse man šovė viena mintis: aš taip ilgai klajojau erdvės keliais, visada Čia žinodamas, kad manęs laukia Ten, nors niekada ten nebuvau, jog panorau surizikuoti savaip leistis laiko keliais – užlygint griovį, skiriantį tikslų astronomo numatymą nuo ne tokios griežtos gydytojo prognozės, atsargiai pamėginti nuojautą paremti spėjimu ir nubrėžti tame žemyne, kur mūsų dar nėra, vandenynų ir jau išnirusių paviršiun žemių žemėlapį... Aš pavargau nuo to mėginimo.

– Jūs baigsite kaip turgaus marionečių teatro Daktaras Faustas, – pajuokavo kapitonas.

– Na jau ne! – atsikirto alchemikas. – Ta pasaka apie mokslinčiaus daktaro sutartį ir žlugimą tinka senoms boboms. Tikrojo Fausto supratimas apie sielą ir pragarą būtų kitoks.

Dabar jie visą dėmesį sutelkė į tai, kaip apeiti balas. Ėjo krantinėmis, nes Anri Maksimilianas gyveno prie tilto.

– Kur jūs nakvosit? – staiga paklausė kapitonas.

Zenonas įtariai pažvelgė į savo bendražygį.

– Dar nežinau, – pasakė apdairiai.

Vėl stojo tyla: abu jau buvo išeikvoję žodžių atsargas.

Ūmai Anri Maksimilianas sustojo prie vitrinos, kur juvelyras dar dirbo tą vėlų vakarą, pasistatęs žvakę už didžiulio vandens sklidino rutulio, išsitraukė iš kišenės užrašų knygelę ir pradėjo skaityti:

...Stultissimi, inquit Eumolpus, tum Encolpii, tum Gitonis aerumnae, et precipue blanditiarum Gitonis non immemor, certe estis vos qui felices esse potestis, vitam tamen aerumnosam degitis et singulis diebus vos ultro

novis torquetis cruciatibus. Ego sic semper et ubique vixi, ut ultimam quamque lucem tanquam non redituram consumarem, id est in summa tranquillitate...

– Leiskite man išversti tai į prancūzų kalbą, – pasiprašė kapitonas, – nes, man regis, vaistinė lotynų kalba išstūmė jums iš galvos tikrąją. Tas senas ištvirkėlis Eumolpas kreipiasi į du savo numylėtinius – Enkolpą ir Gitoną – žodžiais, kurie man pasirodė verti įsirašyti į šitą maldaknygę: „Kokie jūs kvaili, sako Eumolpas, prisiminęs Enkolpo ir Gitono bėdas ir ypač pastarojo švelnumą. Galėtumėte būti laimingi, bet gyvenate apgailėtiną gyvenimą, kasdien patirdami vis didesnį vargą nei vakarykštis. O aš kiekvieną dieną gyvenau taip, tarsi ji būtų paskutinė, kitaip tariant, visai ramiai." Petronijus, – paaiškino jis, – vienas iš mano šventųjų užtarėjų.

– Gražiausia visame tame, – pritarė Zenonas, – kad jūsų autorius net neįsivaizduoja, jog paskutinė išminčiaus diena gali būti nugyventa nebūtinai ramiai. Pasistengsim tai prisiminti, kai ateis mūsų valanda.

Ties gatvės kampu jiedu išniro priešais apšviestą koplyčią, kur buvo laikomos devynių dienų pamaldos. Zenonas panoro įeiti vidun.

– Ką gi jūs veiksite tarp tų šventeivų? – paklausė kapitonas.

– Ar aš jums nepaaiškinau? – paklausė Zenonas. – Tapsiu nematomas.

Ir šmurkštelėjo už įėjimą dengiančios odinės užuolaidos. Anri Maksimilianas valandėlę luktelėjo, žengė šalin, grįžo, paskui nuėjo suvisam švilpaudamas seną dainelę:

Mudu buvom du bičiuliai,
Susirengę kopt į kalnus,
Mes ketinom daug nuveikti...

Grįžęs namo, rado sinjoro Strocio laišką, kur buvo liepiama nutraukti slaptus pasitarimus dėl Sienos. Pamanė, kad pakvipo karu, o gal kas nors apšmeižė jį florentiečiui maršalui ir įtikino

Jo Ekscelenciją nusisamdyti kitą tarpininką. Naktį lietus vėl įsisiautėjo, paskui ėmė snigti. Kitą dieną, susidėjęs daiktus, kapitonas išėjo ieškoti Zenono.

Baltai apkloti namai buvo panašūs į veidus, slepiančius savo paslaptis po vienodais vienuolių gobtuvais. Anri Maksimilianas su malonumu užsuko į „Auksinį avinėlį", kur vynas buvo puikus. Šeimininkas, atnešęs jam išgerti, pasakė, kad anksti rytą buvo atėjęs Zenono tarnas, grąžino raktą ir sumokėjo už kalvės nuomą. Apie vidudienį vienas Inkvizicijos pareigūnas, įpareigotas suimti Zenoną, pareikalavo, kad tavernos šeimininkas jam padėtų. Bet velnias, matyt, pačiu laiku įspėjo alchemiką. Kalvėje jie nerado nieko ypatingo, tik krūvą rūpestingai sudaužytų stiklinių buteliukų.

Anri Maksimilianas skubiai atsistojo, palikęs ant stalo grąžą. Po kelių dienų per Brenerio slėnį sugrįžo į Italiją.

ANRI MAKSIMILIANO KARJERA

Jis sublizgėjo Čerezolėje: gindamas kelias sukrypusias lūšnas prie Milano, parodė, kaip pats sakėsi, tiek pat išradingumo, kiek velionis Cezaris stengdamasis užkariauti pasaulį; generolas Blezas de Monliukas vertino jo sąmojus, pakeldavusius kareivių nuotaiką. Jo gyvenimas bėgo tarnaujant pakaitom čia Didžiai Krikščioniškam Prancūzijos Karaliui, čia Jo Katalikiškajai Ispanijos Didenybei, tačiau prancūziškas linksmumas jo skoniui tiko labiau. Kaip poetas, jis teisindavo prastokus savo rimus karinių kampanijų rūpesčiais, kaip kapitonas, savo taktines klaidas aiškindavo smegenis urbiančia poezija; šiaip ar taip, jis buvo gerbiamas ir už vieną, ir už kitą profesiją, nors, sujungtos draugėn, jos neatneša turtų. Klajonės po Pusiasalį išsklaidė jo svajas apie Auzoniją; jis išmoko nepasitikėti Romos kurtizanėmis, kartą sumokėjęs joms duoklę, bei išmoningai rinktis melionus Užtibrės krautuvėlėse ir nerūpestingai mėtyti į Tibrą žalias jų žieves.

Jis puikiai žinojo, kad kardinolas Mauricijus Karafa laikė jį tik nekvailu kareiva, kuriam taikos metu kaip išmalda suteikiama prastai atlyginamo sargybos kapitono tarnyba. Neapolyje meilužė Vanina ištraukė iš jo nemažą sumą vaikui, kuris, galimas daiktas, buvo ne jo, bet jam tai buvo nesvarbu. Ponia Renė de Frans, kurios rūmai Feraros kunigaikštystėje buvo visų nelaimėlių priebėga, mielai būtų pasiūliusi jam sinekūrą, tačiau ji ten be jokios atrankos priglausdavo ir visus driskius, jei tik jie

imdavo svaigintis drauge su ja rūgštoku psalmių vynu. Kapitonui nebuvo kas veikti su tais žmonėmis. Jis vis labiau susigyveno su kukliais savo pėstininkais ir, kaip ir jie, kas rytą džiugiai, tarsi ruošdamasis sutikti seną draugą, užsitempdavo ant kupros sulopytą karišką švarką, linksmai prisipažindavo, jog prausiasi tik po lietum, ir su savo pikardiečių nuotykių ieškotojų, albanų samdinių bei tremtinių florentiečių šutve dalydavosi laiškiais lašiniais, suplėkusiais šiaudais bei paskui kariuomenę sekusio rudo šuns meilumu. Nors būta ir malonumų jo atšiauriam gyvenime. Jis vis dar mėgo garsius senovės vardus, būtos didybės aukso dulkėmis ar purpuro skiaute nuklojančius menkiausios Italijos sienos atkarpėlę, mėgo vaikštinėti gatvėmis – čia šešėlyje, čia saulėkaitoj, kreiptis Toskanos tarme į gražią merginą, tikėdamasis bučinio ar keiksmų srauto, gerti iš fontanų, krėsdamas ant apdulkėjusių grindinio plokščių lašus nuo stambių pirštų, arba, nerūpestingai šlapindamasis prie kokio akmeninio stulpo, akies kampučiu skaityti lotynišką užrašą.

Iš didžiulių tėvo turtų jam atiteko tik retai jo kišenę tepasiekdavusios šiokios tokios pajamos iš Mastrichto cukraus fabriko ir viena mažiausių šeimos valdų – vietovė, vadinama Flandrijos Lombardija: jau vien tas vardas prajuokindavo vyrą, turėjusį progos išvaikščioti tikrąją Lombardiją skersai ir išilgai. Šitų valdų kaplūnai ir malkų glėbiai patekdavo į brolio orkaites ir pašiūres, bet Anri Maksimilianui tai buvo nesvarbu; sulaukęs septyniolikos, vieną gražią dieną jis linksmai išsižadėjo savo pirmagimystės teisės, iškeitęs ją į kareiviškų lęšių dubenį. Teisybė, trumpi ceremoningi laiškai, kuriuos jis kartais gaudavo iš brolio kieno nors mirties ar vestuvių proga, visada baigdavosi pasiūlymu padėti, jeigu reikės, tačiau Anri Maksimilianas puikiai suvokė, kad, juos rašydamas, jaunėlis gerai žinojo, jog vyresnysis brolis nepasinaudos jo malone. Be to, Filiberas Ligras niekada nevengdavo užsiminti apie milžiniškus įsipareigojimus ir didžiules išlaidas, kurių reikalauja jo narystė Nyderlandų

Taryboje, taigi galiausiai būtent kapitonas, laisvas nuo bet kokių rūpesčių, regis, buvo laikomas turtingu žmogumi, o aptekęs auksu žmogus – skurdžiumi, į kurio skrynias kišti ranką būtų gėda.

Tik vieną kartą tas prasisiekęs kareivis buvo pargrįžęs į namus. Jį plačiai pristatinėjo, tarsi svarbu buvo visiems be išimties įrodyti, jog nėra ko gėdytis to sūnaus paklydėlio. Tai, kad tas maršalo Strocio patikėtinis neturėjo jokios konkrečios tarnybos ir laipsnio, teikė jam savotiškos garbės, sakytum – jis tapo reikšmingas dėl savo neaiškios padėties. Tie keleri metai, kuriais jis pranoko savo jaunėlį brolį, padarė jį, jis tai jautė, kito amžiaus reliktu; greta to jauno, apdairaus ir šalto vyro jis atrodė naivuolis. Filiberas prieš pat broliui išvykstant pakuždėjo, kad Imperatorius, lengvai dalijantis baronetų karūnas, mielai prisegs titulą prie Lombardijos valdų, jeigu kariniai ir diplomatiniai kapitono gabumai nuo šiol bus skirti tik Šventajai Imperijai. Anri Maksimilianas tokios malonės atsisakė ir tuo įžeidė brolį: kas, kad jis ir nenorįs vilkti paskui save tokį valktį, juk tasai titulas būtų dar labiau išgarsinęs jų šeimą. Tada Anri Maksimilianas patarė broliui susikišti šeimos garbę „į vieną vietą“. Jam greitai pabodo nuostabūs Stenbergo dvaro, į kurį jaunėlis dabar iškeitė senamadiškesnį Dranutrą, sienų paneliai, nors jų paveikslai mitologinėmis temomis žmogui, pripratusiam prie subtilesnio Italijos meno, atrodė grubūs. Jis ligi soties buvo prisižiūrėjęs į paniurusią brolienę po papuošalų pakinktais ir į govėdą seserų bei svainių, įsikūrusių kaimyniniuose dvaruose, su jų vaikigaliais, kuriuos drebantys auklėtojai laikė už pasaitėlių. Smulkūs kivirčai, intrigos, šleikštūs kompromisai, atsispindintys tų žmonių veiduose, paakino jį dar labiau vertinti kareivių ir markitančių draugiją, kur bent jau keiktis ir riaugėti galėjai kiek širdis geidžia: šie žmonės buvo bent jau putos, o ne nematomos nuosėdos.

Iš Modenos grafystės, kur bičiulis Lanca del Vastas surado jam tarnybą, nes užtrukusi taika ištuštino jo piniginę, Anri Maksimilianas akies kampučiu stebėjo, kuo baigsis jo pradėtos

derybos dėl Toskanos: Strocio agentai galiausiai įtikino sieniečius iš meilės laisvei sukilti prieš Imperatorių, ir patriotai iškart pasikvietė vieną prancūzų dalinį, kad gintų juos nuo Jo Vokiškosios Didenybės. Anri vėl grįžo tarnauti ponui de Monliukui: juk nepaleisi tokio laimikio kaip apsiaustis. Žiema buvo atšiauri, patrankas ant tvirtovės sienų iš ryto padengdavo plonytis šerkšnas; alyvuogės ir kieti šykštaus raciono sūdiniai atmušdavo prancūzams apetitą. Ponas de Monliukas pasirodydavo gyventojams tik įsitrynęs vynu įdubusius skruostus, lyg aktorius, kuris prieš eidamas į sceną pasispalvina skaistylu, o pirštinėta ranka užsidengdavo alkio keliamą žiovulį. Burleskiškomis eilėmis Anri Maksimilianas siūlė pamauti ant iešmo patį imperatoriškąjį erelį; iš esmės visa tai buvo tik vaidyba, teatro replikos, kokių randame Plauto kūriniuose arba Bergamo teatro komedijose. Erelis dar kartą praris italų paukštukus, prieš tai smagiai papurtęs pasipūtusį prancūzų gaidį; dalis drąsuolių, pasirinkusių kareivio amatą, mirs; Imperatorius užsakys sugiedoti vieną *Te Deum* už Sienos pergalę, o naujos paskolos, dėl kurių bus deramasi išmoningai, tarsi tai būtų dviejų suverenių valdovų sutartis, Jo Didenybę padarys dar labiau priklausomą nuo Ligrų banko (beje, jis jau keleri metai diskretiškai buvo vadinamas kitu vardu) ar nuo kokio jo konkurento Antverpene arba Vokietijoje. Dvidešimt penkeri karo ir ginkluotos taikos metai išmokė kapitoną suprasti išvirkščiąją dalykų pusę.

Bet šis prastai maitinamas flamandas mėgavosi žaidimais, juokais, galantiškomis kilmingų Sienos damų procesijomis: apsitaisiusios nimfomis ir amazonėmis, jos paraduodavo miesto aikštėje, vilkėdamos rausvo satino sijonais. Tie kaspinai, margaspalvės vėliavos, šiaurės vėjo, susitelkiančio šuorais ties tamsių, į prakasus panašių gatvelių kampais, maloniai pakeliami sijonai linksmino kariuomenę ir netgi miestelėnus, nors pastaruosius, sutrikdytus verslo sąstingio ir gyvenimo brangumo, kiek mažiau. Feraros kardinolas kėlė į padanges sinjorą Faustą, nors nuo šiaurinio vėjo jos atviri apkūnūs pečiai pašiurpdavo

lyg žąsies oda; Ternų monsinjoras paskyrė prizą sinjorai Fortinguerai, kuri nuo tvirtovės sienų galantiškai rodė priešui ilgas, panašias į Dianos kojas; Anri Maksimilianas bemeilijo šviesias sinjoros Pikolomini, išdidžios gražuolės, kuri nesivaržydama mėgavosi malonia našlyste, kasas. Jis užsidegė alinančia brandaus amžiaus sulaukusio vyro aistra šitai dievaitei. Perdėto puikavimosi ar atvirumo valandėlėmis karys neatsakydavo sau malonumo santūriai apsimesti prieš tuos ponus šauniu patenkintu meilužiu – niekas rimtai nepriėmė to negrabaus maivymosi, tačiau bičiuliai apsimesdavo juo tikį, kad būtų taip pat maloningai išklausyti tądien, kai patys užsigeis pasigirti iliuzine sėkme. Anri Maksimilianas žinojo, kad gražuolė atvirai šaiposi iš jo su savo mylimaisiais. Juk gražus jis nebuvo niekada, o dabar buvo dar ir nebejaunas; saulė ir vėjas nugairino jo veidą: jis tapo perdegintų Sienos plytų atspalvio; sėsdamas prie savo damos kojų, alpėdamas iš meilės jis kartais pagalvodavo, kad tie manevrai, tiek dūsavimas, tiek ir koketavimas, ne mažiau kvaili nei dviejų susidūrusių kariuomenių manevrai, ir apskritai jam būtų maloniau matyti ją nuogą glamonėjantis su nuogu jaunu Adoniu, o pačiam žaisti meilės žaidimus su kokia nors tarnaite, užuot primetus tam gražiam kūnui šlykštų savo kūno svorį. Bet naktį, gulėdamas po skysta savo antklode, staiga išvysdavo nežymų tos pailgos žieduotos rankos mostą, kaip ji, tik ji viena, jo dievaitė, susiglosto plaukus, ir vėl, užsidegęs žvakę, su veriamu pavydu puldavo rašyti įmantrias eiles.

* * *

Kartą, kai Sienos podėliai buvo dar tuštesni nei paprastai, – jei buvo įmanoma jiems dar labiau ištuštėti, – jis išdrįso padovanoti savo šviesiaplaukei nimfai keletą griežinėlių sunkiai gauto kumpio. Jaunoji našlė gulėjo ant kušetės, nuo šalčio užsiklojusi dygsniuota antklode, nerūpestingai kedeno auksinį pagalvėlės kutą. Jos vokai staiga suvirpėjo, ji atsitiesė, skubiai, kone vogčia pasilenkė prie dovanotojo ir pabučiavo jam ranką.

Jį užplūdo tokia palaima, kokios nebūtų patyręs net jeigu ta gražuolė būtų suteikusi jam labiausiai beatodairiškų malonumų. Jis tyliai pasitraukė, palikdamas ją valgyti.

* * *

Dažnai jis klausdavo save, kaip, kokiomis aplinkybėmis jis mirs: ar, nušautas iš arkebuzos, kraujuojantis, bus oriai išneštas ant pompastiškų ispanų iečių nuolaužų, apgailėtas valdovų ir apraudotas ginklo brolių, galiausiai palaidotas po iškalbingu lotynišku užrašu prie kokios nors bažnyčios tvoros? O gal nuo kardo per kokią dvikovą, gindamas damos garbę? Arba nuo peilio tamsioje gatvėje? Nuo atsinaujinusių kitados persirgtų raupų? O gal, nugyvenęs daugiau kaip šešiasdešimt metų, nuo apopleksijos kokioje nors pilyje, kur dienų pabaigoje gaus arklininko tarnybą? Kitąsyk, apsirgęs maliarija, purtomas drebulio Romos užeigoje, per du žingsnius nuo Panteono, skurdžioje lovoje, jis guodėsi galįs nudvėsti šitoje karštligių šalyje, – čia numirėliai vis dėlto patenka į geresnę draugiją nei kitur. Skliautuose, kuriuos matė pro menką savo palėpės langą, regėjo erelius, apverstas fascijas, verkiančius veteranus, deglus, apšviečiančius imperatoriaus laidotuves: tas imperatorius buvo ne jis, o kažkoks amžinas didvyris, kurio ir jis buvo dalelė. Atsikartojančios karštligės varpų gausme girdėjo už širdies griebiantį fleitų ir trimitų skambesį, skelbiantį pasauliui valdovo mirtį; savo paties kūnu juto ugnį, ryjančią didvyrį, nešančią jį į dangų. Tos jo vaizduotėje regimos mirtys ir laidotuvės buvo tikroji jo mirtis, tikrosios jo laidotuvės. Jis žuvo per vieną išpuolį, kuriuo buvo tikėtasi apsirūpinti pašarais: jo raitininkai pamėgino nusiaubti prastai saugomą klojimą už dviejų žingsnių nuo įtvirtinimų; žengdamas sudžiūvusia žole nuklota žeme Anri Maksimiliano arklys linksmai prunkštė; po vėjuotų, tamsių Sienos gatvių buvo malonu kvėpti gryną vasario orą saulės nutvieks-tuose kalvų šlaituose. Būrį sukrikdė netikėtas Imperatoriaus kariuomenės puolimas: kareiviai apsisuko ir puolė bėgti miesto

link; garsiai ir įnirtingai keikdamasis, Anri Maksimilianas pasuko paskui juos. Kulka pataikė jam į petį – jis krito ir trenkė galva į akmenį. Suspėjo pajusti smūgį, bet ne mirtį. Netekęs raitelio, arklys kurį laiką šuoliavo per laukus, kur jį pagavo vienas ispanas ir pamažėle nuvedė į imperatoriaus stovyklą. Du ar trys reiteriai pasidalijo nušautojo ginklus ir drabužius. Apsiausto kišenėje buvo *Moters kūno herbo* rankraštis; tas trumpų, žaismingų ir švelnių eilėraščių rinkinys, kuriuo Anri Maksimilianas tikėjosi susilauksiąs šiokios tokios šlovės ar bent jau šiokio tokio pasisekimo tarp gražuolių, baigė savo dienas tuščiam griovy, drauge su autoriumi užbertas keliais kastuvais žemių. Devizas, kurį jis negrabiai išraižė sinjoros Pikolomini garbei, dar ilgai buvo matomas ant marmurinio Fontebrandos šulinio krašto.

PASKUTINĖS ZENONO KELIONĖS

Tai buvo viena tų epochų, kai žmogaus protas patenka į liepsnų ratą. Pabėgęs iš Insbruko, Zenonas kurį laiką gyveno Viurcburge pas savo mokinį Bonifacą Kastelį, atsidavusį hermetiniam menui, – mažame namelyje prie Maino, kurio languose atsispindėdavo melsvai žali upės atšvaitai. Tačiau jį slėgė neveiklumas ir sėslumas, o Bonifacas, tuo galėjai neabejoti, buvo ne iš tų, kurie ilgai rizikuotų dėl patekusio pavojun draugo. Zenonas persikėlė į Tiuringiją, paskui nukako iki Lenkijos, kur kaip chirurgas užsiverbavo į karaliaus Sigismundo kariuomenę: šis, padedamas švedų, rengės išvyti iš Kuršo maskolius. Einant į pabaigą antrai žiemos kampanijai, susidomėjęs naujais augalais ir nauju klimatu, nusprendė plaukti į Švediją paskui kapitoną Guldenstarą, kuris pristatė jį Gustavui Vazai. Karalius ieškojo mediko, gebančio palengvinti skausmus, susikaupusius sename jo kūne nuo drėgmės, patirtos miegant žygių palapinėse, naktų, praleistų per audringą jaunystę ant ledo, taip pat nuo senų žaizdų ir prancūziškos ligos. Zenonas įgijo palankumą pagaminęs stiprinančios mikstūros monarchui, pavargusiam švenčiant Kalėdas su jauna trečiąja žmona baltoje Vadstenos pilyje. Kiaurą žiemą, sėdėdamas prie aukšto lango tarp šalto dangaus ir suledėjusių ežero plynių, jis skaičiavo žvaigždžių padėtis, galinčias atnešti laimę ar nelaimę Vazų namams; jam padėjo jaunasis princas Erikas, jautęs liguistą potraukį prie tų pavojingų mokslų. Bergždžiai Zenonas nuolat kartojo jam, kad žvaigždės

turi poveikio mūsų likimui, tačiau jo nelemia ir kad taip pat galingai ir paslaptingai mūsų gyvenimą tvarko, paklusdama sudėtingesniems dėsniams nei mūsų nustatytieji, ta raudona žvaigždė, kuri plasta kūno naktyje, pakibusi jo kaulų ir raumenų narve. Bet Erikas buvo iš tų, kuriems mieliau priimti savo likimą iš išorės jėgų: gal šitai lėmė išdidumas – jam atrodė gražu, kad pats dangus rūpinasi jo dalia, o gal tingumas – taip nereikės atsakyti nei už gėrį, nei už blogį, kurie jame glūdi. Jis tikėjo žvaigždėmis, kaip meldėsi šventiesiems ir angelams, nepaisydamas iš tėvo paveldėto protestantų tikėjimo. Susigundęs galimybe paveikti būsimojo karaliaus sielą, filosofas retkarčiais mėgindavo pamokyti, patarti, bet svetimos mintys lyg pelkėje prasmegdavo jaunose smegenyse, snūduriuojančiose už tų blyškių pilkų akių. Kai šaltis tapdavo pernelyg aršus, mokinys ir filosofas prisiartindavo prie didžiulės ugnies, įkalintos židinyje, ir Zenonas kiekvieną syk stebėdavosi, kad ta palaiminga šiluma, tas namų demonas, klusniai sušildantis įstatytą į pelenus alaus bokalą, yra tas pats liepsningas dievas, kuris juda danguje. Būdavo vakarų, kai princas neateidavo, nes gerdavo tavernose drauge su broliais ir paleistuvaudavo, tad filosofas, jei prognozės tąnakt atrodydavo pragaištingos, gūžtelėjęs pečiais jas pataisydavo.

Vasarą, kelios savaitės prieš Šventą Joną, jis išsirūpino leidimą išvykti Šiaurėn, norėdamas savo akimis stebėti ilgos poliarinės dienos padarinius. Čia pėsčias, čia pasiskolinęs arklį ar valtį, keliavo iš parapijos į parapiją, susikalbėdamas tarpininkaujant pastoriams, dar neužmiršusiems bažnytinės lotynų kalbos, kartais užsirašydavo vertingus receptus, padiktuotus kaimo šundaktarių, pažįstančių miško žolių ir samanų savybes, ar klajoklių, gydančių savo ligonius voniomis, smilkalais bei sapnų aiškinimu. Kai vėl sugrįžo pas karalių į Upsalą, kur Jo Švediškoji Didenybė buvo atidariusi rudens asambleją, suprato, jog vienas pavydus kolega vokietis apjuodino jį karaliaus akyse. Senasis monarchas išsigando, kad sūnūs nepasinaudotų Zenono

skaičiavimais ir pernelyg tiksliai nenustatytų, kiek dar liko gyventi jų tėvui. Zenonas manė, kad jam pagelbės sosto įpėdinis, tapęs jo draugu ir kone pasekėju, bet kai netyčia susitiko Eriką pilies koridoriuose, jaunasis princas praėjo jo nepastebėjęs, tarytum filosofas staiga būtų įgijęs savybę virsti nematomu. Zenonas paslapčia sėdo į Malaro ežero žvejų laivą, pasiekė juo Stokholmą, iš ten nusigavo į Kalmarą, o paskui išplaukė į Vokietiją.

Pirmą kartą gyvenime pajuto keistą būtinybę grįžti į senas vietas, kur kitados vingiavo jo kelias, sakytum jo egzistencija, nelyginant žvaigždžių klajoklių, būtų sukusis iš anksto nustatyta orbita. Liubeke, kur jis sėkmingai vertėsi gydytojo praktika, ištvėrė vos kelis mėnesius. Staiga jam kilo noras išspausdinti Prancūzijoje savo *Proteorijas*, kurias su pertrūkiais rašė visą gyvenimą. Jose jis ne tiek dėstė kokią doktriną, kiek stengėsi suklasifikuoti žmonių nuomones, nurodydamas, kada mintis pataikydavo į tikslą, kada eikvodavosi tuščiai, kas suartindavo įvairius požiūrius ir kaip pasireikšdavo paslėptos įtakos. Liuvene, kur jis sustojo pakeliui, niekas neatpažino jo, prisiėmusio Sebastiano Teuso vardą. Mokytojai ir studentai čia buvo jau pasikeitę ne vieną kartą, kaip atomai kūno, nuolat atsinaujinančio, nors iki pat galo išsaugančio tuos pačius bruožus ir ydas, bet tai, ką jis išgirdo, surizikavęs įeiti į vieną auditoriją, nepasirodė jam labiau kitoniška nei tai, ko jis čia klausėsi kitados su apmaudu ar, atvirkščiai, su goduliu. Jis nepasivargino apsilankyti apvadų audimo manufaktūroje, neseniai įsteigtoje prie Udenardės, kad pažiūrėtų į stakles, be galo panašias į tas, kurias jaunystėje konstravo kartu su Kolu Gelu ir kurios dirbo šeimininkų pasitenkinimui. Tačiau su domesiu išklausė universiteto algebros specialistą, kuris jam smulkiai jas nupasakojo. Tasai profesorius, neniekinęs, kaip tai darė kolegos, praktinių problemų, pakvietė svetimšalį mokslininką pavakarieniauti ir apnakvindino po savo stogu.

Paryžiuje Rudžeris, su kuriuo Zenonas kitados susipažino Bolonėje, sutiko jį išskėstomis rankomis; tas karalienės Kotrynos

parankinis ieškojo sau patikimo padėjėjo, pakankamai susikompromitavusio, kad ištikus pavojui galėtų padaryti jį atpirkimo ožiu, tačiau drauge gabaus padėti parinkti vaistus jauniesiems princams ir numatyti jų ateitį. Italas nusivedė Zenoną į Luvrą ir pristatė jį savo šeimininkei, su kuria skubriai prašneko gimtąja jųdviejų kalba, čia pat dirbtinai keliaklupsčiaudamas ir šypsodamasis. Karalienė įbedė į svetimšalį blizgančias akis, kuriomis žaidė taip pat išradingai kaip ir pirštais, priversdama švytėti užmautus ant jų deimantus. Pomada suteptos putnios jos rankos krutėjo tarsi marionetės juodo šilko skreite. Bet kai prabilo apie lemtingą nutikimą, atnešusį prieš trejus metus mirtį velioniui karaliui, ant jos veido tarsi užsmuko krepo vualis:

– Privalėjau geriau įsiklausyti į jūsų *Numatymus,* kuriuose tąsyk mačiau dažniausiai valdovams skiriamos gyvenimo trukmės skaičiavimus. Gal tada būtume išvengę tos ieties, nutaikytos į velionį karalių, kuri padarė mane našle... Manau, kad jūs, – pridūrė ji maloniai, – irgi susijęs su tuo kūriniu, kuris laikomas pavojingu netvirtiems protams ir priskiriamas kažkokiam Zenonui.

– Kalbėkim taip, tarsi aš būčiau tas Zenonas, – pasakė alchemikas. – *Speluncam expliravimus**... Jūsų Didenybė, kaip ir aš, žino, kad ateitis nešioja savy daugiau progų nei gali paleisti į pasaulį. Ir visiškai įmanoma išgirsti kai kurias iš jų judant laiko įsčių gelmėse. Bet tik tas paskutinis įvykis nulemia, kuri iš lervų yra gyvybinga ir tveria iki galo. Aš niekada neprekiavau neišnešiotomis katastrofomis ar laimėmis.

– Ar būtent šitaip jūs menkinote savo meną Jo Didenybės Švedijos Karaliaus akivaizdoje?

– Nematau reikalo meluoti protingiausiai Prancūzijos moteriai.

Karalienė nusišypsojo.

* Mes tyrinėjome olą (*lot.*).

– *Parla per divertimento,* – užprotestavo italas, sunerimęs, kad kolega nesumenkintų jų mokslo. – *Questo honorato viatore ha studiato anche altro che cose celesti; sa le virtudi di veleni e piante benefiche di altre parti che possano sanare gli accessi auricolari del Suo Santissimo Figlio*.*

– Aš galiu nusausinti votį, bet negaliu išgydyt jaunojo karaliaus, – lakoniškai pasakė Zenonas. – Mačiau iš tolo Jo Didenybę per audienciją galerijoje: didelių įgūdžių nereikia, kad atpažintum džiovininko kosulį ir sustiprėjusį prakaitavimą. Laimė, dangus jums davė ne vieną sūnų.

– Te Dievas jį mums išsaugo! – pasakė Karalienė mašinaliai persižegnodama. – Rudžeris įkurdins jus prie Karaliaus, ir mes tikimės, kad jūs padėsite palengvinti bent dalį jo skausmų.

– O kas palengvins manuosius? – karčiai paklausė filosofas. – Sorbona grasina konfiskuoti mano *Proteorijas,* kurias šiuo metu renka vienas Šventojo Jokūbo gatvės knygininkas. Jei mano rašiniai bus deginami miesto aikštėje, ar Karalienė galėtų sulaikyti jų dūmus, kad jie nevargintų manęs Luvro palėpėje?

– Tiems ponams iš Sorbonos nepatiktų, jei kiščiausi į jų kivirčus, – atsakė išsisukinėdama italė.

Prieš paleisdama Karalienė ilgai klausinėjo jį apie Švedijos karaliaus kraujo ir vidurių būklę. Kartais jai šaudavo mintis apvesdinti vieną iš savo sūnų su Šiaurės princese.

* * *

Apžiūrėję sergantį mažąjį karalių, abudu vyrai drauge išėjo iš Luvro ir nužingsniavo palei krantines. Italas pilte pylė rūmų gyvenimo anekdotus. Susirūpinęs Zenonas jį nutraukė:

– Prižiūrėkite, kad trauklapiai būtų dedami vargšui vaikui penkias dienas iš eilės.

* Jis juokauja. Šis garbingas mokslo vyras studijavo ne tik dangaus kūnus; jis žino savybes kitų kraštų nuodų ir gydomųjų žolių, kurios gali išgydyti Jūsų Didenybės Švenčiausiojo Sūnaus ausų uždegimą (*it.*).

– O jūs pats argi negrįšite į rūmus? – nustebęs paklausė šarlatanas.

– Na jau ne! Argi nematote, jog ji nė piršto nepakrutins, kad išgelbėtų mane nuo pavojaus, į kurį patekau per savo knygas? Aš netrokštu garbės būti suimtas princų palydoje.

– *Peccato**! – atsakė italas. – Jūsų šiurkštumas jai patiko.

Ir staiga, sustojęs vidury minios, paėmė savo bendrakeleivį už alkūnės ir pritildęs balsą paklausė:

– *E questi veleni? Sarà vero che ne abbia tanto e quanto?***

– Ar tik nenorite, kad patikėčiau, jog žmonės jus teisingai kaltina, esą jūs pasiunčiate į aną pasaulį Karalienės priešus?

– Jie perdeda, – pajuokavo Rudžeris. – Kodėl gi Jos Didenybei neturėti savo arsenale nuodų, kaip turi arkebuzų ir bombardų? Pagalvokit, juk ji našlė, svetimšalė Prancūzijoje, liuteronai ją laiko Jezabele, o mūsų katalikai – Herodiade, ir ji turi penkis mažus vaikus.

– Tesaugo ją Viešpats! – atsakė ateistas. – Bet jei kartais pasinaudosiu nuodais, tai tik savo, ne Karalienės reikmėms.

* * *

Ir vis dėlto jis apsistojo pas Rudžerį, regis, jį smagino jo plepalai. Nuo tada, kai Etjenas Dolė, jo pirmasis leidėjas, buvo pasmaugtas ir viešai sudegintas už ardomąsias pažiūras, Zenonas nieko nebespausdino Prancūzijoje. Tad juo rūpestingiau sekė, kaip Šventojo Jokūbo gatvės knygyne renkama jo knyga, pataisydamas vieną kitą žodį arba glūdinčią už jo mintį, praskaidrindamas prasmę arba kai kada, priešingai, su apgailestavimu ją užtemdydamas. Kartą, kai jis vienas vakarieniavo Rudžerio namuose, nes italas plušėjo Luvre, metras Lanželjė, jo dabartinis leidėjas, atėjo visiškai sutrikęs ir pranešė, kad iš tikrųjų buvo įsakyta konfiskuoti *Proteorijas;* jas sunaikinti turėjo

* Gaila (*it.*).
** O kaip dėl tų nuodų? Turėsite jų, žinoma? (*it.*)

budelis. Knygininkas apgailestavo praradęs prekę, kurios rašalas dar nespėjo nudžiūti. Gal eiliuota dedikacija Karalienei motinai galėtų pagelbėti paskutinę minutę? Kiaurą naktį Zenonas rašė, braukė, vėl rašė ir vėl braukė. Išaušus atsistojo, pasirąžė, nusižiovavo ir įmetė į ugnį lapus bei plunksną, kuria rašė.

Neturėjo vargo susirinkti tuos kelis drabužius ir mediko įrankius, – likusi jo mantos dalis buvo apdairiai palikta Sanlise, vienos smuklės palėpėje. Rudžeris knarkė viršuje kažkokios merginos glėby. Zenonas kyštelėjo jam po durim raštelį, kuriuo pranešė išvykstąs į Langedoką. O iš tikrųjų nusprendė vėl grįžti Briugėn ir pasistengti, kad ten visi pamirštų jį.

Ant siauro prieškambario sienos kabojo daiktas, atsivežtas iš Italijos – florentietiškas veidrodis vėžlio kiauto rėmais, sudarytas iš kokių dvidešimties iškilių veidrodėlių, primenančių aštuonkampes bičių korio akis; kiekvienas jų savo ruožtu buvo įtaisytas į plonytį rėmelį, kitados buvusį gyvo padaro kiautu. Pilkame Paryžiaus priešaušryje Zenonas pažvelgė į save tame veidrodyje. Ir išvydo dvidešimt pagal optikos dėsnius suplotų ir sumažintų veidų, dvidešimt atvaizdų vyro su kailine kepure, blyškia pageltusia veido oda ir žvilgančiomis akimis, kurios ir pačios buvo veidrodžiai. Tasai bėglys, užsidaręs savame pasauly, atskirtas nuo gentainių, irgi bėgančių gretimuose pasauliuose, priminė jam graiko Demokrito hipotezę apie begalinę identiškų visatų eilę, kur gyvena ir miršta eilė įkalintų filosofų. Ta fantazija išspaudė jam karčią šypseną. Dvidešimt mažyčių atvaizdų veidrodyje irgi šypsojosi, kiekvienas sau. Jis matė, kaip paskui jie nusisuko ir nužingsniavo durų link.

ANTROJI DALIS

SĖSLUS GYVENIMAS

Obscurum per obscurius
Ignotum per ignotius

Alchemikų devizas

Eiti prie to, kas neaišku ir nežinoma,
per tai, kas dar labiau neaišku ir nežinoma.

SUGRĮŽIMAS Į BRIUGĘ

Sanlise jis buvo priimtas į Briugės pranciškonų minoritų vienuolyno prioro karietą: prioras grįžo iš Paryžiaus, kur dalyvavo savo ordino generalinėje kapituloje. Jis pasirodė esąs mokytesnis, nei galėjai spręsti iš jo sutanos: domėjosi žmonėmis, aplinkiniu pasauliu ir turėjo tam tikros gyvenimiškos patirties; kol arkliai grūmėsi su šaižiu Pikardijos lygumų vėju, keliauninkai laisvai sau šnekučiavo. Zenonas nieko neslėpė nuo bendrakeleivio, tik savo tikrąjį vardą ir tai, kad jo knygą pradėta persekioti; prioras buvo itin subtilus, tad buvo galima manyti, jog nuspėjo apie daktarą Sebastianą Teusą kur kas daugiau nei manė esant mandagu parodyti. Važiuojant per Turnė, teko sulėtinti greitį, nes gatvės buvo pilnos žmonių: paklausus paaiškėjo, jog visi traukė į miesto aikštę paspoksoti, kaip bus pakartas kažkoks siuvėjas, vardu Adrianas, įtikėjęs į kalvinizmą. Jo žmona irgi pasirodė besanti kalta, bet kadangi nepadoru, kad moteriškos lyties atstovė kadarotų ore, o jos sijonai plaikstytųsi virš praeivių galvų, buvo nuspręsta senu papročiu palaidoti ją gyvą. Tokia žiauri kvailybė pašiurpino Zenoną, tačiau jis paslėpė pasibjaurėjimą po abejingumo kauke, laikydamasis taisyklės niekada nerodyti jausmų, kuriuos jam sukelia Maldaknygės ir Biblijos vaidai. Prioras, nors, kaip jam derėjo, ir šlykštėjosi erezija, tą bausmę vis dėlto palaikė pernelyg žiauria, ir apdairi jo pastaba sukėlė kone perdėtą Zenono simpatiją bendrakeleiviui: taip dažnai atsitinka, kai

menkiausią santūrumą parodo žmogus, kurio padėtis ar drabužis neleistų to tikėtis.

Karieta vėl dardėjo plynais laukais, prioras jau kalbėjo apie kitus dalykus, o Zenonui vis dar atrodė, kad jis dūsta nuo byrančių ant jo kaupinų kastuvų žemių. Staiga prisiminė, kad praėjo jau ketvirtis valandos ir kad būtybė, kurios kančias jis kentė, pati jų visai nebejaučia.

Dabar keleiviai važiavo pro apleistas Dranutro dvaro tvoros grotas ir baliustradas; prioras probėgšmais paminėjo Filiberą Ligrą, kuris, anot jo, duodavo toną Briuselyje naujosios Regentės, arba Nyderlandų valdytojos, Taryboje. Turtinga Ligrų šeimyna seniai buvo palikusi Briugę; Filiberas su žmona kone visą laiką gyveno savo Pradelių dvare Brabante, kur patogiau buvo pataikauti svetimiems šeimininkams. Zenonas atkreipė dėmesį į tą patrioto panieką ispanų valdžios atstovams ir jų pakalikams. Kiek toliau sargybiniai valonai su geležiniais šalmais ir odinėmis kelnėmis arogantiškai pareikalavo, kad keleiviai parodytų leidimus. Prioras padavė juos su ledine panieka. Kažkas pasikeitė Flandrijoje – tai buvo akivaizdu. Galiausiai Briugės Didžiojoje aikštėje vyriškiai išsiskyrė, mandagiai atsisveikinę ir pasiūlę kits kitam paslaugas ateityje. Prioras leidosi nuomotomis vežėčiomis iki savo vienuolyno, o Zenonas, patenkintas, kad galės pramankštinti kojas po ilgo kelionės stingulio, pasikišo po pažasčia ryšulius ir patraukė pėsčias. Jis nustebo, kad taip lengvai susivokia mieste, kuriame nesilankė trisdešimt metų.

Buvo įspėjęs apie savo atvykimą Janą Meijersą. Tas senas mokytojas ir kolega ne kartą siūlė jam atvažiuoti ir apsistoti patogiuose jo namuose Senojoje medienos prieplaukoje. Ant slenksčio svečią pasitiko tarnaitė, laikydama rankoje žibintą. Ties durų anga Zenonas šiurkščiai kliudė tą stambią niūrią moterį, nė nemaniusią pasitraukti ir duoti jam kelią.

Janas Meijersas sėdėjo fotelyje prie židinio, ištiesęs deramu nuotoliu podagros surakintas kojas. Ir šeimininkas, ir svečias

abudu sumaniai sutramdė nuostabos jaudulį: išdžiūvėlis Janas Meijersas buvo virtęs įkūniu senuku, gyvos jo akys ir sukta šypsena kone pradingusios rausvo kūno raukšlėse; andainykštis gražuolis Zenonas jau buvo suvargęs žilaplaukis vyras. Keturiasdešimt metų praktikos leido Briugės gydytojui sukaupti visa, ko reikia, kad gyventum be vargo: jo stalas ir vyno rūsys buvo puikūs, net pernelyg puikūs podagra sergančiam žmogui. Tarnaitė Katerina, su kuria jis kadaise paflirtuodavo, buvo labai ribota, tačiau stropi, ištikima, neplepėdavo ko nereikia ir nesivesdavo virtuvėn mylimųjų, skanaus kąsnio bei gero vyno mėgėjų. Kai bičiuliai susėdo prie stalo, Janas Meijersas ėmė laidyti mėgstamus juokelius apie kunigus ir dogmas; Zenonas prisiminė, jog kitados jie buvo jam įdomūs; o dabar atrodė gana lėkšti; ir vis dėlto, prisiminęs siuvėją Adrianą iš Turnė, Liono Dolė ir Ženevos Servetą, patylomis sau tarė, kad tokiais laikais, kai tikėjimas prieina iki barbarybės, grubokas to žmogelio skepticizmas turi savo vertę; jis pats, pažengęs visa ko neigimo keliu kiek toliau, idant sužinotų, ar po to galima vėl ką nors teigti, pripratęs viską išardyti, kad pamatytų, kaip viskas vėl susideda kitokiu lygmeniu arba kitokiu būdu, nebesijautė gebąs taip lengvai juokauti. Jano Meijerso prietarai keistai pynėsi su jo, chirurgo-barzdaskučio, skepticizmu. Jis gyrėsi, jog domisi hermetiniu mokslu, nors jo darbai toje srityje buvo tik vaiko žaidimai; Zenonas labai sunkiai išsisuko nuo aiškinimų apie aukščiausiąją triadą ar mėnulio Merkurijų – jie jam pasirodė pernelyg ilgi tą pirmą vakarą. Senasis Janas buvo godus medicinos naujienų, nors pats iš atsargumo taikė tik pripažintus metodus; jis vylėsi, kad Zenonas pasiūlys jam ką nors ypatinga nuo podagros. O dėl įtartinų svečio rašinių, tai senukas buvo ramus, kad net jei paaiškėtų, kas tas daktaras Sebastianas Teusas, tų rašinių sukeltas triukšmas niekaip nepaveiktų Briugėje jų autoriaus. Šiame mieste, be galo užsiėmusiame smulkiais vietiniais kivirčais ir kenčiančiame dėl to, kad uostą užnešė smėlis, kaip kad ligonis kenčia nuo akmenligės, niekas nesivargino vartyti jo knygas.

Zenonas išsitiesė lovoje, kurią jam paklojo viršutiniame kambaryje. Spalio naktis buvo šalta. Įėjo Katerina su pašildyta židinyje plyta, apvyniota vilnoniu audeklu. Atsiklaupusi prie lovos, kyštelėjo po antklode tą karštą ryšulį, užčiuopė keliauninko pėdas, paskui blauzdas, ilgai jas masažavo – ir staiga, nepratarusi nė žodžio, ėmė godžiai glamonėti tą nuogą kūną. Apšviestas ant skrynios stovinčio žvakigalio, tos moters veidas atrodė nepaliestas laiko, nelabai tesiskyrė nuo veido tos tarnaitės, kuri kone prieš keturis dešimtmečius išmokė jį mylėtis. Zenonas nesutrukdė jai sunkiai išsidrėbti greta jo po dygsniuota antklode. Toji stambi būtybė buvo nelyginant alus ir duona: savo dalį pasiimi abejingai, be pasitenkinimo ir be pasibjaurėjimo. Kai jis nubudo, ji jau triūsė apačioje.

Kiaurą dieną ji nepakėlė į jį akių, tik su šiurkštoku rūpesčiu per pietus ir vakarienę gausiai krovė jam maisto. Naktį jis užsišovė kambario duris ir girdėjo, kaip tolo sunkūs tarnaitės žingsniai, kai ji nuėjo, iš pradžių pamėginusi jas tyliai atidaryti. Rytojaus dieną ji elgėsi su juo visai taip pat kaip andai, regis, visiems laikams priskyrusi jį prie tų kitų daiktų, kurie užpildė jos gyvenimą, – prie gydytojo baldų ir rykų. Po savaitės su trupučiu per neapsižiūrėjimą Zenonas pamiršo užšauti kambario duris: ji įėjo kvailai šypsodamasi, pasikaišiusi sijonus, rodydama savo stambias moteriškas grožybes. Tas gundymas buvo toks komiškas, kad priveikė jo jusles. Dar niekad neteko jam patirti tokios šiurkščios paties kūno galios, nepriklausomos nuo asmens, veido, figūros ir net erotinių jo pomėgių. Šita sunkiai kvėpuojanti ant jo pagalvės moteris buvo Lemurė, Lamija, viena tų košmariškų būtybių, įgijusių moters pavidalą, kurias regi bažnyčių kapiteliuose; rodės, ji vargiai sugeba naudotis žmogaus kalba. Tačiau per patį malonumo įkarštį iš storų lūpų lyg oro burbulai pradėjo sprūsti srautai flamandiškų nešvankybių, kurių jis negirdėjo ir nevartojo nuo mokyklos laikų, – tada jis delnu uždengė jai burną. Kitą rytą nugalėjo pasišlykštėjimas; jis niršo ant savęs, kad susidėjo su tuo padaru, kaip

nirštama sutikus atsigulti į abejotino švarumo lovą smuklėje. Po to nebeužmiršdavo kiekvieną vakarą užšauti durų.

Pasilikti pas Janą Meijersą ketino ne ilgiau, negu reikėjo, kad praūžtų audra, susikaupusi konfiskavus jo knygą. Nors kartais jam atrodydavo, kad išbus Briugėje iki dienų galo, – ar tas miestas buvo žabangai, paspęsti jam klajonių pabaigoje, ar kokia inercija jį laikė ir neleido išvykti. Paliegęs Janas Meijersas patikėjo jam keletą ligonių, kuriuos dar gydė: tie keli pacientai nepajėgs įžiebti kitų miesto medikų pavydo, kaip buvo Bazelyje, kur Zenonas, viešai pademonstravęs savo meną prieš rinktinį studentų ratelį, perpildė kolegų susierzinimo taurę. Šįkart santykiai su kolegomis apsiribojo retomis konsultacijomis, kurių metu seras Teusas mandagiai sutikdavo su senesniųjų ar žymesniųjų nuomone arba apsikeisdavo keliais žodeliais apie vėją, lietų ar kokį vietos įvykį.

Pokalbiai su ligoniais, žinoma, sukosi apie juos pačius. Daugelis jų niekada nebuvo girdėję apie Zenoną, kitiems jis buvo tik kažkas, apie ką praeityje sklido neaiškūs gandai. Filosofas, kitados parašęs nedidelį traktatą apie substanciją ir laiko savybes, galėjo konstatuoti, kad laiko smėlis greitai sugeria žmonių atmintį. Tie trisdešimt penkeri metai galėjo būti ir pusė amžiaus. Į papročius ar nuostatas, kurie buvo nauji ir ginčijami, kai jis dar mokėsi, dabar visi žiūrėjo kaip į egzistuojančius nuo amžių. Apie įvykius, kurie anuomet sukrėtė pasaulį, niekas nebekalbėjo. Mirę prieš dvidešimtį metų jau buvo painiojami su ankstesnės kartos mirusiaisiais. Senojo Ligro turtus žmonės dar prisiminė, bet nuolat ginčydavosi, vieną ar du sūnus jis turėjęs. Būta dar ir sūnėno, o gal Anri Žiusto pavainikio, kuris blogai baigė. Kalbėjo, kad bankininko tėvas buvęs Flandrijos iždininku, kaip ir sūnus, ar patarėju Regentės Taryboje, kaip šiandien Filiberas. Apatinis jau seniai ištuštėjusių Ligro namų aukštas buvo išnuomotas amatininkams; Zenonas vėl apsilankė fabrike – seniau tai buvo Kolo Gelo valdos, dabar ten buvo virvių vijykla. Nė vienas iš amatininkų jau nebeprisiminė to

vyro, apkvaisdavusio nuo alaus bokalo, nors kadaise, kai Udenovėj kilo maištas ir buvo pakartas jo numylėtinis, jis buvo čia savotiškas vadovas ir valdovas. Kanauninkas Bartolomėjus Kampanusas dar buvo gyvas, bet iš namų išeidavo retai, kankinamas ligų, kurios ateina drauge su amžiumi; laimė, Janas Meijersas niekada nebuvo kviečiamas jį gydyti.

Dėl viso pikto Zenonas apdairiai vengė Šventojo Donato bažnyčios, kur senasis jo mokytojas dar dalyvaudavo mišiose sėdėdamas choro klauptuose.

Taip pat iš apdairumo jis užrakino Jano Meijerso dėžutėje savo Monpeljė universiteto diplomą, kur buvo įrašytas jo tikrasis vardas, o su savim nešiodavosi tik pergamentą, kitados netyčiom nusipirktą iš našlės tokio vokiečio šundaktario, pavarde Gotas, kurią iškart pakeitė graikiškai lotynišku atitikmeniu Teusas, kad geriau sumėtytų pėdas. Jano Meijerso padedamas sukūrė nepažįstamajam vieną iš tų painių ir neįdomių biografijų, panašių į būstus, kurių didžiausias privalumas – kad gali į juos įeiti ar išeiti per daugelį durų. Tikroviškumo dėlei pridūrė prie jos ir savo gyvenimo įvykių, parinktų labai kruopščiai, kad niekam nesukeltų nuostabos arba susidomėjimo, o jeigu kam užeitų noras juos patyrinėti – netoli tenueitų.

Taigi daktaras Sebastianas Teusas gimė Ziutpene, Utrechto vyskupijoje, ir buvo nesantuokinis vietinės moteriškės ir gydytojo iš Breso Burgo, tarnavusio Margaritos Austrės namuose, sūnus. Išauklėtas Kleve globėjo, panorusio likti nežinomu, lėšomis, iš pradžių ketino įstoti tame mieste į augustinų vienuolyną, bet nugalėjo polinkis prie tėvo profesijos; studijavo jis Ingolštato universitete, paskui Strasburge ir kurį laiką tame mieste vertėsi gydytojo praktika. Savojos ambasadorius buvo nusivežęs jį į Paryžių ir Lioną, taigi jis matė šiek tiek Prancūzijos ir karaliaus rūmus. Sugrįžęs į Imperijos valdas, ketino parvažiuot į Ziutpeną, kur dar gyvavo jo miela mamytė, ir įsikurti ten, bet, nors ir nutylėjo tai, matyt, jam teko smarkiai nukentėti nuo žmonių, išpažinusių vadinamąją reformuotą religiją, kurių

dabar ten buvo dauguma. Kaip tik tada ir sutiko užimti pavaduotojo vietą, kurią jam pasiūlė Janas Meijersas, kitados pažinojęs Mechelene jo tėvą. Jis net prisipažino tarnavęs chirurgu kataliko Lenkijos karaliaus kariuomenėje, tik tą savo veiklą nukėlė geru dešimtmečiu atgal. Galiausiai našlavo: velionė jo žmona buvo vieno Strasburgo gydytojo duktė. Tos pasakos, kurių jis, beje, griebdavosi tiktai netaktiškai kamantinėjamas, labai pralinksmindavo senąjį Janą. Bet kartais filosofui pasirodydavo, kad bereikšmė daktaro Teuso kaukė pradeda lipti jam prie veido. Juk tas prasimanytas gyvenimas visai galėjo būti ir jo gyvenimas. Kartą kažkas paklausė, ar per savo keliones jis nesutikęs tokio Zenono. Beveik nesumeluodamas jis atsakė „ne".

Pamažėle tų monotoniškų dienų pilkume pradėjo ryškėti šiokie tokie iškilumai, o juose išsiskyrė šiokios tokios gairės. Kas vakarą, per vakarienę, Janas Meijersas smulkiai papasakodavo istoriją šeimynos, kurią Zenonas aplankė tąryt, kokį nors komišką ar tragišką nutikimą, šiaip jau banalų, tačiau bylodavusį, jog tame snūduriuojančiame mieste intrigų ne mažiau negu Didžiajame Seralyje, o ištvirkavimo – negu Venecijos viešnamyje. Vienodai nuobodžiame rantjė bei bažnyčios dignitorių gyvenime išryškėdavo temperamentai, charakteriai; žmonės burdavosi į grupes, kaip ir visur skatinami vienodo noro pasipelnyti ar suregzt intrigą, vienodo atsidavimo tam pačiam šventajam, vienodų bėdų arba vienodų ydų. Tėvų įtarumas, vaikų išdaigos, senų sutuoktinių pagieža nesiskyrė nuo tų, kurias jis matė Vazų šeimoje ar tarp Italijos kunigaikščių, bet statomos sumos menkumas, priešingai, suteikdavo toms aistroms milžinišką mastą. Stebėdamas tuos tokius susipynusius gyvenimus, filosofas pajusdavo su niekuo nesusaistyto gyvenimo vertę. Su nuomonėmis buvo lygiai kaip ir su žmonėmis: jos bemat būdavo priskiriamos kokiai nors iš anksto nustatytai kategorijai. Iškart atspėdavai, kurie visas amžiaus bėdas suvers laisvamaniams ar Reformacijos šalininkams ir kuriems visada

teisi būdavo Ponia Valdytoja. Jis būtų galėjęs užbaigti jų kalbas, sugalvoti už juos melą apie pasigautą jaunystėje itališką ligą, gudrų manevrą ar staigų pasipiktinimo gestą, kai paprašydavo Janui Meijersui užmirštų sumokėti honorarų. Jei susilažindavo, niekada nepralaimėdavo: žinojo, ko iš ko galima laukti.

Vienintelė vieta mieste, kur jis regėjo rusenant laisvą mintį, kad ir kaip keista, buvo minoritų vienuolyno prioro celė. Zenonas vis dar lankydavo jį kaip draugas, o netrukus ėmė lankyti ir kaip gydytojas. Jų susitikimai būdavo reti, nes nei vienas, nei kitas neturėjo daug laisvo laiko. Kai Zenonui pasirodė būtina susirasti nuodėmklausį, jis pasirinko priorą. Tasai vienuolis nebuvo linkęs į šventeiviškus pamokslus. Klausantis tobulos jo prancūzų kalbos, ausis pailsėdavo nuo tirštų flamandiškų garsų. Kalbėdavosi jiedu apie viską, vengė tiktai tikėjimo dalykų, bet labiausiai tasai dvasiškis domėjosi visuomeniniais reikalais. Artimai susijęs su kai kuriais didikais, besistengiančiais kovoti su svetimšalių tironija, jis jiems pritardavo ir sykiu būgštavo, kad belgų tauta nesulauktų kruvinų maudynių. Kai Zenonas perpasakodavo senajam Janui prioro nuojautas, šis tik gūžteldavo pečiais: juk mažieji visada leisdavosi nukerpami, o vilna atitekdavo galingiesiems. Nors apmaudu, kad Ispanas žada įvesti naują mokestį maisto produktams ir vieno nuošimčio pajamų mokestį visiems gyventojams.

* * *

Į namus Senoje medienos prieplaukoje Sebastianas Teusas grįždavo vėlai: drėgnas gatvių oras ir ilgi pasivaikščiojimai pilkais laukais už miesto jam buvo mielesni už pernelyg prišildytą svetainę. Kartą vakare, tą metą, kai temdavo anksti, grįžęs namo, pamatė prieškambaryje Kateriną, įdėmiai apžiūrinėjančią paklodes skrynioje po laiptais. Ji nemetė to darbo, kad pašviestų jam kelią koridoriuje, kaip paprastai darydavo, kiekvienąsyk pasinaudodama proga ties posūkiu slapčia paliesti jo apsiausto skverną. Virtuvėje židinys buvo užgesęs. Zenonas

apgraibomis uždegė žvakę. Dar neatšalęs senojo Jano Meijerso kūnas buvo rūpestingai paguldytas gretimame kambaryje ant stalo. Įėjo Katerina laikydama rankose paklodę, kurią išrinko kaip drobulę.

– Šeimininkas mirė nuo kraujo antplūdžio, – pasakė.

Ji priminė jam tas juodai apsigobusias moteris, kurios Konstantinopolyje ateidavo į namus numazgoti lavono, – matydavo jas, kai tarnavo sultonui. Senojo gydytojo galas jį menkai tenustebino. Janas Meijersas ir pats laukė, kad netrukus podagra pasieks ir širdį. Prieš keletą savaičių parapijos notaro akivaizdoje surašė testamentą, apvilktą įprastinėmis dievotomis formulėmis, juo savo turtą palikdamas Sebastianui Teusui, o Katerinai – kambarį palėpėje iki jos dienų galo. Filosofas apžiūrėjo iš arčiau mėšlungio iškreiptą, patinusį mirusiojo veidą. Keistas kvapas, ruda dėmė ties lūpų kampučiu sukėlė jam įtarimą; užlipo į savo kambarį, pasirausė skrynioje. Vieno mažyčio buteliuko turinys buvo per pirštą sumažėjęs. Prisiminė kartą vakare parodęs senukui tą gyvulinių ir augalinių nuodų mišinį, kuriuo apsirūpino vienoje Venecijos vaistinėje. Vos girdimas šlamesys privertė jį pasukti galvą: stovėdama ant durų slenksčio, Katerina stebėjo jį, kaip tikriausiai sekė akimis pro praviras virtuvės duris ir tąsyk, kai jis rodė šeimininkui tuos kelionių metu įgytus daiktus. Stvėrė ją už peties – ji parpuolė ant kelių ir paplūdo neaiškiais žodžiais, sumišusiais su ašaromis:

– *Voor u heb ik het gedaan!* Aš padariau tai dėl jūsų, – kartojo pasikūkčiodama.

Jis šiurkščiai ją nustūmė ir nulipo pabūti prie velionio. Senasis Janas savaip mokėjo mėgautis gyvenimu; jo skausmai nebuvo jau tokie stiprūs, kad nebūtų galėjęs džiaugtis trapiu savo gyvavimu dar kelis mėnesius, metus, o gal dvejus, jei viskas būtų gerai klojęsi. Kvailas nusikaltimas beprasmiškai atėmė iš jo kuklų malonumą priklausyti šiam pasauliui. Senukas visada jam linkėjo tik gero: Zenonas pajuto, kaip jį perliejo kartus, kankinamas gailestis. Nuodytoja sukėlė jam bergždžią įtūžį, tokio

tikriausiai nebūtų patyręs net pats velionis. Janas Meijersas visada išradingai – o jau išradingumo tai jis turėjo su kaupu – pasišaipydavo iš šio pasaulio kvailybių; šita patvirkusi tarnaitė, skubanti praturtinti vyrą, kuriam ji buvo nė motais, būtų jam davusi medžiagos gražiai istorijai, jei būtų likęs gyvas. O dabar, ramiai gulėdamas ant šito stalo, buvęs chirurgas-barzdaskutys, rodės, buvo už šimto ljė nuo savo bėdos; bent jau pats visada smagiai pasijuokdavo iš tų, kurie įsivaizduoja, kad žmogus dar galvoja ar kenčia, kai jis jau nebevaikšto ir nebevirškina.

* * *

Senukas buvo palaidotas Šventojo Jokūbo parapijoje, kuriai priklausė. Grįžęs iš laidotuvių, Zenonas pamatė, kad Katerina pernešė į šeimininko kambarį jo drabužius ir medicinos įrankius; užkūrė jame židinį ir rūpestingai paklojo didžiąją lovą. Nepasakęs nė žodžio, susinešė daiktus atgal į kamaraitę, kurią buvo užėmęs nuo tada, kai atvažiavo. Vos tik įsigaliojus testamentui, jis atsisakė turto, notaro surašytu aktu padovanodamas jį senai Šventojo Kozmo ligonių prieglaudai, įkurtai greta minoritų vienuolyno Ilgojoje gatvėje. Šiame mieste, kur jau nebuvo tokių didžiulių turtų kaip andai, religinis aukojimas buvo retas dalykas; kaip jis ir tikėjosi, daktaro Teuso dosnumas visus sužavėjo. Nuo šiol Jano Meijerso namai bus ligotų senukų prieglauda; Katerina gyvens juose kaip tarnaitė. Grynieji pinigai turėjo būti panaudoti suremontuoti daliai senosios Šventojo Kozmo prieglaudos; dar įmanomuose gyventi kambariuose minoritų prioras, kuriam ši institucija priklausė, įpareigojo Zenoną įkurti dispanserį kvartalo vargšams ir valstiečiams, atvykstantiems į miestą turgaus dienomis. Buvo atsiųsti du vienuoliai, kad jam padėtų laboratorijoje. Ši tarnyba irgi buvo per daug kukli, kad sukeltų daktaro Teuso kolegų pavydą; kol kas ši niša buvo saugi. Sena Jano Meijerso mulė buvo įkurdinta Šventojo Kozmo arklidėje, o ją prižiūrėti įpareigotas vienuolyno sodininkas. Zenonui lova buvo pastatyta viename antro aukšto

kambaryje, jis persigabeno ten dalį velionio chirurgo-barzdaskučio knygų; valgyti jam atnešdavo iš vienuolyno valgyklos.

Žiema prabėgo besikraustant į tą kvartalą ir tvarkantis naujoje vietoje; Zenonas įtikino priorą leisti įrengti vokiško stiliaus pertuvę ir įteikė jam keletą pastabų apie reumatikų ir sifilitikų gydymą karštais garais. Mechanikos išmanymas padėjo jam nutiesti vamzdžius ir suplanuoti taupią krosnį. Vilnų turgaus gatvėje, ankstesnėse Ligrų arklidėse, buvo įsitaisęs dirbtuvę kalvis; Zenonas nukakdavo pas jį kas vakarą ir vis dildydavo, kniedydavo, lydydavo, kaldavo, nuolatos tardamasis su meistru ir jo padėjėjais. Kvartalo berniūkščiai, susirinkdavę čia praleisti laiko, žavėjosi liesų jo rankų miklumu.

Kaip tik tuo ramiu, be jokių įvykių laikotarpiu jis ir buvo pirmą kartą atpažintas. Sėdėjo vienas laboratorijoje, kaip visada, kai abu vienuoliai išeidavo; buvo turgaus diena, ir nuo trečios valandos nesiliovė įprastinis varguolių srautas. Dar kažkas pabeldė į duris; tai buvo senutė, kiekvieną šeštadienį atvykdavusi į miestą parduoti sviesto, ji norėjo, kad daktaras paskirtų jai vaistų nuo išijo. Zenonas nukėlė nuo lentynos keraminį puodą, kupiną stiprių slūginamųjų. Paskui priėjo prie senutės paaiškinti, kaip juos vartoti. Staiga pasmėlusiose mėlynose jos akyse išvydo džiugią nuostabą – tada ir pats ją atpažino. Ta moteriškė dirbo pas Ligrus virėja, kai jis buvo dar mažas vaikas. Greta (ūmai prisiminė jos vardą) buvo ištekėjusi už tarno, kuris jį parvedė namo, kai jis pabėgo pirmą kartą. Prisiminė, kad buvo jam labai meili, kai jis prisliūkindavo prie jos prikaistuvių ir dubenėlių; leisdavo atsiriekti ant stalo gulinčios dar šiltos duonos ir atsignybti žalios tešlos, paruoštos pašaut į krosnį. Senutė jau buvo besušunkanti, kai Zenonas pridėjo prie lūpų pirštą. Gretos sūnus buvo vežėjas ir kartais užsiimdavo kontrabanda per Prancūzijos sieną, o vargšas jos senukas, dabar jau kone paralyžiuotas, turėjo kivirčą su vietos senjoru dėl keleto maišų obuolių, pavogtų iš sodo, prisišliejusio prie jų ūkio. Ji žinojo, kad kartais verta slapstytis, net ir tada, kai esi turtingas ir

kilmingas, ji vis dar skyrė Zenoną prie tos rūšies žmonių. Nieko nepasakė, bet išeidama pabučiavo jam ranką.

Šis incidentas turėjo sukelti jam nerimą: tai buvo įrodymas, kad jis kas dieną rizikavo būti atpažintas kitų žmonių, tačiau, jo paties nuostabai, priešingai, jis tik maloniai jį nudžiugino. Dabar jis gali būti tikras, sakė sau, kad ten, prie miesto mūrų, Šventojo Užtvankos Petro pusėje, yra nedidukė ferma, kur rastum nakvynę, jei ištiktų pavojus, ir vežėją, kurio arklys ir vežėčios galėtų praversti. Nors tai buvo tik dingstys, kuriomis pats save apgaudinėjo. Kažkas gana gerai prisiminė tą vaiką, kurį jis jau pamiršo, tą naivų padarą, kurį buvo protinga ir sykiu iš dalies absurdiška sieti su dabartiniu Zenonu, – kažkas jį tiek prisiminė, kad atpažino, – jo egzistencijos pojūtis nuo to tarytum sustiprėjo. Tarp jo ir kitos žmogiškos būtybės užsimezgė ryšys, tegu ir menkas, ne dvasinis, kaip santykiuose su prioru, ne kūniškas, kaip būdavo tais retais atvejais, kai jis dar leisdavo sau atsiduoti juslių malonumams. Greta ateidavo kone kas savaitę pasigydyti savo senatviškų negalių ir niekada nepamiršdavo atnešti kokią nors dovaną: sviesto, įvynioto į kopūsto lapą, pačios iškepto papločio lumstą, kristalinio cukraus ar saują kaštonų. Žiūrėdavo į jį senomis linksmomis akimis, kol jis valgydavo. Juodu siejo gerai saugomos paslapties artumas.

PRARAJA

Kaip nuo kasdien vartojamo maisto žmogus galiausiai pasikeičia iš vidaus ir net išoriškai: pasitaiso arba sublogsta, įgyja jėgų, valgydamas tuos patiekalus, arba gauna ligų, kuriomis niekada nesirgo, taip ir Zenonas pamažėle beveik nepastebimai keitėsi, – tai buvo naujųjų įpročių vaisius. Bet vos tik atidžiau patyrinėjus, skirtumas tarp vakarykštės ir šios dienos išnykdavo: jis, kaip ir visada, gydė žmones, ir buvo visai nesvarbu – driskius ar princus. Sebastianas Teusas buvo išgalvotas vardas, tačiau ir teisė vadintis Zenonu buvo ne ką aiškesnė. *Non habet nomen proprium**: jis buvo iš tų žmonių, kurie iki dienų galo nesiliauja stebėjęsi turį vardą, kaip stebiesi praeidamas pro veidrodį, jog turi veidą, ir būtent šitą veidą. Jo gyvenimas buvo nelegalus, priklausė nuo daugelio suvaržymų, bet toks jis buvo visada. Jisai slėpė tas savo mintis, kurios jam buvo brangiausios, bet nuo seno žinojo, jog tasai, kuris parodo save žodžiais – tik kvailys: juk taip nesunku palikti kitiems naudotis gerkle ir liežuviu garsams išgauti. Reti jo išsisakymai visada būdavo tik tyro žmogaus lėbavimai. Gyveno jis beveik kaip atsiskyrėlis savo Šventojo Kozmo ligonių prieglaudoje, toks miesto kalinys, o tame mieste – kvartalo, o tame kvartale – pustuzinio kambarių, kurių langai vienoje pusėje buvo į daržą ir vienuolyno išvietes, kitoje – į pliką sieną. Išėjęs, nors ir nedažnai, paklajoti, parinkti augalų,

* Neturi tikrinio vardo (*lot.*).

niekada neišklysdavo iš tų pačių arimų ir tų pačių šalivagių, žingsniuodavo vis tomis pačiomis giraitėmis bei kopų pakraščiais ir vis karčiai šypsodavosi, manydamas, kad visa tai daro tarytum koks vabzdys, kuris, to nesuvokdamas, zuja pirmyn atgal po vis tą pačią žemės pėdą. Bet, kita vertus, aplinka juk susiaurėja, o judesiai kone mechaniškai kartojasi kiekvienąsyk, kai žmogus pažaboja savo gabumus, norėdamas atlikti kokią nors vieną ypatingą ir naudingą užduotį. Sėslus gyvenimas slėgė Zenoną tarsi įkalinimo nuosprendis, kurį jis pats sau apdairiai pasiskelbė, bet juk tas nuosprendis buvo atšaukiamas: ne kartą, po kitomis padangėmis, jis šitaip įsikurdavo, trumpam arba, kaip jam atrodė, amžiams – kaip žmogus, turįs teisę gauti pilietybę visur ir drauge niekur. Galimas daiktas, rytoj jis vėl pradės klajoklišką gyvenimą, kuris ir buvo jo dalia ir jo pasirinkimas. O vis dėlto jo lemtis keitėsi: jam pačiam to nežinant kažkas joje pakrypo. Kaip žmogui, tamsią naktį plaukiančiam prieš srovę, jam pristigo gairių, kad tiksliai apskaičiuotų, kiek nukrypo nuo kurso.

Dar visai neseniai, vėl susiradęs kelią Briugės gatvelių raizgalynėje, jis patikėjo, kad šitas sustojimas atokiai nuo siekių ir žinojimo vieškelių suteiks jam bent truputėlį poilsio po trisdešimt penkerių metų blaškymosi. Tikėjosi patirsiąs kuklų saugumą, kaip gyvulys, kurį nuramina pasirinkto gyventi būsto ankštumas ir tamsa. Tačiau klydo. Ta nejudri jo egzistencija kunkuliavo toliau, tegu ir vienoje vietoje; kažkokios kone klaikios veiklos jausmas kliokė jame tarytum požeminė upė. Jį smaugęs nerimas skyrėsi nuo nerimo filosofo, persekiojamo už jo knygas. Laikas, kuris, kaip jam atrodė, turėjo nusvarinti rankas it švino luitas, bėgte bėgo ir skaidėsi it gyvsidabrio lašeliai. Valandos, dienos ir mėnesiai nebesutapo su laikrodžių rodomais ženklais ir netgi su žvaigždžių judėjimu. Jam kartais pasidingodavo, kad visą gyvenimą jis taip ir nebuvo iškėlęs kojos iš Briugės, o kartais – kad sugrįžo į ją tik vakar. Vietovės irgi keitėsi: nuotoliai nyko kaip ir dienos. Va šitą mėsininką, va

šitą gatvės prekiją jis lygiai taip galėjo matyti Avinjone, kaip ir Vadstenoje, o šitas bizūnu nuplaktas arklys galėjo pargriūti Andrinoplyje; šitas girtuoklis pradėjo keiktis arba vemti Monpeljė, o šitas kūdikis, knerkiantis ant žindyvės rankų, gimė Bolonėje prieš dvidešimt penkerius metus; šitų sekmadieninių mišių, kurių jis niekad nepraleisdavo, įžangą jis jau girdėjo prieš penketą žiemų vienoje Krokuvos bažnyčioje.

Jis retai prisimindavo praėjusio savo gyvenimo įvykius, jie seniai buvo ištirpę kaip sapnas. Bet kartais be jokios regimos priežasties staiga išvysdavo nėščią moterį, kuriai viename Langedoko mieste, nepaisydamas duotos Hipokrato priesaikos, sutiko padėti atsikratyti vaisiaus, kad ji išvengtų gėdingos mirties, kai sugrįš pavydus vyras, arba regėdavo, kaip susiraukia Jo Švedijos Didenybė nurydamas kokią mikstūrą, arba kaip tarnas Alei padeda jųdviejų mului perbristi upę tarp Ulmo ir Konstancos, arba pusbrolį Anri Maksimilianą, kurio gal jau nebėra gyvo. Duobėtas kelias, kur balos neišdžiūdavo net vasarą, primindavo jam tokį Peroteną, patykojusį jo per lietų prie visų apleisto kelio rytojaus dieną po kažkokio kivirčo, kurio dingsties jis jau nebeprisiminė. Bet atgaminti tą sceną dar galėjo: du purve susikibę kūnai, sužvilga krintantys ant žemės ašmenys, ir Perotenas, persmeigtas savo paties peilio, atšlyja, pats virsta purvu ir žeme. Toji sena istorija nebeteko jokios prasmės ir būtų buvusi tokia pat nereikšminga, jei tuo glebiu, šiltu lavonu būtų tapęs dvidešimtmetis studentas. Šitas Zenonas, skubriai žingsniuojantis slidžiu Briugės grindiniu, jautė, kaip per jį smelkiasi, lyg tas jūros vėjas per palaikius jo drabužius, tūkstančiai būtybių, jau pabuvusių šitame žemės rutulio taške arba dar būsiančių iki tos katastrofos, kurią vadiname pasaulio pabaiga; tos šmėklos ėjo kiaurai per kūną žmogaus, kurio nebuvo dar, kai jos gyveno, arba jau nebebus, kai jos gyvens, pačios jo nematydamos. Praeiviai, sutikti gatvėje prieš valandėlę, išvysti akies kampučiu, paskui iš karto nustumti į tą beformę praeities masę, tolydžio didino tą lervų legioną. Laikas, vieta, substancija

netekdavo savybių, kurios mums reiškia jų ribas: forma virsdavo vien tik supleišėjusia substancijos žieve, substancija lašėjo tuštumon, kuri nebuvo tikroji jos priešybė; laikas ir amžinybė susiliedavo – taip juodas vanduo teka sustingusiomis juodo vandens platybėmis. Zenonas nugrimzdavo į tas vizijas, kaip krikščionis nugrimzta į Dievo meditavimą.

Jo idėjos irgi pakito. Mintijimo veiksmas dabar jį domino labiau nei abejotini pačios minties produktai. Mintydamas jis pats save stebėjo; taip, prispaudęs prie riešo pirštą, būtų galėjęs suskaičiuoti radialinės arterijos pulsą ar įkvėpimus ir iškvėpimus po savo šonkauliais. Visą gyvenimą jis negalėdavo atsistebėti, kaip mintys geba šaltai, tarsi kristalai, jungtis į keistus ir bergždžius pavidalus, didėti it augliai, suryjantys pagimdžiusį juos kūną, o dar – tarsi pabaisos prisiimti tam tikrus žmogaus pavidalus, kaip tos inertiškos masės, kurias pagimdo kai kurios moterys ir kurios iš esmės tėra svajojanti materija. Nemaža proto vaisių irgi buvo tik beformiai apsigimėliai. Kitos sąvokos, grynesnės ir aiškesnės, tarsi nukaltos meistro, tik iš tolo sukurdavo iliuziją: niekada nepabosdavo žavėtis jų tiesėmis ir kampais, ir vis dėlto jos buvo tik geležiniai virbai, tarp kurių užsidaro supratimas, ir klaidingų prielaidų rūdys jau ėda tas abstrakčias geležėles. Kartais jis sudrebėdavo, tarytum atsidūręs ties transmutacijos riba: regis, šlakelis aukso radosi žmogaus smegenų žaizdre; bet viskas baigdavosi surogatu, kaip ir per tuos negarbingus bandymus, kada karaliaus dvaro alchemikai stengiasi įrodyti karūnuotiems klientams, esą surado kažką, nors auksas distiliavimo aparato dugne buvo tik banalus, perėjęs per daugybę rankų dukatas, kurį prieš kaitinimą šarlatanas ten įmetė. Sąvokos mirdavo kaip ir žmonės: jis matė, kaip per pusę amžiaus dulkėmis pavirto ne viena sąvokų karta.

Pamažėle jam piršosi dar takesnė minties pasaulio metafora – ankstesnių jo kelionių jūromis vaisius. Filosofas, mėginąs visokeriopai įvertinti žmogišką suvokimą, po savimi regėjo masę, suformuotą kreivių, kurias galėtum suskaičiuoti, išraižytą

srovių, kurių žemėlapį gali nupiešti, ir išvagotą gilių raukšlių, susidariusių nuo oro slėgio bei sunkaus vandenų inertiškumo. Jam atrodė, kad proto prisiimamos figūros panašios į tas didžiules formas, kurios randasi iš dar neatsiskyrusių vandenų, virstančių kits ant kito ar išstumiančių kits kitą gilversmės paviršiuje; galiausiai juk kiekviena sąvoka, įsiliejusi į savo priešpriešą, subliūkšta kaip dvi bangos, viena į kitą atsitrenkusios, viena kitą sutriuškinusios ir pavirtusios ta pačia balta puta. Zenonas žvelgė, kaip teka tasai išdrikas srautas, nusinešdamas it sudužusio laivo nuolaužas tą mažumą apčiuopiamų tiesų, kurios atrodo mums neginčytinos.

Kartais pasidingodavo, kad regi po tuo srautu sustingusią substanciją, kuri mintims yra tas pat, kas mintys – žodžiams. Bet nebuvo įrodymų, kad tas substratas – paskutinis klodas nei kad tame sustingime neslypi koks judėjimas, pernelyg skubrus, kad žmogus jį suvoktų. Nuo tada, kai atsižadėjo reikšti mintis gyvu balsu ar, perteiktas raštu, atiduoti saugot knygynų prekystaliams, tasai nujunkymas paakino jį leistis kaip niekada giliai į grynų sąvokų ieškojimus. Dabar vardan kažkokio dar gilesnio tyrimo jis laikinai išsižadėjo ir pačių sąvokų: sulaikė savo intelektą, kaip kad sulaikomas kvėpavimas, kad geriau girdėtųsi tas ratų bildesys, kada jie sukasi taip greitai, jog negirdi sukimosi.

* * *

Iš idėjų pasaulio jis grįžo į tankesnį substancijos, kurią palaiko ir apriboja forma, pasaulį. Užsidaręs savo kambaryje, būdravimų naktis aukodavo jau nebe ieškojimui tikslesnio ryšio tarp daiktų, o nesuformuluotam meditavimui apie daiktų prigimtį. Taip jis savotiškai mėgino pataisyti tą mūsų intelekto ydą – suvokti daiktus, kad galėtum jais pasinaudoti, ar, atvirkščiai, atmesti nesigilinant į individualizuotą jų substanciją. Taip vanduo jam buvo troškulį malšinantis gėrimas ir plaunantis skystis, sudedamoji dalis visatos, sukurtos krikščioniškojo

Demiurgo, apie kurį kalbėjo Bartolomėjus Kampanusas, kai minėjo Dvasią, tvyrančią virš vandenų; jis buvo pagrindinis Archimedo hidraulikos ir Talio fizikos elementas, o dar – alcheminis žemyn krypstančios jėgos ženklas. Kitados jis skaičiuodavo jo poslinkius, matuodavo dozes, laukdavo, kol distiliavimo aparato vamzdeliuose vėl susiformuos lašeliai. Dabar, išsižadėjęs kuriam laikui išorinio stebėjimo, išnarstančio ir atribojančio, vardan vidinės vizijos, būdingos hermetiniam filosofui, jis leisdavo vandeniui, kurio esama visame kame, užplūsti kambarį tarsi tvano bangoms. Skrynia ir taburetė plūduriavo; sienos trūkinėjo nuo vandens slėgio. Jisai paklusdavo tam srautui, prisitaikančiam prie visų formų, tačiau neleidžiančiam savęs suspausti; jis tyrinėjo garu virstančio vandens paviršiaus kitimus ir lietų, virstantį sniegu; jis įsijausdavo į laikiną ledo susikaustymą ar skaidrų lašelį, kuris, slysdamas per lango stiklą, nežinia kodėl staiga pasuka įžambiai – toks takus iššūkis jo slinkimo krypties skaičiuotojams. Išsižadėdavo vėsumo ar šalčio pojūčių, būdingų kūnui, ir vanduo nusinešdavo jį, lavoną, lygiai taip abejingai, kaip būtų nešęsis šūsnį vandenžolių.

Vėl sugrįžęs prie savo kūno, rasdavo vandens elementą ir jame: šlapimą šlapimo pūslėje, seiles burnoje, vandenį, kurio esama kraujo sudėtyje. Paskui, mintimis grįžęs prie elemento, kurio dalele visada jautėsi esąs, imdavo medituoti apie ugnį, pajusdavo savyje tą santūrią, palaimingą šilumą, kuria žmogus apdovanotas lygiai kaip ir keturkojai bei dangaus paukščiai. Galvodavo apie pragaištingą karštligės ugnį, kurią taip dažnai bergždžiai stengdavosi užgesinti. Jam buvo suprantamas godus užgimstančios ugnies šuolis, raudonas liepsnos džiaugsmas ir josios galas – juodi pelenai. Drįsdamas žengti dar toliau, susiliedavo su tuo nenumaldomu karščiu, sunaikinančiu viską, ką paliečia; prisiminė autodafė laužus, kartą matytus mažame Leono miestelyje, kai žuvo keturi žydai, apkaltinti veidmainiškai priėmę krikščionių tikėjimą, bet nesiliovę vykdyti iš tėvų paveldėtų apeigų, ir vienas eretikas, neigęs sakramentų

veiksmingumą. Įsivaizdavo kančią, per didelę išreikšti žmogaus kalba; buvo tasai žmogus, kurs uodė degančią savo odą, kosėjo, dusdamas nuo dūmų, neišsiskirstysiančių, kol jis bus gyvas. Regėjo, kaip pajuodusi koja – ugnis laižo jos sąnarius – pakyla, visiškai tiesi, nelyginant šaka, susiriečianti po židinio gaubtu, ir tuo pačiu metu jis stengdavos galvoti, kad ir ugnis, ir malkos – nekaltos. Prisiminė, kaip po autodafė, įvykdyto Astorgoje, rytojaus dieną ėjo su senu vienuoliu alchemiku Don Blasu de Vela tuo apanglėjusiu plotu, kuris jam priminė anglies degimo aikšteles; mokslingasis dominikonas pasilenkė ir rūpestingai rankiojo iš apanglėjusių nuodėgulių mažyčius, lengvus išbalusius kauliukus, ieškodamas tarp jų *luz*'o – to kaulo, kuris, anot hebrajų tradicinių įsitikinimų, atsparus ugniai ir naudojamas kaip sėkla kūnui atgimti. Kitados jis šypsojosi iš tokių kabalos specialisto prietarų. O dabar, išmuštas nerimo prakaito, pakeldavo galvą ir, jei naktis būdavo gana šviesi, kupinas savotiškos šaltos meilės, įdėmiai žvelgdavo pro lango stiklą į nepasiekiamas žvaigždžių liepsnas.

* * *

Bet kad ir ką darydavo, meditacijos jį sugrąžindavo prie kūno, pagrindinės jo studijų temos. Žinojo, kad jo, gydytojo, instrumentai – lygiom dalim tiek miklios rankos, tiek empiriniai receptai, kuriuos papildo atradimai, irgi prieiti eksperimentuojant; savo ruožtu jie atveda prie teorinių išvadų, visada parengtinių: viena apgalvoto stebėjimo uncija šiuose dalykuose buvo vertesnė už toną hipotezių. Ir vis dėlto po tiekos metų, praleistų tiriant tą žmogišką mašiną, jis pyko ant savęs, kad nesurizikavo drąsiau patyrinėti tą karalystę, ribojamą odos: įsivaizduojam esą jos karaliai, o iš tikrųjų esam kaliniai. Ejube dervišas Daracis, su kuriuo jis susidraugavo, atskleidė jam savo metodus, įgytus Persijoje, viename eretikų vienuolyne: juk Mahometas, kaip ir Kristus, turi savo klaidatikių. Briugės palėpėje Zenonas vėl ėmėsi tyrinėjimų, kitados pradėtų kieme, kur

šnarėjo upokšnis. Jie nuvedė jį kur kas toliau, nei būtų nuvedęs bet kuris eksperimentų, vadinamų *in anima vili**. Atsigulęs aukštielninkas, sutraukęs pilvo raumenis, išplėtęs krūtinės ląstą, kur zuja tas baikštus padarėlis, vadinamas širdim, jis uoliai išpūsdavo plaučius, sąmoningai pavirsdamas oro pūsle, atsveriančia dangaus jėgas. Taip kvėpuoti iki pat žmogiškųjų gelmių jam patarė Daracis. Su tuo dervišu jis atliko ir priešingą eksperimentą – patyrė pirmuosius lėto smaugimo padarinius. Jis pakeldavo ranką, nustebęs, kad įsakymas buvo duotas ir priimtas, nors nežinojo, koks valdovas, kuriam tarnaujama geriau nei jam, patvirtino tą įsakymą savo parašu: ir iš tikrųjų tūkstančius kartų konstatavo, kad noras, gimęs mintyse, tegu ir pasitelkus į pagalbą visas proto galias, ne ką labiau tegali priversti žmogų sumirksėti ar suraukti antakį, nei karštos vaiko maldos – išjudint akmenis. Čia reikėjo tylaus sutikimo tos jo paties dalies, kuri kur kas labiau susijusi su paslaptingomis kūno gelmėmis. Kruopščiai, kaip atskiriamos stiebo skaidulos, jis atskirdavo vieną nuo kitos tas skirtingas valios formas.

Stengėsi kuo geriau tvarkyti sudėtingus savo besidarbuojančių smegenų judesius, bet darė tai kaip darbininkas, atsargiai liečiantis mašinos, kurią ne pats surinko, pavaras, mašinos, kurios gedimų pataisyti nesugebėtų: Kolas Gelas geriau išmanė apie audimo stakles nei jis sudėtingus judesius to mechanizmo savo kaukolėje, kurio paskirtis – stebėti ir sverti dalykus. Pulsas, kurio plakimą jis taip uoliai studijavo, visai nepaisydavo įsakymų, kuriuos nulemdavo gebėjimas mąstyti, tačiau pradėdavo daužytis, pajutus baimę ar skausmą, iki kurių jo intelektas nenusižemindavo. Lyties įrankis paklusdavo jo masturbuojančioms rankoms, tačiau tas sąmoningas veiksmas akimirkai įstumdavo jį būsenon, kurios jau nebekontroliuodavo valia. Panašiai kartą ar du gyvenime jis gėdingai, prieš savo valią paplūdo ašaromis. Jo žarnos, daug didesnės alchemikės nei kada

* Pažodžiui: Su gyvu daiktu, kurio negaila (*lot.*).

būta jo paties, transmutuodavo gyvulių arba augalų lavonus į gyvą medžiagą, atskirdamos, kas naudinga, nuo nenaudingo be jo pagalbos. *Ignis inferioris naturae**: tas išmoningai į spiralę suraitytas rudas nešvarumas, tebegaruojąs nuo virimo savo formoje, tasai molinis indas, pilnas skysčio, prisodrinto amoniako ir salietros, buvo akivaizdus ir dvokiantis įrodymas to darbo, baigto laboratorijose, į kurias mums nevalia patekti. Zenonui rodės, kad rafinuotųjų pasibjaurėjimas ir nešvankus neišmanėlių juokas kildavo ne todėl, kad tie daiktai įžeidžia mūsų pojūčius, – veikiau iš baimės, kuri užplūsta mus neišvengiamų, slaptų mūsų kūno įpročių akivaizdoje. Leisdamasis gilyn į tą juodų juodžiausią tamsą mumyse, jis susitelkdavo ties tvirta kaulų, pasislėpusių po raumenimis, armatūra: ji tvers ilgiau nei jis, o praslinkus keliems amžiams, tikriausiai bus vienintelė liudytoja, bylojanti, kad jis gyveno. Jis įsismelkdavo į mineralinės jų materijos, atsparios jo aistroms ar žmogiškiems jausmams, vidų. Paskui, vėl apsitraukdamas nelyginant užuolaida netvariu kūnu, gulėdamas ant šiurkščios paklodės, įsivaizduodavo esąs nedaloma visuma – čia sąmoningai išplėsdavo susikurtą vaizdą apie tą pavaldžią jam gyvenimo salą, prastai ištyrinėtą kontinentą, kurio antipodas buvo jo kojos, čia, priešingai, susitraukdavo iki taškelio begalinėje visatoje. Naudodamasis Daracio patarimais, mėgindavo priversti sąmonę persikelti iš smegenų į kitas kūno sritis, kaip būna perkeliama į tolimą provinciją karalystės sostinė. Stengdavosi bent kiek apšviesti tas juodas galerijas.

Kitados jiedu su Janu Meijersu atvirai šaipydavosi iš šventeivų, įžvelgiančių mašinoje, vadinamoje žmogumi, Dievui Kūrėjui išduotą patentą-įrodymą, tačiau dabar ir ateistų pagarba tam atsitiktiniam šedevrui, kuris, anot jų, yra žmogaus prigimtis, atrodė jam tik skanaus juoko verta tema. Tas kūnas, toks turtingas paslėptų galių, buvo netobulas; narsai užplūdus

* Žemesnės prigimties ugnis (*lot.*).

Zenonas imdavo svajoti, kaip čia išradus tobulesnį automatą nei mes. Visaip vartydamas vidiniu žvilgsniu pojūčių penkiakampį, drįso prileisti kitas konstrukcijas – išmoningesnes, su labiau atsispindinčia jose visata. Sąrašas kūno tamsoje atvertų devynerių suvokimo durų, kurias jam kitados išvardijo Daracis, lenkdamas paskutines pageltusių pirštų falangas vieną po kitos, iš pradžių Zenonui atrodė tik šiurkštus pusiau barbaro anatomisto mėginimas klasifikuoti dalykus; ir vis dėlto jis privertė atkreipti dėmesį į latakus, nuo kurių priklauso mūsų gyvybė ir žinojimas. Mes taip didžiai netobuli, jog pakanka užkimšti dvi angas – ir nutyla garsų pasaulis, pakanka užspausti kitus du plyšelius – ir įsigali naktis. Pakanka užspausti brūzguliu tris iš angų, esančių taip arti viena kitos, kad jas visas gali lengvai uždengti delnu, – ir galas padarui, kurio gyvybė laikosi gebėjimu kvėpuoti. Tasai gremėzdiškas kūno apvalkalas, kurį reikėjo mazgoti, šildyti prie židinio ar po nudobto gyvulio kailiu, guldyti vakare kaip kokį vaiką ar nuprotėjusį senį, buvo tarsi visos gamtos ir – dar blogiau – visos žmonių bendruomenės įkaitas. Būtent tuo kūnu ir ta oda jis gal patirs kankinimo kančias; būtent šitų spyruoklių nusilpimas kada nors sukliudys jam deramai išrutulioti apmestą idėją. Jei kartais proto, kurį jis patogumo dėlei atskirdavo nuo kitos savo substancijos, veiksmai jam pasirodydavo įtartini, tai atsitikdavo todėl, kad tas luošys priklausė nuo kūno paslaugų. Jis pavargo nuo to nepastovios ugnies ir klampaus molio mišinio. *Exitus rationalis**: piršos pagunda, tokia pat atkakli kaip kūno niežulys; pasibjaurėjimas, o gal tuštybė akino judesiui, kuris viską užbaigs. Tačiau jis purtė galvą, rimtai, lyg prieš ligonį, per anksti pareikalavusį vaistų ar maisto. Niekad nebus vėlu pražūti su tuo sunkiu karkasu arba be jo toliau gyventi nematerialų, nenumatomą gyvenimą sąlygomis, nebūtinai palankesnėmis už tas, kuriomis gyvenam kūniškai.

* Sąmoningai pasirinktas išėjimas (*lot.*).

* * *

Priėjęs daugiau kaip penkiasdešimties metų ribą, tas keliauninkas pirmąsyk gyvenime negailestingai prisivertė atkurti mintimis nueitus kelius, atskirdamas atsitiktinius dalykus nuo to, kas buvo sąmoninga arba neišvengiama, mėgindamas tai, kas, regis, rados iš jo paties, nors ir buvo menka dalis, atsijoti nuo to, kas jam žmogiškos skirties lemta. Niekas nevyko visai taip, kaip jis iš pradžios norėjo ar iš anksto numatė, bet nevyko ir visai priešingai. Klaida rasdavosi arba suveikus kokiam nors elementui, kurį esant jis nė neįtarė, arba suklydus skaičiuojant laiką: šisai turėjo savybę labiau trauktis ar tįsti į vieną ir į kitą pusę nei tas, kurį rodė laikrodžiai. Dvidešimtmetis, jis manė jau išsilaisvinęs iš inertiškumo ir prietarų, paralyžiuojančių mūsų veiksmus, uždedančių akidangčius ant suvokimo, tačiau vėliau visas gyvenimas prabėgo šlakelis po šlakelio įgyjant tą laisvę, kurią jis manė gavęs visą iš karto. Nesi laisvas, kol trokšti, kol geidi, bijai, galimas daiktas, kol gyveni. Medikas, alchemikas, pirotechnikas, astrologas, jis norom nenorom vilkėjo savo laikų livrėją; jis leido amžiui įrėžti savo intelekte tam tikras kreives. Iš neapykantos melui, bet ir dėl gaižoko būdo įsivėlė į nuomonių kovas, kuriose į vieną kvailą „Taip" atsakoma vienodai paiku „Ne". Nors jis ir buvo apdairus, pagavo save laikant baisesniais nusikaltimus, kvailesniais prietarus tų respublikų ar valdovų, kur jo gyvybei grėsė pavojus ar buvo deginamos jo knygos; ir priešingai, kartais jis perdėdavo nuopelnus kokio mitruoto, karūnuoto ar tiaruoto neišmanėlio, kurio malonė padėdavo jam įgyvendinti savo mintis. Noras sutvarkyti, pakeisti ar gebėti valdyti bent mažą daiktų prigimties dalelę vertė jį sekti paskui šio pasaulio viešpačius, statant kortų pilis ar vejantis miražus.

Jis suskaičiavo savo būtas iliuzijas. Didžiajame Seralyje galingo ir nelaimingo Ibrahimo, Jo Didenybės vizirio, draugiškumas suteikė jam vilčių užbaigti planą nusausinti ir išvalyti pelkes Andrinoplio apylinkėse; svajojo jis ir apie protingą

janyčarų ligoninės reformą; viėnur kitur jo rūpesčiu buvo pradėta supirkinėti brangius graikų medikų bei astronomų rankraščius, kitados įsigytus arabų mokslininkų, – gausybėje tuščio plepėjimo retkarčiais juose pasitaikydavo ir kokia pravarti atrasti iš naujo tiesa. Ypač tasai Dioskorido tekstas, kuriame būta senesnių fragmentų iš Kratėjaus, patekęs į žydo Hamono, jo kolegos, irgi tarnaujančio Sultonui, rankas... Bet kruvinas Ibrahimo nuopuolis nušlavė tuos jo projektus, o pasibjaurėjimas, kurį Zenonui sukėlė tas apvirtimas aukštyn kojom po šitiekos kitų, visai palaidojo atminty tuos nelemtus ketinimus.

Jis tik gūžtelėjo pečiais, kai bailūs Bazelio miesčionys galiausiai atsisakė skirti jam katedrą, pabūgę gandų, apskelbusių jį sodomitu ir burtininku. (Kitados jis buvo ir tas, ir tas, bet žodžiai dalykų neatitinka, tik perteikia bandos apie juos susidarytą nuomonę.) Ir vis dėlto jam dar ilgai burnoje atsiduodavo tulžim, kai kas nors vien tik paminėdavo tuos bukagalvius. Augsburge jis labai gailėjosi per vėlai atvykęs, todėl negavęs gydytojo tarnybos Fugerų kasyklose: ji būtų leidusi jam stebėti ligas po žeme dirbančių kalnakasių, patiriančių galingą metališką Saturno ir Merkurijaus poveikį. Jam ten dingojosi dar negirdėtos gydymo ir chemijos kombinacijų galimybės. Žinoma, jis puikiai suvokė, kad visi tie ambicingi jo siekiai buvo naudingi: jie, taip sakant, judino protą – geriau jau pernelyg anksti neapsistoti prie amžinų, tvirtai nusistovėjusių dalykų. Tačiau dabar, regimi iš tolo, tie blaškymaisi jam atrodė panašūs į smėlio audras.

Taip buvo ir su sudėtingais kūno malonumais. Tie, kurie buvo jam mieli, priklausė prie slapčiausių ir pavojingiausių, bent jau krikščionių žemėje ir tais laikais, kai jam išpuolė laimė gimti; gal ir ieškojo jų kaip tik todėl, kad tas slaptumas ir draudimai sulygino juos su laukinišku papročių laužymu, pasinėrimu į pasaulį, kunkuliuojantį po tuo, kas matoma ir leista. O gal tą jo pasirinkimą lėmė paprastas nepaaiškinamas potraukis, kaip, tarkim, vieną vaisių mėgstame labiau nei kitą; kokia to priežastis, jam nerūpėjo. Svarbiausia buvo, kad jo lėbavimai,

kaip ir ambicijos, būdavo reti ir trukdavo trumpai, sakytum, pačiai jo prigimčiai reikėjo, kad tai, ko gali išmokyti, ar tai, ką gali duoti aistros, būtų greitai eikvojama.

Toji keista magma, kurią pamokslininkai įvardija anaiptol neprastai parinktu žodžiu „geidulingumas" (čia turimas galvoje išvešėjusio kūno jėgų eikvojimas), nepasiduoda tyrimui, nes ją sudaro labai įvairios substancijos, savo ruožtu suskylančios į kitus, paprastesnius, komponentus. Meilė – viena sudėtinių jos dalių, tik gal ji pasitaiko kur kas rečiau, nei tvirtinama, bet juk ir meilės sąvoka – toli gražu nepaprasta. Tasai žemu vadinamas pasaulis siejasi su tuo, kas subtiliausia žmogaus prigimtyje. Kaip niekingiausia ambicija sykiu yra ir proto, besistengiančio sutvarkyti arba patobulinti tai, kas mus supa, polėkis, kūnas savo drąsiausiais užmojais persiimdavo proto smalsumu ir fantazuodavo, kaip mėgsta daryti protas; geidulingumo vynas jėgos iš sielos syvų sėmėsi ne mažiau negu iš kūno. Geisdamas jauno kūno, jis pernelyg dažnai iliuziškai susiedavo tą geismą su bergždžiu noru vieną gražią dieną išsiugdyti tobulą mokinį. Būta čia ir kitų jausmų, kuriuos viešai prisipažįsta visi vyrai. Leone Frėjus Chuanas, o Monpeljė Fransua Rondelė buvo broliai, kuriuos Zenonas prarado, kai jie dar buvo jauni; tarnu Alei, o vėliau Liubeke Gerhartu jis rūpinosi kaip tėvas sūnumis. Tos nepasotinamos aistros jam atrodė neatsiejama jo vyriškosios laisvės dalis: o dabar jautėsi laisvas jų atsikratęs.

Panašiai galvojo ir apie tas kelias moteris, su kuriomis buvo patyręs kūnišką artumą. Jam nelabai rūpėjo išsiaiškinti priežastis tų trumpų prisirišimų, gal ryškesnių negu kiti, nes jie užsimezgė ne taip spontaniškai. Ar tai būta ūmaus geismo, išvydus būtent to kūno išlinkius, ar poreikio tos gilios ramybės, kurią kartais suteikia moteriškos lyties atstovė, ar niekingo taikymosi prie papročių, o gal giliau už bet kurį jausmą ar ydą užslėpto neaiškaus noro išmėginti hermetinius mokymus apie tobulą porą, tą atkurtą senovės laikų hermafroditą? Verčiau sakykim, kad tąsyk proga pasitaikė moters pavidalu.

Prieš trisdešimtį metų Alžyre jis nusipirko geros kilmės merginą, piratų pavogtą prie Valensijos krantų, nes jam pagailo nelaimingos jos jaunystės; ketino sugrąžinti ją Ispanijon, kai tik tai bus įmanoma. Tačiau tam ankštame namelyje berberų pajūry tarp jųdviejų radosi artumas, labai jau panašus į santuokos artumą. Tai buvo vienui vienas kartas, kai jis turėjo reikalo su nekalta mergaite: pirmąjį suartėjimą prisiminė ne tiek kaip pergalę, kiek tartum ryšį su būtybe, kurią reikėjo nuraminti ir paguosti. Jis keletą savaičių dalijosi užstale ir lova su ta niūroka gražuole: ji buvo jam dėkinga taip, kaip būni dėkingas tik globėjui šventajam. Paskui be jokio gailesčio jis patikėjo ją vienam prancūzui kunigui, plaukusiam į Por-Vandrą su grupele abiejų lyčių belaisvių, grąžinamų tėvynei ir šeimoms. Jo duota kukli pinigų suma tikriausiai leido jai nesunkiai, keliais etapais pasiekti gimtąją Gandiją...

Vėliau, už Budos mūrų, kaip dalis karo grobio jam buvo paskirta jauna įžūli vengrė; jis ją priėmė nenorėdamas išsiskirti stovykloje, kur jau ir taip vardu ir išvaizda patraukė dėmesį ir kur, nesvarbu, ką pats vienas būtų manęs apie Bažnyčios dogmas, turėjo jaustis žemesnis dėl to, kad buvo krikščionis. Jam nė nebūtų šovę į galvą pasinaudoti ta karo teise, jei mergina nebūtų taip godžiai siekusi vaidinti auką. Regėjos, jis dar niekad taip neskanavo Ievos vaisių... Paskui, tą rytą, kai miestas buvo paimtas, jis įžengė į jį paskui sultono karininkus. O grįžęs į stovyklą, sužinojo, kad, jam nesant, buvo gautas įsakymas atsikratyti varginančiais vergais ir baldais: lavonai ir audekliniai ryšuliai vis dar plaukė upe. To šitaip greitai atvėsusio karšto kūno vaizdas ilgam atbaidė jį nuo bet kokių kūniškų ryšių. Paskui sugrįžo į deginančias lygumas, apgyvendintas druskos statulų ir angelų ilgomis garbanomis...

* * *

Šiaurėje Friosio šeimininkė maloningai sutiko jį, pargrįžusį iš kelionių į poliarinės šalies pakraščius. Viskas jos buvo gražu:

aukštas stotas, šviesi oda, rankos, mikliai perrišančios žaizdas, nušluostančios karštligės prakaitą, grakštumas, su kuriuo žengdavo minkštomis miško samanomis, ramiai pakeldama virš plikų blauzdų sunkios gelumbės suknią, kai brisdavo per upokšnį. Išmokusi laponių raganavimo meno, ji nusivedė jį į lūšnas prie pelkių, kur žmones gydydavo smilkymais ir magiškomis voniomis, lydint dainavimui... Vakare mažame savo dvare Friose pavaišino jį rugine duona, uogomis bei vytinta mėsa, patiekusi į stalą, užtiestą balta staltiese, paskui atėjo į jo kambarį viršuj ir atsigulė ton plačion lovon, kupina giedro žmonos begėdiškumo. Buvo našlė ir per Šventą Martyną rengės išsirinkti į vyrus kurį nors laisvą kaimyną ūkininką, kad tasai dvaras neatitektų vyresniųjų brolių globai. Būtų Zenonas tik panorėjęs – ir galėjo likti šitoj provincijoj, didumo sulig karalyste, gydyti žmones, rašyti prie krosnies traktatus, vakarais kopti į bokštelį stebėti žvaigždžių... Ir vis dėlto, praėjus aštuonioms ar dešimčiai vasaros dienų, kurios tuose kraštuose panašios į vienui vieną dieną be nakties, jis vėl patraukė Upsalon, kur tuomet persikėlė karaliaus dvaras, tikėdamasis dar pabūti prie monarcho ir išugdyti Eriką tuo mokiniu-karaliumi, kuris yra didžiausia filosofų iliuzija.

* * *

Jau vien tos pastangos, kurių reikėjo, kad prisimintų tuos sutiktuosius gyvenimo kely, padidino jų reikšmę ir pervertino kūno nuotykį. Alei veidas išnirdavo jo atmintyje ne ką dažniau nei Lenkijos keliuose stingstančių nepažįstamų kareivių, kurių, trūkstant laiko ir galimybių, jis net ir nemėgino gelbėti. Svetimaujanti Pont-Sent-Espri miestelėno žmona jam buvo atgrasi tuo savo apvalainu pilvu, paslėptu po gipiūro raukiniais, garbanėlėmis, aprėminusiomis iškreiptą, gelsvą veidą, savo graudžiais šiurkščiais melais. Jį erzino jos meilūs žvilgsniai, kuriuos ji laidydavo net surakinta baimės, nes nežinojo kitų būdų vyrui pavergti. Ir vis dėlto jis rizikavo dėl jos gydytojo reputacija; toji

skuba, kad viską spėtų iki sugrįžtant pavydžiam vyrui, tie apgailėtini žmogiškos sueities likučiai, kuriuos reikėjo pakasti po alyvmedžiu sode, tarnaičių, budėjusių prie Ponios, skalbusių kruvinas paklodes, tylėjimo pirkimas auksu, – visa tai lėmė bendrininkų – jo ir tos nelaimėlės artumą: jis ją pažino geriau, negu meilužis pažįsta atsitiktinę meilę. Susitikimas su Friosio šeimininke buvo be galo palankus jam, bet ne daugiau negu susitikimas su ta duonos kepėjo žmona raupuotu veidu, kuri pagelbėjo jam vieną vakarą, kada jis atsisėdo Zalcburge po jos parduotuvėlės stogine. Tatai įvyko pabėgus jam iš Insbruko: buvo išvargęs, sustiręs po ilgos, sunkios kelionės blogais keliais, verčiant sniegui. Pro vitrinos langinės plyšį ji kruopščiai tyrė tą vyrą, susigūžusį ant akmeninio suolo, ir, matyt, palaikiusi jį elgeta, padavė dar šiltą duonos kepalą. Paskui apdairiai užkabino langinių kablį. Jisai žinojo, jog ta nepatikli ir labdaringa moteriškė galėjo prireikus lygiai taip paleisti į jį plytą ar kastuvą. Vis dėlto tąsyk ji įkūnijo žmogišką gerumą.

Beje, galiausiai draugystė ir pasibjaurėjimas buvo tokie pat menkai svarbūs kaip ir kūno gundymai. Žmonės, lydėję jį gyvenime ar sutikti jo kely, tegu ir nepraradę išskirtinių bruožų, jau liejos anonimiškan daiktan, kaip miško medžiai, regimi iš tolo, tarsi sueina kits į kitą. Kanauninkas Kampanusas susiliejo su alchemiku Rymeriu, kurio doktrinomis senukas būtų tik pasibjaurėjęs, ir netgi su velioniu Janu Meijersu, kuris, jeigu dar būtų gyvas, irgi jau būtų persiritęs per aštuoniasdešimt. Pusbrolis Anri, apsitraukęs buivolo oda, ir Ibrahimas, vilkintis kaftanu, princas Erikas ir Žudikas Lorencas, su kuriuo kitados Lione jis praleido kelis atmintinus vakarus, buvo tik skirtingi tos pačios kietos substancijos – žmogaus – veidai. Lyties atributai reiškė kur kas mažiau, nei buvo galima manyti, turint galvoje geismo išmintį ar beprotybę: Friosio šeimininkė galėjo būti ir bendrakeleivis, Gerhartas buvo švelnus tarsi mergaitė. Visos būtybės, su kuriomis jis susiėjo ir išsiskyrė savo gyvenimo kely, buvo tarsi vaiduokliai: niekada neišvysi jų du kartus, nors

jų išskirtinumas, iškilumas mums kone kraupūs – jie pasirodo po vokų naktimi tą vėlų metą, prieš aplankant miegui ir sapnams: kartais švysteli ir dingsta tarsi meteoras, kartais tarsi susigeria savin nuo įdėmaus mūsų vidinio žvilgsnio. Matematikos dėsniai, sudėtingesni ir dar labiau nežinomi nei dėsniai, kuriems paklūsta protas ar jausmai, vadovavo šitai vaiduoklių kirbėlynei.

Bet tikra buvo ir priešingi dalykai. Tai, kas įvyko, buvo jau įtvirtinti taškai, nors praeities akimirkos liko užpakaly, o tų, kurios dar bus ateityje, už kelio posūkio nematyti. Lygiai taip buvo ir su žmonėmis. Prisiminimas – tik žvilgsnis, retkarčiais metamas į tas būtybes, kurios dabar gyvuoja mūsų viduje, nebepriklausomos nuo mūsų galios atsiminti. Leone, kur donas Blasas de Vela privertė jį užsivilkti trumpam novicijaus dominikono rūbą, kad galėtų naudotis jo pagalba alchemijos darbuose, tame perpildytame vienuolyne, kur nauji atvykėliai turėdavo miegoti po du, po tris ant šieno glėbio po viena antklode, Zenono bendraamžis Frėjus Chuanas pasidalijo su juo čiužiniu. Kai Zenonas atvyko, tarp sienų, kurias košė vėjas su sniegu, jį jau pradėjo purtyti siaubingas kosulys. Frėjus Chuanas kaip įmanydamas slaugė draugą, vogė jam sultinius iš broliuko virėjo. Kurį laiką jaunuolius siejo *amor perfectissimus**, ir ta švelni širdis, persmelkta ypatingo pamaldumo Mylimam Apaštalui, tarytum negirdėjo Zenono burnojimų, neigimų. Kai donas Blasas, išvytas savo vienuolių, regėjusių jį pavojingu burtininku kabalistu, leidosi žemyn šlaitu, riaumodamas prakeikimus, būtent Frėjus Chuanas ryžosi lydėti puolusį seną žmogų, kuriam jisai nebuvo nei artimas, nei mokinys. Zenonui, priešingai, tas vienuolyno sąmokslas suteikė galimybę visiems laikams nutraukti ryšius su nekenčiama profesija ir, apsivilkus pasauliečio rūbą, vykti kitur siekti mokslų, mažiau prisodrintų sapnų materijos. Tai, ar jo mokytojas laikėsi, ar nesilaikė judėjų

* Tobuliausia meilė (*lot.*).

apeigų, visai nejaudino to jauno kunigo, kuriam, anot drąsios, slapta moksleivių iš kartos į kartą perduodamos formulės, krikščioniškasis, žydų ir mahometonų įstatymas tebuvo Trys Apgavystės. Donas Blasas tikriausiai jau buvo pasimiręs kur nors kelyje ar Inkvizicijos kalėjime; prireikė trisdešimt penkerių metų, kad andainykštis mokinys pripažintų jo beprotybę buvus nepaaiškinamu išmintingumu. O Frėjus Chuanas, jei dar kur nors gyvavo, sulauks netrukus šešiasdešimties. Zenonas sąmoningai išdildė jų paveikslą iš atminties drauge su atvaizdu tų kelių mėnesių, kuriuos praleido vilkėdamas vienuolio abitą su gobtuvu. O vis dėlto Frėjus Chuanas ir donas Blasas dar tebekiūtino tuo akmenuotu keliu, pučiant gaižiam balandžio vėjui, visiškai nepriklausomai nuo to, ar kas dar prisimena juos, ar ne. Fransua Rondelė, žingsniuojantis per dykrą, kuriantis ateities planus drauge su savo bendramoksliu, koegzistavo su nuogu Fransua, paguldytu ant marmurinio stalo universiteto anatomijos teatre, tuo tarpu daktaras Rondelė, aiškindamas, kaip veikia rankos sąnarys, regis, kreipėsi veikiau į mirusįjį nei į savo mokinius ir ginčijosi per laiko nuotolį su pasenusiu Zenonu. *Unus ego et multi in me**. Tos statulos nekito, sustingusios kur buvo, suvisam atsistojusios ant to lygaus paviršiaus, kuris, galimas daiktas, ir buvo amžinybė. Laikas buvo tik visas jas jungianti trasa. Būta ir saito: paslaugą, kurios nepadarei vienam, po kurio laiko suteikei kitam: donas Blasas išgelbėtas nebuvo, bet Genujoje suteikei pagalbą Josefui Ha Kohenui, kuris vis tiek laikė tave šunim krikščioniu. Niekam nebuvo galo: mokytojai ar vargo broliai, įteigę jam kokią nors mintį, malonę ar, priešingai, pastūmėję suformuluoti kitą, priešingą savajai, dusliai tęsė tą savo nesutaikinamą ginčą, kiekvienas užsisklendęs savam pasaulio supratime, nelyg burtininkas savo rato viduje. Daracis, ieškojęs Dievo, kuris būtų arčiau jo nei kaklo vena, iki paskutiniosios ginčysis su donu Blasu, kuriam Dievas

* Aš vientisas, ir manyje daug [žmonių] (*lot.*).

buvo Nepasireiškęs Vienis, o Janas Meijersas savo begarsiu juoku juoksis iš žodžio „Dievas".

* * *

Jau pusę amžiaus jis naudojosi savo protu it kokiu pleištu, kad kaip įmanoma daugiau išplėstų tarpus sienoj, kuri riboja mus iš visų pusių. Spragos platėjo, veikiau pati ta siena tolydžio prarasdavo tvirtumą, nors nesiliovė buvusi neperregima, tarytum ją būtų sudarę dūmai, o ne akmenys. Daiktai liovėsi vaidinę naudingų reikmenų vaidmenį. Kaip ašutai lenda iš čiužinio, taip jie leido išlįsti lauk savo substancijai. Kambarys apaugdavo mišku. Ta taburetė, apskaičiuota, kad jos aukštis būtų lygus atstumui, skiriančiam sėdinčio žmogaus pasturgalį nuo žemės, tas stalas, kuriuo naudojamasi rašant arba valgant, tos durys, pertvaromis atskirtą oro kubą siejančios su gretimu kubu, prarasdavo amatininko joms suteiktą prasmę, likdavo vien medžių kamienais ar šakomis su nulupta žieve, – kaip tie šventieji Baltramiejai bažnyčios paveiksluose, apkaišyti pamėkliškais lapais ir nematomais paukščiais, – jie tebegirgždėjo nuo seniai praūžusių audrų, tie kamienai, kuriuose oblius vienur kitur dar buvo palikęs syvų krešuliuką. Ta antklodė ir ant vinies kabančios išdėvos tvoskė drėgme, pienu ir krauju. Tie lovūgalyje prasižioję batai sukrutėdavo atsikvėpus išsidriekusiam žolėje jaučiui, o paskersta kiaulė kvykdavo taukuose, kuriais kurpius juos buvo ištepęs. Visur jautei smurtinę mirtį, nelyginant skerdykloj ar pakaruoklių kameroj. Pasmaugta žąsis gageno plunksnoje, kuria buvo pasinaudota užrašant ant senų skiaučių mintis, kaip manyta, vertas įamžinti. Visa virsdavo kuo nors kitu: tie marškiniai, kuriuos jam skalbė seserys bernardinės, buvo žydresnis už patį dangų linų laukas ir krūva pluošto, mirkomo kanale, kad suminkštėtų. Tie florinai kišenėje su velionio imperatoriaus Karolio atvaizdu buvo iškeisti, padovanoti, pavogti, pasverti ir apdrožti tūkstančius kartų, kol galiausiai jisai galėjo manyti juos esant kurį laiką savus, bet visas tas sukimasis ratu –

iš godžių rankų į dosnias – buvo trumpas, palygint su inertiška trukme paties metalo, įlašinto į žemės venas dar prieš atsirandant Adomui. Plytų sienos ištiždavo į molį, iš kurio buvo padarytos ir kuriuo kada nors vėl taps. Minoritų vienuolyno priestatas, kur jis jautėsi gana šiltai ir saugiai, liaudavosi buvęs namais, ta geometrine žmogaus buveine, tvirta prieglauda protui netgi labiau nei kūnui. Daugių daugiausia jis buvo trobelė miške, pakelės palapinė, audeklo skiautė, padriekta tarp mūsų ir amžinybės. Pro stogo čerpes smelkdavosi rūkas ir neįmenamos žvaigždės. Šituos namuos glaudėsi šimtai mirusiųjų ir gyvųjų, tokių pat pasimetusių kaip mirusieji: dešimtys rankų klojo tas plokštes, žiedė tas plytas, pjovė lentas, kalė, siuvo, klijavo, bet surasti dar gyvą audėją, išaudusį tą storą audeklą, būtų buvę taip pat sunku kaip prikelti ką nors iš numirusių. Žmonės gyveno čia kaip lervos savo kokone ir gyvens čia po jo. Žiurkė už pertvaros, kirminas, graužiantis nesveiką siją iš vidaus, gerai užsislėpę, o gal visai nematomi, kitaip nei jis regėjo tuštumas ir užgrioztas vietas, kurias jisai vadino savo kambariu... Jis pakeldavo akis. Vienoj per nauja panaudotoj lubų sijoj žymėjo metai: 1491. Tuomet, kai šituos skaičius išraižė datai, kuri jau niekam nerūpėjo, paženklinti, jo dar nebuvo šitame pasauly, taip pat ir moters, kuri jį pagimdė. Lyg žaisdamas jis sukeitė skaičius: 1941 metai po Kristaus Įsikūnijimo. Pabandė įsivaizduoti tuos metus, nesiedamas jų su savo egzistencija: apie juos buvo žinoma tik viena – kad jie ateis. Jis mindė savo paties palaikus. Bet, kaip ir ąžuolo gilė, laikas nejautė, kad jį išraižė žmogaus ranka. Žemė sukosi aplink savo ašį, nenutuokdama apie julijoniškąjį kalendorių ar krikščioniškąją erą, brėždama savo ratą be pradžios ir pabaigos lyg glotnų žiedą. Zenonas prisiminė, kad turkams dabar 973 Hidžros metai, bet Daracis paslapčia skaičiavo metus pagal Chosroeso erą. Peršokęs mintimis nuo metų prie dienos, pagalvojo, kad dabar virš Peros stogų kyla saulė. Kambarys pasviro, lovos diržai džeržgė lyg inkaro lynai, o pati lova slydo iš vakarų į rytus priešingai me-

namam dangaus judėjimui. Įsitikinimas, jog saugiai ilsiesi tvirtai nusistovėjusiame belgų žemės kampelyje, buvo didžiausia klaida: tą erdvės tašką, kuriame jis buvo, po valandos užlies jūra, bangos, o kiek vėliau čia rasis abi Amerikos ir Azija. Kraštai, kuriuosna jis nenukaks, klojosi sluoksniais kits ant kito toje Šventojo Kozmo ligonių prieglaudos prarajoje. Pats Zenonas barstės vėjyje lyg pelenai.

* * *

*SOLVE ET COAGULA**... Jis žinojo, ką reiškė tas minčių pertrūkis, tas plyšys pačioj dalykų šerdy. Dar studijų metais perskaitė Nikola Flamelio raštuose aprašymą to *opus nigrum***, to bandymo suskaidyti ir kalcinuoti formas, kuris yra sunkiausia Didžiojo Veiksmo dalis. Donas Blasas de Vela dažnai iškilmingai įtikinėdavo, kad toji operacija, norėsime mes to ar nenorėsime, įvyks pati savaime, jei bus griežčiausiai laikomasi būtinų jos sąlygų. Mokslo vyras godžiai mintydavo ties tais nurodymais ir jam dingojosi, kad jie ištraukti iš kažin kokios šiurpios, bet gal teisingos burtų knygos. Tą alcheminį atskyrimą, tokį pavojingą, kad hermetiniai filosofai kalbėjo apie jį tiktai užuolankomis, tokį sunkų, kad jam pasiekti bergždžiai susieikvodavo ištisi gyvenimai, jis painiojo kadaise su lengvu maištu. Vėliau, atmetęs tuos svajokliškus paistalus, tokius pat senus kaip ir žmogaus iliuzijos, išsaugojęs tiktai keletą pragmatiškų savo mokytojų alchemikų receptų, nusprendė tirpdyti ir tirštinti materiją bandymais, atliekamais su daiktų kūnais. Dabar abi parabolės šakos susijungė, *mors philosophica**** įvyko: operatorius, apdegintas ieškojimo rūgščių, buvo sykiu subjektas ir objektas, dužus distiliavimo aparatas ir juodos nuosėdos rezervuaro dugne. Bandymas, kurį buvo manyta galint apriboti laboratorija, išplito į visas žmogaus veiklos sritis. Ar šitai reiškė, kad paskesni

* Tirpdyk ir tirštink (*lot.*).
** Juodojo arba juodinimo tarpsnio (*lot.*).
*** Filosofinė mirtis (*lot.*).

alcheminių ieškojimų tarpsniai bus jau nebe sapnai ir vieną gražią dieną jis patirs asketiškąjį Baltojo tarpsnio tyrumą, paskui jungtinį proto ir juslių triumfą, būdingą Raudonajam tarpsniui? Iš įtrūkio gelmių kilo viliojanti chimera. Dabar Zenonas drąsiai atsakė „Taip", kaip kitados buvo drąsiai pasakęs „Ne".

Staiga, stipriai timptelėjęs save už pavadžių, sustojo. Pirmasis Veiksmo tarpsnis pareikalavo viso jo gyvenimo. Eiti toliau pristigs jėgų ir laiko, net jei manytum, kad kelio esama ir kad žmogus gali juo eiti. Arba tąjį minčių trūnijimą, instinktų mirtį, formų irimą, beveik nepakeliamus žmogaus prigimčiai, netrukus palydės tikra mirtis, ir būtų įdomu išvysti, kaip tai įvyks, arba, pargrįžęs iš svaigių tolių, protas vėlei įniks į senus įpročius, tik pasitelkęs laisvesnius ir tarsi nuvalytus sugebėjimus. Gražu būtų paregėti tuos vaisius.

* * *

Jis jau pradėjo juos matyti. Darbas dispanseryje jo nevargino: dar niekad jo ranka ir akis nebuvo labiau užtikrinti. Tie driskiai, kantriai laukiantys kas rytą atidarysiant kliniką, buvo slaugomi taip pat meniškai kaip kadai šito pasaulio galingieji. Atsikratęs galutinai ambicijų ir baimės, jis galėjo taikyti savo metodus laisviau ir kone visada sėkmingai: toks beatodairiškas uolumas nepalikdavo vietos net gailesčiui. Sauso ir raumeningo stoto iš prigimties, su amžiumi jis tarsi sustiprėjo, tapo atsparesnis, ne toks jautrus žiemos šalčiams ir vasaros drėgmei, jo jau nebekamavo Lenkijoje pasigriebtas reumatizmas. Liovėsi jautęs drugio, kitados parsivežto iš Rytų, padarinius. Abejingai maitindavosi tuo, ką vienas brolių, prioro priskirtų jo klinikai, atnešdavo iš refektorijaus, ar pasirinkdavo pigių patiekalų gretimoje smuklėje. Mėsa, krauju, dūbliais, visu, kas tvinksi, gyvena, ėmė bjaurėtis tą savo gyvenimo tarpsnį, nes gyvulys, kaip ir žmogus, miršta apniktas skausmo, o jam buvo šlykštu virškinti agonijas. Nuo tada, kai paskerdė vienam Monpeljė mėsininkui kiaulę, norėdamas patikrinti, ar arterijos pulsavimas ir širdies sistolė

sutampa, nebemanė esant prasminga vartoti skirtingus žodžius, kalbant apie žmogų ir gyvulį: „paskersti" ir „užmušti", „pastipti" ir „numirti". Jo mėgstamiausias maistas buvo duona, alus, košės (juose dar buvo likę kažkas iš sodraus žemės skonio), vandeningi žalėsiai, gaivinantys vaisiai, požeminės, turtingos skonio šaknys. Smuklininkas ir brolis virėjas žavėjosi jo abstinencija, kurios priežastimi manė esant pamaldumą. Kartais jis vis dėlto prisiversdavo mąsliai suvalgyti kokį žarnoką ar kruviną kepenų lumstą, kad įrodytų sau, jog atsisako to maisto sąmoningai, o ne paklusdamas skonio aikštims. Drabužiams niekad neteikė reikšmės, per išsiblaškymą, o gal tiesiog nepaisymą jų neatnaujindavo. O erotikos klausimais taip ir liko gydytoju, kuris kitados rekomenduodavo savo ligoniams meilės žaidimus jėgoms atgauti, kaip kitais atvejais jiems rekomenduojamas vynas. Nes jam tebeatrodė, jog daugeliui iš mūsų jos deginančios paslaptys – vienintelis iš būdų pasiekti tą ugninę viešpatiją, kurios menkomis žiežirbėlėmis gal esame; bet tas aukščiausio pakilimo mirksnis būdavo trumpas, ir jis klausdavo save patylomis, ar veiksmas, toks pavaldus materijos rutinai, šitaip priklausantis nuo kūniškų padargų, filosofui nėra vienas iš tų, kurį turi atlikti, kad paskui jo atsisakytum. Skaistybė, kurią kitados laikė būtinu įveikti prietaru, dabar atrodė kaip vienas dvasios giedros pavidalų: jis mėgavosi tuo šaltu žmonių pažinimu, kurs atsiranda, kai jų nebegeidi. Bet kartą, naujo pažįstamo sugundytas, ir vėl atsidavė tokiems žaidimams, paskui nustebo dėl savo galių. Kita vertus, sykį įtūžo ant vienuolio elgetos, pardavinėjusio mieste dispanseryje pagamintus tepalus, tačiau jo pyktis buvo veikiau sąmoningas nei instinktyvus. Jis netgi leisdavo sau valandėlę pajusti tuštybės antplūdį po kokios nors sėkmingos operacijos, kaip šuniui leidžiama pasivolioti žolėje.

* * *

Vieną rytą, kai vaikštinėjo rinkdamas žoles, toks nereikšmingas, beveik juokingas nutikimas privertė jį susimąstyti,

paveikęs taip, kaip religingą žmogų paveikia staiga nušvitęs protas, suvokus šventą paslaptį. Jis išėjo iš miesto apyaušriu ir patraukė į patį kopų kraštą, nešinas lupa, kurią pagal jo smulkius nurodymus padarė vienas Briugės akinių dirbėjas: ji buvo reikalinga iš arti tirti surinktų augalų šaknis ir sėklas. Vidudienį užsnūdo kniūbsčias smėlio įduboje, padėjęs ant rankos galvą: iškritusi iš rankos lupa gulėjo ant sauso žolės kuokšto. Kai nubudo, jam pasirodė, kad prie jo veido šešėlyje kruta kažkoks be galo judrus gyvūnas – vabzdys arba moliuskas. Jis buvo rutuliškos formos: žvilgantis drėgnas jo vidurys buvo juodas, apvestas rausvai balta pasmėlusia juosta, pakraščiuose kyšojo kutai plaukelių, dygstančių iš kažin kokio minkšto rudo kiauto, išmarginto įtrūkių ir išgaubimų. Kone siaubinga gyvastis tūnojo šitame gležname daikte. Neprabėgo nė valandėlė, vaizdinys dar nespėjo įgauti minties pavidalo, kai jis suprato, jog tai, ką jis pamatė, buvo ne kas kita, o jo akis, lupos išdidinta ir atspindėta: žolė ir smėlis po ta lupa panėšėjo į veidrodžio amalgamą. Zenonas susimąstęs atsistojo. Jam pavyko išvysti save regintį; peržengęs įprastinės perspektyvos ribas, kaktomuša stebėjo tą mažylytį ir drauge milžinišką organą, artimą ir sykiu svetimą, gyvą, tačiau pažeidžiamą, apdovanotą netobulu ir vis dėlto stebuklingu gebėjimu, nuo kurio priklausė jo galia matyti pasaulį. Nieko teoriško nebuvo galima ištraukti iš to reginio, keistai išplėtusio jam savęs pažinimą ir sykiu pojūtį, jog jis susideda iš daugelio objektų. Kaip Apvaizdos akis kai kuriuose estampuose, toji žmogaus akis jam tapo simboliu. Svarbiausia – sugerti savin tą mažumą, kurią ji dar prieš sutemstant išfiltruos iš pasaulio, patikrinti paliudijimą ir, jei tai bus įmanoma, ištaisyti jos padarytas klaidas. Tam tikra prasme akis išlygino tą prarają.

* * *

Jis kepurnėjosi iš tos juodos bedugnės. Po teisybei ne kartą jau buvo iš jos išsigavęs. Išsigaus ir dar sykį. Traktatuose apie dvasios išbandymus buvo klaidingai teigiama, esą jie vyksta

laipsniškai: čia priešingai – viskas pynėsi, viskas priklausė nuo patvirtinimų ir begalinių pakartojimų. Dvasia sukos ratu savo ieškojimuose. Kitados Bazelyje ir daugelyje kitų vietovių jis jau perbrido tokią pačią naktį. Tos pačios tiesos kassyk iš naujo buvo išmoktos daugybę kartų. Bet patirčiai būdinga viską kaupti: žingsnis tolydžio darėsi tvirtesnis, akis, žiūrėk, jau geriau skrosdavo tamsą, protas pradėjo suvokti bent kai kuriuos dėsnius. Kaip kartais atsitinka žmogui, kuris kopia ar, priešingai, leidžiasi šlaitu, jis judėjo aukštyn žemyn likdamas vietoje; daugių daugiausia ta pati praraja atsiverdavo čia kairėje, čia dešinėje ties kiekvienu vingiu. Pamatuoti, kiek užkopei, buvo galima tik išretėjusiu oru ir naujomis viršūnėmis, išnyrančiomis už tų, kurios, regis, užstojo horizontą. Bet pats kilimo ar nusileidimo supratimas buvo klaidingas: žvaigždės spindėjo ir apačioje, ir viršuje; buvo neaišku, ar esi tos bedugnės gelmėse, ar jos viduryje. Praraja buvo sykiu anapus dangaus sferos ir po žmogaus kaukolės skliautu. Rodėsi, viskas vyko begalinių uždarų kreivių telkinio viduj.

* * *

Jis ir vėl ėmėsi rašyti, nors neketino savo rašinių skelbti. Iš visų senovės medicinos traktatų labiausiai jį visada žavėjo Hipokrato *Užkrečiamųjų ligų* trečias tomas, nes jame tiksliausiai buvo aprašyti klinikiniai atvejai su jų simptomais, kasdiene evoliucija ir baigtimi. Jis analogiškai suregistruodavo visus savo ligonių Šventojo Kozmo prieglaudoje atvejus. Gal koks nors gydytojas, kuris gyvens po jo, mokės pasinaudoti tuo dienoraščiu, rašytu Flandrijoje vieno daktaro, praktikavusio Jo Katalikiškosios Didenybės Pilypo II viešpatavimo laikais. Kurį laiką jį traukė dar drąsesnis projektas – parašyti *Liber Singularis**: joje ketino smulkiai suregistruoti viską, ką žinojo apie žmogų, kuriuo pats buvo: jo kompleksiją, elgseną, jo atvirus ir slaptus,

* Čia: *Knyga apie vienintelį* (*lot.*).

atsitiktinius ar sąmoningus poelgius, jo mintis ir net sapnus. Mažindamas tą pernelyg jau platų planą, nusprendė apsiriboti vieneriais to žmogaus nugyventais metais, paskui viena diena: ta nežmoniškai gausi medžiaga vis tiek dar buvo neaprėpiama, ir netrukus jis pastebėjo, kad iš visų laiko leidimo formų šioji buvo pavojingiausia. Jis atsisakė to ketinimo. Kartais, norėdamas prasiblaškyti, užrašydavo neva pranašystes, nors iš tikrųjų jos išjuokdavo tų laikų bjaurastis ir paklydimus, suteikdamos joms neįprastą naujovės ar stebuklo pobūdį. Pasitaikius progai, šiaip sau, pramogos dėlei, papasakodavo vieną kitą tų keistų galvosūkių Šventojo Donato bažnyčios vargonininkui, su kuriuo susidraugavo išoperavęs jo moteriškaitei gerybinį naviką. Vargonininkas ir jo moteris sukdavo galvą, stengdamiesi suvokt jų prasmę, lyg mindami mįsles, o paskui juokdavos iš jų, nematydami jose nieko pikto.

O dar visą tą laiką jį labai domino viena botanikos retenybė – pomidoro kelmas, išaugintas iš gyvašakės, kurią jis įsigijo labai sunkiai – nupjovęs nuo vienintelio iš Naujojo Pasaulio atgabento egzemplioriaus. Tas brangus augalas, kurį jis laikė savo laboratorijoje, paakino vėl imtis būtųjų studijų, kuriomis jis aiškinosi, kaip teka syvai: uždengus tą vazoną dangčiu, kuris neleido išgaruoti vandeniui, išlietam į jo žemę, ir pasveriant jį rūpestingai kiekvieną rytą, Zenonui pavyko išmatuoti, kiek skysčio uncijų kasdien sugerdavo tas augalas, paskui mėgino algebriškai suskaičiuoti, kaip aukštai toji galia gebėjo iškelti skystį stiebo ir šakelės viduje. Susirašinėjo ta tema su vienu mokslininku matematiku, kurį buvo priglaudęs Liuvene prieš kokius šešerius metus. Jie keisdavosi formulėmis. Zenonas nekantriai laukdavo jo atsakymų. Paskui ėmė galvoti ir apie naujas keliones.

PRIORO LIGA

Vieną gegužės rytą, per Šventojo Kraujo šventę, Zenonas kaip visada paskubom valgė „Didžiojo Elnio" smuklėje, sėdėdamas pats vienas savo pamėgtame tamsiame kampe. Stalai ir suolai prie langų, žvelgiančių į gatvę, priešingai, buvo gausiai apsėsti, nes pro juos buvo galima stebėti procesiją. Prie vieno jų sėdėjo garsaus Briugėje viešnamio šeimininkė, dėl savo gabaritų praminta Moliūge, su blyškiu žmogeliuku, kurį visi laikė jos sūnumi, ir dviem tos įstaigos gražuolėm. Zenonas pažinojo Moliūgę iš vienos jaunos džiovininkės, kartais užsukdavusios paprašyti recepto vaistams nuo kosulio, skundų. Vargšelė nesiliovė kalbėjusi apie apgaudinėjusios ir jos plonus baltinius vogusios šeimininkės niekšybes.

Nedidelis būrelis valonų kareivių, ką tik stovėjusių sargyboj prie bažnyčios, užsuko pavalgyti. Karininkui patiko Moliūgės staliukas, ir jis liepė prie jo sėdėjusiems dingti. Sūnui ir kekšelėms dukart sakyti nereikėjo, bet Moliūgė buvo moteris su charakteriu ir atsisakė pajudėt iš vietos. Traukiama kareivio, pasišovusio ją jėga iškelti, ji įsikibo į stalą ir apvertė lėkštes, – karininko antausis paženklino mėlynu dryžiu jos stambų geltoną skruostą. Moliūgė žviegė, kandžiojosi, kabinosi į suolus ir durų staktą, bet buvo kareivių išvilkta laukan; vienas jų juoko dėlei pabaksnojo ją savo ilgo kardo galu. Karininkas, patogiai įsitaisęs užsikariautoje vietoje, su panieka įsakinėjo valančiai grindis tarnaitei.

Niekas iš lankytojų neparodė ketinąs atsistoti. Keletas bailiai meilikaudami šaipėsi, tačiau daugumas, priešingai, nusuko akis ar keikėsi, sukišę nosis į lėkštes. Zenoną, stebėjusį tą sceną, apėmė pasibjaurėjimo šleikštulys; Moliūgę niekino visi: prasta proga pasipriešint kareivų šiurkštumui – iš storulės užtarėjo būtų šiurkščiai pasišaipyta. Vėliau paaiškėjo, kad po tos scenos sąvadautoja buvo išplakta rykštėmis už viešosios tvarkos pažeidimą ir grąžinta į savo būstą. Po savaitės ji, kaip ir paprastai, vėl svetingai priiminėjo visus savo bordelyje ir rodė randus tiems, kurie norėjo juos pamatyti.

Kai Zenonas nuvyko aplankyti prioro, šis ilsėjosi, nuvargęs po ilgų eitynių procesijos priešakyje, bet jau viską žinojo apie tą įvykį. Zenonas jam papasakojo, ką matė savo akimis. Vienuolis atsiduso, pastatęs priešais save puodelį su žolelių arbata.

– Ta moteris daro gėdą savo lyčiai, – prabilo jis, – ir aš nesmerkiu jūsų už tai, kad jūs nepajudėjote iš vietos. Bet ar mes būtume pasipriešinę tai niekšybei, jei šitaip būtų atsitikę kokiai šventajai? Toji Moliūgė yra tokia, kokia yra, tačiau šiandieną teisingumas, kitaip tariant, Dievas ir jo angelai, buvo jos pusėje.

– Dievas ir jo angelai nepadarė nieko, kad ją apgintų, – apylankomis atsakė medikas.

– Ne man abejoti šventaisiais evangelijų stebuklais, – atsakė vienuolis kiek įsikarščiavęs, – bet per savo gyvenimą, mano drauge (o man jau per šešiasdešimt), nesu matęs, kad Dievas būtų tiesiogiai įsikišęs į mūsų žemiškuosius reikalus. Dievas pasiunčia savo įgaliotinius. Jis veikia tik per mus, vargšus žmonelius.

Ištraukė iš komodos stalčiaus du lakštus popieriaus, prirašytus smulkia rašysena, ir padavė juos daktarui Teusui.

– Perskaitykite, – pasakė. – Mano krikštasūnis ponas Vithemas, patriotas, praneša man apie baisybes, apie kurias mes visada sužinome arba po laiko, kai emocijos jau nurimusios, arba iškart, bet tada jos būna pasaldintos melu. Mums stinga vaizduotės, mielas mano gydytojau. Mes nerimaujame, ir ne be

pagrindo, dėl kokios sąvadautojos, su kuria buvo nežmoniškai pasielgta, nes tasai smurtas buvo vykdomas mūsų akivaizdoje, tačiau baisybės, kurios vyksta už dešimties ljė nuo čia, netrukdo man baigti gerti va šitos dedešvos arbatos.

– Jūsų vaizduotė, šventasis tėve, tokia galinga, kad suvirpina šitas rankas ir išlaisto arbatos likučius, – pastebėjo Sebastianas Teusas.

Prioras nusausino nosine pilkos vilnos sutaną.

– Beveik trys šimtai vyrų ir moterų, apšauktų maištaujančiais prieš Dievą ir prieš valdovą, buvo nugalabyti Armantjere, – sumurmėjo jis tarsi nenoromis. – Skaitykite toliau, mano bičiuli.

– Varguoliai, kuriuos aš gydau, jau žino, kuo baigėsi maištas Armantjere, – atsakė Zenonas grąžindamas laišką priorui. – O dėl kitų piktadarybių, kurių apsčiai suminėta šitam laiške, tai turguje ir tavernose tik apie jas ir kalbama. Šitos naujienos skraido pažeme. Jūsų miestelėnai ir pareigūnai, užsidarę savo puikiuose namuose ir užsikamšę visus plyšius, girdi daugių daugiausia tik neaiškius gandus.

– O taip, – atsakė prioras su liūdnu pykčiu. – Vakar po mišių, likęs Dievo Motinos priebažnytyje su savo broliais kunigais, aš išdrįsau prabilti apie viešuosius reikalus. Neatsirado nė vieno iš tų šventų žmonių, kuris nebūtų pritaręs jeigu ne priemonėms, kurias naudoja Inkvizicijos teismai, tai bent tikslams ar kiek energingiau paprotestavęs prieš kruvinas jų kraštutinybes. Jau nekalbu apie Sen Žilio kunigą: jis skelbia, kad mes ir patys kuo puikiausiai gebėtume sudeginti savo eretikus, svetimšaliams nesą reikalo mus mokyti.

– Jis seka gera tradicija, – šypsodamasis atsakė Sebastianas Teusas.

– Ar aš mažiau aistringas krikščionis ir pamaldus katalikas nei jie? – sušuko prioras. – Kai visą gyvenimą plaukioji gražiu laivu, norom nenorom pradedi nekęsti žiurkių, graužiančių jo dugną. Bet ugnis, geležis ir griovys, kuriame laidojami gyvieji, tik dar labiau įširdina tuos, kurie skelbia nuosprendį, tuos, kurie

bėga ten paspoksoti kaip į teatrą, ir tuos, kurie visa tai iškenčia. Taip užsispyrėliai tampa kankiniais. Iš mūsų tyčiojasi, mielas mano gydytojau. Tironas įsigudrina žudyti mūsų patriotus dėdamasis keršijąs už Dievą.

– Ar šventasis tėvas pritartų toms egzekucijoms, jei manytų, kad jos padeda atkurti Bažnyčios vienybę?

– Negundykit manęs, bičiuli. Žinau tik viena – kad mūsų šventas tėvas Pranciškus, kuris mirė stengdamasis sušvelninti pilietines nesantaikas, pritartų mūsų bajorams flamandams, siekiantiems kompromiso.

– Tie patys ponai manė galį pareikalauti iš Karaliaus, kad būtų nuplėšti plakatai, viešinantys anatemą, kurią Tridento Susirinkimas paskelbė eretikams, – abejodamas atsakė gydytojas.

– Kodėl gi ne? – sušuko prioras. – Tie kariuomenės saugomi plakatai žeidžia mūsų pilietines laisves. Kiekvienam, kas tik pareiškia nepasitenkinimą, priklijuojama protestanto etiketė. Teatleidžia man Dievas! Jie būtų įtarę polinkiu į evangelizmą net tą sąvadautoją... O dėl Tridento Susirinkimo, tai jūs, kaip ir aš, žinote, kokiu svoriu užgulė jo sprendimus slapti mūsų valdovų norai. Imperatoriui Karoliui visų pirmiausia rūpėjo Imperijos vienybė, ir tai natūralu. Karalius Pilypas galvoja apie Ispanijos viršenybę. Aiman! Jei aš labai anksti nebūčiau supratęs, kad visa dvaro politika tėra atsakymas viena gudrybe į kitą gudrybę, piktnaudžiavimas žodžiais ir piktnaudžiavimas jėga, gal nebūčiau radęs savy pakankamai pamaldumo iškeisti pasaulietinį gyvenimą į tarnavimą Mūsų Viešpačiui.

– Šventasis tėvas, matyt, patyrė didžiulių smūgių, – tarė daktaras Teusas.

– Anaiptol! – atsakė prioras. – Buvau dvariškis, naudojęsis savo valdovo palankumu, kur kas sėkmingesnis derybininkas, nei leido mano menki gabumai, laimingas vienos religingos ir mielos moters vyras. Šiame skausmų kupiname pasaulyje būčiau buvęs privilegijuotasis.

Jo kaktą išmušė prakaitas, ir medikas priėmė tai kaip nusilpimo požymį. Paskui prioras susirūpinęs pasigręžė į daktarą Teusą:

– Jūs, rodos, sakėte, kad paprasti žmogeliai, kuriuos jūs gydote, su simpatija seka vadinamosios reformacijos judėjimą?

– Nieko panašaus nesakiau ir nepastebėjau, – apdairiai atsakė Sebastianas. – Šventasis tėvas puikiai žino, kad tie, kurie laikosi kompromituojančios nuomonės, paprastai moka tylėti, – pridūrė su šlakeliu ironijos. – Teisybė, kad evangelikų santūrumas patrauklus kai kuriems tų varguolių. Tačiau daugumas jų – geri katalikai, tegu ir iš įpratimo.

– Iš įpratimo, – skaudžiai atitarė vienuolis.

– Man visame tame ryškiausia amžina žmogiškųjų dalykų painiava, – prabilo šaltu tonu daktaras Teusas, sąmoningai nusprendęs išplėsti temą, kad duotų laiko atvėsti prioro emocijoms. – Tironas kelia siaubą garbingoms širdims, bet niekas nepaneigia Jo Didenybės teisių į Nyderlandų sostą, kurias jis gavo iš vienos prosenelės: ji buvo Flandrijos paveldėtoja ir stabas. Jau nesvarstau, ar teisinga perduoti testamentu tautą kaip kokią indaują: tokie jau mūsų įstatymai. Bajorai, demagogiškai prisiėmę gezų, kitaip tariant – elgetų, pavardę, yra dviveidžiai Janusai: išdavikai Karaliui, kuriam jie yra vasalai, ir didvyriai bei patriotai miniai. Kita vertus, intrigos tarp valdovų ir nesantaikos miestuose tokios didžiulės, kad daugelis apdairių protų verčiau pasiryžę kentėti svetimšalių represijas, tik ne suirutę, kuri stotų juos nuvertus. Ispanas pašėlusiai persekioja vadinamuosius reformatus, tačiau daugumas patriotų – būtent geri katalikai. Tie reformatai didžiuojasi savo atšiauriais papročiais, bet jų vadovas Flandrijoje, ponas de Brederodė, ištvirkęs niekšas. Valdytoja, norėdama išsaugoti savo postą, pažada panaikinti Inkvizicijos tribunolus ir tuo pat metu paskelbia įsteigusi kitus teisingumo organus, siųsiančius eretikus į laužą. Bažnyčia maloningai reikalauja, kad tie, kurie atliks

išpažintį *in extremis**, būtų nubausti mirtimi be kankinimų, ir taip pastūmėja nelaiminguosius laužyti priesaiką ir išniekinti sakramentus. Evangelikai savo ruožtu, kai tiktai gali, smaugia varganus anabaptistų likučius. Bažnytinė Lježo valstybė, kuri pačia savo esme stoja už šventąją Bažnyčią, lobsta atvirai tiekdama ginklus karaliaus kariuomenei, o paslapčia – gezams. Visi nekenčia svetimšalių samdomų kareivių, juolab kad, gaudami menkas algas, jie atsigriebia ant miestiečių, tačiau plėšikų gaujos, siautėjančios kaimuose po neramumų priedanga, verčia miestelėnus reikalauti alebardų ir iečių apsaugos. Tie miestelėnai, pavydžiai saugantys savo privilegijas, šiaip jau nemėgsta bajorų ir monarchijos, tačiau eretikai dažniausiai randasi iš liaudies, o visi turtuoliai nekenčia vargšų. Šitame žodžių gaudesy, ginklų žvangėjime, o kartais maloniame ekiu skambėjime sunkiausia išgirsti šauksmus tų, kurie laužomi ir kankinami įkaitintomis replėmis. Toks jau yra pasaulis, pone priorai.

– Per didžiąsias mišias, – melancholiškai prabilo vienuolyno vyresnysis, – meldžiausi (taip jau įprasta) už Regentę ir už Jo Didenybę. Už Regentę dar tuščia jų: ji nebloga moteris ir stengiasi sutaikyti trinką su kirviu. Bet negi turiu melstis už Erodą? Negi turiu prašyti Dievą gerovės kardinolui de Granvelui, pasitraukusiam į tariamą poilsį, iš kur jis ir toliau neduoda mums ramybės? Religija įpareigoja mus gerbti skirtą valdžią, ir aš tam neprieštarauju. Tačiau ir valdžia juk deleguojama, o juo žemiau leidies, juo grubesnius ir niekšiškesnius pavidalus ją įgijus regi: juose kone karikatūriškai įsirėžę mūsų nusikaltimų pėdsakai. Ar turiu melstis ir už valonų kareivių išganymą?

– Šventasis tėvas visada gali melsti Dievą, kad jis apšviestų tuos, kurie mus valdo, – pasakė medikas.

– Man labiausiai reikia, kad jis apšviestų mane patį, – su širdgėla pareiškė pranciškonas.

* Mirties valandą (*lot.*).

Zenonas nukreipė pokalbį į ligoninės reikmes ir išlaidas, nes šnekos apie viešuosius reikalus pernelyg jau sujaudino vienuolį. Vis dėlto atsisveikindamas prioras jį sulaikė, parodęs ženklą uždaryti dėl viso pikto celės duris:

– Man nėra reikalo patarinėti jums būti apdairiam, – pasakė. – Jūs matote, kad joks aukštas nei žemas titulas neapsaugo nuo įtarimų ir pažeminimų. Te niekas nesužino, apie ką mudu kalbėjome.

– Nebent savo šešėliui prasitarčiau, – pasakė daktaras Teusas.

– Jūs glaudžiai susijęs su šituo vienuolynu, – priminė jam vienuolis. – Įsidėmėkite, kad šiame mieste ir netgi tarp šitų sienų nemaža žmonių, kuriems visai patiktų apkaltinti minoritų priorą maištavimu arba erezija.

* * *

Tokie pokalbiai užsimegzdavo gana dažnai. Prioras, regis, jų alkte alko. Tas visų gerbiamas žmogus atrodė Zenonui toks pat vienišas ir dar labiau tykomas pavojų nei jis pats. Po kiekvieno apsilankymo medikas vis aiškiau įžvelgdavo vienuolio veide požymius dar nenusakomos ligos, graužiančios jo jėgas. Nerimas ir apgailestavimai dėl to skurdymečio galėjo būti vienintelė to nepaaiškinamo gesimo priežastis; bet gal, priešingai, tai buvo to gesimo padarinys ir požymis, jog prioro sveikata pernelyg pakirsta, kad pakeltų pasaulio bėdas su tuo tvirtu abejingumu, kuris būdingas daugumai žmonių. Zenonas įtikino šventąjį tėvą kasdien vartoti stiprinamuosius vaistus drauge su vynu; šis juos vartodavo, norėdamas suteikti jam malonumą.

Gydytojas irgi pamėgo tuos apsikeitimus nuomonėmis – kad ir mandagūs, jie, šiaip ar taip, buvo laisvi nuo melo. Ir vis dėlto kaskart išeidamas jausdavo miglotą nenuoširdumą. Ir vėl, kad būtų išgirstas, jis turėjo prisiimti svetimą kalbą, kuri iškreipdavo jo mintį, nors jis ir puikiai išmanė jos atspalvius ir vingius: taip Sorbonoje prisiverčiama kalbėti lotyniškai; šiuo atveju tai buvo pagarbaus, o gal net pamaldaus krikščionio kalba, kalba ištikimo

valstybės pavaldinio, kuriam vis dėlto didžiulį nerimą kelia dabartinė pasaulio būklė. Ir vėl veikiau iš pagarbos prioro įsitikinimams negu iš apdairumo jisai sutiko remtis prielaidomis, kuriomis pats širdies gilumoje nebūtų rėmęsis; nustumdamas į šalį savo paties rūpesčius, prisiversdavo rodyti tik vieną savo proto briauną, visad tą pačią, tąją, kuri atspindi jo bičiulį. Tas apsimetinėjimas, toks būdingas žmogiškiems santykiams, tapęs antrąja Zenono prigimtimi, vargino jį taip laisvai jiems, dviem nesuinteresuotiems žmonėms, bendraujant. Prioras būtų nustebęs, jei būtų sužinojęs, kaip maža vietos tos temos, taip ilgai ginčijamos jo celėje, užimdavo vienišuose daktaro Teuso apmąstymuose. Ne todėl, kad Zenonas būtų buvęs abejingas Nyderlandų bėdoms, o kad jis pernelyg ilgai gyveno pasaulyje, kur viešpatavo ugnis ir kraujas, idant šito naujo žmonių šėlo akivaizdoje patirtų, kaip minoritų prioras, skausmo dūrius.

O dėl pavojų, gresiančių jam pačiam, tai jie veikiau atrodė jam kol kas sumažėję po visų tų visuomeninių neramumų. Niekam dabar nerūpėjo kažkoks Sebastianas Teusas. Slaptumas, kurį magijos adeptai prisiekdinėjo saugą savo mokslo labui, aplinkybėms taip susiklosčius, apgaubė ir jį; jis iš tikrųjų tapo nematomas.

* * *

Kartą vakare, tą pačią vasarą, jau po signalo gesinti šviesas jis vėl užkopė į savo palėpę, prieš tai kaip visada užrakinęs duris. Šiaip jau ligonių prieglauda būdavo uždaroma suskambus varpui į vakarines pamaldas: tik kartą, per vieną epidemiją, kai Šventojo Jono ligoninė buvo perpildyta, gydytojas savo nuožiūra leido patiesti čiužinius ir laikyti karščiuojančius apatinėje salėje. Brolis Lukas, įpareigotas mazgoti plytelių grindis, buvo ką tik išėjęs su savo skudurais ir mediniais kibirais. Staiga Zenonas išgirdo, kaip į langą barkštelėjo sviesta žvyro sauja, primindama jam tuos senus laikus, kai jiedu susitikinėdavo su Kolu Gelu po vakarinių varpų. Jis apsirengė ir nulipo žemyn.

Tai buvo Vilnų gatvės kalvio sūnus. Tasai Josė Kaselis paaiškino, kad vienas jo pusbrolių, kilęs iš Sen Pjero Briugės, susilaužė koją, įspirtas arklio, kurį vedė pakaustyti pas dėdę; apgailėtinos būklės dabar gulįs kamaraitėje už kalvės. Zenonas pasiėmė, ko reikėjo, ir nusekė gatvėmis paskui Josė. Ties viena kryžkele jiedu užtaikė ant sargybinio, bet buvo praleisti be jokių kliūčių, kai Josė paaiškino, kad išėjo pakviesti chirurgo tėvui, susitraiškiusiam kūju du pirštus. Tas melas privertė daktarą susimąstyti.

Sužeistasis gulėjo ant paskubom sukurptos lovos; jis buvo kokių dvidešimties metų kaimietis, toks šviesiaplaukis plėšrūnas; permirkę prakaitu plaukai buvo prilipę jam prie skruostų, nuo skausmo ir prarasto kraujo jis gulėjo veik be sąmonės. Zenonas davė jam stiprinamųjų ir apžiūrėjo koją: kaulas dviejose vietose buvo išlindęs lauk, oda kadaravo skiautėmis. Lūžis visai nepanėšėjo į arklio spyrio padarinį, o ir kanopų pėdsakų nebuvo matyti. Norint išvengti gangrenos, reikėjo amputuoti koją, bet sužeistasis, matydamas, kad gydytojas kiša į ugnį pjūklo ašmenis, atkuto tiek, jog užriaumojo; kalvis ir jo sūnus sunerimo ne ką mažiau – bijojo, kad, nepavykus operacijai, neliktų su negyvėliu ant rankų. Tada Zenonas apsigalvojo ir nusprendė iš pradžių pamėginti atstatyti kaulą.

Vaikinui nuo to nebuvo nė kiek geriau: kai daktaras pamėgino ištempti koją, kad būtų galima įstatyti į vietą kaulus, jisai sukliko tarsi kankinamas; chirurgui dar teko skustuvu praplatinti žaizdą ir įkišti jon ranką, kad surastų kaulo atplaišas. Paskui jis numazgojo žaizdos paviršių stipriu vynu, kurio kalvis, laimei, turėjo visą ąsotį. Tėvas ir sūnus darbavosi ruošdami tvarsčius ir įtvarus. Kamaraitėje buvo tvanku, nes abu vyrai rūpestingai užkamšė visas angas, kad nesigirdėtų riksmų.

Vilnų gatvę Zenonas paliko smarkiai abejodamas dėl savo darbo rezultatų. Vaikino būklė buvo labai prasta, tik jo jaunystė teikė šiokių tokių vilčių. Po to gydytojas lankydavo jį kiekvieną dieną, kartais iš ryto, kartais, atvirkščiai, uždarius kliniką, kad

apdorotų žaizdas actu, išvalančiu kraujingus pūlius. Paskui sutepdavo jų kraštus rožių vandeniu, kad jie neperdžiūtų ir neprasidėtų uždegimas. Kaip įmanydamas vengė naktinių valandų, kai jo atėjimas ir grįžimas galėtų būti pastebėti. Nors tėvas ir sūnus tebetvirtino, jog visa tai atsitiko įspyrus arkliui, visi tylomis sutarė, kad geriau jau tą reikalą nutylėti.

Dešimtą dieną susitvenkė pūlinys; koja ištino, ir karštis, kuris taip ir nebuvo nukritęs, šoktelėjo tarsi liepsna. Zenonas vertė ligonį laikytis griežtos dietos, Hanas klejodamas prašė valgyti. Vieną naktį raumenys taip energingai susitraukė, kad lūžo įtvarai. Zenonas prisipažino, kad iš bailaus gailesčio nepakankamai juos suveržė, teko vėl tempti koją ir vėl įstatyti kaulą. Skausmas galėjo būti baisesnis nei pirmąsyk, bet šįkart ligonis, Zenono aprūkytas opijaus dūmais, pakėlė jį lengviau. Po savaitės pūliai išėjo per sausinimo vamzdelius, ir karštligė baigėsi gausiu prakaitavimu. Zenonas išėjo iš kalvės lengva širdimi, kupinas jausmo, kad jį lydėjo toji Sėkmė, be kurios visi įgūdžiai – tušti. Jam atrodė, jog tas tris savaites, kad ir ką jis darė, kad ir kuo rūpinosi, visos jo galios buvo sutelktos į tą išgijimą. Tas nuolatinis susitelkimas labai panėšėjo į tai, ką prioras būtų pavadinęs maldos būsena.

* * *

Tačiau bekliedint sužeistajam išsprūdo kai kurie prisipažinimai. Josė ir kalvis galiausiai patvirtino ir patys papildė tą visus juos kompromituojančią istoriją. Hanas buvo kilimo iš vieno skurdaus miestelio Zevekoto apylinkėse už trijų ljė nuo Briugės, kur neseniai nugriaudėjo tie kiekvienam žinomi kruvini įvykiai. Viskas prasidėjo nuo keliaujančio protestanto pamokslininko, kurio pamokslai įkaitino miestelį; tie kaimo jurgiai, nepatenkinti kunigu, kuris nejuokaudavo rinkdamas dešimtinę, įsiveržė su plaktukais į bažnyčią, sudaužė altoriaus statulas ir Švenčiausiąją Mergelę, nešamą per procesijas, pasigrobė siuvinėtus Dievo Motinos sijonus, apsiaustą ir žalvarinį nimbą bei

varganus zakristijos lobius. Būrys, vadovaujamas tokio kapitono Chuliano Vargaso, iškart prisistatė pažaboti netvarką. Hano motina, pas kurią rado atlaso atraižą, siuvinėtą smulkiais perlais, buvo užmušta, o prieš tai, kaip įprasta, išžaginta, nors jos amžius ir ne visai tam tiko. Kitas moteris ir vaikus išvarė iš kaimo, ir jie iškriko po laukus. Tuo tarpu, kai keletas likusių kaimelio vyrų buvo kariami aikštėje, kapitonas Vargasas, pataikius į jo kaktą arkebuzos sviediniui, iškritęs iš balnakilpių, smigo žemėn. Šauta buvo iš kluono langelio; kareiviai išvėtė ir išmėtė visą šieną, bet nieko nerado, tad galiausiai jį padegė. Neabejodami sudeginę žudiką, pasitraukė, išsigabendami su savim ant balno kapitono lavoną bei keletą nusavintų gyvulių.

Hanas šoko nuo stogo ir krisdamas susilaužė koją. Sukandęs dantis nušliaužė iki šieno ir atmatų krūvos prie pelkės ir tūnojo ten pasislėpęs, kol kareiviai išsinešdino, bijodamas, kad ugnis neužgriebtų ir jo vargano prieglobsčio. Pavakary kaimyninio ūkio valstiečiai, atsiboginę pažiūrėti, ką dar būtų galima nutverti tame tuščiame kaime, rado jį bedejuojantį: jis jau nebegalėjo sulaikyti aimanų. Tų marodierių buvo gera širdis; jie nusprendė pakišti Haną po vežimo brezentu ir nugabenti pas dėdę į miestą. Jis atvyko ten jau praradęs sąmonę. Pyteris ir jo sūnus gyrėsi, kad niekas esą nematė vežimą įvažiuojant į Vilnų gatvės kiemą.

Gandai, esą jis žuvo degančiame kluone, saugojo Haną nuo persekiojimų, bet tasai jo saugumas priklausė nuo valstiečių, kurių tylėjimas bet kurią akimirką galėjo būti nutrauktas gera valia, o ypač panaudojus jėgą. Pyteris ir Josė rizikavo gyvybe priglaudę maištininką ir stabų laužytoją, o pavojus, grėsęs gydytojui, buvo nė kiek ne mažesnis. Po šešių savaičių sveikstantysis jau šokinėjo, pasiremdamas ramentu, bet užsitraukęs randas dar žiauriai skaudėjo. Tėvas ir sūnus maldavo gydytoją padėti jiems atsikratyti vaikino, – jis, beje, nebuvo iš tų, prie kurių prisirišama: taip ilgai uždarytas, tapo irzlus ir vaidingas; visiems pabodo klausytis, kaip jis be perstogės pasakoja apie savo nepakartojamą žygdarbį, ir kalvis, įpykęs, kad jis išmaukė

jo brangų vyną ir alų, visai pasiuto sužinojęs, jog nenaudėlis dar paprašė Josę parūpinti jam mergą. Zenonas nusprendė, kad Hanui būtų lengviau pasislėpti didžiuliame Antverpeno mieste, iš kur, galimas daiktas, kai visai pagis, galėtų prisijungti prie kapitono Henri Tomasono ir kapitono Sonua būrelių kitapus Šeldos: šie, vienur kitur prisišvartuodami nežymiose Zelandijos pajūrio įlankėlėse, nesiliaudami puldinėjo karaliaus kariuomenę.

Jis prisiminė senosios Gretos sūnų, kuris ten važinėjo kas savaitę kaip vežėjas su savo pundais ir maišais. Iš dalies patikėjus jam paslaptį, šis sutiko pasiimti vaikiną su savim ir perduoti patikimiems žmonėms, reikėjo tiktai gauti truputį pinigų kelionei. Pyteris Kaselas, nors ir labai nekantravo išvysti savo sūnėną dingstant iš akių, pasakė nebeturįs net vieno su, kurį galėtų išleisti jo reikalams; Zenonas neturėjo nė skatiko. Kiek padvejojęs, nuvyko pas priorą.

* * *

Dvasininkas buvo bebaigiąs laikyti mišias gretimoje su jo cele koplyčioje. Po *Ite, Missa est** ir padėkos maldų Zenonas paprašė priimti jį pasikalbėti ir nieko negražindamas papasakojo jam savo nuotykį.

– Jūs labai rizikavote, – rimtai tarė prioras.

– Šitame labai painiame pasaulyje keletas nuorodų gana aiškios, – pasakė filosofas. – Mano amatas – gydyti.

Prioras sutiko.

– Niekas neapgailestauja dėl Vargaso mirties, – toliau kalbėjo jis. – Ar pamenate, pone, tuos įžūlius kareivius, kurie buvo užplūdę visas gatves, kai jūs atvykote į Flandriją? Praėjo jau dveji metai, kai baigėsi karas su Prancūzija, o Karalius įvairiomis dingstimis vis dar verčia mus laikyti tą kariuomenę. Dvejus metus! Tasai Vargasas čia atsikraustė, kad ant mūsų kailio toliau

* Eikite, mišios baigėsi (*lot.*).

mėgintų žvėriškumus, kuriais jis pagarsėjo Prancūzijoje. Negali šlovinti jaunojo Biblijos Dovydo nepagyręs to vaikio, kurį jūs išgydėte.

– Reikia pripažinti, kad jis taiklus šaulys, – pasakė medikas.

– Norėčiau tikėti, kad jo ranką vedžiojo Dievas. Bet šventvagystė yra šventvagystė. Ar tas Hanas prisipažino dalyvavęs šventųjų atvaizdų išniekinime?

– Jis tai patvirtino, bet aš regiu tose jo pagyrose veikiau išvirkščią atgailą, – apdairiai pasakė Sebastianas Teusas. – Lygiai taip aiškinu ir kai kuriuos žodžius, kuriuos jis ištarė kliedėdamas. Keletas klaidatikių pamokslų negalėjo išstumti iš to vaikino atminties jo senųjų *Ave Maria*.

– Ar jums atrodo, kad tie sąžinės graužimai nepagrįsti?

– Šventasis tėvas laiko mane liuteronu? – paklausė filosofas, nežymiai šyptelėjęs.

– Ne, mano drauge, bijau, jog jums stinga tikėjimo, kad taptumėt eretiku.

– Visi įtaria, jog valdžia tyčia siunčia į kaimus pamokslininkus, tikrus ar netikrus, – nedelsdamas atsakė medikas, atsargiai nukreipdamas pokalbį nuo Sebastiano Teuso pažiūrų. – Mūsų valdytojai provokuoja ekscesus, kad paskui galėtų į valias siautėti.

– Aš, žinoma, susipažinęs su Ispanijos Tarybos gudrybėmis, – atsakė kiek nekantraudamas vienuolis. – Bet ar turėčiau aiškinti jums savo nuogąstavimus? Nėmaž nenoriu, kad koks nelaimėlis būtų gyvas sudegintas dėl teologinių subtilybių, kurių jis nesuvokia. Tačiau tuose šventvagiškuose veiksmuose, įvykdytuose prieš Dievo Motiną, esama smurto, atsiduodančio pragaru. Jeigu tai būtų buvęs vienas tų šventųjų Jurgių ar viena tų šventųjų Katerinų, kurių egzistavimu mūsų mokslingi vyrai abejoja ir kurie taip traukia naiviai dievotą liaudį... Gal todėl, kad mūsų ordinas ypač aukština tą kilnią deivę (vienas poetas, kurį skaičiau jaunystėje, taip ją pavadino) ir tikina, jog ji nepaliesta Adomo nuodėmės, o gal todėl, kad mane labiau, nei

dvasininkui dera, jaudina mano vargšės žmonos, taip grakščiai ir nuolankiai nešiojusios tą gražų vardą, prisiminimas... joks nusikaltimas tikėjimui manęs taip nepiktina kaip Marijos įžeidimas – tos, kurioje sutelkta pasaulio viltis, būtybės, nuo amžių pradžios nuskirtos mums būti mūsų užtarėja danguje...

– Rodos, aš suprantu jus, – pasakė Sebastianas Teusas, matydamas, kaip prioro akis suvilgė ašaros. – Jūs kenčiate dėl to, kad kažin koks storžievis drįsta pakelti ranką prieš tyriausią, jūsų nuomone, formą, kokią įgavo Dieviškasis Gerumas. Žydai (pažinojau tos tautos medikų) man taip kalbėjo apie savo Šekiną, kuri reiškia švelnų Dievo gerumą... Teisybė, jiems ji neturi regimo pavidalo... Bet jeigu jau suteikiame tam, kas Nenusakoma, žmogišką pavidalą, kodėl gi nesuteikus jam kai kurių moteriškų bruožų, priešingu atveju perpus susiaurintume daiktų prigimtį. Jei žvėrys bent truputį jaučia šventąsias paslaptis (o kas žino, kas dedasi tų laukinių būtybių viduje?), greta dieviškojo Elnio jie tikriausiai regi skaisčiąją elnę. Ar tokia samprata žeidžia priorą?

– Ne labiau nei Nesusitepusiojo avinėlio įvaizdis. O ir Marija argi nėra tyriausia Balandėlė?

– Tokios alegorijos vis dėlto savotiškai pavojingos, – mąsliai pertarė jį Sebastianas Teusas. – Mano broliai alchemikai vartoja Švenčiausiosios Mergelės Pieno, Juodojo Varno, Žaliojo Visatos Liūto ir Metalų Sueities įvaizdžius įvardyti tiems savo meno veiksmams, kurie galia arba subtilumu pranoksta žmogaus kalbą. Ir kas iš to – grubūs protai susižavi tų pavadinimų paviršiumi, o sumaniausi, priešingai, niekina mokslą, kuris siekia toli, bet jiems atrodo įklimpęs į sapnų liūną... Nebesiplėsiu su palyginimais.

– Tasai sunkumas neįveikiamas, mano drauge, – įsiterpė prioras. – Tereikia pasakyti nelaimėliams, kad auksinis Dievo Motinos kykas ir mėlynas apsiaustas – tik negrabus Dangaus švitesio simbolis, o dangus savo ruožtu – tik varganas nematomojo Gėrio atvaizdas, ir jie prieis išvadą, kad aš netikiu nei

Dievo Motiną, nei dangų. Ar tai nebus baisiausias iš melų? Ženklas sutampa su paženklintuoju daiktu.

– Sugrįžkim prie jaunuolio, kurį slaugiau, – atkakliai laikėsi savo medikas. – Juk šventasis tėvas nemano, kad tasai Hanas ketino nuversti užtarėją, kurią mums amžių dienai skyrė dieviškasis Gailestingumas? Jis sulaužė aksomo drabužiu apgaubtą medžio strampą, kurį kažkoks pamokslininkas paskelbė esant stabu, ir drįstu teigti, kad toji bedievystė, teisėtai piktinanti priorą, jam regėjos pritinkanti lėkštam sveikam protui, kuriuo jį apdovanojo dangus. Tas kaimietis nėmaž nemanė įžeidžiąs pasaulio išganymo įrankį, kaip nušaudamas Vargasą nemanė keršijąs už tėvynę Belgiją.

– Ir vis dėlto jis padarė ir viena, ir kita.

– Nežinau, – atsakė filosofas. – Tai jūs ir aš stengiamės suteikti prasmę dvidešimtmečio kaimo berno smurtiškiems poelgiams.

– Ar jums labai svarbu, kad tas vaikis išvengtų persekiojimų, pone daktare? – staiga paklausė prioras.

– Su tuo susijęs mano asmeninis saugumas, be to, aš nenorėčiau, kad į ugnį būtų nusviestas mano šedevras, – juokaujamai atsakė Sebastianas Teusas. – Kitų priežasčių norėti, kad jis būtų išgelbėtas, aš neturiu, nors prioras ir įtaria.

– Juo geriau, – atsakė vienuolis, – taip jūs ramiau lauksite įvykio atomazgos. Aš irgi nenorėčiau sugadinti jūsų kūrinio, bičiuli Sebastianai. Šitame stalčiuje rasite tai, ko jums reikia.

Zenonas ištraukė piniginę, paslėptą po baltiniais, ir kukliai pasirinko iš jos kelias sidabro monetas. Dėdamas piniginę atgal į vietą, užkabino kažkokio šiurkštaus audeklo skiautę, iš kurios nelengva buvo išsilaisvinti. Tai būta ašutinės, vienur kitur ant jos tebedžiūvo juosvi krešuliukai. Prioras nusigręžė sumišęs.

– Šventojo tėvo sveikata nėra tokia gera, kad jis galėtų leisti sau tokius sunkius pratimus.

– Atvirkščiai, norėčiau jų dar padvigubinti, – užprotestavo vienuolis. – Jūsų užsiėmimai, Sebastianai, – kalbėjo toliau, –

tikriausiai nepalieka jums laiko pamąstyti apie visuomenės nelaimes. Visi gandai, deja, pernelyg tikslūs. Karalius ką tik surinko ties Pjemontu kariuomenę, kuriai vadovauja kunigaikštis Alba, laimėjęs mūšį ties Miulbergu. Italijoje jį praminė geležiniu žmogumi. Tie dvidešimt tūkstančių vyrų su nešuliniais gyvuliais ir manta dabar keliasi per Alpes, kad užplūstų nelaimingas mūsų provincijas... Gal mes netrukus gailėsimės to kapitono Chuliano Vargaso.

– Jie skuba, kad suspėtų, iki žiema užvers kelius, – pasakė vyras, pats kitąsyk kalnais bėgęs iš Insbruko.

– Mano sūnus – Karaliaus kariuomenės leitenantas, būtų stebuklas, jei jis neatsidurtų tarp tų, kurie lydi kunigaikštį, – pasakė prioras tonu žmogaus, prisiverčiančio prisipažinti tai, kas jam skaudu. – Mes visi įsipynę į tą blogį.

Ir užsikosėjo, kaip jau buvo ne sykį. Sebastianas Teusas, vėl tapęs gydytoju, patikrino jo pulsą.

– Matyt, tuo rūpesčiu ir galima paaiškinti, kad prioras atrodo taip prastai, – pasakė kiek patylėjęs. – Tačiau tas kosulys, trunkantis jau kelias dienas, ir vis didėjantis silpnumas turi kitokias priežastis, ir mano pareiga jas surasti. Ar šventasis tėvas sutiks, kad rytoj apžiūrėčiau jo gerklę savuoju instrumentu?

– Darykit viską, ką tik norit, bičiuli, – atsakė prioras. – Matyt, lietinga vasara ir buvo tos anginos priežastis. Juk pats matote, kad nekarščiuoju.

* * *

Hanas išvyko kaip arklininkas su vežėju tą patį vakarą. Tai, kad šiek tiek šlubavo, netrukdė jam vaidinti tą vaidmenį. Jo vadovas atvežė jį į Antverpeną ir paliko pas tokį Fugerų įgaliotinį, slapčia pritariantį naujoms idėjoms; šis gyveno prie uosto ir įdarbino jį prie prieskonių dėžių: reikėjo jas užkalti arba atplėšti. Per Kalėdas atėjo žinia, kad, pažeistai kojai visai sugijus, vaikinas parsisamdė dailide į vergų laivą, plaukiantį Gvinėjon. Tokiuose laivuose visada buvo pageidautini darbininkai,

gebantys ne tik taisyti gedimus, bet dar ir pastatyti ar perstumti aptvarus, sukurpti geležinius antkaklius bei grandines ir, įvykus maištui, naudotis šaunamuoju ginklu. Kadangi toks darbas buvo gerai apmokamas, Hanas pasirinko tą tarnybą vietoj darbo už neužtikrintą algą, kurią būtų gavęs pas kapitoną Tomasoną ir jo Jūros elgetas.

* * *

Atėjo žiema. Prioras pats atsisakė Advento pamokslų, nes kentėjo nuo chroniško užkimimo. Sebastianas Teusas pasiekė, kad po pietų jo ligonis, tausodamas jėgas, valandą pailsėtų lovoje ar bent jau fotelyje, kurį neseniai buvo leidęs įnešti į celę. Kadangi pagal taisykles joje nebuvo nei židinio, nei krosnies, Zenonas, padėjęs nemažai pastangų, įtikino jį laikyti joje gorę.

Tą popietę jis rado priorą užsiėmusį – su akiniais ant nosies tikrino skaičius. Vienuolyno ekonomas Pjeras de Ameras stovėdamas klausėsi viršininko pastabų. Zenonas tam vienuoliui, su kuriuo beveik nebuvo persimetęs žodžiu, jautė priešiškumą – nuojauta sakė jam, kad jis buvo abipusis; priklaupęs, sykiu išdidžiai ir vergiškai, ir pabučiavęs šventajam tėvui ranką, Pjeras de Ameras išėjo. Dienos naujienos buvo itin niūrios. Grafui Egmontui ir jo bendraminčiui grafui Hornui, jau trys mėnesiai kalinamiems Gente už valstybės išdavystę, ką tik buvo atsakyta perduoti svarstyti jų bylą žmonėms, prilygstantiems jiems savo titulais, kurie tikriausiai būtų išgelbėję jiems gyvybę. Miestas šurmuliavo dėl tokio atsisakymo vykdyti teisingumą. Zenonas vengė pirmas prabilti apie tą neteisybę, nes nežinojo, ar priorui jau buvo apie ją pranešta. Užtat papasakojo jam keistą Hano istorijos baigtį.

– Didysis Pijus II kitados pasmerkė vergų prekybą, bet kas į tai atsižvelgia? – prabilo pavargusiu balsu vienuolis. – Žinoma, pas mus vykdomos dar didesnės neteisybės... Kas kalbama mieste apie grafui padarytą neteisybę?

– Visi labiausiai apgailestauja dėl to, kad jis patikėjo Karaliaus pažadais.

– Lamoralis – didelės sielos žmogus, bet samprotauja menkai, – pasakė prioras ramiau, nei Zenonas tikėjosi. – Geras derybininkas nerodo taip lengvai pasitikėjimo.

Jis klusniai išgėrė krešinančius lašus, jam atskaičiuotus daktaro. O šis žiūrėjo su paslėptu liūdesiu, kaip jis tai daro: netikėjo to pernelyg švelnaus vaisto savybėmis, bet bergždžiai ieškojo prioro anginai ko nors stipresnio. Kadangi prioras nekarščiavo, jis atmetė plaučių džiovos hipotezę. Tą užkimimą, tą įkyrų kosulį, tą vis didėjantį sunkumą kvėpuoti ir valgyti tikriausiai buvo galima paaiškinti gerklės polipu.

– Ačiū, – padėkojo prioras, grąžindamas daktarui tuščią stiklinę. – Pabūkit su manim šiandien ilgiau, bičiuli Sebastianai.

Iš pradžių jiedu kalbėjosi apie šį bei tą. Zenonas atsisėdo greta vienuolio, kad šiam nereikėtų kelti balso. Ir staiga prioras prabilo apie didžiausią savo rūpestį:

– Stulbinantis neteisingumas, kurį ką tik patyrė Lamoralis, velka paskui save virtinę tokių pačių bjaurių neteisybių, nors jos ir lieka nepastebėtos, – pradėjo tausodamas kvapą. – Grafo durininką sulaikė iškart po to, kai buvo suimtas jo šeimininkas, ir ištempė ant dybos, tikėdamiesi išgauti kokių nors prisipažinimų. Šįryt aš atlaikiau mišias už tuodu grafus, tikriausiai Flandrijoje nėra namų, kuriuose nesimeldžiama už jų išganymą šiame ar aname pasaulyje. Bet kam ateis į galvą pasimelsti už to vargšelio sielą, kuris, beje, ir negalėjo nieko prisipažinti, nes jam nebuvo patikėtos šeimininko paslaptys? Juk jam neliko nė vieno sveiko kaulo ar gyslos...

– Suprantu, – atsakė Sebastianas Teusas. – Šventasis tėvas šlovina nuolankią ištikimybę.

– Ne visai taip, – atsakė prioras. – Tasai durininkas buvo nedoras žmogus ir praturtėjo, anot gandų, savo šeimininko sąskaita. Regis, jis pasisavino vieną paveikslą, kurį grafui buvo liepta įgyti Jo Didenybei, vieną iš tų mūsų flamandiškų

fantasmagorijų, kur matome bjaurius demonus, kankinančius prakeiktus nusidėjėlius. Mūsų Karalius mėgsta tapybą... Beje, ar tas niekingas žmogus ką prasitarė, ar ne, nebeturi jokios reikšmės, nes grafo byla jau tarsi baigta. Bet aš sakau sau, kad tas grafas mirs, kaip ir dera jo luomo žmogui, nukirstas kirviu ant juodai aptraukto ešafoto, paguostas liaudies skausmo, – ji neklysta regėdama jį kaip mylintį tėvynės Belgijos sūnų; mirs atsiprašytas budelio, kuris jį nukirsdins, ir palydėtas nuodėmklausio, kuris nusiųs jį į dangų, maldų...

– Šįkart supratau jūsų mintį, – atsakė gydytojas. – Šventasis tėvas mano, kad, nors visi filosofai teigia kitką, rangas ir titulas suteikia jų turėtojams tam tikrų svarių pranašumų. Būti Ispanijos grandu – šis bei tas.

– Aš prastai dėstau savo mintis, – sumurmėjo prioras. – Kaip tik todėl, kad tas žmogus buvo menkas, netikęs, tikriausiai niekšingas, apdovanotas vien tik kūnu, gebančiu jausti skausmą, ir siela, dėl kurios pats Dievas praliejo savo kraują, aš liaujuosi mąstęs apie jo agoniją. Man sakė, kad, trims valandoms praėjus, dar buvo girdėti jo šauksmai.

– Pataausokit save, pone priorai, – Sebastianas Teusas suspaudė vienuolio ranką savąja. – Tasai nelaimingasis kentė tris valandas, o kiek dienų ir kiek naktų šventasis tėvas gyvens tą agoniją? Jūs kankinat save labiau nei budeliai tą nelaimėlį.

– Nekalbėkite taip, – prioras papurtė galvą. – To durininko skausmas ir jo kankintojų įsiūtis tvindo pasaulį ir peržengia laiko ribas. Akimirką jie buvo atspindėti amžinajame Dievo žvilgsny, ir niekas negali padaryti taip, kad jie nevirstų amžinybės akimirka. Kiekviena kančia, kiekvienas skausmas – begaliniai savo esme, mano bičiuli, dar begaliniai ir skaičiumi.

– Tai, ką šventasis tėvas kalba apie skausmą, galėtų pasakyti ir apie džiaugsmą.

– Žinau... Turėjau savo džiaugsmų... Kiekvienas tyras džiaugsmas – Edeno liekana... Bet džiaugsmui mūsų pagalbos nereikia, Sebastianai. Tik skausmas prašosi mūsų gailestingumo. Tądien,

kai mums galiausiai atsiveria gyvų būtybių kančios, džiaugsmas tampa toks pat nebeįmanomas dalykas, kaip kad Gerajam Samariečiui sustoti smuklėj, kur jo laukia vynas, merginos, kai tuo tarpu greta kraujuoja sužeistasis. Aš net nesuprantu, kaip gali šventieji būti giedri žemėje arba palaimingi danguj...

– Jei aš bent kiek suprantu dievotą kalbą, prioras dabar žengia per savo sielos naktį.

– Maldauju jus, bičiuli, nesutapatinkite šito sielvarto su nežinia kokiu dievotu išbandymu tobulėjimo kelyje, į kurį, beje, nesijaučiu stojęs... Veikiau pažvelkime į tamsią žmonijos naktį. Deja! Kai skundiesi dalykų tvarka, būgštauji, kad nebūtum suklydęs! Ir vis dėlto, gerbiamasis, kaipgi mes drįstam siųsti Viešpačiui sielas, prie kurių paklydimų priduriame dar neviltį ir burnojimą prieš Dievą dėl to, kad verčiame juos kentėti kūno kančias? Kodėl mes leidome užsispyrimui, begėdystei ir pagiežai įsigauti į doktrinos disputus, juk ji, kaip ir Šventojo Sakramento doktrina, Rafaelio nutapyta Šventojo Tėvo apartamentuose, turėjo būti vykdoma danguje?... Juk jei Karalius anais metais būtų teikęsis išklausyti mūsų bajorų protestus, jei mūsų vaikystės metais popiežius Leonas geraširdiškai būtų priėmęs neišmanėlį vienuolį augustiną, kuris norėjo tik to, ko visada reikėjo visoms mūsų institucijoms, kitaip tariant, reformų... Tą kaimietį pritrenkė piktnaudžiavimai, kurie žeidė ir mane, kai lankiausi Julijaus III dvare; argi jis klysta priekaištaudamas mūsų ordinams dėl prabangos, kuri mus vargina ir ne visada skirta Dievui šlovinti?..

– Prioras mūsų savo prabanga neakina, – šypsodamasis pertraukė jį Sebastianas Teusas.

– Man nieko netrūksta, – atsakė vienuolis, tiesdamas ranką į pilkėjančias žarijas.

– Te šventasis tėvas iš sielos kilnumo nepervertina priešininko, – pamąstęs pasakė filosofas. – *Odi hominem unius libri**:

* Nekenčiu vienos knygos žmogaus (*lot.*).

Liuteris propagavo baisesnį Šventojo Rašto sudievinimą nei daugelis praktikų, kurias jis tarė esant prietaringas, o išganymo tikėjimu doktrina žemina žmogaus orumą.

– Sutinku, – atsakė nustebęs prioras, – bet galiausiai mes visi, kaip ir jis, garbiname Šventąjį Raštą ir visi dedame Išganytojui po kojų savo menkus nuopelnus.

– Žinoma, šventasis tėve, ir gal kaip tik todėl ateistas ir nesupranta, kodėl tie debatai tokie aršūs.

– Nesistenkite įteigti to, ko aš nenoriu girdėti, – sumurmėjo prioras.

– Tyliu, – atsakė filosofas. – Aš tiktai konstatuoju, kad ponai Vokietijos reformatoriai, vietoj rutulių žaisdami maištaujančių valstiečių galvomis, nusipelnė hercogo landsknechtų ir kad Liuteris pataikauja valdovams kunigaikščiams ne mažiau negu kardinolas de Granvelas.

– Jis, kaip ir mes visi, pasirinko tvarką, – pasakė prioras, apimtas nuovargio.

Lauke snigo šuorais. Kai gydytojas atsistojo, ruošdamasis keliauti į savo kliniką, vienuolyno vyresnysis pastebėjo, kad nedaug ligonių drįs leistis kelionėn tokiu atšiauriu oru, ir tiems, kurie ateis, pakaks jam padedančio brolio pagalbos.

– Leiskite man prisipažinti jums tai, ko nepasakyčiau bažnytininkui, kaip ir jūs veikiau pasidalytumėte su manimi nei su kolega kokia nors drąsia anatomine spėlione, – sunkiai vėl prabilo prioras. – Aš taip nebegaliu, mano bičiuli... Sebastianai, netrukus sukaks šešiolika amžių nuo Kristaus įsikūnijimo, o mes miegam ant Kryžiaus tarytum ant pagalvės... Galima pamanyti, kad Atpirkimas įvyko kartą visiems laikams ir mums belieka tik prisitaikyti prie pasaulio, koks jis yra, arba daugių daugiausia pasirūpinti savo paties išganymu. Teisybė, mes aukštiname tikėjimą, mes juo puikuojamės ir demonstruojame jį gatvėse, mes aukojame jam, jei reikia, tūkstančius gyvybių, neišskiriant nė savosios. Be to, mes ritualizuojame Viltį, nors pernelyg dažnai parduodavome ją šventeivoms už auksą. Bet

ar kam nors, išskyrus keletą šventųjų, rūpi Gailestingumas? Aš net suvirpu pagalvojęs, kaip siaurai jie jį taiko... Net man, sulaukus tokio amžiaus ir dėvint tokį rūbą, ta pernelyg švelni užuojauta dažnai atrodydavo esanti prigimties yda, su kuria reikia kovoti... Ir aš klausiu save, kas, jeigu vienas mūsų priimtų kankinystę ne vardan Tikėjimo, kuriam netrūksta liudininkų, o tik vardan Gailestingumo, jei jis užkoptų į kartuves arba žengtų į laužą vietoj ar bent jau greta niekingiausio pasmerktojo – tada gal pasijustume esą kitoje žemėje ir po nauju dangum... Baisiausias niekšas ar pikčiausias eretikas niekada neatrodys man esąs žemesnis nei aš prieš Jėzų Kristų.

– Tai, apie ką svajoja prioras, labai panašu į mūsų alchemikų vadinamąjį sausą arba greitą kelią, – rimtai atsakė Sebastianas Teusas. – Apskritai tai mėginimas pakeisti viską vienuomat ir padaryti tai mūsų silpnomis išgalėmis... Tai pavojingas kelias, pone priorai.

– Niekada nebijokite, – atsakė ligonis kaltai šypsodamasis. – Aš – tik vargšas žmogelis ir privalau kuo geriau rūpintis šešiasdešimčia vienuolių... Negi gera valia įstumčiau juos į nežinia kokią bėdą? Ne kiekvienam lemta paaukojus save atverti dangaus vartus. Aukojimas, jeigu jo esama, turėtų vykti kitaip.

– Jis įvyksta savaime, kai ostija jau paruošta, – garsiai pamąstė Sebastianas Teusas, galvodamas apie slaptus filosofų hermetikų perspėjimus.

Prioras pažvelgė į jį nustebęs:

– Ostija... – prabilo jis pamaldžiai, mėgaudamasis tuo gražiu žodžiu. – Sako, kad jūsų alchemikai suvokia Jėzų Kristų kaip filosofinį akmenį, o Didįjį Veiksmą laiko mišių aukojimo atitikmeniu.

– Kai kas taip sako, – patvirtino Zenonas, užtraukdamas nuslydusią ant žemės antklodę priorui ant kelių. – Bet argi tie atitikmenys neliudija, kad žmogaus protas linksta į vieną kurią pusę?

– Mes abejojame, – prabilo prioras staiga suvirpusiu balsu, – mes abejojome... Kiek naktų grūmiausi su mintimi, kad Dievas

virš mūsų – tik tironas ar nieko nesugebąs monarchas, o jį neigiantis ateistas – vienintelis neburnojantis prieš jį žmogus. Paskui man nušvito protas: liga atveria akims kai kuriuos dalykus. Kas, jeigu mes klystame teigdami Jo visagalystę ir regėdami savo bėdose Jo valios apraišką? Kas, jeigu nuo mūsų priklauso Jo viešpatystės įsigalėjimas žemėje? Andai sakiau, kad Dievas siunčia savo įgaliotinius, dabar žengiu dar vieną žingsnį, Sebastianai. Gal jis – tik menkutė liepsnelė mūsų rankose ir nuo mūsų priklauso, ar duosime jai peno ir neleisime užgesti; gal mes – tasai toliausias taškas, kurį jis gali pasiekti... Ir kiek nelaimingųjų, kuriuos piktina Jo visagalystė, pultų iš savo sielvarto gelmių padėti Dievo silpnumui, jei mes to paprašytume?

– Tai, ką jūs kalbate, labai jau prastai dera prie šventos Bažnyčios dogmų.

– O ne, mano bičiuli, aš iš anksto atmetu viską, kas dar bent kiek labiau praplėštų jo besiūlį apdarą. Sutinku, Dievas viešpatauja kaip visagalis dvasios pasaulyje, bet mes čionai gyvuojam kūniškam pasauly. Kaip mes regėjom Jį šitoje žemėje, kuria jis žengė? Argi ne kaip nekaltą kūdikėlį ant šieno, tokį kaip kūdikiai, palikti gulėti ant sniego mūsų Kampino kaimuose, nusiaubtuose Karaliaus kariuomenės, argi ne kaip klajoklį, neturintį akmens padėti galvai, argi ne kaip pasmerktąjį, pakartą kryžkelėje ir klausiantį savęs, kodėl gi Dievas jį apleido? Kiekvienas mūsų – silpnas, tačiau kokia paguoda manyti, kad Jis bejėgiškesnis ir nusiminęs labiau, tad mūsų pareiga sukurti Jį ir išganyti Jį gyvuosiuose... Atsiprašau, – pridūrė užsikosėjęs. – Pasakiau jums pamokslą, kurio nebegaliu skelbti iš sakyklos.

Jis atlošė ant krėslo atkaltės masyvią, tarsi staiga išlaisvintą nuo minčių galvą. Segdamasis platų apsiaustą, Sebastianas Teusas draugiškai pasilenkė ties juo:

– Aš pamąstysiu apie tai, kuo prioras taip maloniai su manimi pasidalijo, – pasakė. – Ar galėčiau prieš atsisveikindamas mainais irgi pasidalyti viena hipoteze? Mūsų laikų filosofai

dažnai teigia esant tokią *Anima Mundi**, jaučiančią ir daugiau ar mažiau sąmoningą, esančią visame kame; aš ir pats maniau akmenis nebyliai mąstant... Ir vis dėlto vieninteliai mums žinomi faktai, regis, rodo, kad kančia, taigi ir džiaugsmas, lygiai kaip gėris ir tai, ką mes vadiname blogiu, teisybė ir tai, ką mes vadiname neteisybe, galiausiai supratimas, reikalingas atskirti tuos priešingus dalykus, egzistuoja tik kraujo pasaulyje, o gal dar syvų, kūno pasaulyje, išvagotame nervų skaidulų tarytum žaibų tinklo, ir (kas žino?) gal dar pasaulyje stiebo, kylančio į šviesą, į savo Aukščiausiąjį Gėrį, nykstančio nuo vandens stokos ir susitraukiančio nuo šalčio ar visomis išgalėmis besipriešinančio neteisingam kitų augalų įsiveržimui. Visa kita, kitaip tariant – mineralų ir protų viešpatija, jeigu ir egzistuoja, tai tikriausiai nieko nejaučia ir ramiai sau gyvuoja anapus mūsų džiaugsmų ir skausmų arba šiapus jų. Mūsų negandos, pone priorai, galimas daiktas, tik menka išimtis visatos statinyje, ir šitai galėtų paaiškinti abejingumą tos nekintamos substancijos, kurią mes pamaldžiai vadiname Dievu.

Prioras sulaikė virpulį.

– Tai, ką jūs sakote, siaubinga, – ištarė. – Bet jeigu taip ir yra, tai mes juolab priklausom tai ašarų pakalnei, kur malami javai ir plūsta krauju Avinėlis. Keliaukite sveikas, Sebastianai.

* * *

Zenonas vėl perėjo per arkadą, siejusią vienuolyną su Šventojo Kozmo ligonių prieglauda. Vėjo šluojamas sniegas susitelkdavo vienur kitur didžiulėmis baltomis pusnimis. Pargrįžęs namo, žengė tiesiai į kambarėlį, kur buvo sudėjęs į lentynas knygas, paveldėtas iš Jano Meijerso. Senis turėjo anatomijos traktatą, išspausdintą prieš dvidešimtį metų Andrėjo Vezalijaus, kuris, kaip ir Zenonas, kovojo su Galeno įvesta rutina, stengdamasis nuodugniau pažinti žmogaus kūną. Zenonas tik kartą

* Pasaulio Sielą (*lot.*).

buvo susitikęs tą garsų mediką, kuris vėliau padarė puikią karjerą karaliaus dvare, o paskui mirė Rytuose nuo maro; griežtai apsiribojęs mediko profesija, Vezalijus galėjo nebijoti persekiojimų, išskyrus tuos grubius pedantus, kurių, beje, netrūko. Jis irgi apvoginėjo lavonus, o jo žmogaus vidinės sandaros supratimas buvo pagrįstas tais iš po kartuvių ir laužuose surinktais kaulais arba organais, gautais dar nepadoresniu būdu: balzamuojant kilmingus asmenis, paslapčia nugvelbiamas inkstas ar vienos sėklidės turinys pakeičiamas trupučiu korpijos, o paskui niekur nenurodoma, kad tie preparuoti organai gauti iš Jų Šviesybių.

Pasikišęs tą *in folio* po lempa, Zenonas ėmėsi ieškoti iliustracijos su stemplės, gerklų ir trachėjos skerspjūviu: piešinys pasirodė jam vienas iš netobuliausių kūrinių, pieštų to didžio anatomo, bet jis žinojo, kad Vezalijui, kaip ir jam pačiam, dažnai tekdavo dirbti per daug skubotai ties jau pradėjusiais irti kūnais. Prikišo pirštą ties ta vieta, kur įtarė priorą turint polipą, anksčiau ar vėliau užsmaugsiantį ligonį. Vokietijoje jam pasitaikė proga skrosti valkatą, mirusį ta pačia liga; tasai prisiminimas ir tyrimas su *speculum oris** pagalba skatino jį pagal neaiškius prioro ligos simptomus diagnozuoti pragaištingą veikimą kūno dalelės, pamažėle ryjančios gretimus audinius. Sakytum, ambicijos ir smurtas, tokie svetimi vienuolio prigimčiai, slapta surengė pasalą toje jo kūno kertelėje ir iš ten niokojo tą gerumo įsikūnijimą. Jeigu jis neapsirinka, Žanas Luji de Berlemonas, Briugės minoritų prioras, kitados tarnavęs vyriausiuoju našlaujančios karalienės Marijos Vengrės eiguliu ir buvęs jos įgaliotiniu pasirašant Krespi sutartį, mirs po kelių mėnesių, uždusintas to auglio, susitvenkusio gerklės apačioje, jei tindamas tasai polipas nepradurs venos ir nepaskandins nelaimingojo jo paties kraujyje. Jeigu atmestum tą netikėtos mirties, pranokstančios savo greitumu, taip sakant, pačią ligą, galimybę (o jos atmesti niekada

* Gerklės veidrodžio (*lot*.).

negalima), to švento žmogaus lemtis buvo užantspauduota taip, tarsi jis būtų jau miręs.

Auglys buvo įsišaknijęs pernelyg giliai, neprieinamas skalpeliui nei prideginimams. Vienintelė galimybė pailginti to bičiulio gyvenimą galėjo būti mėginimas palaikyti jo jėgas apdairia dieta: reikėjo pagalvoti, kaip aprūpinti jį pusiau skystu maistu, turtingu įvairių medžiagų ir drauge lengvu, kurį jis galėtų nesunkiai nuryti, kai siaurėjanti anga nebeleis nuryti maisto, įprasto vienuolyne; reikėtų taip pat pasekti, kad jam nebūtų taikomas kraujo nuleidimas ir vidurių valymas, skiriami eilinių gydytojų, kurie trim ketvirtadaliais atvejų tik barbariškai išsekina žmogaus organizmą. Kai ateis laikas migdyti pernelyg didelius skausmus, opijaus preparatai tikriausiai bus veiksmingi, o kol kas būtų išmintinga kartkartėm duoti jam kokių nekaltų vaistų, kurie apsaugotų nuo nerimo, esą jis paliktas vienas su savo liga. Kol kas medicinos menas negalėjo nieko daugiau.

Zenonas užpūtė lempą. Sniegas liovėsi kritęs, bet jo mirtinai šaltas baltumas užliejo kambarį; nuolaidūs vienuolyno stogai blizgėjo tarsi stiklas. Pietuose, Jaučio žvaigždyne, netoli prašmatnaus Aldebarano ir takių Plejadžių, matiniu švitesiu žėrėjo vienintelė geltona planeta. Zenonas jau seniai liovėsi sudarinėjęs horoskopus, manydamas, kad mūsų ryšiai su tolimomis sferomis per daug neaiškūs, idant galėtum apskaičiuoti ką nors tiksliai, net jeigu retkarčiais rezultatai atrodydavo keistai nuostabūs. Ir vis dėlto, atsirėmęs į lango staktą, paniro į nykias mintis. Žinojo, jog pagal jųdviejų horoskopą viskas klostėsi taip, kad jiedu su prioru turėjo baimintis šitos Saturno padėties.

KŪNO SUMAIŠTIS

Jau kelis mėnesius broliu padėjėju Zenonas turėjo jauną aštuoniolikmetį pranciškoną, labai sėkmingai pakeitusį girtuoklį, kuris vogdavo gydomuosius tepalus, – pastarojo buvo atsikratyta. Brolis Siprianas buvo kaimo vaikinas, įstojęs į vienuolyną, kai jam sukako penkiolika, lotyniškai mokėjęs tik tiek, kad galėjo atsakinėti per mišias, ir kalbėjęs tik sodria savo kaimo flamandų kalba. Dažnai jis užsimiršęs niūniuodavo priedainius, kurių, matyt, išmoko varydamas įkinkytus į plūgą jaučius. Jis dar nebuvo atsikratęs vaikiškų silpnybių, kad ir slapčia kyštelt ranką į stiklainį su cukrumi, naudojamu minkštinamosioms mikstūroms pasaldinti. Bet niekas neprilygdavo šitam tingiam jaunuoliui, kai reikdavo užklijuoti pleistrą arba ką sutvarstyti. Jokia žaizda, joks pūlinys jo negąsdino ir nekėlė pasibjaurėjimo. Vaikus, apsilankydavusius klinikoje, nuginkluodavo jo šypsena. Zenonas patikėdavo jam parvesti namo labai silpnus ligonius, kurių nedrįsdavo išleisti į miestą vienų; dairydamasis į šalis, džiaugdamasis gatvės triukšmu ir klegesiu, Siprianas lakstydavo iš prieglaudos į Šventojo Jono ligoninę, skolindamasis ar skolindamas vaistus, rūpindamasis lovos valkatai, kurio negalėjai palikti numirt ant grindinio, arba blogiausiu atveju įtikinėdamas kokią kvartalo tikinčiąją priimti tą driskių pas save. Pavasario pradžioje jis įsivėlė į kebeknę, pavogęs gudobelių papuošti Švenčiausiajai Mergelei, stovinčiai po skliautu, nes vienuolyno sodas dar nebuvo pražydęs.

Nemokšiška jo galva buvo pilna prietarų, paveldėtų iš niektauzų kaimo bobučių: reikėdavo jį sudrausti, kai jis mėgindavo užklijuoti ant ligonio žaizdos šventojo, gydančio ligas, atvaizdą, nupirktą už vieną su. Jis tikėjo, kad tuščiose gatvelėse loja vilkolakiai, ir visur regėjo raganas bei burtininkus. Jokios šventos mišios, anot jo, negalinčios būti atlaikytos be to, kad slapta jose nedalyvautų kuris nors vienas šėtono garbintojų. Kai jam išpuldavo patarnauti vienam aukojant mišias tuščioje koplyčioje, jis įtardavo celebrantą arba įsivaizduodavo, kad tamsioje kertėje tūno pasislėpęs nematomas burtininkas. Jis tvirtino, kad tam tikromis metų dienomis kunigui tenką pačiam padauginti burtininkų skaičių ir jis tai darąs atvirkščiai skaitydamas krikšto maldas, o kaip įrodymą papasakojo, kad jo krikštamotė skubiai ištraukusi jį iš krikštinės, kai pamatė, kad kunigas laikąs brevijorių aukštyn kojom. Ginamasi nuo jų vengiant su jais bendrauti arba uždedant ranką ant raganyste įtariamo žmogaus aukščiau, nei jis buvo ją uždėjęs ant tavęs. Kai kartą Zenonas netyčia kliudė jam petį, jis sugebėjo po valandėlės rasti būdą paliesti jo veidą.

Tą rytą po Kvazimodo sekmadienio jiedu drauge buvo laboratorijoje. Sebastianas Teusas pildė savo užrašų knygą. Siprianas ilgesingai grūdo piestoje kardamoną. Retkarčiais stabteldavo nusižiovauti.

– Nagi jūs miegate stovom, – staiga pasakė gydytojas. – Reikia manyti, kiaurą naktį meldėtės?

Jaunuolis suktai nusišypsojo.

– Angelai susieina naktį, – pasakė pašnairavęs į duris. – Monstrancija eina per rankas; krikštinė paruošta Angelų maudynei. Jie atsiklaupia prieš Gražuolę, ji apkabina kiekvieną, bučiuoja. Tarnaitė išpina jos ilgas kasas, ir abi stovi nuogos, lyg būtų Rojuje. Angelai nusivelka savo vilnos drabužius ir gėrisi kits kitu, vilkinčiu tik Dievo jam duotą odos rūbą; žvakės dega, paskui užgęsta, tada kiekvienas atsiduoda savo širdies troškimui.

– Na ir pasakėlės! – atsiliepė medikas su panieka.

Tačiau jį perliejo kažkoks neaiškus nerimas. Jam buvo žinomas tas angeliškas leksikonas ir tie gašloki įvaizdžiai: jie tarpo tose užmirštose sektose, kurios, kaip visi manė, jau geras pusamžis buvo išnaikintos Flandrijoje geležimi ir ugnimi. Prisiminė, kaip, visai dar vaikas, sėdėdamas po židinio atbraila Vilnų gatvėje, girdėjo tyliai pasakojant apie tuos susibūrimus, kur tikintieji pažindavo kits kitą kūniškai.

– Kur prisiklausėte tų pavojingų pasakų? – griežtai paklausė. – Pasapnuokite gražesnių sapnų.

– Tai visiškai ne pasakos, – atšovė užsigavęs vaikinas. – Kai manėras* panorės, Siprianas jį nusives, ir jis pamatys Angelus ir juos palies.

– Mėgstat juokauti, – atšiauriai atrėžė Sebastianas Teusas.

Siprianas toliau grūdo kardamonus. Retkarčiais prisikišdavo prie šnervių juodą grūdelį, norėdamas geriau pajusti malonų prieskonio kvapą. Apdairiau būtų buvę nekreipti dėmesio į vaikinuko žodžius, bet Zenono smalsumas nugalėjo:

– Tai kurgi ir kada vyksta tos jūsų menamos naktinės sueitys? – paklausė susierzinęs. – Ne taip jau lengva išsigauti nakčia iš vienuolyno. Žinau, kad kai kurie vienuoliai šokinėja per tvorą...

– Kvailiai, – atsakė Siprianas su panieka. – Brolis Florianas rado slaptą koridorių, kuriuo Angelai įeina ir išeina. Jis myli Siprianą.

– Saugokit savo paslaptis, – įširdęs atsikirto medikas. – Iš kur jūs žinote, kad neišduosiu jūsų?

Vaikinukas ramiai papurtė galvą.

– Manėras nenorės pakenkti Angelams, – atsakė įsiteikiamai su bendrininko cinizmu.

Belstuko smūgis į duris nutraukė jų šneką. Zenonas krūptelėjo, kaip nekrūpčiojo nuo neramių Insbruko laikų, ir nužingsniavo jų atidaryti. Tai buvo tik vilklige serganti mergaitė, ji visada ateidavo juodai apsigobusi veidą, ne todėl, kad gėdijosi,

* *mijnheer* (*ol.*) – ponas.

savo ligos, o kad Zenonas pastebėjo, jog nuo šviesos jos liga paūmėja. Priėmęs tą nelaimingąją ir jai padėjęs, jis truputį atlėgo. Paskui atėjo kiti ligoniai. Keletą dienų gydytojas ir jo padėjėjas nepersimetė jokiu pavojingu žodžiu. Tačiau nuo šiol Zenonas į broliuką žiūrėjo kitomis akimis. Po tuo vienuolio abitu gyvavo neramūs ir masinantys kūnas ir siela. Sykiu jam pasirodė, kad jo prieglobsčio grindys įtrūko. Neprisipažindamas pats sau, ieškojo progos sužinoti ką nors daugiau apie tą reikalą.

Tokia proga pasitaikė kitą šeštadienį. Uždarę kliniką, jie, sėdėdami prie stalo, valė instrumentus. Sipriano rankos mikliai naršė tarp smailių žnyplių ir aštrių skalpelių. Staiga, atsirėmęs alkūnėmis į tais gelžgaliais apkrautą stalą, ėmė tyliai niūniuoti pagal seną sudėtingą melodiją:

Aš kviečiu ir esu kviečiamas,
Aš geriu ir esu geriamas,
Aš valgau ir esu valgomas,
Aš šoku, ir visi dainuoja,
Aš dainuoju, ir visi šoka...

– Kas čia dar per daina? – staiga paklausė medikas.

O iš tikrųjų atpažino uždraustas apokritinės evangelijos eiles, nes ne kartą girdėjo, kaip jas deklamuoja hermetistai, priskirdami joms magišką galią.

– Tai švento Jono giesmė, – nekaltai atsakė vaikinukas. Ir palinkęs virš stalo, toliau kalbėjo švelniu, pasitikėjimo kupinu balsu:

– Atėjo pavasaris, balandėlė dūsauja, Angelų maudynių vanduo šiltut šiltutėlis. Jie susiima už rankų ir dainuoja tyliai, bijodami, kad nedorėliai juos išgirs. Brolis Florianas vakar atsinešė liutnią ir labai tyliai grojo tokias švelnias melodijas, kad visi verkė.

– Ir daug jūsų ten įsivėlę? – netyčia išsprūdo Sebastianui Teusui.

Vaikinukas paskaičiavo ant pirštų:

– Mano draugas Kirenas ir novicijus Fransua de Biuras, jo veidas toks šviesus, o balsas gražus ir aiškus. Kartais ateina Matjė Artsas, – toliau skaičiavo, pridūręs dar dvi gydytojui nežinomas pavardes, – ir brolis Florianas retai kada praleidžia Angelų susirinkimą. Pjeras de Ameras niekada neateina, bet jis myli Angelus.

Zenonas nesitikėjo, kad bus paminėtas tasai atšiauriu laikomas vienuolis. Priešiškumas tarp jų atsirado nuo tada, kai ekonomas pasipriešino Šventojo Kozmo vienuolyno perstatymui ir keletą kartų mėgino apkarpyti ligonių prieglaudai skirtus denarus. Akimirką jam pasirodė, kad keisti Sipriano prisipažinimai buvo tik pinklės, kurias jam paspendė Pjeras. Bet vaikinukas vėl prabilo:

– Ir Gražuolė ne visada ateina, tik tada, kai nebijo piktadarių. Jos juočkė atneša iš bernardinių vienuolyno pašventintos duonos, suvyniotos į drobės skiautę. Angelai, atsiduodami kūno malonumams, nepripažįsta nei gėdos, nei pavydo, nei draudimų. Gražuolė dalija visiems, kas geidžia, savo bučinių paguodą, bet myli tik Siprianą.

– Kaipgi jūs ją vadinate? – paklausė medikas, pirmąsyk įtaręs esant vardą ir veidą po tuo, kas ligi šiol jam rodėsi tik paistalai įsimylėjusio jaunuolio, neturėjusio merginos nuo tada, kai teko išsižadėti meilės žaidimų su piemenaitėmis po gluosniais.

– Mes ją vadinam Ieva, – švelniai atsakė Siprianas.

Sauja žarijų dar ruseno gorėj ant palangės. Jų prireikdavo tirpinant akių tepalo lipus. Zenonas sugriebė vaikinuką už rankos ir nusitempė prie tos ugnies. Valandėlę palaikė jo pirštą prispaudęs prie įkaitintos masės. Siprianas nubalo iki pat lūpų ir kandžiojo jas, kad nepradėtų šaukti. Zenonas išblyško ne ką mažiau. Pagaliau paleido Sipriano ranką.

– Tai kaipgi jūs ištversite tokią liepsną visu savo kūnu? – tyliai paklausė. – Susiraskite mažiau pavojingų malonumų nei jūsų Angelų susirinkimai.

Kaire ranka Siprianas pasisiekė nuo lentynos stiklainį su lelijų aliejumi ir suvilgė nudegintąją vietą. Zenonas tylėdamas padėjo jam apmuturiuoti pirštą.

Tuo metu į kambarį įėjo brolis Lukas su padėklu, ant kurio priorui kas vakarą buvo paduodama raminamoji mikstūra. Zenonas pasisiūlė pats ją nunešti ir vienas užkopė pas vienuolį. Rytojaus dieną tas incidentas atrodė tik kaip slogutis, bet Zenonas pamatė Siprianą salėje mazgojantį susižeidusio vaiko koją. Jis vis dar buvo apsimuturiavęs pirštą. Vėliau kiekvienąsyk su tuo pačiu nepakeliamu nerimu Zenonas nusigręždavo nuo nudegintojo piršto rando. Siprianas, regis, kone koketiškai sugebėdavo pakišti jį jam po akių.

* * *

Dabar po Šventojo Kozmo celę, kur prieš tai alchemikas būdavo nugrimzdęs į mokslinius apmąstymus, nerimastingai pirmyn atgal vaikščiojo žmogus, matąs pavojų ir ieškąs išeities. Pamažėle, kaip kad daiktai išnyra iš rūko, pro Sipriano kliedesius ėmė šviestis faktai. Angelų maudynes ir jų palaidus susirinkimus paaiškinti buvo nesunku. Briugės požemiai buvo raizgalynė koridorių, besišakojančių nuo sandėlio prie sandėlio, nuo rūsio prie rūsio. Minoritų vienuolyno išvietes nuo bernardinių vienuolyno rūsio skyrė tik vienas tuščias pastatas; brolis Florianas, truputį mūrininkas, truputį tapytojas, dirbdamas perstatant koplyčią ir vienuolynus, galėjo rasti senų pertuvių ar senų skalbyklų liekanas, virtusias slaptu kambariu ir malonumų priebėga tiems bepročiams. Tasai Florianas buvo dvidešimt ketverių metų valiūkas, ankstyvoje jaunystėje linksmai klajojęs po šalį, piešdavęs kilmingųjų portretus jų pilyse, o miestelėnų – jų namuose ir mainais už tai gaudavęs čiužinį pernakvoti bei duonos kąsnį. Kadangi po Antverpeno neramumų vienuoliai pranciškonai, vienu iš kurių jis netikėtai tapo, turėjo palikti vienuolyną, nuo rudens jis buvo įkurdintas pas Briugės minoritus. Linksmas, sumanus, gražus, jis visada

būdavo apsuptas būrio mokinių, zujančių pristatomomis kopėčiomis. Tas pramuštgalvis, matyt, kur nors sutiko likučius eretikų beginų ar amžiaus pradžioje išnaikintų Šventosios Dvasios brolių ir pasigavo iš jų kaip užkratą tą puošnią kalbą bei tuos serafiškus vardus, kuriuos vėliau ir perdavė Siprianui. O gal jaunasis kaimietis pats drauge su prietarais nugriebė tą pavojingą žargoną lyg kokius užmiršto maro daigus, slapta bręstančius kokios nors spintos kampe.

* * *

Zenonas pastebėjo, kad nuo tada, kai prioras susirgo, vienuolyne padaugėjo taisyklių nesilaikymo ir netvarkos: buvo šnekama, kad į naktines pamaldas nereguliariai vaikščiodavo tik kai kurie broliai; visas būrys vienuolių patylomis priešinosi prioro įvestoms reformoms, suderintoms su Tarybos rekomendacijomis; palaidžiausi broliai nekentė Žano Luji de Berlemono už jo rodomą asketizmo pavyzdį; griežčiausi, priešingai, niekino jį už gerumą, kurį laikė perdėtu. Jau buvo rezgamos intrigos, laukiant būsimojo vyresniojo rinkimų. Drąsūs Angelų žingsniai, be abejonės, buvo paakinti tos tarpuvaldžio atmosferos. Keisčiausia buvo tai, kad toks atsargus žmogus kaip Pjeras de Ameras leido jiems mirtinai rizikuoti tais naktiniais susirinkimais ir leistis į dar didesnę beprotybę įpainiojant į juos dvi merginas, bet Pjeras, matyt, nieko negalėjo atsakyti Florianui ir Siprianui.

Iš pradžių Sebastianui Teusui atrodė, kad tų merginų vardai – tik išradingos pravardės, o jos pačios – paprasčiausiai sapnas. Paskui prisiminė, kad tame kvartale buvo daug kalbama apie vieną aukštos kilmės merginą, kuri prieš pat Kalėdas apsigyveno pas bernardines, kai jos tėvas, Flandrijos Tarybos narys, išvyko su ataskaitomis į Valjadolidą. Jos grožis, brangūs papuošalai, tamsi mažutės jos tarnaitės oda ir auskarai davė peno kalboms krautuvėlėse ir gatvėje. Panelė Los lankydavosi su savo juoduke bažnyčioje ar užeidavo apsipirkti pas prekiautoją galionais arba pas konditerį. Labai galimas daiktas, kad

Siprianas apsikeitė žvilgsniais, paskui žodžiais su tomis gražuolėmis, kai jos lankėsi parduotuvėje, arba kad Florianas, restauruodamas choro freskas, rado būdų palenkti jas prie savęs ar savo draugo. Dvi drąsios merginos puikiausiai galėjo nusigauti koridorių labirintais iki Angelų naktinių susirinkimų vietos ir pateikti jų vaizduotei, prikimštai Šventojo Rašto įvaizdžių, Sulamitą ir Ievą.

* * *

Praslinkus kelioms dienoms po to, kai Siprianas atskleidė savo paslaptis, Zenonas nukako pas Ilgosios gatvės konditerį nusipirkti vyno su cinamonu, kuris įėjo trečdaliu į priorui gaminamą mikstūrą. Ideleta de Los rinkosi prie prekystalio vaflius ir riestas bandeles. Tai buvo vos kokių penkiolikos metų mergaitė, liekna it nendrė, ilgais šviesiais, kone baltais plaukais ir tyromis it šaltinis akimis. Tos šviesios plaukų sruogos ir akys nelyginant skaidrus vanduo priminė Zenonui paauglį, kuris buvo neatskiriamas jo bendražygis Liubeke. Tuomet drauge su jaunuolio tėvu, mokslinguoju Egidijumi Frydhofu, turtingu Braitenštrasės auksakaliu, irgi ugnies meno žinovu, jis buvo pasinėręs į tauriųjų metalų kniedijimo ir prabos nustatymo bandymus. Tasai mąslus jaunuolis buvo džiaugsmų šaltinis ir sykiu uolus mokinys... Gerhartas taip pamilo alchemiką, kad panoro lydėti jį į Prancūziją, ir tėvas sutiko, kad būtent taip jis pradėtų savo didžiąją kelionę po Vokietiją: bet filosofas baiminosi, kad lepus jaunuolis neištvers kelio sunkumų ir kitų pavojų. Ta švelni draugystė Liubeke, panaši į savotišką bobų vasarą jo klajokliškame gyvenime, iškilo jam prieš akis ne tarytum sausas atminties darbo preparatas, kaip buvo su anais kūniškais prisiminimais, kuriuos jis andai prisišaukė medituodamas apie save, o svaigi lygiai vynas, kuriuo svarbiausia buvo neapgirsti. Tasai prisiminimas norom nenorom suartino jį su beprotiškuoju Angelų būriu. Bet dar kiti prisiminimai sūkuriavo aplinkui Ideletos veidelį: gal, sakytum, panelės de

Los narsa ir neklusnumas ištraukė iš užmaršties tą Žanetą Fokonjė, Liuveno studentų numylėtinę, kuri buvo jo pirmoji vyriška pergalė; Sipriano išdidumas nebeatrodė jam nei toks jau vaikiškas, nei toks jau bergždžias. Atmintis įsitempė, siekdama sugrįžti dar toliau, bet siūlas nutrūko; juodukė juokėsi kramsnodama ledinukus, o Ideleta išeidama metė nepažįstamajam žilstančiais plaukais vieną tų šypsnių, kuriais nusmelkdavo visus praeivius. Plati josios suknelė užstojo siaurą praėjimą į parduotuvėlę; konditeris, mylėjęs moteris, atkreipė kliento dėmesį į tai, kaip gražiai panelė moka suimti ranka sijonus, apnuogindama kulkšnis ir aptempdama gražiu muaru klubus.

– Mergina, rodanti savo formas, nori, kad visi žinotų, jog ji alksta ne bandelių, o kitko, – linksmai paaiškino jis gydytojui.

Tai buvo vienas tų juokų, kuriais apsikeičia vyrai, tad Zenonas pareigingai nusijuokė atsakan.

* * *

Ir vėl prasidėjo naktinis vaikščiojimas pirmyn atgal: aštuoni žingsniai nuo skrynios iki lovos, dvylika žingsnių nuo langelio iki durų – jis brūžino grindis jau kalinio žingsniais. Visada žinojo, kad, prilygintos kūno erezijai, kai kurios jo aistros galėjo atsieiti jam eretikams skirta dalia, t.y. laužu. Prie savo amžiaus įstatymų žiaurumo priprantama, kaip priprantama prie žmogiško kvailumo sukeltų karų, prie gyvenimo sąlygų nevienodumo, prie prastų kelių ir nešvarių miestų. Buvo savaime suprantama, jog sudegti galėjai už tai, kad mylėjai Gerhartą, lygiai kaip suplešketi už tai, kad skaitei Bibliją prastakalbe. Tie įstatymai, neveiksmingi jau dėl pačios dalykų, kuriuos jie ketino nubausti, prigimties, nelietė nei šio pasaulio turtingųjų, nei jo galingųjų: Insbruke nuncijus gyrėsi nešvankiais eilėraščiais, už kuriuos vargšas vienuolis būtų iškeptas ant laužo; niekada niekas nebuvo regėjęs, kad koks sinjoras būtų buvęs įmestas į liepsnas už tai, jog suviliojo savo pažą. Tie įstatymai griežtai baudė neaiškius individus, bet pats tas neaiškumas buvo

prieglobstis; nepaisant kabliukų, tinklų ir deglų, dauguma žuvų skynėsi nepaliekantį pėdsako kelią juodose gelmėse, visiškai nesirūpindamos tomis savo bendražygėmis, kurios šokčiojo kraujuodamos žvejo valties dugne. Bet Zenonas žinojo ir tai, kad pakanka priešo pagiežos, minios įtūžio ir beprotybės akimirkos ar paprasčiausiai teisėjo kvailo bukumo – ir žus vadinami kaltieji, kurie, galimas daiktas, nekalti. Abejingumas virsdavo įtūžiu, pusiau bendrininkavimas – neapykanta. Visą gyvenimą jis jautė tą baimę, sumišusią su šitieka kitų. Bet tai, ką daugiau mažiau pakeli savo labui, kito labui pakelti kur kas sunkiau.

Tie neramumų laikai skatino visokiausius įskundimus. Maži žmogeliai, paslapčia suvilioti atvaizdų išniekintojų pavyzdžio, godžiai griebdavosi bet kokių skandalų, galinčių apjuodinti galingus ordinus, kuriems buvo priekaištaujama dėl jų turtų ir valdžios. Gente prieš kelis mėnesius devyni vienuoliai augustinai, pagrįstai ar nepagrįstai įtarti sodomietiška draugyste, buvo sudeginti ant laužo po negirdėtų kankinimų, siekiant nuraminti jaudulį vėpsotojų, sukurstytų prieš bažnytininkus; iš baimės, kad bus įtarta norinti užglaistyti tą skandalingą įvykį, valdžia nepakluso išminties balsui ir neapsiribojo disciplinarinėmis bausmėmis, skiriamomis paties ordino. Angelų padėtis buvo dar pavojingesnė. Meilės žaidimai su dviem merginomis, turėję sušvelninti gatvės žmogaus akyse tai, kas buvo laikoma toje avantiūroje visų juodžiausia, priešingai, tik padidino tų nelaimėlių pavojų. Panelė de Los jau buvo tapusi niekingo prastuomenės smalsumo objektu, ir dabar ta naktinių susirinkimų paslaptis galėjo paaiškėti moterims išsiplepėjus arba netyčia pastojus. Bet didžiausias pavojus glūdėjo tuose angeliškuose pavadinimuose, tose žvakėse, tose vaikiškose vyno ir šventos duonos apeigose, tame apokritinių eilių, kurių niekas, net patys autoriai, niekada nesuprato nė vieno žodžio, deklamavime, pagaliau tame nuogume, kuris iš tikrųjų niekuo nesiskyrė nuo baloje besitaškančių vaikų nuogumo. Išdaigos, už kurias šelmiams reikėtų skelti skambų antausį, nuves mirtin tas pašėlusias

širdis ir skystas galvas. Niekam neužteks nuovokos suprasti, kaip natūralu tai, kad nemokšos vaikai, atverdami su nuostaba kūno džiaugsmus, vartoja šventus žodžius ir įvaizdžius, kurie jiems buvo diegiami nuo gimimo. Kaip prioro liga leido veik tiksliai numatyti, kada ir kaip jis mirs, taip Siprianas ir jo draugai Zenonui atrodė tokie pat žuvę, tarsi jau būtų šaukiantys liepsnose.

Sėdėdamas prie stalo ir braižydamas kažkokio sąrašo paraštėse skaičius ar ženklus, Zenonas tarė sau, kad ir jo paties padėtis atrodo labai pažeidžiama. Siprianas norėjo padaryti jį savo patikėtiniu, o gal net bendrininku. Bent kiek smulkesnis tardymas neišvengiamai atskleistų tikrąjį jo vardą ir asmenį, o būti suimtam už ateizmą, ne už sodomiją – ne didesnė paguoda. Neužmiršo ir to, kad slaugė Haną, ir atsargumo priemonių, kurių griebėsi, kad išgelbėtų jį nuo teisingumo, – anksčiau ar vėliau tai galėtų būti dingstis paskelbti jį tiesiog pakartinu maištininku. Apdairiausia būtų išvykti, ir tuojau pat. Tačiau nebuvo nė kalbos, kad dabar jis galėtų palikti priorą.

* * *

Žanas Luji de Berlemonas lėtai galavosi mirtim, ir viskas vyko taip, kaip paprastai vyksta sergant ta liga. Jis suliesėjo kone iki išsekimo, ir tai buvo juolab pastebima, nes anksčiau tas vyras buvo kresno sudėjimo. Ryti jam darėsi kaskart sunkiau, ir senoji Greta, paprašyta Sebastiano Teuso, maitino jį lengvu maistu: perkoštais sultiniais ir sirupais, kuriuos ji taisė pagal senus receptus, kitados labai mėgtus Ligrų namuose. Ligonis stengėsi pajusti jų teikiamą malonumą, bet valgį tepaliesdavo lūpų krašteliu, ir Zenonas įtarė, kad jis nuolat kenčia alkį. Balsą jau buvo kone visai praradęs, tad tausojo kalbą būtiniausiam bendravimui su pavaldiniais ir gydytoju. Likusį laiką rašė norus ar paliepimus popieriaus skiautėse, gulėjusiose ant lovos, tačiau, kaip vienąsyk pastebėjo Sebastianui Teusui, nelabai ką beturėjo parašyti ar pasakyti.

Daktaras pareikalavo, kad ligoniui kuo mažiau būtų pasakojama apie dalykus, vykstančius už vienuolyno sienų, nes norėjo apsaugoti jį nuo aprašymų tų barbarybių, kurių griebėsi Neramumų Tribunolas, siautėjęs Briuselyje. Bet, regis, naujienos į jo celę prasiskverbdavo. Kartą birželio vidury novicijus, įpareigotas jį slaugyti, susiginčijo su Sebastianu Teusu, kada prioras paskutinį kartą maudėsi sėlenų vonioj, atgaivindavusioj jam odą ir, regis, atstatydavusioj kuriam laikui gerą savijautą. Prioras pasuko jų pusėn pilką veidą ir sunkiai sumurmeno:

– Tai įvyko pirmadienį, šeštąją dieną, kai abiem grafam buvo įvykdyta mirties bausmė.

Keletas ašarų tyliai nusirito sulysusiais ir išbalusiais jo skruostais. Vėliau Zenonas patyrė, kad Žanas Luji de Berlemonas buvo susigiminiavęs su Lamoraliu per savo velionę žmoną. Praėjus keletui dienų, prioras patikėjo gydytojui užuojautos laiškelį grafo našlei Sabinai Bavarietei, kuri, anot kalbų, iš nerimo ir skausmo pati buvo per žingsnį nuo kapo duobės. Kai Sebastianas Teusas buvo benešąs voką pasiuntiniui, įsiterpė Pjeras de Ameras, slampinėjęs koridoriuje, ir pareiškė bijąs, kad vienuolyną ištiks bėda dėl jo vyriausiojo neatsargumo. Zenonas su panieka atidavė jam laiškelį. Perskaitęs ekonomas grąžino jį: nebuvo nieko pavojingo tuose užuojautos žodžiuose garsiajai našlei ir pasižadėjime melstis už velionį. Net Karaliaus pareigūnai su ponia Sabina elgėsi pagarbiai.

* * *

Apmąstęs tą jam rūpimą dalyką iš visų pusių, Zenonas įtikino save, kad, norint apsisaugoti nuo visų blogiausio, pakaktų pasiųsti brolį Florianą restauruoti koplyčių kitur. Pasilikę vieni, Siprianas ir novicijai nedrįstų atnaujinti naktinių susirinkimų, kita vertus, buvo įmanoma bernardines prispirti geriau prižiūrėti abi merginas. Kadangi Floriano išsiuntimas priklausė tik nuo prioro, filosofas ryžosi pasakyti pastarajam tą mažumą,

kurios reikėjo palenkti jį imtis veiksmų nedelsiant. Jis laukė dienos, kada ligonis pasijus kiek geriau.

Ta proga pasitaikė vieną liepos pradžios popietę, kai pats vyskupas asmeniškai atėjo aplankyti prioro. Monsinjoras buvo ką tik išėjęs; Žanas Luji de Berlemonas, apsivilkęs sutaną, gulėjo ant lovos, ir pastanga, kurią padarė, norėdamas mandagiai priimti svečią, regis, akimirką grąžino jam guvumą ir jėgas. Sebastianas išvydo ant stalo padėklą su beveik nepaliestu maistu.

– Padėkokite nuo manęs tai gerajai moteriškei, – prabilo vienuolis ne tokiu silpnu balsu kaip paprastai. – Teisybė, suvalgiau nedaug, – pridūrė kone linksmai, – bet vienuoliui badauti tinka.

– Vyskupas, be abejonės, atleistų priorą nuo pasninko, – pasakė medikas tokiu pat juokaujamu tonu.

Prioras šyptelėjo.

– Monsinjoras – labai išsilavinęs ir, manau, geras žmogus, nors esu iš tų, kurie priešinosi, kad Karalius jį skirtų, nes taip būtų buvę paminti senieji mūsų papročiai. Turėjau malonumo rekomenduoti jam savo gydytoją.

– Aš neieškau kito posto, – guviai atsakė Sebastianas Teusas.

Ligonio veide jau ryškėjo nuovargis.

– Nenoriu skųstis, Sebastianai, – pasakė jis romiai, kaip visada varžydamasis, kai kalbėdavo apie savo negalavimus. – Mano liga visai pakenčiama... Tik turi nemalonių padarinių. Todėl nedrįstu priimti šventos Komunijos... Nederėtų, kad kosulys ar žagsulys... Jei koks nors vaistas galėtų bent truputį sumažinti tą anginą...

– Ta angina gali būti išgydyta, pone priore, – sumelavo gydytojas. – Mes daug tikimės iš šitos gražios vasaros...

– Žinoma, – išsiblaškęs atsakė prioras, – žinoma...

Ir atkišo savo liesą riešą. Kai budintis vienuolis valandėlei pasišalino, Sebastianas Teusas pasakė ką tik netyčia sutikęs brolį Florianą.

– Taip, – atsakė prioras, gal norėdamas parodyti, kad dar prisimena vardus. – Mes duosime jam darbo – atnaujinti choro freskas. Trūksta lėšų nupirkti naujiems paveikslams...

Rodės, jis manė, kad vienuolis su teptuku ir dažais atvyko ką tik. Priešingai, nei buvo kalbama vienuolyno koridoriuose, Zenonas buvo įsitikinęs, kad Žanas Luji de Berlemonas nepradado savo protinių sugebėjimų, tik sutelkė juos į vidinį gyvenimą. Staiga prioras parodė jam ženklą pasilenkti, tarsi norėdamas pašnibždėti kokią paslaptį, bet brolis tapytojas jau buvo užmirštas.

– ... Aukojimas, apie kurį mudu kartą kalbėjome, bičiuli Sebastianai... Bet juk aukoti nėra ko... Visai nesvarbu, ar mano amžiaus žmogus gyvena, ar miršta...

– Man svarbu, kad prioras gyventų, – tvirtai atsakė medikas. Tačiau atsisakė minties prašyti prioro pagalbos. Bet koks prašymas galėjo virsti įskundimu. Paslaptis galėjo išsprūsti iš pavargusių lūpų; net buvo galima tikėtis, kad šitas paskutinių jėgų nebetenkąs žmogus pademonstruos griežtumą, kuris šiaip jau nebuvo jam būdingas. Pagaliau incidentas su užuojautos laišku įrodė, kad prioras jau nebuvo šeimininkas savo namuose.

* * *

Zenonas dar kartą pamėgino įbauginti Siprianą. Papasakojo jam apie Gento augustinų pragaištį, apie kurią vienuolis padėjėjas, beje, turėjo šį bei tą žinoti. Rezultatas buvo ne toks, kokio jis laukė.

– Augustinai – gyvuliai, – lakoniškai atsakė jaunasis pranciškonas.

Bet po trijų dienų priėjo prie gydytojo sunerimęs:

– Brolis Florianas pametė talismaną, kurį gavo iš vienos egiptietės, – pasakė visai sutrikęs. – Rodos, tai gali atnešti didelę nelaimę. Jei manėras su visomis savo galiomis...

– Aš ne amuletų pardavėjas, – atšovė Sebastianas Teusas ir nužingsniavo priešinga kryptimi.

* * *

Kitą dieną, naktį iš penktadienio į šeštadienį, kai filosofas sukinėjosi viršuj tarp savo knygų, pro atvirą langą vidun įkrito kažkoks lengvas daiktas. Tai buvo lazdyno šakelė. Zenonas priėjo prie lango. Neaiškus pilkas šešėlis – jis vos išskyrė tamsoje jo veidą, plikas rankas ir basas kojas – stovėjo apačioje ir kvietė jį nusileisti. Po valandėlės Siprianas nuėjo ir išnyko po arkada.

Virpėdamas Zenonas grįžo ir atsisėdo prie stalo. Jį užvaldė audringas geismas, nors jis žinojo, kad nepasiduos jam kaip kitais kartais, kai aiškiai žinai, kad paklusi, nors pasipriešinimas ir stipresnis. Nebuvo nė kalbos, kad jis sektų paskui tą beprotį į kažkokį neaiškų lėbavimą ar naktinį magijos seansą. Tačiau gyvenant be atokvėpio, nuolat regint tą lėtą irimą prioro kūne, o gal ir sieloje, jį apėmė noras užmiršti kokio nors jauno, šilto kūno glėbyje tas šalčio, pražūties ir nakties galias. Ar turėjo įžvelgti Sipriano užsispyrime norą palenkti savo pusėn žmogų, kuris jam atrodė galįs būti naudingas ir kurį dar, be visa ko, manė turint okultinių galių? Ar tai būta dar vieno pavyzdžio to amžino mėginimo sugundyti, kurį Sokratas patyrė iš Alkibiado? Dar beprotiškesnė mintis šovė alchemikui į galvą. O gal jo paties geismai, pažaboti vardan tyrimų, mokslingesnių už kūno tyrimus, įgijo tą vaikišką ir pavojingą pavidalą? *Extinctis luminibus**. Jis užpūtė lempą. Bergždžiai – kaip anatomas, o ne kaip meilužis – pamėgino su panieka įsivaizduoti tų goslių vaikų žaidimus. Dar kartą tarė sau, kad burna, kuri žiojasi bučiniams, tėra kramtymui skirta anga, ir ką tik aistringai kandžiotų lūpų atspaudas ant taurės krašto – atgrasus. Bergždžiai stengėsi įsivaizduoti baltus kits prie kito prigludusius vikšrus ar vargšes meduj sulipusias muses. Bergždžiai, nes, kad ir ką sakytum, Ideleta ir Siprianas, Fransua de Biuras ir Matjė Artsas buvo gražūs. Apleistoji pertuvė iš tiesų buvo magiškas kambarys, didžioji juslių ugnis transmutavo viską nelyginant alchemiko

* Užgesinus šviesą (*lot.*).

atanoras, ir dėl jos verta atrodė rizikuoti laužo liepsnomis. Nuogų kūnų baltumas švytėjo lyg tos fosforescencijos, kurios liudija paslėptas brangakmenių savybes.

Ryte patyrė baisų pasišlykštėjimą. Bjauriausias lėbavimas kokioje nors lindynėje buvo kur kas geriau nei ta Angelų veidmainystė. Apačioje, pilkoje salėje, prie senutės, kuri kas šeštadienį ateidavo pasigydyti išsiplėtusių venų žaizdas, jis žiauriai išbarė Sipriana už tai, kad paleido iš rankų dėžutę su tvarsčiais. Nieko neįprasto nerodė tas veidas šiek tiek pabrinkusiais vokais. Naktinis kvietimas galėjo jam tiesiog prisisapnuoti.

* * *

Bet dabar to būrelio narių išsišokimuose buvo justi ironija ir priešiškumas. Vieną rytą, įėjęs į laboratoriją, filosofas rado demonstratyviai padėtą ant stalo piešinį, pernelyg išradingą, kad būtų Sipriano, vargiai temokėjusio naudotis plunksna padėti parašui. Figūrų spiečiuje buvo justi išradinga Floriano vaizduotė. Tai buvo tas dailininkų kartais piešiamas malonumų sodas, kuriame paprasti žmogeliai įžvelgdavo nuodėmių išjuokimą, o įžvalgesni – priešingai – drąsių kūniškų geidulių šventę. Gražuolė, lydima mylimųjų, lipo maudytis į fontaną. Du meilužiai glamonėjosi už užuolaidos: tik susipynusios basos jų kojos leido nuspėti, ką jie daro. Jaunuolis švelniai skėtė mylimojo, panašaus į jį kaip du vandens lašai, kelius. Iš klūpančio ir atsirėmusio delnais į grindis jaunuolio burnos ir slaptosios angos į dangų stiepėsi švelnūs žiedynai. Juodukė nešė ant padėklo milžinišką avietę. Šitaip sualegorintas malonumas tapo burtininko žaidimu, pavojinga pajuoka. Filosofas mąsliai suplėšė lapą.

Po dviejų ar trijų dienų jo laukė kita nešvanki patyčia: kažkas ištraukė iš spintos senus batus, apsiaunamus, kai reikėdavo pereiti per sodą lyjant arba sningant; tie batai, padėti kambario viduryje, buvo nepadoriai užkrauti vienas ant kito. Zenonas išspyrė juos – juokas buvo šiurkštus. Didesnį nerimą sukėlė

daiktas, kurį jis rado vieną vakarą savo kambaryje. Tai buvo akmenukas su negrabiai pieštuku ant jo pakeverzotais moters, o gal hermafrodito veidu ir atributais, akmuo buvo apvyniotas šviesia plaukų sruoga. Filosofas sudegino tą sruogą ir su panieka numetė į stalčių tą savotišką burtų lėlę. Persekiojimai liovėsi; Zenonas niekada tiek nenusižemino, kad pakalbėtų apie tai su Siprianu. Pradėjo tikėti, kad Angelų beprotybės praeis savaime, jau vien dėl to, kad viskas praeina.

* * *

Viešosios bėdos aprūpindavo Šventojo Kozmo prieglaudą ligoniais. Dabar prie nuolatinių pacientų prisidėjo lankytojai, kuriuos retai kada išvysdavai dusyk: kaimiečiai atsigabendavo keistą mantą – daiktus, kuriuos pavykdavo sugriebti bėgimo išvakarėse, arba ištrauktas iš liepsnojančio namo parudavusias antklodes, prakiurusius pūkinius patalus, virtuvės rykus bei šukėtus puodus. Moterys nešėsi susuptus į purvinus baltinius vaikus. Tie kaimiečiai, išvaryti iš maištaujančių gyvenviečių, kurias Karaliaus kariuomenė šlavė vieną po kitos, beveik visi kentėjo nuo sutrenkimų ar žaizdų, bet pagrindinė jų liga buvo paprasčiausias alkis. Vieni pereidavo per miestą lyg į kalnus genamos bandos, nežinodami, kur sustos kitąsyk; kiti traukė pas giminaičius, įsikūrusius čia, mažiau nukentėjusiuose kraštuose, ir dar turėjusius gyvulių bei pastogę. Su brolio Liuko pagalba Zenonui pavyko gauti duonos, kurią jis padalijo didžiausiems vargetoms. Mažiau dejavo, bet labiau nerimavo ir keliavo daugiausia pavieniui arba mažytėmis grupelėmis po du, po tris tie, kuriuose atpažindavai žmones, turinčius profesiją, arba amatininkus, atvykusius iš tolesnių miestų, – jų, matyt, ieškojo Kraujo Tribunolas. Tie pabėgėliai vilkėjo gerais miestelėnų drabužiais, bet beviltiškai nudrengti jų batai, ištinusios pūslėtos kojos rodė juos nukeliavus ilgą kelią, prie kurio tie namisėdos nebuvo pratę; jie slėpė, kur link traukią, bet iš senosios Gretos Zenonas patyrė, kad iš nuošalių įlankėlių kone

kasdien išplaukdavo žvejų laivai, gabenantys tuos patriotus į Angliją arba Zelandiją, nelygu vėjo kryptis ir jų piniginių storis. Pagalba jiems buvo suteikiama nieko jų neklausinėjant.

Sebastianas Teusas beveik nebesitraukdavo nuo prioro, bet kliniką buvo galima patikėti dviem vienuoliam, kurie galiausiai išmoko bent jau slaugymo meno pradmenų. Brolis Liukas buvo rimtas, prisirišęs prie savo pareigų žmogus, negalvojantis apie nieką daugiau, tik apie ką tik jam patikėtą darbą. O Siprianui nestigo savotiško švelnaus gerumo.

* * *

Teko atsisakyti malšinti prioro skausmus opijaus preparatais. Vieną vakarą jis pats atstūmė raminamąją mikstūrą.

– Supraskite mane, Sebastianai, – sumurmėjo nerimastingai, matyt, bijodamas, kad gydytojas priešinsis. – Nesinorėtų užsnūsti tą akimirką, kai... *Et invenit dormientes...**

Filosofas ženklu parodė, jog sutinka. Dabar jo vaidmuo prie mirštančiojo apsiribojo tuo, kad sugirdydavo jam kelis šaukštus sultinio arba padėdavo broliui slaugui pakelti tą stambų išsekusį kūną, kuris jau tvoskė kapo duobe. Vėlai grįžęs į Šventąjį Kozmą, atsiguldavo nenusirengęs, tolydžio laukdamas dusulio priepuolio, kurio vyresnysis nebeįveiks.

* * *

Kartą naktį jam pasigirdo skubrūs žingsniai, koridoriaus grindų plokštėmis artėjantys prie jo celės. Jis skubiai pašoko ir atidarė duris. Koridoriuj nieko nebuvo. Ir vis dėlto jis nubėgo pas priorą. Žanas Luji de Berlemonas sėdėjo lovoje prilaikomas velenėlio ir pagalvių. Plačiai atmerktos jo akys nukrypo į gydytoją, ir šis įžvelgė jose beribį susirūpinimą.

– Bėkite, Zenonai! – stengėsi ištarti aiškiai. – Po mano mirties...

* Ir rado juos miegančius... (*lot.*).

Užsikosėjo ir nebegalėjo baigti. Priblokštas Zenonas instinktyviai grįžtelėjo patikrinti, ar slaugas, sėdintis ant taburetės, neišgirdo. Bet senis snūduriavo kinkuodamas galvą. Išsekęs prioras nuslydo skersas ant pagalvių, apimtas neramaus stingulio. Zenonas palinko virš jo plakančia širdimi, kovodamas su pagunda jį pažadinti, kad ištrauktų dar kokį žodį arba žvilgsnį. Jis netikėjo savo ausimis ir netgi protu. Po valandėlės prisėdo prie lovos. Galų gale juk buvo visiškai įmanoma, kad prioras visą tą laiką žinojo tikrąjį jo vardą.

Ligonio kūnas vos vos virpčiojo. Zenonas ilgai trynė jam padus ir blauzdas, kaip kitados jį buvo išmokiusi Friosio dama. Ta priemonė atstodavo visus opijaus preparatus. Galiausiai pats užmigo prie lovos panarinęs tarp rankų galvą.

Ryte nusileido į refektorijų suvalgyti dubenį šiltos sriubos. Ten buvo Pjeras de Ameras. Prioro šūksnis kaip koks blogas ženklas pažadino visas alchemiko baimes. Jis pasivedėjo Pjerą de Amerą į šalį ir ūmai paklausė:

– Tikiuosi, jūs sutvarkėte savo draugų beprotybes.

Ketino prabilti apie vienuolyno garbę ir saugumą. Bet ekonomas apsaugojo jį nuo tokio apsijuokimo.

– Nežinau, apie ką jūs kalbate, – atrėžė negailestingai.

Ir nužingsniavo garsiai šlepsėdamas sandalais.

* * *

Prioras gavo paskutinį patepimą tą patį vakarą, trečią kartą. Maža celė ir gretima koplyčia buvo kimšte prisikimšusios vienuolių su žvakėmis rankose. Vieni verkė, kiti tenkinosi oriai dalyvaudami toje ceremonijoje. Pusiau sustingęs ligonis, regis, besistengiantis kvėpuoti kuo lengviau, žvelgė į tas geltonas liepsneles tarsi jų nematydamas. Kai malda prie mirštančiojo baigėsi, dalyvavusieji išėjo žąsele, palikę du vienuolius su rožiniu. Zenonas, laikęsis nuošaly, perėjo į savo įprastinę vietą.

Žodinio bendravimo, netgi paties trumpiausio, laikai jau buvo praėję; prioras apsiribodavo tuo, kad ženklais paprašydavo

gurkšnelio vandens arba šlapinimosi indo, pakabinto prie lovos kampo. Bet Zenonui regėjosi, kad to suirusio pasaulio viduje it lobis po nuolaužų krūva dar gyvuoja dvasia, su kuria galima būtų palaikyti ryšį anapus žodžių. Jis tebelaikė ligonio riešą, ir to silpno prisilietimo, regis, pakako įlieti priorui šiek tiek jėgų ir mainais gauti šiek tiek giedros. Kartkarčiais, galvodamas apie tradiciją, pagal kurią išeinančio žmogaus siela plevena viršum jo nelyginant miglos apgaubta kibirkštėlė, daktaras įsistebeilydavo į prieblandą, bet tai, ką jis regėjo, tikriausiai buvo tik degančios žvakės atšvaitas. Paryčiais Zenonas atitraukė ranką: atėjo metas leisti priorui vienam prieiti prie paskutinių durų, o galbūt, priešingai, lydimam nematomų pavidalų, kuriuos jis, ko gero, prisišaukė agonijoje. Kiek vėliau ligonis krustelėjo tarsi nubusdamas, kairės jo rankos pirštai tartum ieškojo kažko neaiškiai ant krūtinės, ten, kur kitados Žanas Luji de Berlemonas, be abejo, nešiojo savo Aukso vilnos ordiną. Zenonas pastebėjo ant pagalvės lininį talismaną, kurio raištelis buvo atsirišęs. Pataisė jį; mirštantysis spustelėjo jį pirštais, lyg dabar jau būtų patenkintas. Jo lūpos tyliai krutėjo. Įtempęs klausą Zenonas galiausiai išgirdo, be abejonės, tūkstantąjį sykį kartojamus maldos pabaigos žodžius:

– ...*nunc et in hora mortis nostrae**.

Praslinko pusvalandis; jis paprašė abiejų vienuolių pasirūpinti mirusiojo kūnu.

* * *

Per gedulingas pamaldas jis stovėjo vienoje iš šoninių bažnyčios navų. Į ceremoniją suplaukė daugybė žmonių. Pirmojoje eilėje atpažino vyskupą, o šalia jo, pasirėmęs lazda, pusiau paralyžiuotas, bet kresnas senis buvo ne kas kitas, o pats Bartolomėjus Kampanusas: su garbiu amžiumi jis buvo įgijęs orią laikyseną ir pasitikėjimą savimi. Vienuoliai po savo gobtuvais visi buvo kits į kitą panašūs. Fransua de Biuras švytavo smil-

* ...dabar ir mūsų mirties valandą (*lot.*).

kytuvu, jo veidas iš tikrųjų buvo angeliškas. Vienur kitur atnaujintose choro freskose gyva dėme švysteldavo kokia šventojo aureolė ar apsiausto klostė.

Naujasis vyresnysis buvo gana blanki, bet didžiai pamaldi asmenybė, be to, laikomas gabiu administratoriumi. Sklido gandai, jog, patartas Pjero de Amero, pasistengusio, kad jis būtų išrinktas, jis, galimas daiktas, netrukus uždarys Šventojo Kozmo ligonių prieglaudą, laikomą pernelyg brangiai atsieinančia. Be to, gal buvo suuosta apie paslaugas, teikiamas Neramumų Tribunolo pabėgėliams. Šiaip ar taip, gydytojas negavo jokių pastabų. Zenonui tai ne itin rūpėjo, nes jis buvo nutaręs dingti iškart po prioro laidotuvių.

Šįkart jis nieko nesiimsiąs su savim. Knygas paliksiąs: juk pavartydavo jas tik retkarčiais. Jo rankraščiai nebuvo nei tokie jau brangūs, nei tokie jau kompromituojantys, kad reikėtų imtis juos su savimi, užuot palikus baigti jiems egzistuoti vieną gražią dieną refektorijaus krosnyje. Kadangi buvo šiltas metas, nusprendė palikti ir savo platų apsiaustą bei žieminius skarmalus – jam pakaksią ir švarko, užsivilkto ant geriausių jo drabužių. Į krepšį įsidės savo įrankius, įvyniotus į seną audeklą, ir keletą retų, brangių vaistų. Paskutinę akimirką įsimetė į jį ir du senus balno pistoletus. Kiekvienąsyk, atsisakydamas kokios esminės smulkmenos, ilgai svarstydavo, kol apsispręsdavo. Pinigų jam netrūko: prie to mažmožio, kurį sutaupė kelionei atidėdamas iš menkos vienuolyno algos, kelias dienas prieš prioro mirtį gavo ryšelį, atneštą senojo vienuolio slaugo: jame buvo ta piniginė, iš kurios kitados jis paėmė pinigų Hanui. Regis, nuo to laiko prioras ja nesinaudojo.

Pirmiausia jam šovė į galvą pasiskolinti Gretos sūnaus vežimą kelionei iki Antverpeno, o iš ten prasmukti į Zelandiją ar Gelderlandą, atvirai sukilusius prieš Karaliaus valdžią. Bet jeigu, jam išvykus, dėl jo kils įtarimų, geriau jau neužtraukti tai moteriškei ir jos vežėjui sūnui jokio pavojaus. Nusprendė pėsčias nukakti į pajūrį ir gauti ten valtį.

* * *

Išvykimo išvakarėse paskutinį kartą apsikeitė keliais žodžiais su Siprianu, kurį rado niūniuojantį kažką laboratorijoje. Jaunuolis atrodė ramus ir patenkintas, ir tai suerzino Zenoną.

– Norėčiau tikėti, kad atsisakėte savo malonumų per šitą gedulo laikotarpį, – pasakė jis be jokios įžangos.

– Siprianui tie naktiniai susirinkimai neberūpi, – atsakė jaunasis vienuolis, vaikiškai įpratęs kalbėti apie save trečiuoju asmeniu. – Jis susitinka su Gražuole akis į akį šviečiant pačiai skaisčiausiai saulei.

Nereikėjo per daug maldauti, kad jis paaiškintų atradęs prie kanalo apleistą sodą, kur išlaužęs tvorą ir kur dabar Ideleta kartais su juo susitinkanti. Juodukė stovinti sargyboje pasislėpusi už tvoros.

– Ar jūs nepagalvojote, kad reikėtų pasisaugoti tos Gražuolės? Jūsų gyvybė gali priklausyti nuo neatsargaus jos žodžio, jeigu ji pastos.

– Angelai nei pradeda vaikus, nei gimdo, – atsakė Siprianas dirbtinai tvirtu tonu, kokiu deklamuojamos išmoktos formulės.

– Ak! Netauzykit tų beginiškų nesąmonių, – atšovė pasibjaurėjęs gydytojas.

* * *

Paskutinį vakarą mieste jis pavakarieniavo, kaip dažnai darydavo, su vargonininku ir jo moteriške. Po valgio vargonininkas, kaip paprastai, nusivedė jį paklausyti ištraukų, kurias sekmadienį turėjo vargonuoti didžiaisiais Šventojo Donato bažnyčios vargonais. Muzika, užsklęsta skambiuose vamzdžiuose, sklido po tuščią navą darniau ir galingiau nei bet koks žmogaus balsas. Kiaurą naktį, kai paskutinį kartą gulėjo savo lovoje Šventojo Kozmo celėje, Zenono mintyse skambėjo tai Rolano de Laso motetas, tai drumstė jas jo ateities planai. Buvo beprasmiška išeiti pernelyg anksti, nes miesto vartai atsiverdavo tik auštant. Jis parašė raštelį, kur paaiškino, kad netoliese susirgo

vienas jo draugų ir skubiai jį išsikvietė ir kad tikriausiai jis grįšiąs greičiau nei po savaitės. Visada verta apsidrausti dėl galimo sugrįžimo. Kai jis atsargiai išsmuko iš prieglaudos, gatvę jau buvo užliejusi šėma vasaros aušra. Atidarinėjęs savo krautuvėlės langines konditeris buvo vienintelis žmogus, matęs jį išeinant.

PASIVAIKŠČIOJIMAS KOPOSE

Jis atvyko prie Damo vartų kaip tik tada, kai buvo keliamos apsauginės grotos ir leidžiamas pakeliamasis tiltas. Sargybiniai jį mandagiai pasveikino – jie buvo įpratę prie rytinių to žolių rinkėjo išvykų, jo ryšulys nepatraukė jų dėmesio.

Zenonas nudrožė didžiuliais skubriais žingsniais palei kanalą; buvo metas, kai daržininkai rinkosi į miestą parduoti savo daržovių; daugumas tų žmonių jį pažinojo ir linkėjo jam gero vėjo; vienas jų kaip tik rengėsi užsukti į ligonių prieglaudą pasigydyti išvaržą ir nusiminė sužinojęs, kad gydytojo nebus; daktaras Teusas užtikrino jį, kad grįš į savaitės pabaigą, nors ištarti tą melą jam buvo sunku.

* * *

Tvyrojo vienas tų gražių rytų, kai saulė pamažėle skverbiasi pro debesis. Žvali nuotaika buvo tokia stipri, kad keliauninką užplūdo kone džiugesys. Regėjosi, tik eik nedvejodamas į tą pakrantės vietą, kur rasi valtį, ir nerimas bei rūpesčiai, varginę tas pastarąsias savaites, patys savaime nukris nuo pečių. Rytas laidojo mirusiuosius, o grynas oras sklaidė kliedesius. Briugė, kuri driekėsi jam už nugaros, jau galėjo būti iš kito amžiaus, iš kitos planetos. Pervertindamas smulkių intrigų, smulkių skandalų, neišvengiamų gyvenant uždarai, reikšmę, jis stebėjosi, kaip sutiko įkalinti save kone šešeriems metams Šventojo Kozmo ligonių prieglaudoje, kur įklimpo į vienuolyno rutiną,

baisesnę už bažnytininko dalią, kėlusią jam siaubą, kai buvo dvidešimtmetis. Jam atrodė, kad jis beveik įžeidė begalines egzistencijos galimybes, taip ilgam išsižadėjęs plataus atviro pasaulio. Žinoma, proto, besiskinančio kelią į išvirkščiąją daiktų pusę, pastangos, be abejonės, vedė į didingas gelmes, tačiau paversdavo niekais tai, kas ir yra gyvenimas. Jis pernelyg ilgam buvo išsižadėjęs laimės tiesiog eiti pirmyn džiaugiantis kiekviena esama akimirka, leidžiant atsitiktinumui tapti dalia, nežinant, kur miegos tą naktį nei kaip užsidirbs duoną po savaitės. Tasai pasikeitimas buvo tolygus atgimimui, kone metampsichozei. Siela džiūgavo vien dėl to, kad kojos žengia žeme. Akys tenkinosi tuo, kad vadovavo žingsniams, mėgaudamosi gražia žolės žaluma. Ausys džiaugėsi girdėdamos kumeliuko, šuoliuojančio palei gyvatvorę, žvengimą ar negarsų kokio vežimo girgždesį. Tas išvykimas atvėrė absoliučią laisvę.

Jis artinosi prie Damo priemiesčio, buvusio Briugės uosto, kur kadaise, prieš užpustant jo krantą smėliui, prisišvartuodavo didieji užjūrio laivai. Tie šurmulingi laikai jau seniai buvo praėję: kur kitados buvo iškraunami vilnos ryšuliai, dabar ganėsi karvės. Zenonas prisiminė girdėjęs, kaip inžinierius Blondelis maldavo Anri Žiustą sumokėti lėšų dalį, kurios reikėjo kovai su smėlio invazija; tas trumparegis turčius atstūmė sumanų vyrą, kuris būtų išgelbėjęs miestą. Šykšti prekijų padermė niekada kitaip nesielgė.

Jis sustojo aikštėje nusipirkti duonos kepaliuko. Miestelėnų namai jau buvo pravėrę duris. Rausvai balta matrona su puošniu gobtuvu išleido lauk spanielį, kuris linksmai nurūko uosdamas žolę, paskui akimirką sustingo atgailaujančia besilengvinančio šuns poza, po to vėl puolė šokinėti ir žaisti. Ciepsinčių vaikų būrys skubėjo į mokyklą, jie buvo žavūs, putlūs ir savo ryškiais drabužiais priminė raudongurkles. O vis dėlto tai buvo Ispanijos karaliaus pavaldiniai, kurie kada nors eis skaldyti galvų tiems niekšams prancūzams. Pro šalį pražingsniavo namo grįžtantis katinas: jam iš nasrų kyšojo paukščio letenėlės. Gardus tešlos ir

riebalų kvapas sklido iš mėsos kepsnių pardavėjo krautuvėlės, jis miešėsi su prėsku gretimos mėsinės kvapu: jos savininkė mazgojo krauju aptaškytą slenkstį liedama marias vandens. Įprastinės kartuvės stūksojo anapus miesto ribos ant nedidukės žole apaugusios kalvos, tačiau jose karojęs kūnas taip ilgai buvo drengiamas lietaus, svilinamas saulės ir gairinamas vėjo, kad beveik įgijo senų nebenaudojamų daiktų švelnumo, brizas švelniai kedeno nublukusius jo skarmalus. Išniro būrelis žmonių, apsiginklavusių arbaletais: jie traukė šaudyti strazdų giesmininkų; tai buvo geraširdžiai miestelėnai, linksmai šnekėdamiesi jie tapšnojo kits kitam per nugarą, kiekvienas nešdamasis permestą per petį krepšį, kuris netrukus prisipildys gumulėlių gyvybės, prieš valandėlę dar giedojusios atvirame danguje. Zenonas paspartino žingsnį.

Ilgą laiką ėjo vienas keliu, kuris vingiavo tarp dviejų ganyklų. Rodės, visas pasaulis buvo sudėtas iš blyškaus dangaus ir žalios, syvų prisodrėjusios žolės, vis vinguriuojančios nelyginant banga pažeme. Valandėlę jis prisiminė alcheminę *viriditas** sąvoką: atsiradimas būtybės, nekaltai išaugančios iš daiktų prigimties, gyvybės ūglys grynu pavidalu; paskui atmetė visas mintis, kad galėtų iki galo atsiduoti ryto nuoširdumui.

Po ketvirčio valandos pasivijo keliaujantį prekeivį galanterininką, kuris žingsniavo priešais jį su savo ryšuliu; jiedu pasveikino kits kitą; vyriškis pasiskundė, kad prekyba einasi prastai: gausybė kaimų, esančių toliau nuo jūros, nusiaubti reiterių. Čia bent jau ramu, nevyko nieko ypatingo. Zenonas nužingsniavo toliau, vienas. Apie vidudienį atsisėdo ant šlaito suvalgyti duoną: iš čia jau matė tolumoje spindint pilką jūros liniją.

Prie jo prisėdo keliauninkas, apsiginklavęs ilga lazda. Tai buvo neregys, irgi išsitraukęs kažką iš savo maišo užganėdinti tuščiam pilvui. Medikas žavėjosi miklumu, su kuriuo tas bal-

* Žalumas (*lot.*).

tavyzdis vyras nusimetė nuo peties dūdmaišį, atsegė jo diržą ir atsargiai padėjo instrumentą ant žolės. Neregys pasidžiaugė, kad diena tokia graži. Jis užsidirbąs gyvenimui šokdindamas ir versdamas dainuoti smuklėje ar ūkių kiemuose vaikinus ir merginas, šiąnakt miegosiąs Heiste, kur grosiąs sekmadienį, paskui patrauksiąs link Sliuiso: dėkui Dievui, niekad netrūksta jaunimo, tad visur gali išspausti naudos, o kartais ir džiaugsmo. Ar manėras galįs tuo patikėti? Kartais pasitaiko ir moterų, susižavinčių neregiais, tad ne tokia jau didelė bėda, kad neturi akių. Kaip daugelis jo nelaimės brolių, šis neregys nuolat vartojo žodį „matyti“: jis „matė“, kad Zenonas – vyras pačiam žydėjime ir išsimokslinęs; jis „matė“, kad saulė dar pačiam zenite, jis „matė“, kad už jų taku eina šlubčiojanti moteris ir neša svirtį su dviem kabančiais kibirais. Beje, ne viskas buvo klaidinga jo pagyrose: būtent jis pirmas pamatė čia pat šliaužiantį per žolę žaltį. Jis netgi pamėgino nudėti tą padarą lazda. Išsiskirdamas Zenonas padavė jam liardą išmaldos ir buvo nulydėtas rėksmingų palaiminimų.

Kelias suko palei nemažą ūkį: jis buvo vienintelis šituos kraštuos, kur po kojomis jautei jau girgždant smėlį. Sodyba atrodė įspūdingai su išsidriekusiomis žemėmis, vienur kitur sujungtomis riešutmedžių atvašynais, su tvora palei kanalą, kiemu liepos paunksnėje, kur toji moteriškė, nusiėmusi nuo pečių svirtį, ilsėjosi ant suolo, pasistačiusi abudu kibirus prie kojų. Zenonas padvejojo, paskui nuėjo. Toji vietovė, vadinama Uderbriuge, anksčiau priklausė Ligrams, gal ir dabar ji buvo tos šeimos valdos. Prieš penkiasdešimt metų jo motina ir Simonas Adriansenas neilgai trukus iki jų vestuvių buvo nuvykę į tą sodybą parvežti Anri Žiustui žemės nuomos mokestį; tas apsilankymas buvo sumanytas kaip pramoga. Motina sėdėjo ant kanalo krašto, nuleidusi į jį basas kojas: vandenyje jos atrodė dar baltesnės. Simonas valgė, ir trupiniai jam krito į žilą barzdą. Jaunoji moteris nulupo vaikui kietai virtą kiaušinį ir atidavė brangųjį lukštą. Žaidimas buvo toks – reikėjo bėgti pavėjui per

kopas, laikant ant delno tą lengvutį daiktą, kuris akimirkai nusprūsdavo, pasklandydavo tau prieš akis, paskui nutūpdavo akimirkai kaip paukštis, taigi nuolat reikėjo stengtis jį pagauti, ir tas bėgimas darėsi vis sudėtingesnis, nes vis reikėdavo daryti vingius, laužyti tieses. Kartais jam pasirodydavo, kad jis visą gyvenimą žaidžia tą žaidimą.

Ta puresne žeme jis ėjo jau lėčiau. Kelias, paženklintas tik pravėžomis smėlyje, kilo ir leidosi per kopas. Zenonas prasilenkė su dviem kareiviais, kurie, be abejo, buvo iš Sliuiso dalinio, ir apsidžiaugė turįs ginklą, nes kiekvienas kareivis, sutiktas niekieno nelankomoje vietoje, lengvai tampa banditu. Bet šitie tik suniurnėjo vokišką pasveikinimą ir, regis, labai apsidžiaugė, kai jis atsakė jiems ta pačia kalba. Užkopęs į kalnelį, Zenonas pagaliau išvydo Heisto kaimą su jo mediniu molu, po kuriuo glaudėsi keturios ar penkios valtys. Kitos suposi jūroje. Šitas kaimelis tos bekraštybės pakrantėje turėjo visus pagrindinius miesto patogumus: dengtą turgų, kur, matyt, iš varžytynių būdavo parduodama žuvis, bažnyčią, malūną, aikštę su kartuvėmis, žemastogius namus ir aukštus svirnus. Smuklė „Gražioji balandėlė“, kurią Josė nurodė jam kaip pabėgėlių susirinkimo punktą, buvo tik lūšna kopos papėdėje su karvelide, prie kurios vietoj iškabos buvo prikalta šluota, kas reiškė, kad šitas varganas kaimo viešbutis buvo sykiu ir kaimo viešnamis. Tokioje vietoje turėjai nenuleist akių nuo savo mantos ir pinigų.

Vienas persigėręs klientas vėmė išgertą alų ant sodelio apynių. Kažkokia moteris kažką šūktelėjo tam girtuokliui iš antro aukšto langelio, paskui susivėlusi jos galva dingo, tikriausiai ji grįžo baigti miegoti pati viena. Josė pasakė Zenonui slaptažodį, kurį pats sužinojo iš vieno draugo. Filosofas įėjo ir pasveikino susirinkusius. Bendroji salė buvo prirūkyta ir juoda kaip rūsys. Šeimininkė, pritūpusi priešais židinį, taisė omletą padedama jaunuolio, kuris pūtė dumples. Zenonas atsisėdo prie vieno stalo ir varžydamasis, kad turi ištarti tą gatavą frazę, tarsi koks aktorius mugės vaidinime, pasakė:

– Reikia tik panorėti...

– ...o galimybės atsiras, – atsakė moteriškė atsigręždama. – Iš kur jūs?

– Mane atsiuntė José.

– Jis atsiunčia mums nemažai žmonių, – atsakė šeimininkė, reikšmingai mirktelėjusi.

– Dėl manęs neabejokite, – pasakė filosofas, nepatenkintas, kad salės gale pastebėjo seržantą plunksnuota kepure, tuštinantį alaus bokalą. – Mano popieriai tvarkingi.

– Tai kodėl apsilankėte pas mus? – užprotestavo gražioji šeimininkė. – Dėl Milo nesibaiminkit, – kalbėjo toliau rodydama nykščiu į kareivį. – Jis mano sesers draugelis. Savas žmogus. Užvalgysit ko nors?

Klausimas nuskambėjo beveik kaip įsakymas, ir Zenonas sutiko ką nors suvalgyti. Omletas buvo skirtas seržantui, o jam šeimininkė atnešė dubenį pakenčiamo ragu. Alus buvo geras. Paaiškėjo, kad tasai kariškis buvo albanas ir pervažiavo Alpes su hercogo kariuomenės gurguole. Jis kalbėjo flamandų kalba, pamarginta itališkais žodžiais, kuriuos šeimininkė, regis, suprato be vargo. Skundėsi žvarbęs kiaurą žiemą, o nauda buvusi anaiptol ne tokia, kokia buvo žadėta Pjemonte, nes galimų apiplėšti ir galinčių mokėti išpirką liuteronų buvo kur kas mažiau, nei buvo tikinama Italijoje kareiviams privilioti.

– Ką padarysi, – tarė šeimininkė guodžiamu tonu. Niekad nelaimi tiek, kiek žmonės mano, kad laimėjai. Mariken!

Mariken nulipo, apsisiautusi šaliu. Atsisėdo šalia seržanto. Jiedu valgė iš vienos lėkštės. Ji dėjo jam į burną gražius lašinių gabaliukus, kuriuos išrinkdavo iš omleto. Berniukas, pūtęs dumples, dingo.

Zenonas atstūmė savo dubenį ir norėjo sumokėti.

– Kam taip skubėti, – nerūpestingai tarė gražioji šeimininkė. – Netrukus pareis vakarieniauti mano vyras ir Niklas Bambekė. Jūroje jie, vargšeliai, negauna šilto maisto!

– Norėčiau nieko nelaukdamas pamatyti laivą.

– Dvidešimt liardų už mėsą, penki liardai už alų ir penki dukatai už seržanto leidimą, – mandagiai paaiškino šeimininkė. – Be to, dar atskirai už lovą. Jie neišplauks anksčiau nei rytojaus rytą.

– Aš jau turiu leidimą, – užprotestavo keliauninkas.

– Leidimas galioja tik tada, kai užganėdini Milo, – pareiškė šeimininkė. – Čia jis karalius Pilypas.

– Juk dar nesutarta, kad aš plaukiu, – paprieštaravo Zenonas.

– Jokių derybų! – užgriaudė albanas iš tolimos kertės. – Aš nesivarginsiu dieną naktį stirksodamas ant molo ir žiūrėdamas, kas išplaukia, o kas ne.

Zenonas sumokėjo, kiek buvo prašomas. Jis buvo gana apdairus įsidėdamas piniginėn tik tiek pinigų, kiek reikėjo, kad niekas nepamanytų, jog turi jų dar kur paslėpęs.

– Kuo vardu laivas?

– Tokiu pat kaip ir ši užeiga, – atsakė šeimininkė. – „Gražioji balandėlė“. Kad jis neapsiriktų, Mariken, ką?

– Kur jau, – atsakė mergina. – Su „Keturiais vėjais“ jie pasiklys rūke ir nuvarys tiesiai į Vilvordę.

Pokštas pasirodė labai juokingas abiem moterim, net albanas suprato jį ir garsiai nusijuokė. Vilvordė buvo vietovė toli nuo jūros.

– Galite palikti čia savo ryšulius, – pridūrė gerai nusiteikusi šeimininkė.

– Verčiau iš karto pakrauti juos į laivą, – atsakė Zenonas.

– Žiūrėk, koks nepasitikėjimas, – pašaipiai tarė Mariken, kai jis jau ėjo lauk.

Ant slenksčio jis vos nesusitrenkė su neregiu, atvykusiu su savo muzika šokdinti jaunimo. Šis atpažino jį ir meilikaujamai pasveikino.

* * *

Pakeliui į uostą Zenonas susitiko būrį kareivių, traukiančių smuklės link. Vienam paklausus, ar jis grįžtąs iš „Gražiosios

balandėlės", po teigiamo atsakymo buvo praleistas. Milo, matyt, iš tikrųjų čia buvo šeimininkas.

Jūra plaukiojanti „Gražioji balandėlė", nemaža valtis apvaliu korpusu, dabar, potvyniui atslūgus, tįsojo ant smėlio. Zenonui pavyko prie jos prieiti beveik nesušlapus kojų. Prie laivavirvių darbavosi du vyrai ir berniukas, ką tik pūtęs dumples tavernoje priešais židinį; tarp virvių šūsnių lakstė šuo. Tolėliau, baloje, kruvina silkių galvų ir uodegų krūva liudijo, kad žūklės laimikis išgabentas kitur. Vienas iš vyrų, pamatęs, jog ateina keleivis, iššoko iš valties.

– Jansas Brioinis – tai aš, – pasisakė. – Tai jus Josė atsiuntė, kad perplukdyčiau į Angliją? Tik iš pradžių reikėtų susitarti dėl kainos.

Zenonas suprato, kad berniukas buvo skubiai pasiųstas čionai įspėti valtininką. Matyt, jie jau buvo aptarę jo piniginės storį.

– Josė minėjo šešiolika dukatų.

– Taip būna, kai susirenka daug žmonių, pone. Anądien turėjau vienuolika keleivių. Daugiau kaip vienuolika paimti negaliu. Po šešiolika dukatų iš kiekvieno liuterono – ir susidaro šimtas septyniasdešimt šeši dukatai. Nesakau, kad žmogui be šeimos...

– Aš – ne reformatas, – nutraukė jį filosofas. – Londone turiu seserį, ištekėjusią už prekijo.

– Žinom mes tokias seseris, – pašiepiamai atsakė Jansas Brioinis. – Širdis džiaugias žiūrint į žmones, kuriems staiga šauna į galvą aplankyti giminaičius, nepaisant jūros ligos.

– Tai pasakykit savo kainą, – neatlyžo medikas.

– Viešpatie švenčiausias, pone, aš visai nenoriu atkalbėti jus plaukti į Angliją. Tik man ta kelionė ne prie širdies. Turint galvoje, kad praktiškai mes kariaujame...

– Dar ne, – paprieštaravo filosofas, glostydamas šuns, atsekusio į paplūdimį paskui šeimininką, galvą.

– Tai sviestas sviestuotas, – atsikirto Jansas Brioinis. – Ten plaukti galima, nes dar neuždrausta, bet galima ne visiškai. Karalienės Marijos, Pilypo motinos, laikais viskas klojosi kuo

puikiausiai: nenoriu jūsų užgauti, bet eretikus ten degindavo kaip ir čia. O dabar viskas eina kaskart prastyn: karalienė – nesantuokinis vaikas ir pati paslapčia gimdo nesantuokinius vaikus. Ji dedasi skaisčia, bet tiktai tam, kad pasityčiotų iš Dievo Motinos. Kunigams ten dabar išskrodžia vidurius, paskui kakoja į šventus puodus. Visai nekas. Man daug mieliau žvejoti palei krantą.

– Žuvis juk gali gaudyt ir atviroje jūroje, – atsikirto Zenonas.

– Kai gaudai žuvis, pargrįžti kada patinka, o jei plauksiu į Angliją, kelionė gali ir užtrukti... Suprantat, vėjas arba koks štilis... O dar kokie smalsuoliai kyštels nosį į mano krovinį – juokingas laimikis plaukiant į vieną pusę, o jau grįžtant atgal... Vienąsyk, – pridūrė nuleidęs balsą, – atvežiau muškietų parako ponui de Nasau. Tądien plaukioti mano gelda buvo ne itin linksma.

– Yra juk ir kitų valčių, – nerūpestingai pasakė filosofas.

– O tai dar klausimas, pone. „Šventoji Barbora" šiaip jau dirba išvien su mumis, bet ji patyrė avariją, nieko neveiksi. „Šventasis Bonifacas" susilaukė nemalonumų... Žinoma, yra dar valčių jūroje, bet būk gudrus ir pasakyk, kada jos parplauks... Jeigu jums neskubu, galit nueiti pasižvalgyti į Blankenbergę ar į Vendeiną, bet kainos ten bus tokios pačios.

– O anoji? – paklausė Zenonas, rodydamas į mažesnį laivelį, kurio paskuigalyje įsitaisęs žmogeliukas ramiai virė sau valgį.

– „Keturi vėjai"? Pamėginkit, jei jūsų širdis to geidžia, – pasakė Jansas Brioinis.

Sėdėdamas ant tuščios silkių statinės Zenonas svarstė. Šuo padėjo snukį jam ant kelių.

– Vienaip ar kitaip, jūs išplaukiate auštant?

– Žvejoti, ponuli, žvejoti. Žinoma, jeigu jūs turite, taip sakant, penkiasdešimt dukatų...

– Turiu keturiasdešimt, – tvirtai atsakė Sebastianas Teusas.

– Tinka keturiasdešimt penki. Nenoriu apiplėšti kliento. O jei neturite Londone nieko skubesnio, tik pamatyti seserį, kodėl gi jums nepalaukus dvi tris dienas „Balandėlėje"?.. Visada atsiranda bėglių, kuriems svyla padai. Sumokėsit tik savo dalį.

– Norėčiau išplaukti neatidėliodamas.

– Taip ir maniau... Be to, taip būtų apdairiausia – kas, jeigu, tarkim, vėjas pasikeis... Ar susitvarkėte su tuo paukščiu, kurį jos laiko smuklėje?

– Jeigu jūs kalbate apie penkis dukatus, kuriuos jie išlupo iš manęs prievarta...

– Tai jau ne mano pupos, – paniekinamai pasakė Jansas Brioinis, – moterys su juo susitaria, kad neturėtų nemalonumų sausumoje. Ei, Niklai, – šūktelėjo savo draugui. – Yra keleivis!

Rausvaplaukis milžinas išlindo pro liuką iki pusės.

– Tai Niklas Bambekė, – pareiškė valties šeimininkas. – Dar yra Michielas Sotensas, bet jis nuėjo namo vakarieniauti. O jūs pavakarieniausite su mumis „Balandėlėje"? Ryšulius galite palikti čia.

– Man reikės jų naktį, – pasakė gydytojas, gindamas savo krepšį, kurį norėjo paimti Jansas. – Aš chirurgas, ir čia mano instrumentai, – pridūrė, kad sunkus krepšys nesukeltų įtarimų.

– Ponas chirurgas apsirūpino ir šaunamuoju ginklu, – sarkastiškai pridūrė šeimininkas, akies kampučiu parodęs į metalines buožes, išsikišusias iš mediko kišenių.

– Apdairus žmogus, – pasakė Niklas Bambekė šokdamas iš valties. – Visokių niekšų pasitaiko, net ir jūroje.

Zenonas patraukė drauge su jais į smuklę. Priėjus turgaus aikštę, užsuko už kampo, duodamas jiems suprasti, kad jam reikia nuleisti čiurkšlę. Abu vyriškiai nužingsniavo toliau gyvai dėl kažko ginčydamiesi, lydimi šuns ir ratais bėginėjančio vaikigalio. Zenonas apėjo turgaus aikštę ir netrukus vėl atsidūrė paplūdimyje.

* * *

Artėjo naktis. Už dviejų šimtų žingsnių dunksojo įsmegusi smėlyje apgriuvusi koplyčia. Zenonas pažvelgė jos vidun. Paskutinio didžiojo potvynio palikta bala slūgsojo navoje su druskos apgraužtomis statulomis. Prioras, be jokios abejonės, būtų

čia susikaupęs ir pasimeldęs. Zenonas atsigulė ant slenksčio ir atrėmė galvą į krepšį. Dešinėje buvo matyti tamsūs valčių kontūrai ir „Keturių vėjų" paskuigalyje degantis žibintas. Keleivis galvojo, ką jis veiks Anglijoje. Pirmiausia reikės pasistengti, kad jo nepalaikytų pabėgėlį vaidinančiu popiežininkų šnipu. Regėjo save klaidžiojantį Londono gatvėmis, ieškantį laivyno chirurgo posto ar vietos prie kokio nors gydytojo, panašios į tą, kurią turėjo pas Janą Meijersą. Angliškai jis nekalba, bet išmokti netruks, be to, su lotynų kalba neprapulsi. Jei pasisektų, galima būtų įsidarbinti pas kokį didiką, kuris domisi lytinį geismą žadinančiomis priemonėmis arba vaistais nuo podagros. Jis buvo įpratęs prie dosniai siūlomų, bet ne visada mokamų atlyginimų, prie labai garbingos vietos stalo priešaky ar visai negarbingos galustalėje, nelygu kokia nuotaika tądien apnikusi Milordą ar Jo Aukštybę, prie ginčų su vietiniais šundaktariais, priešiškai nusiteikusiais svetimšalio šarlatano atžvilgiu. Jis jau buvo tatai patyręs Insbruke ir kitur. Be to, reikės neužmiršti kalbėti apie Popiežių tik su pasibjaurėjimu, kaip čia kalbama apie Žaną Kalviną, o karalių Pilypą laikyti juokingu, kaip juokinga Flandrijoje atrodė Anglijos karalienė.

„Keturių vėjų" žibintas priartėjo, siūbuojamas žingsniuojančio vyro rankos. Mažas plikas valties savininkas sustojo priešais Zenoną, šis kilstelėjo.

– Mačiau, kaip ponas atsigulė ant slenksčio pailsėti. Mano namai visai čia pat, jei Jo Šviesybė bijo nakties drėgmės...

– Man gerai ir čia, – atsakė Zenonas.

– Nenorėčiau atrodyti labai smalsus, bet gal galėčiau paklausti Jūsų Šviesybę, kiek jie ima už nuplukdymą į Angliją?

– Turėtumėte žinoti jų kainas.

– Aš anaiptol jų nesmerkiu, Jūsų Šviesybe. Sezonas čia trumpas: ponas juk supranta, kad po Visų Šventų ne visada lengva įtempti bures. Bet jie turėtų būti garbingi... Juk jūs nemanote, kad už tą kainą jie nuplukdys jus iki Jarmuto? Ne, pone, jūroje jie perduos jus žvejams iš anapus, ir turėsite mokėti iš naujo.

– Tai vienas iš būdų, – išsiblaškęs atsakė keliauninkas.

– Ar ponas nepagalvojo, kad nebejaunam vyrui rizikinga vykti vienam su trim žaliūkais? Smogti irklu – greitas reikalas. Parduos jūsų skudurus anglams ir – nei mačiau, nei girdėjau.

– Ar atėjote pasisiūlyti nuplukdyti mane į Angliją „Keturiais vėjais"?

– Ne, pone, mano valtis tam per maža. Jai net iki Frislandijos per toli. Bet jeigu ponui rūpi tik pakeisti klimatą, jis turėtų žinoti, kad Zelandija, taip sakant, slysta Karaliui iš rankų. Ten knibždėte knibžda tų gezų nuo tada, kai pats ponas Nasau paskyrė įgaliotiniu kapitoną Sonua... Žinau tuos ūkius, kur ponai Sonua ir de Dolhainas apsirūpina maistu... Kokia Jūsų Šviesybės profesija?

– Gydau savo vargo brolius, – atsakė medikas.

– Tų ponų fregatose Jūsų Šviesybė turės progos gydyti gražias žaizdas, tiek kirstines, tiek rėžtines. Ir nuplaukti ten įmanoma per kelias valandas, kai tinkamai pasinaudoji vėju. Išplaukti galima dar prieš vidurnaktį, „Keturiems vėjams" didelės gramzdos nereikia.

– O kaip apeisite Sliuiso sargybinius?

– Pažįstu tuos žmones, pone. Turiu ten draugų. Tik Jūsų Šviesybei reikėtų nusivilkti šituos gerus drabužius ir apsirengti kaip varganam jūreiviui... Jei kartais kas iš netyčių įliptų į laivą...

– Jūs dar nepasakėt man savo kainos.

– Ar penkiolika dukatų Jūsų Šviesybei bus per daug?

– Tai kukli kaina. Bet ar esate tikras, kad patamsyje nenuplauksite į Vilvordę?

Pliko žmogelio veidą iškreipė pyktis:

– Tu, prakeiktas kalvinistas! Švenčiausiosios Mergelės išniekintojas! Ar „Gražiojoje balandėlėje" pasistengė tave tuo įtikinti?

– Sakau jums tai, ką girdėjau, – lakoniškai atsakė Zenonas.

Žmogelis nuėjo keikdamasis. Už dešimties žingsnių atsigręžė, smarkiai pamojavęs žibintu. Įtūžęs veidas tapo vergiškas.

– Matau, ponas susipažinęs su gandais, – vėl prabilo saldžiai, – bet nereikia tikėti kiekvienu sutiktuoju. Jūsų Šviesybė atleis man, kad pasikarščiavau, bet aš neprisidėjau prie pono Batenburgo suėmimo. Locmanas buvo net ne vietinis... Be to, tai nepalyginami laimikiai: ponas de Batenburgas – stambi žuvis. Tamsta mano denyje būsite toks pat saugus kaip Dievo užantyje...

– Gana, – nutraukė jį Zenonas. – Jūsų valtis gali išplaukti vidurnaktį, aš galiu pasikeisti drabužius jūsų namuose, kurie yra čia pat, ir jūsų kaina – penkiolika dukatų. O dabar duokite man ramybę.

Bet žmogeliukas buvo ne iš tų, kuriais lengvai atsikratysi. Jisai atstojo tik tada, kai užtikrino Jo Šviesybę, kad, pasijutęs per daug pavargęs, galėtų atsigauti pas jį už menką kainą ir išplaukti tik kitą naktį. Kapitonas Milo užmerktų į tai akis, juk jis nėra susijęs su Jansu Brioiniu vedybiniais saitais. Paliktas vienas, Zenonas svarstė, kaipgi čia atsitiko, kad jis galėjo taip atsidavęs slaugyti tuos nenaudėlius, kai jie susirgdavo, jei mielu noru būtų nudėjęs juos sveikus. Kai žibintas vėl atsidūrė „Keturių vėjų" paskuigalyje, jis atsistojo. Juoda naktis dangstė visus jo judesius. Pasikišęs po pažasčia savo ryšulį, jis iš lėto nužingsniavo ketvirtį ljė link Vendiuino. Matyt, visur bus tas pat. Neįmanoma buvo suprasti, kuris iš tų dviejų juokdarių melavo, o gal abudu netyčia pasakė tiesą. Galimas daiktas, abu melavo ir čia nebūta nieko kito, tik apgailėtinų padarų konkurencijos. Galvok kaip nori.

Viena kopa uždengė jam Heisto žiburius, nors miestelis buvo visai arti. Zenonas pasirinko apsaugotą nuo vėjo įdubą šiapus potvynio ruožo: iš drėgno smėlio jį galėjai nuspėti netgi tamsoj. Vasaros naktis buvo šilta. Nebus vėlu apsispręsti išaušus. Pasiklojo po savim ilgus marškinius. Rūkas dengė visas žvaigždes, tik ties zenitu švytėjo Vega. Jūra ošė savo amžiną dainą. Jis užmigo besapniu miegu.

Šaltis pabudino jį dar prieš aušrą. Dangų ir kopas buvo užliejusi blyškuma. Potvynio vanduo beveik laižė jo batus. Jis

drebėjo, tačiau tame drebuly jau buvo justi gražios vasaros dienos pažadas. Palengva trindamas nutirpusias nuo nakties stingulio kojas, žvelgė, kaip ta beformė jūra išsupa greit dingstančias bangas. Jos ošimas, trunkantis nuo pasaulio pradžios, nesiliovė. Zenonas perleido pro pirštus saują smėlio. *Calculus**: šita atomų tėkme prasidėdavo ir baigdavosi visi apmąstymai apie skaičius. Kad šitaip sutrupintum uolas, reikėjo daugiau amžių nei Biblijos pasakojimuose išvardyta dienų. Antikos filosofų meditacijos išmokė jį dar ankstyvoje jaunystėje žiūrėt iš aukšto į tuos menkus šešis tūkstančius metų, kurie ir yra viskas, ką žydams ir krikščionims rūpi pažinti iš garbingos pasaulio senovės, jų matuojamos trumpu žmogiškos atminties matu. Dranutro durpynuose valstiečiai jam parodė milžiniškus medžių kamienus, kuriuos manė čia atplukdytus Didžiojo Tvano vandenų, bet juk būta dar ir kitokių vandens antplūdžių, ne tik tas vienas, su kuriuo siejama tokio vyną mėgusio patriarcho istorija, lygiai kaip būta ir kitų žlugimų nuo ugnies, ne vien tik ta absurdiška Sodomos katastrofa. Daracis jam kalbėjo apie miriadus amžių, kurie aprėpia tik vieną nesibaigiantį kvėpavimą. Zenonas suskaičiavo, kad kitų metų vasario dvidešimt ketvirtą, jei dar gyvens, jam sukaks penkiasdešimt devyneri. Ir vis dėlto tie vienuolika dvylika penkmečių jam priminė šitą smėlio saują: nuo jų dvelkė didelių skaičių svaiguliu. Jis gyveno tai čia, tai ten šitoje žemėje daugiau nei pusantro milijardo akimirkų, o Vega sukosi palei zenitą ir jūra ošė savo ošimu viso pasaulio paplūdimiuose. Penkiasdešimt aštuonis kartus jis matė pavasario žolę, vasaros pilnatvę. Nelabai svarbu buvo, ar tokio amžiaus žmogus gyvens, ar mirs.

Saulė kaitino jau gerokai, kai jis pamatė, kad „Gražioji balandėlė" išskleidė bures ir išplaukė į jūrą. Oras kelionei būtų buvęs gražus. Sunki valtis tolo greičiau nei galėjai tikėtis. Zenonas vėl atsigulė į savąjį smėlio guolį, leisdamas maloniai

* Skaičiavimas (*lot.*).

šilumai išnaikinti bet kokį naktinės gėlos pėdsaką, saulėkaitoje pro uždarus vokus kraujas švytėjo raudonai. Jis svėrė savo šansus tarsi galvodamas apie kitą žmogų. Šitaip apsiginklavęs, galėtų priverst nenaudėlį, sėdintį prie „Keturių vėjų" vairalazdės, išlaipinti jį kokiame nors paplūdimyje, kur lankydavosi tik Jūros gezai; arba, priešingai, mokėtų kulka suknežinti jam galvą, jeigu jis išsiduotų plaukiąs Karaliaus laivo link. Jis be jokios atgailos pasinaudojo ta pačia pistoletų pora, kad paskubintų į aną pasaulį plėšiką, užpuolusį jį bulgarų miške; o pergudravęs Peroteno kėslus, dar labiau pasijuto esąs vyras. Tačiau šiandien mintis, kad galėtų ištaškyti šito sukčiaus smegenis, jam buvo atgrasi. Patarimas prisijungti prie ponų Sonua ir Dolhaino ekipažų, kaip chirurgui, buvo geras: būtent pas juos jisai siuntė Haną tada, kai tie pusiau piratai patriotai dar neturėjo tiek galios ir išteklių, kiek įgijo dabar naujų sąmyšių dėka. Vieta pas Luji de Nasau buvo visiškai tikėtina: tam bajorui, be abejonės, trūko patyrusių gydytojų. Partizano ar jūrų plėšiko gyvenimas nedaug tesiskyrė nuo to, kaip jis gyveno tarnaudamas Lenkijos kariuomenėse arba turkų laivyne. Blogiausiu atveju kurį laiką net galėtų manipuliuoti kauteriu ir skalpeliu hercogo kariuomenėje. O jeigu karas jam galiausiai sukeltų šleikštulį, liktų viltis pėsčiam nusigauti į tokį pasaulio kraštą, kur ta nuožmiausia žmogiška kvailystė dar nesiautėja. Visa tai buvo įvykdoma. Tačiau reikėjo nepamiršti, kad galų gale niekas, ko gero, nevargins jo ir Briugėje.

Jis nusižiovavo. Alternatyvos jo nebedomino. Nusiavė apsunkusius nuo smėlio batus, nugramzdino su pasitenkinimu kojas į šiltą birią masę, stengdamasis surasti ir surasdamas jos apačioje jūros gaivą. Paskui išsirengė, atsargiai padėjo ant drabužių savo krepšį, sunkius batus ir nužingsniavo jūron. Potvynis jau slūgo: įsibridęs iki pusiau blauzdų, perėjo mirguliuojančias balutes ir atsidavė bangų gožai.

Nuogas, vienišas, jautė, kaip aplinkybės krito nuo jo nelyg drabužiai. Jis vėl tapo tuo Adamu Kadmonu, kurį filosofai her-

metikai mano glūdint pačioje dalykų šerdyje, kuriame išskaidrėja ir įvardijama tai, kas visur kitur tvyro, tačiau nėra įvardyta. Niekas neturi vardo šitoje bekraštybėje: jis stengėsi negalvoti, kad paukštis, kuris žvejojo supdamasis ant keteros, buvo žuvėdra, o keistas gyvūnas, krutinęs baloje kitokias nei žmogaus galūnes – jūros žvaigždė. Jūra traukėsi vis tolyn, palikdama paskui save kriaukleles, susuktas tokiomis pat tobulomis spiralėmis kaip Archimedo; saulė pamažu kilo, trumpindama žmogaus šešėlį smėlyje. Persiėmęs pagarbia mintim, dėl kurios būtų pasmerktas myriop visose Kristų ar Mahometą garbinančių miestų aikštėse, galvojo, jog patys įtikinamiausi tariamo Aukščiausiojo Gėrio simboliai – būtent tie, kurie absurdiškai laikomi pačiais stabmeldiškiausiais, o tas ugninis rutulys – vienintelis Dievas, matomas būtybėms, kurios be jo pražūtų. Lygiai taip pats tikriausias iš angelų buvo šita žuvėdra, kurios egzistencija buvo akivaizdesnė nei Serafimų ir Sostų. Netgi nuožmumas šitame pasaulyje be šmėklų buvo tyras: žuvis, virpanti po banga, netrukus taps tik kruvinu gardžiu kąsniu žuvaujančio paukščio snape, tačiau tas paukštis neaiškins savo alkio netikromis dingstimis. Lapė ir kiškis, gudrumas ir baimė gyvuoja šitoje kopoje, kur jis miegojo, tačiau žudikas nesiremia įstatymais, kitados išleistais kokios nors išmintingos lapės arba sugalvotais kokios nors lapės-dievo, o auka nesijaučia esanti nubausta už savo nusikaltimus ir mirdama neprisiekinėja ištikimybės savo kunigaikščiui. Bangų šėle nebuvo pykčio. Mirtis, visada nepadori žmonių pasaulyje, šitoj vienatvėje buvo tyra. Dar vienas žingsnis link tos ribos tarp takios substancijos ir skysčio, tarp smėlio ir vandens – ir stipresnė už kitas banga išmuštų jį iš kojų; toji tokia trumpa, be liudininko, agonija būtų tarytum ne visai mirtis. Gal vieną gražią dieną jis gailėsis, kad atsisakė tokio galo. Tačiau ši galimybė buvo tokia pati kaip Anglijos arba Zelandijos planai, gimę iš vakarykščių baimių ar rytdienos pavojų, kurių tą giedrą akimirką nejunti, – planai, sukurti proto, o ne žmogų užgriuvusios būtinybės. Ribos peržengimo valanda dar neišmušė.

Jis sugrįžo prie savo drabužių; rado juos nelengvai: buvo jau apnešti plonyčiu smėlio sluoksniu. Atoslūgis per trumpą laiką pakeitė nuotolius. Banga iškart sugerdavo jo žingsnių pėdsakus ant drėgno kranto; vėjas nutrynė visus jo ženklus, paliktus sausame smėlyje. Nuskalautas kūnas užmiršo nuovargį. Kitas rytas, praleistas prie jūros, prisišliejo pridurmu prie šito, sakytum – ta trumpa smėlio ir vandens interliudija truko jau dešimt metų: gyvendamas Liubeke jis su auksakalio sūnum buvo nuvykęs į Travės deltą rinkti Baltijos gintaro. Arkliai irgi nusimaudė; nusimetę balnus ir gūnias, sudrėkę nuo jūros vandens, jie vėl buvo pačios sau egzistuojančios būtybės, o ne tie įprastiniai romūs jojamieji gyvuliai. Viename iš gintarų buvo įkliuvęs vabzdys; tarytum pro langelį Zenonas stebėjo vabalėlį, užsklęstą žemės amžiuje, kur jam pačiam įeiti nebuvo jokių galimybių. Papurtė galvą, kaip daroma norint nuvyti įkyrią bitę: pernelyg jau dažnai dabar jis vėlei pasinerdavo į savo asmeninės praeities įvykius, ne todėl, kad jų būtų gailestavęs ar ilgėjęsis – tiesiog tarsi susprogo laiko pertvaros. Travemiundės diena įstrigo atminty lyg kone nedūlioje medžiagoje, – tokia relikvija anų laikų, kai jam buvo gera gyventi. Jeigu gyventų dar dešimt metų, galimas daiktas, tas pat nutiktų ir su šia diena.

Jis užsitraukė savo žmogiškąjį kiautą be jokio malonumo. Vakarykštės duonos likutis ir puspilnė gertuvė vandens, pasisemto iš akmeninio šulinio, priminė, kad dabar jo kelias iki pat galo vingiuos tarp žmonių. Reikėjo jų saugotis, bet sykiu ir toliau priimti ir grąžinti jiems jų paslaugas. Pasitaisė ant peties krepšį, surišęs batus raišteliais, užsikabino juos už diržo, kad pratęstų malonumą eiti basom. Vengdamas Heisto, kuris jam buvo tarsi opa ant gražios smėlio odos, patraukė per kopas. Užkopęs į artimiausios pakilumos viršūnę, atsigręžė pažvelgt į jūrą. „Keturi vėjai“ tebesiilsėjo po estakada; kitos valtys artėjo prie uosto. Viena burė horizonte atrodė tyra lyg sparnas, gal tai buvo Janso Brioinio laivas.

* * *

Kone valandą jis žingsniavo atokiai nuo išmintų takų. Įduboje tarp dviejų aukštumėlių, apaugusių šiurkščia žole, išvydo žingsniuojantį jo link šešių žmonių būrelį: senį, moterį, du brandaus amžiaus vyrus ir du lazdomis apsiginklavusius jaunuolius. Senis ir moteris sunkiai yrėsi priekin per tą klampynę. Visi vilkėjo pasiturinčių miestelėnų drabužiais. Rodės, tie žmonės norėjo praeiti nepastebėti. Tačiau kai Zenonas kreipėsi į juos, atsakė, nuraminti dėmesio, kurį parodė jiems tas mandagus keleivis, be to, dar kalbantis prancūziškai. Du jaunuoliai keliavo iš Briuselio; jie buvo patriotai katalikai, norėję prisijungti prie Oranžo kunigaikščio kariuomenės. Kita grupės dalis buvo kalvinistai; senis buvo mokyklos mokytojas iš Turnė, bėgęs į Angliją su dviem sūnumis; moteris, nosine šluosčiusi jam nuo kaktos prakaitą, buvo marti. Ilga kelionė pėsčiomis buvo per daug sunki ištverti tam vargšui žmogeliui; valandėlę jis atsisėdo ant smėlio atgauti kvapą; kiti apspito jį ratu.

Ekle ta šeima prisijungė prie dviejų jaunų briuseliečių: bendras pavojus ir bendras bėgimas padarė bendrakeleiviais tuos žmones, kurie kitu metu būtų buvę priešai. Jaunuoliai susižavėję kalbėjo apie sinjorą de La Marką, kuris prisiekė auginsiąs barzdą tol, kol bus atkeršyta už Grafus; jis pasitraukė su saviškiais į mišką ir be gailesčio korė visus ispanus, kurie tik pakliūdavo jam į rankas: Nyderlandams kaip tik ir reikėjo tokių žmonių. Iš pabėgėlių briuseliečių Zenonas dar sužinojo smulkmenas, kaip buvo pagautas ponas de Batenburgas bei aštuoniolika jo palydos žmonių: išduoti locmano, plukdžiusio juos į Frislandiją, tie devyniolika vyrų buvo įkalinti Vilvordės pilyje ir nukirsdinti. Mokyklos mokytojo sūnūs išbalo klausydamiesi to pasakojimo, nerimaudami dėl to, kas jų pačių laukia pajūryje. Zenonas juos nuramino: Heistas, atrodo, saugi vieta, jei sumokėsi duoklę uosto kapitonui; paprastiems pabėgėliams negresia pavojus būti išduotiems taip, kaip būtų išduoti princai. Jis dar pasiteiravo, ar turniečiai ginkluoti; taip, jie buvo ginkluoti: net moteris turėjo

peilį. Zenonas patarė jiems nesiskirti: draugėje jie galėjo nebijoti, kad kelionėje juos apiplėš, bet smuklėje ir laivo denyje derėtų miegoti užmerkus tik vieną akį. „Keturių vėjų" šeimininkas įtartinas, tačiau du kresni briuseliečiai, be abejo, mokės jį sutvarkyti, o atsidūrę Zelandijoje, jie turi nemaža šansų sutikti sukilėlių gaujas.

Mokytojas sunkiai atsistojo. Savo ruožtu paklaustas, Zenonas paaiškino esąs tų kraštų gydytojas ir taip pat norįs persikelti kitapus jūros. Daugiau jie nieko nebesiteiravo: jo reikalai jų nedomino. Išsiskirdamas su jais, Zenonas padavė mokytojui buteliuką su lašais: jie kuriam laikui palengvins jam kvėpavimą. Atsisveikindami bėgliai širdingai jam padėkojo.

Jis luktelėjo žiūrėdamas, kaip jie traukia link Heisto, ir staiga nusprendė eiti jiems įkandin. Kelionė būreliu ne tokia pavojinga; galima būtų net kits kitam padėti pirmosiomis dienomis aname krante. Žengė paskui juos kokį šimtą žingsnių, paskui sumažino spartą, leisdamas atstumui tarp jo ir to būrelio padidėti. Mintis, kad vėl atsidurs priešais Milo ar Jansą Brioinį, iškart užliejo jį nepakeliamu nuovargiu. Staiga sustojo ir patraukė per kopas tolyn nuo jūros.

Vėl prisiminė mėlynas senuko lūpas ir dusulį. Tas mokytojas, atsisakęs savo kuklios profesijos, narsiai stojęs prieš kalaviją, ugnį ir bangas, kad viešai paliudytų tikėjimą, jog daugumai žmonių nulemtas Pragaras, jam atrodė puikus visuotinio pamišimo pavyzdys; bet juk ir be tų dogmos sukeltų beprotybių neramūs žmogiški padarai šiaip jau kiaurai persmelkti pasibjaurėjimo ir neapykantos, kylančių iš pačių jų prigimties gelmių: tądien, kai bus jau nemadinga naikinti kits kitą vardan religijos, tasai pasibjaurėjimas ir neapykanta pakryps kita linkme. Du patriotai briuseliečiai atrodė protingesni, bet tie jaunuoliai, rizikuojantys vardan laisvės savo kailiu, vis dėlto gyrėsi esą ištikimi karaliaus Pilypo tarnai; anot jų, viskas bus kuo puikiausia, kai tik bus atsikratyta grafo. Tačiau visa bėda, kad šio pasaulio ligos kur kas labiau įsišaknijusios.

Netrukus jis atsidūrė Udebriugėje ir šįkart įžengė į to ūkio kiemą. Išvydo čia tą pačią moterį: sėdėdama ant žemės, ji skabė žolę triušiukams, uždarytiems didžiuliame krepšyje. Aplink ją sukinėjosi vaikiukas, vilkintis sijonėliu. Zenonas paprašė trupučio pieno ir ko nors užkąsti. Ji atsistojo, susiraukė iš skausmo ir liepė pačiam išsitraukti ąsotį iš šulinio, kur buvo šaldomas pienas: jos reumatizmo pakirstos rankos skaudėjo sukant rankeną. Kol Zenonas suko tą skridinį, moteriškė nuėjo į kambarį ir atnešė varškės bei ketvirtį pyrago. Ji atsiprašė, kad pienas buvo prastas: liesas ir melsvas.

– Senoji karvė jau beveik išdžiūvusi, – paaiškino. – Turbūt pavargo duoti pieną. Ją nuveda pas jautį, o ji jau nebenori jo. Netrukus būsim priversti ją skersti.

Zenonas paklausė, ar ferma vis dar priklauso Ligrų šeimai. Moteris nužvelgė jį, staiga perlieta nepatiklumo:

– Ar tik nebūsite jo įgaliotinis? Mes atsiskaitėme už viską iki Švento Mykolo.

Jis nuramino ją: jis renkąs savo malonumui augalus ir grįžtąs į Briugę. Ūkis, kaip jis ir manė, priklausė Filiberui Ligrui, Dranutro ir Udenovės šeimininkui, dideliam šului Flandrijos Taryboje. Nesuskaičiuosi tų turtuolių vardų, paaiškino moteriškė.

– Žinau, – atsakė jis. – Pats esu iš tos šeimos.

Ji, rodėsi, nepatikėjo juo. Tas pėsčiomis keliaujantis žmogus nebuvo niekuo ypatingas. Jis minėjo, kad kartą, labai seniai, lankėsi šitame ūkyje. Viskas čia likę beveik taip, kaip jis prisiminė, tik dydžiai buvo mažesni.

– Jeigu buvot čia apsilankęs, turėjote matyti ir mane, – pasakė moteriškė. – Nesu iš čia išjudėjusi jau daugiau kaip penkiasdešimt metų.

Jis, rodės, prisiminė, kad, pavalgę lauke, jie paliko maisto likučius ūkio gyventojams, bet jų veidų nebeprisiminė. Moteriškė atsisėdo prie jo ant suolo; jis tarsi įstatė ją į prisiminimų vėžes.

– Šeimininkai dar kartais atvažiuodavo anais laikais, – toliau kalbėjo ji. – Aš – senojo ūkininko duktė; čia buvo vienuolika

karvių. Rudenį siųsdavome jiems į Briugę vežimą, prikrautą sūdyto sviesto puodynių. Dabar jau viskas kitaip, jie viską palieka likimo valiai... Be to, mano rankoms sunku darbuotis šaltame vandeny.

Ji sudėjo rankas ant kelių, sunėrė iškrypusius pirštus. Zenonas patarė jai kas dieną nardinti jas į šiltą smėlį.

– Ko jau ko, o smėlio tai čia netrūksta, – atsakė ji.

Vaikas sukinėjosi kieme tarsi vilkiukas, leisdamas nesuprantamus garsus. Gal buvo silpnaprotis. Moteris pašaukė jį, ir nuostabus švelnumas nušvietė jos negražų veidą, kai išvydo bidzenant jį artyn. Ji rūpestingai nušluostė seilių burbulus ties jo lūpų kampučiais.

– Štai mano Jėzus, – pasakė švelniai. – Motina dirba laukuose su dviem kitais, kuriuos dar žindo.

Zenonas paklausė apie tėvą. Jis buvo „Šventojo Bonifaco“ šeimininkas.

– „Šventasis Bonifacas“ turėjo nemalonumų, – pasakė jis, nutaisęs žinančio žmogaus miną.

– Dabar jau viskas susitvarkė, – atsakė moteris, – jis sutiko dirbti Milo. Juk privalai ką nors uždirbti: iš visų berniukų man liko tik pora. Pergyvenau du vyrus, pone, ir trise turėjome dešimt vaikų. Aštuoni jau kapuos. Visas tas vargas nuėjo šuniui ant uodegos... Kai būna vėjas, jaunesnysis padeda malūnininkui, taigi duonos turime visada. O dar jam leidžia susirinkti sąšlavas. Žemė čia prasta javams.

Zenonas žvelgė į griūvantį svirną. Virš durų kažkas andai pagal vietos paprotį pakabino pelėdą, matyt, pritrenktą akmeniu ir prikaltą gyvą: tai, kas dar buvo likę iš jos plunksnų, sūpavos vėjyje.

– Kodėl jūs nukankinote tą paukštį, kuris jums darė gera? – paklausė jis, pirštu rodydamas į didžiulį nukryžiuotą plėšrūną. – Tie padarai ėda peles, kurios graužia javus.

– Nežinau, pone, – atsakė moteris, – toksai jau paprotys. Be to, jų klyksmas skelbia mirtį.

Zenonas nieko neatsakė. Ji aiškiai norėjo jį kažko paklausti.

– Tie bėgliai, pone, kuriuos perplukdo „Šventuoju Bonifacu"... Žinoma, iš to visiems mums nauda. Va kad ir šiandien, aš net šešiems pardaviau maisto. Būna tokių, į kuriuos net gailu žiūrėti... Bet vis tiek pagalvoji: ar tasai uždarbis garbingas? Juk žmonės, kurie bėga, daro tai ne šiaip sau... Hercogas ir Karalius, matyt, žino, ką daro.

– Jums nebūtina aiškintis, kas tie žmonės, – pasakė keliauninkas.

– Tikra teisybė, – atsakė ji linktelėdama galvą.

Jis paėmė iš krūvos kelis žolės stiebus, prakišo pro pintinės virbus, ir triušiukai įniko juos kramsnoti.

– Jeigu tie gyvulėliai jums patinka, pone, imkite juos, – kalbėjo ji toliau įpareigojančiu tonu. – Jie riebūs, minkšti, pats tas... Sekmadienį jau būtume juos pjovę. Tik penki su už galvą.

– Aš? – paklausė jis nustebęs. – O ką jūs valgysit sekmadienį pietums?

– Pone, – pradėjo ji maldaujamai žiūrėdama į jį, – juk ne vien valgiu... Pridėsiu juos prie trijų su, kuriuos jūs man skolingi už varškę, pyragą, ir pasiųsiu marčią parnešti lašelį iš „Gražiosios balandėlės". Retkarčiais juk reikia pašildyti širdį. Pakelsime taurę už jūsų sveikatą.

Ji neturinti jam grąžos iš florino. Jis tuo suabejojo. Bet tuščia jo. Pasitenkinimas ją pajaunino – o pagaliau gal ji ir buvo ta penkiolikmetė mergaičiukė, kuri padarė reveransą, kai Simonas Adriansenas padavė jai kelis su. Zenonas pasiėmė maišą ir nužingsniavo tvoros link tardamas įprastinius atsisveikinimo žodžius.

– Nepamirškit jų pasiimti, pone, – priminė moteriškė paduodama jam krepšį. – Jie suteiks malonumo jūsų damai; kitų tokių visam mieste nerasite. O kadangi jūs jiems truputį giminaitis, malonėkite pasakyti, kad sutaisytų mums namus iki žiemos. Kiaurus metus lyja vidun.

* * *

Jis išėjo nešinas krepšiu tarsi į turgų traukiantis valstietis. Netrukus kelias įsuko į giraitę, paskui išniro pūdyme. Atsisėdęs ant griovio krašto, atsargiai įkišo ranką krepšin. Lėtai, beveik su geiduliu glostė tuos švelniakailius gyvuliukus lanksčiu stuburu, po minkštučiais jų šonais smarkiai plakė širdys. Nejausdami jokios baimės, triušiukai ėdė toliau; jam buvo įdomu, kaip jie regėjo pasaulį ir jį patį savo didžiulėmis gyvomis akimis. Paskui nukėlė dangtį ir paleido juos į laukus. Džiaugdamasis jų laisve, stebėjo, kaip tie goslūs ir ėdrūs žvėreliai, požeminių labirintų architektai, baikštūs, bet žaidžiantys su pavojumi, bejėgiai, turintys tik stiprias, be galo judrias strėnas, neišnaikinami vien dėl vislumo padarai, išnyksta brūzgynuose. Jeigu jiems pavyks išvengti spąstų, lazdų, kiaunių ir paukštvanagių, jie dar pašokinės, pažais kurį laiką; žiemą, kai iškris sniegas, jų kailiukas išbals, pavasarį jie vėl ims skabyti žalią žolę. Jis nuspyrė krepšį griovin.

Likusi kelio dalis buvo be nuotykių. Tą naktį jis miegojo po medžių guotu. Rytojaus rytą, gana anksti, atvyko prie Briugės vartų ir, kaip ir visada, buvo pagarbiai pasveikintas sargybinių.

Kai tik vėl atsidūrė mieste, trumpam užgniaužtas nerimas vėl išniro į paviršių; prieš savo valią jis įsiklausydavo į praeivių žodžius, bet neišgirdo nieko neįprasto apie jaunus vienuolius ar vienos kilmingos merginos meilę. Nieks nekalbėjo ir apie gydytoją, slaugiusį maištininkus ir besidangstantį suklastotu vardu. Į ligonių prieglaudą Zenonas pargrįžo pačiu laiku, kad padėtų broliui Liukui ir broliui Siprianui, narsiai besistengiantiems atlaikyti ligonių antplūdį. Popieriaus skiautė, kurią paliko išvykdamas, mėtėsi ant stalo; jis ją sulamdė; taip, jo draugui Ostendėje jau pagerėję. Tą vakarą smuklėje užsisakė didesnę ir prašmatnesnę vakarienę nei paprastai.

SPĄSTAI

Daugiau nei pusantro mėnesio praėjo be jokių kliuvinių. Buvo sutarta, kad ligonių prieglauda bus uždaryta prieš pat Kalėdas, o siras Sebastianas Teusas – šįkart atvirai – vyks į Vokietiją, kur anksčiau gyveno ir vertėsi gydytojo praktika. Patyliukais, viešai neminėdamas tų vietų, kuriose buvo įsivyravęs liuteronų tikėjimas, Zenonas nusprendė patraukti į Liubeką. Būtų smagu vėl susitikti su išmintinguoju Egidijumi Frydhofu ir pamatyti jau subrendusį Gerhartą. Gal net būtų įmanoma gauti Šventosios Dvasios ligoninės valdytojo vietą, kurią turtuolis auksakalys kitados jam beveik pranašavo.

Iš Regensburgo jo kolega alchemikas Rymeris, kuriam Zenonas galiausiai parašė, pranešė jam netikėtai gerą naujieną. Vienas *Proteorijų* egzempliorius, išvengęs džiaugsmingų Paryžiaus laužų, pateko į Vokietiją; toks Vitenbergo daktaras išvertė veikalą į lotynų kalbą, ir publikacija vėl atnešė jos autoriui triukšmingą šlovę. Šventosios Oficijos kongregacija supyko, kaip kadaise Sorbona, tačiau mokslingasis Vitenbergo vyras ir jo kolegos, priešingai, įžvelgė tuose, katalikų akimis žiūrint, erezija paženklintuose tekstuose laisvo Biblijos tyrimo taikymą, o aforizmuose, aiškinančiuose stebuklą kaip stebuklų patirtimi apdovanoto žmogaus sutelktos aistros padarinį, popiežininkų prietarų įveikimą ir sykiu paramą jų pačių išgelbėjimo tikėjimu doktrinai. Taigi jų rankose *Proteorijos* virto kiek iškreiptu įrankiu, tačiau, kai knyga egzistuoja ir veikia žmonių protus, tokių

apylankų reikia tikėtis. Buvo net svarstoma, ar nepasiūlius Zenonui, jei tik jo pėdsakai bus aptikti, gamtos filosofijos katedros tame Saksonijos universitete. Jis žinojo, kad ta garbė susijusi su pavojumi ir būtų apdairiau jos nepriimti kitos, laisvesnės, veiklos labui, tačiau tiesioginis kontaktas su mąstančiais žmonėmis masino po tokio užsidarymo savy, o išvysti, kaip virpa kūrinys, kurį manei jau esant mirusį, filosofui buvo tas pat, kas visomis gyslomis pajusti atgimimo džiaugsmą. Maždaug tuo pat metu *Traktatas apie fizinį pasaulį*, užmirštas nuo tada, kai Dolė ištiko katastrofa, vėl pasirodė pas vieną leidėją Bazelyje, kur, regėjos, senų laikų ginčai ir jo sukelti aitrūs vaidai buvo jau pamiršti. Fizinis Zenono dalyvavimas tapo beveik nereikalingas: jo idėjos jau plito ir be jo.

Nuo tada, kai grįžo iš Heisto, jis negirdėjo kalbant apie Angelų būrelį. Kruopščiai vengė pasilikti akis į akį su Siprianu, tad jaunuolio išpažinčių srautas buvo apribotas. Atsargumo priemonės, kurias Sebastianas Teusas norėjo įpiršti buvusiam priorui, kad visi išvengtų katastrofos, įsigaliojo pačios savaime. Brolis Florianas netrukus vyks į Antverpeną, kur buvo atstatomas jo vienuolynas, anais laikais sudegintas šventųjų atvaizdų išniekintojų. Ten jis tapys mažųjų arkų freskas vidiniame kiemelyje. Pjeras de Ameras lankė provincijos filialus ir tikrino ten sąskaitas. Naujoji administracija pradėjo darbus vienuolyno požemyje: kai kurios jo dalys, kurioms grėsė pavojus sugriūti, buvo užmūrytos – taip Angelai neteko savo slaptavietės. Naktiniai susirinkimai beveik iš tiesų baigėsi; skandalingos kvailystės nuo šiol ėmė virsti banaliomis, neilgai trunkančiomis vienuolyno nuodėmėmis. O Sipriano ir Gražuolės susitikimams apleistame sode metų laikas darėsi ne itin palankus, ir Ideleta, ko gero, susirado žavesnį garbintoją nei kažkoks jaunas vienuolis.

Tikriausiai tai ir buvo priežastys, dėl kurių Siprianas suniuko. Nebedainavo valstietiškų dainelių ir savo pareigas vykdė paniuręs. Iš pradžių Sebastianas Teusas pamanė, kad jaunas felčeris, kaip ir brolis Liukas, sielojasi dėl būsimo ligonių prie-

glaudos uždarymo. Vieną rytą jis pastebėjo, kad jaunuolio veidas išvagotas ašarų pėdsakų.

Jis pasikvietė jį į laboratoriją ir uždarė duris. Jiedu buvo vieni, kaip tąsyk, rytojaus dieną po Kvazimodo sekmadienio, kai Siprianas prisipažino tuos pavojingus dalykus. Zenonas prabilo pirmasis.

– Ar Gražuolei nutiko kokia nelaimė? – ūmai paklausė.

– Aš nebesusitinku su ja, – atsakė jaunuolis springdamas žodžiais. – Ji užsidaro savo kambaryje su ta juočke ir sakosi serganti, kad paslėptų tą savo naštą.

Ir paaiškino, jog vienintelės naujienos buvo tos, kurias jam perdavė vienuolyno sesuo, iš dalies papirkta smulkiomis dovanėlėmis, iš dalies sugraudinta būklės Gražuolės, kurią slaugyti buvo įpareigota. Bet palaikyti ryšį per tą kvailai naivią moterį buvo sunku. Slaptų andainykščių angų jau nebebuvo, ir šiaip ar taip, abi merginos, dabar jau bijančios netgi šešėlio, nakčia išeiti nebedrįstų. Teisybė, brolis Florianas, kaip tapytojas, galėjo patekti į bernardinių koplytėlę, bet jis pareiškė nusiplaunąs rankas nuo šito reikalo.

– Mudu susipykome, – niūriai paaiškino Siprianas.

Moterys tikėjosi, kad Ideleta pagimdys per Šventąją Agotą. Vadinas, paskaičiavo daktaras, praeis dar kokie trys mėnesiai. Tada jis jau seniai bus įsikūręs Liubeke.

– Nenusiminkit, – pasakė jis, norėdamas padrąsinti prislėgtą jaunąjį vienuolį. – Moterys tuose reikaluose be galo išradingos ir drąsios. Bernardinės, jeigu ir sužinos apie tą nemalonų dalyką, nenorės jo garsinti. Naujagimį tiesiog paliks kokiame nors bokšte visuomenės malonei.

– Šituose ąsočiuose ir buteliuose – daug visokių miltelių ir šaknų, – susijaudinęs pasakė Siprianas. – Baimė pribaigs ją, jei niekas neateis jai į pagalbą. Jeigu manėras panorėtų...

– Argi nematot, kad jau per vėlu ir kad aš negaliu prie jos prieiti? Prie visos painiavos nereikia dar ir kruviną bėdą pridėti.

– Urselio klebonas nusimetė sutaną ir pabėgo su savo meilute į Vokietiją, – staiga pasakė Siprianas. – Argi mes negalėtume...

– Su tokia garsia miesto mergina, ir dar tokios būklės, jūs būsit atpažinti nespėję išeiti iš Briugės apylinkių. Užmirškite tai. Bet niekas nenustebs pamatęs kažkokį jauną pranciškoną, besišlaistantį keliais ir elgetaujantį kasdienės duonos. Vykite vienas. Galiu jums duoti kelionei keletą dukatų.

– Aš negaliu, – verkšlendamas atsakė Siprianas.

Jis susmuko ant stalo, suėmęs galvą rankomis. Zenonas mąsliai žiūrėjo į jį kupinas begalinės užuojautos. Kūnas buvo žabangai, į kuriuos pateko tie du vaikai. Jis meiliai paglostė jaunojo vienuolio galvą su išskusta tonzūra ir išėjo iš kambario.

* * *

Perkūnas sugriaudėjo anksčiau, nei buvo tikėtasi. Apie Šventąją Liuciją jis sėdėjo smuklėje, kai išgirdo kaimynus su jaudulingu šnabždesiu, kuris nežada nieko gero, nes beveik visada būna susijęs su kieno nors nelaime, aptarinėjant kažkokią naujieną. Aukštakilmė mergina, gyvenusi bernardinių vienuolyne, pasmaugė prieš laiką gimusį, bet gyvybingą kūdikį vos jį pagimdžiusi. Nusikaltimas paaiškėjo tik per panelės tarnaičiukę maurę, kuri, apimta siaubo, išbėgo iš šeimininkės kambario ir klaidžiojo gatvėmis tarsi pamišusi. Kažkokie geri žmonės, be kita ko, paakinti dar ir tauraus smalsumo, parsivedė tą juodukę pas save; galiausiai nesuprantamai veblendama ji viską paaiškino. Po to vienuolės jau nebegalėjo sutrukdyti sargybai suimti ir išsivesti jų gyventoją. Riebūs juokai apie karštą kilmingų merginų kraują ir šiokias tokias vienuolių paslaptis pynėsi su pasipiktinimo šūksniais. Lėkštoje nediduko miestelio egzistencijoje, kur net didžiųjų įvykių šurmulys atsklisdavo jau prislopintas, šitas skandalas buvo įdomesnis už bet kokią įsipykusią sudegintos bažnyčios ar pakartų protestantų istoriją.

Išeidamas iš smuklės Zenonas matė, kaip Ideleta, paguldyta sargybos vežimo gale, pravažiavo Ilgąja gatve. Ji buvo išblyškusi

gimdyvės blyškumu, tačiau skruostai ir akys degė karščiu. Keletas žmogelių žiūrėjo į ją su gailesčiu, nors dauguma įsijaudrinę šaukė įkandin. Konditeris ir jo žmona buvo prie pastarųjų. Menki kvartalo žmogeliukai taip keršijo už prabangius tos gražios lėlės drabužius ir beprotiškas išlaidas. Dvi Moliūgės dukterys, atsidūrusios čia iš netyčių, puolė aršiausiai, sakytum toji panelė būtų apjuodinusi jų amatą.

Namo Zenonas grįžo susigaužusia širdim, lyg būtų pamatęs visų apleistą stirną, atiduotą ją besivejantiems šunims. Jis paieškojo prieglaudoje Sipriano, bet jaunojo vienuolio tenai nebuvo, ir Zenonas nedrįso pasiteirauti jo vienuolyne, kad nepritrauktų dėmesio.

Jis dar tikėjosi, kad Ideleta, teisėjo ar teismo sekretorių paklausta, turės nuovokos susigalvoti kokį nors netikrą gerbėją. Bet tos mergaitės, kiaurą naktį kandžiojusios rankas, kad nesuriktų ir dejonėmis nepažadintų kitų, narsa buvo išsekusi. Ji kalbėjo ir verkė nesustodama, neslėpdama nei savo pasimatymų su Siprianu prie upės kranto, nei žaidimų ir juoko Angelų susirinkimuose. Didžiausią siaubą raševoms, užrašinėjusiems jos prisipažinimus, o paskui godžiai jų atgarsius rinkusiai miniai kėlė tas vartojimas pašventintos duonos ir vyno, pavogtų nuo altoriaus ir suvalgytų bei išgertų žvakių nuodėgulių šviesoje. Prie kūno šlykštybių, regis, dar prisidėjo nežinia kokios šventvagystės. Siprianas buvo sulaikytas rytojaus dieną; paskui atėjo Fransua de Biuro, Floriano, brolio Kireno ir dviejų kitų įpainiotų novicijų eilė. Matjė Artsas irgi buvo suimtas, tačiau iškart paleistas, paskelbus, kad jo atžvilgiu buvo suklysta. Vienas jo dėdžių buvo Frank de Briugės miesto tarybos narys.

* * *

Keletą dienų jau pusiau uždaryta Šventojo Kozmo ligonių prieglauda, kurios gydytojas, kaip buvo manoma, kitą savaitę turėjo išvykti į Vokietiją, knibždėte knibždėjo smalsuolių. Brolis Liukas žvelgė į juos akmeniniu veidu; jis netikėjo tuo, kas buvo

kalbama. Zenonas juos apžiūrinėjo nesiteikdamas atsakinėti į jų klausimus. Gretos apsilankymas sujaudino jį kone iki ašarų: senutė tik palingavo galvą ir pasakė, kad visa tai labai liūdna.

Ji išbuvo ten visą dieną – Zenonas paprašė, kad ji išskalbtų ir išlygintų jam baltinius. Susierzinęs liepė broliui Liukui uždaryti prieglaudos duris anksčiau laiko; senutė, siūdama arba lygindama prie vieno iš langų, ramino jį čia savo draugišku tylėjimu, čia ramios išminties kupinais žodžiais. Ji pasakojo jam smulkius Anri Žiusto gyvenimo faktus, kurių jis nežinojo: apie niekingą jo šykštumą arba familiarius džiaugsmus, išgautus iš tarnaičių gera valia arba per prievartą; beje, anot jos, jis buvo gana šaunus vyras, geriausiu savo gyvenimo laikotarpiu linkęs pajuokauti ir netgi atsilyginti keliais skatikais. Prisiminė daugelio giminaičių, apie kuriuos jis nieko nežinojo, vardus ir veidus: sugebėjo išvardyti visus brolius ir seseris, gimusius tarp Anri Žiusto ir Hilzondos ir mirusius jaunystėje.

Valandėlę jis pamėgino įsivaizduoti, kaip galėjo išsirutulioti tie staigiai nutrūkę likimai, tie to paties medžio ūgliai. Pirmą kartą gyvenime įdėmiai klausėsi ilgo pasakojimo apie savo tėvą, kurio vardą ir istoriją žinojo, nors vaikystėje jo akivaizdoje jis buvo prisimenamas tik kandžiomis užuominomis. Tas jaunas italas kavalierius, prelatas tik išoriškai, kad patenkintų savo ir šeimos ambicijas, keldavo puotas, arogantiškai švytruodavo po Briugę su raudono aksomo apsiaustu ir aukso pentinais ir patyrė malonumų su tokia pat jauna, bet, apskritai paėmus, ne tokia nelaiminga kaip šiandien Ideleta mergina, – ir iš to radosi va šitie darbai, nutikimai, apmąstymai, planai, trunkantys štai jau penkiasdešimt aštuonerius metus. Viskas šiame pasaulyje – vieninteliame mums prieinamame – yra keisčiau, nei mes įpratę tikėti esant. Galiausiai Greta susidėjo į kišenę žirkles, siūlus, adatų rinkinį ir pasakė Zenonui, kad baltiniai jau paruošti kelionei.

Kai ji išėjo, Zenonas užkūrė krosnį vandens ir garų pirčiai, kurią jis įrengė ligonių prieglaudos kertėje, kaip kitados buvo įrengęs Peroje, tačiau ligoniams, kurie dažniausiai vengė tokio

gydymo, taikė ją mažai. Ilgai mazgojo savo kūną, nusikirpo nagus, kruopščiai nusiskuto. Daug kartų, būtinybės spiriamas, – kariuomenėje arba ilgose kelionėse, o kitąsyk, kad būtų sunkiau atpažįstamas ar nenustebintų prasižengimu madai, – jis buvo užsiauginęs barzdą, nors kur kas malonesnis jam buvo švariai nuskustas veidas. Vanduo ir garai priminė tas maudynes, kurios jam buvo surengtos su ceremonijomis Friosio, kai jis pargrįžo iš ekspedicijos laponų žemėje. Signė Ulfsdater pati jam patarnavo pagal savo šalies damų paprotį. Atlikdama tarnaitės pareigas, buvo ori kaip karalienė. Jis vėl išvydo mintyse didžiulį variu apkraštuotą kubilą ir siuvinėtų rankšluosčių raštus.

Jį areštavo kitą dieną. Siprianas, bijodamas kankinimo, prisipažino viską, ko buvo prašomas, ir dar daugiau. Po to sekė įsakymas atvesti pas tardytoją Pjerą de Amerą, kuris tuo metu darbavosi Udenardėje. Jaunojo vienuolio liudijimai Zenono atžvilgiu buvo pragaištingi: anot jo, gydytojas nuo pat pradžių buvęs Angelų patikėtinis ir bendrininkas. Būtent jis parūpinęs Florianui užburtus gėrimus, būtinus apžavėti Ideletą, kad Siprianas galėtų ją sugundyti, o vėliau ir tuos juodus vaistus vaisiui pašalinti. Kaltinamasis išgalvojo ir įstatymo draudžiamus artimus santykius su gydytoju. Vėliau Zenonas turėjo progos apmąstyti tuos kaltinimus, visiškai priešingus faktams; paprasčiausia hipotezė buvo tokia: praradęs protą jaunuolis stengės išteisinti save apkaltindamas kitą; o gal, geidęs Sebastiano Teuso malonių ir glamonių, galiausiai įtikėjo jų susilaukęs. Juk visada patenki į kokias nors pinkles: tad kodėl gi ne į šitas?

Vienaip ar kitaip, Zenonas buvo pasirengęs. Pasidavė nesipriešindamas.

Atsidūręs teismo raštinėje, visus nustebino pasakydamas savo tikrąjį vardą.

TREČIOJI DALIS

KALĖJIMAS

Non è viltà, ne da viltà procede
S'alcun, per evitar più crudel sorte,
Odia la propria vita e cerca morte...

Meglio è morir all'anima gentile
Che supportar inevitabil danno
Che lo farria cambiar animo e stile.
Quanti ha la morte già tratti d'affanno!
Ma molti ch'hanno il chiamar morte a vile
Quanto talor sia dolce ancor non sanno.

Giuliano de' Medici

Nėra piktadarys tasai,
Kuris, jei nori žiauresnės išvengt dalios,
Pasibjauri savu gyvenimu ir ieškosi mirties...

Tauriai sielai geriau numirti
Nei tverti blogį, neišvengiamą,
Naikinantį jo širdį ir manieras...
Kokia daugybė tų, kuriems mirtis išgydė nerimą!
Nors daug kas smerkia tą pasirinkimą
Ir nežino, kad mirt yra saldu...

KALTINAMASIS AKTAS

Miesto kalėjime jis praleido tik vieną naktį. Jau kitą rytą buvo perkeltas, ne be tam tikrų pagarbos ženklų, kambarin langais į senosios teismo raštinės kiemą, su tvirtomis grotomis ir velkėmis, tačiau su bene visais patogumais, kurių galėtų tikėtis garbingas kalinys. Anksčiau čia buvo kalinamas vienas miesto tarybos narys, apkaltintas pinigų grobstymu, o dar anksčiau – vienas dvariškis, už auksą parsidavęs prancūzams; vargiai galėjai rasti tinkamesnę vietą kalėti. Nors tos vienos nakties daboklėje pakako, kad Zenoną užpultų parazitai, kurių jis paskui kratėsi keletą dienų. Jo nuostabai, buvo leista paprašyti, kad jam atneštų iš namų jo baltinius, o po kelių dienų buvo grąžinta net jo rašyklinė. Bet knygų buvo atsakyta. Netrukus jis gavo leidimą pasivaikščioti kasdien po kiemą – kartais per gruodą, kartais per purvą – lydimas jam pristatyto keistuolio prižiūrėtojo. Ir vis dėlto viena baimė jo neapleido: kankinimo baimė. Mintis, jog žmonėms mokamas atlyginimas už tai, kad jie metodiškai kankina savo artimą, šiurpino vyrą, kurio amatas buvo gydyti. Jis jau seniai stengėsi užsigrūdinti ne nuo skausmo, – jis ne ką baisesnis už skausmą sužeistojo, kurį operuoja chirurgas, – bet nuo siaubo, kad tas skausmas sukeliamas sąmoningai. Pamažu Zenonas priprato prie minties, kad jam baisu. Jei kurią dieną atsitiks taip, kad jis pradės vaitoti, šaukti ar melagingai ką nors kaltinti, kaip tai padarė Siprianas, kaltė bus tų, kuriems pavyko suskaldyti žmogaus sielą. Nors tasai taip

bijotas sunkus išbandymas neįvyko. Čia akivaizdžiai įsikišo galingi gynėjai. Tačiau jie negalėjo numaldyti kankinimų suolo siaubo, kuris jo neapleido iki pat galo: jis turėdavo tramdyti save, kad nepašoktų kiekvienąsyk, kai atsiverdavo durys.

Kai prieš keletą metų grįžo į Briugę, manė, kad niekas jo nebeprisimena, nežino, kas jis, kad viskas jau paskendę užmaršty. Tuo ir grindė tą savo abejotiną saugumą. Tačiau, matyt, jo šmėkla buvo likusi gyva, užspeista pačioje prisiminimų gelmėje ir to skandalo dėka išplaukė paviršiun, daug realesnė nei tas žmogus, su kuriuo briugiečiai abejingai stumdėsi alkūnėmis šitieka metų. Neaiškūs girdai staiga susitelkė krūvon, sutirštėjo ir susiliejo į grubų burtininko, persimetėlio, sukčiaus, svetimšalio šnipo įvaizdį, kokių visur ir visada tūno neišlavintose vaizduotėse. Niekas neatpažino Zenono žvelgdamas į Sebastianą Teusą; dabar, atgaline data, visi jį pažinojo. Tada Briugėje ir jo kūrinių niekas neskaitė, be abejonės, ne ką labiau juos vartė ir šiandieną, tačiau dabar kiekvienas, kas tik netingėjo, žinodamas, kad jie buvo pasmerkti Paryžiuje ir sukėlė įtarimą Romoje, koneveikė tą pavojingą rašliavą. Kai kurie įžvalgūs smalsuoliai, žinoma, jau anksčiau įtarė jį esant kitu asmeniu – ne viena Greta turėjo atmintį ir akis. Tačiau tie žmonės tylėjo, vadinasi, reikėjo juos laikyti veikiau draugais nei priešais, o gal tiesiog jie laukė savo valandos. Zenonas vis dar klausė save, ar kas nors buvo įspėjęs apie jį minoritų priorą, ar, priešingai, šis, pasiūlęs kažkokiam pakeleiviui sėsti į jo vežėčias Sanlise, žinojo, kad turi reikalo su filosofu, kurio labai ginčijamas kūrinys tuo metu buvo deginamas miesto aikštėje. Labiau linko priimti antrąjį spėjimą, nes norėjo turėti kuo daugiau priežasčių būti dėkingas tam didžiasieliui žmogui.

Kad ir kaip ten būtų, jo katastrofa įgijo jau kitokį pavidalą. Jis liovėsi buvęs neaiškiu statistu kažkokio lėbavimo, kurį sukėlė saujelė novicijų ir du ar trys netikę vienuoliai; jis vėl tapo savo paties gyvenimo istorijos protagonistu. Jam pateikiamų kaltinimų gausėjo, tačiau jis bent jau nebebus tas nereikšmingas

personažas, su kuriuo mikliai susitvarkys apsukrus teisingumas, kaip tikriausiai atsitiktų su Sebastianu Teusu. Jo teismo procesas grėsė užtrukti dėl to, kad bus susijęs su kebliais kompetencijos klausimais. Civilinės teisės nusikaltimų galutinius nuosprendžius skelbdavo miesto magistratai, tačiau tokioje sudėtingoje su ateizmu ir erezija susijusioje byloje paskutinį žodį norėjo tarti vyskupas. Toksai ketinimas, pareikštas žmogaus, kurį Karalius ką tik atsiuntė į miestą, iki tol apsiėjusį be vyskupystės, žmogaus, kuris daugeliui atrodė esąs sumaniai Briugėje įdiegtos Inkvizicijos pakalikas, sukėlė nuostabą ir pasipiktinimą. Pats prelatas iš tikrųjų tikėjosi įspūdingai pateisinsiąs jam suteiktą valdžią nešališku tos bylos vedimu. Kanauninkas Kampanusas, nepaisant garbaus jo amžiaus, labai aktyviai reiškėsi rengiant tą bylą; jis pasiūlė ir galiausiai gavo sutikimą, kad du teologai iš Liuveno universiteto, kur kaltinamasis įgijo kanoninės teisės daktaro laipsnį, dalyvautų joje klausytojais; niekas nežinojo, ar tas susitarimas buvo suderintas su vyskupo valia, ar ėjo prieš ją. Kai kurie fanatiški protai buvo kraštutinės nuomonės, esą tokį bedievį, kurio doktrinas privalu paneigti, turėtų teisti pats Romos Šventosios Tarybos tribunolas, ir būtų išmintinga pasiųsti jį su patikima sargyba pamąstyti į Šventosios Marijos ant Minervos vienuolyno kameras. Sveikai protaujantys žmonės, priešingai, norėjo vietoje nuteisti tą klaidatikį, gimusį Briugėje ir sugrįžusį svetimu vardu į miestą, kur jo buvimas paskatino pamaldžioje bendruomenėje visokius sąmyšius. O gal tas Zenonas, dvejus metus praleidęs Jo Didenybės Švedijos karaliaus dvare, buvo Šiaurės galingųjų valstybių šnipas; prisiminta ir tai, kad kitados jisai gyvenęs tarp klaidatikių turkų; svarbu išsiaiškinti, ar jis atsimetė, kaip teigė gandas, ar ne. Jau buvo beužsimezganti viena iš tų bylų su daugybę kaltinimų, kurios gresia tęstis metų metus ir tampa pūliniu, sutelkiančiu nesveikas miesto nuotaikas.

Šitoje sumaištyje įtarimai, nulėmę Sebastiano Teuso suėmimą, tapo antraeiliai. Vyskupas, iš esmės nusistatęs prieš

kaltinimus magija, paniekinamai žiūrėjo į istoriją su meilės gėrimais, laikė visa tai svaičiojimais, bet kai kurie miesto magistratai tvirtai tikėjo ja, o paprastiems žmogeliams ji buvo viso to reikalo šerdis. Pamažėle, kaip ir visuose teismo procesuose, kurie trumpam įjaudrina vėpsotojus, toji byla ėmė dvejintis į dvi keistai nepanašias bylas: tokią, kokią ją mato įstatymo ir Bažnyčios žmonės, kurių amatas – teisti, ir tokią, kokią ją įsivaizduoja minia, trokštanti pabaisų ir aukų. Kriminalinių bylų teisėjas iš pat pradžių atmetė kaltinimą dėl bendravimo su palaimingųjų Angelų adamitų būreliu; Sipriano apkalbos buvo paneigtos kitų šešių suimtųjų: jie nepažinoję to gydytojo, tik matydavę jį vaikštant po vienuolyno arkadomis arba Ilgojoje gatvėje. Florianas gyrėsi sugundęs Ideletą bučinių pažadais, švelnia muzika ir rateliais, kurių metu būdavo laikomasi už rankų, mandragoros šaknies jam nereikėję; pats Ideletos nusikaltimas paneigė prasimanymus apie abortyvinį gėrimą, kurio panelė šventai prisiekė niekada nei prašiusi, nei atsisakiusi; galiausiai Florianui Zenonas išvis atrodęs labai savotiškas žmogus, jau nebejaunas, žinoma, atsidavęs raganystei, tačiau piktybiškai priešiškas Angelų žaidimams ir norėjęs atskirti nuo jų Siprianą. Iš tų padrikų kalbų daugių daugiausia galėjai padaryti išvadą, kad tariamasis Sebastianas Teusas buvo patyręs iš savo padėjėjo apie lėbavimus pertuvėje, bet neatliko savo pareigos juos įskųsti.

Šlykštus artumas su Siprianu buvo tikėtinas, bet to kvartalo žmonės kėlė į padanges gražų gydytojo elgesį ir savybes, – kažkuo netgi įtartina buvo tokia išskirtinė jo reputacija. Dėl kaltinimo sodomija, taip aitrinusio teisėjų smalsumą, buvo surengta kvota: po energingų ieškojimų lyg ir buvo surastas vieno Jano Meijerso paciento sūnus, su kuriuo kaltinamasis susidraugavo vos atvykęs į Briugę, tačiau iš pagarbos kilmingai šeimai tuo atradimu ir buvo apsiribota, juoba kad tas jaunas aristokratas, pagarsėjęs savo gražumu, jau seniai gyveno Paryžiuje, kur jo mokslai artėjo į pabaigą. Tas atradimas būtų

prajuokinęs Zenoną: jųdviejų ryšys apsiribojo apsikeitimu knygomis. Žemesnio pobūdžio ryšių, jei tokių būta, nebuvo rasta jokių pėdsakų. Bet filosofas savo rašiniuose dažnai gindavęs juslių eksperimentus, ragindamas išnaudoti visas kūno galimybes, o tokie patarimai galį atvesti prie pačių juodžiausių malonumų. Prezumpcija liko, bet nesant įrodymų, patvirtinančių tą nusikaltimą, jis buvo apkaltintas ardomųjų nuomonių skelbimu.

Kiti kaltinimai buvo kur kas pavojingesni teisiamajam, jei tokia gradacija išvis įmanoma. Patys minoritai kaltino daktarą ligonių prieglaudą pavertus besislepiančių nuo teisingumo bėglių susibūrimo vieta. Šiuo atveju, kaip ir daugeliu kitų, Zenonui labai padėjo brolis Liukas; jo nuomonė buvo labai aiški: byloje viskas išgalvota. Ištvirkavimai pertuvėje gerokai perdėti; Siprianas buvęs tik pienburnis, kuriam pernelyg graži mergina apsuko galvą; gydytojas elgęsis nepriekaištingai. O dėl pabėgėlių maištininkų ar kalvinistų, jei kuris jų ir peržengė ligonių prieglaudos slenkstį, tai jie juk nebuvo pasirišę po kaklu skelbimo: užsiėmę žmonės turėję svarbesnių reikalų nei traukti iš jų prisipažinimus. Šitaip išrėžęs pačią ilgiausią savo gyvenime kalbą, brolis Liukas pasišalino. Jis padarė Zenonui dar vieną reikšmingą paslaugą. Tvarkydamasis visų apleistoje ligonių prieglaudoje, jis netyčia aptiko jūros nugludintą akmenėlį su žmogaus veido atvaizdu, kurį filosofas nusviedė kampan kaip nereikalingą, ir įmetė tą daiktą, kuriam čia buvo ne vieta, į kanalą. Vargonininkas, priešingai, pakenkė kaltinamajam: jis, aišku, galįs pasakyti apie daktarą tik gera, bet jį ir jo žmoną pribloškė tai, kad Sebastianas Teusas – ne Sebastianas Teusas. Žalingiausias jo prasitarimas buvo tų komiškų pranašysčių, iš kurių abu žmogeliai taip širdingai juokdavosi, paminėjimas; vėliau jos buvo surastos spintoje Šventojo Kozmo ligonių prieglaudos kambaryje, kur Zenonas laikė knygas, ir priešai mokėjo jomis pasinaudoti.

* * *

Kol raštininkai perrašinėjo su visomis kaligrafijos mandrybėmis dvidešimt keturis Zenonui pateikto kaltinimo punktus, Ideletos ir Angelų istorija ėjo prie pabaigos. Panelės Los nusikaltimas buvo akivaizdus, ir bausmė už jį buvo mirtis; net jeigu tėvas būtų buvęs šalia, jis nebūtų galėjęs jos išgelbėti, bet sulaikytas Ispanijoje drauge su kitais flamandais kaip įkaitas, jis tik gerokai vėliau sužinojo apie tą siaubingą nelaimę. Ideleta baigė dienas gražiai ir maldingai. Egzekucija buvo paskelbta keliomis dienomis anksčiau, kad nesutaptų su Kalėdų šventėmis. Viešoji nuomonė dabar pasikeitė: sujaudinti Gražuolės atgailaujančios laikysenos ir ašarotų akių, visi gailėjo tos penkiolikmetės mergaitės. Pagal visas taisykles už vaikžudystę Ideleta turėjo būti sudeginta gyva, tačiau aukšta kilmė suteikė jai privilegiją būti nukirsdintai. Visa bėda, kad budeliui, sutrikdytam švelnaus jos kaklo, virpėjo ranka: jis turėjo pakartoti tą procedūrą tris kartus, paskui, įvykdęs teisingumą, pabėgo, nušvilptas minios, lydimas klumpių dunksėjimo ir kopūstų, prisirinktų iš turgaus krepšių, krušos.

Angelų teismo procesas truko ilgiau: buvo stengiamasi išgauti iš jų prisipažinimus, norint atskleisti slaptus atsišakojimus, siekiančius, galimas daiktas, tą Šventosios Dvasios brolių sektą, kuri buvo išnaikinta amžiaus pradžioje, – regis, abi grupės išpažino ir praktikavo panašaus pobūdžio klaidas. Bet tas pajodžarga Florianas buvo nepalenkiamas; puikybės kupinas, netgi kankinamas, jis skelbėsi neturįs nieko bendro su eretiškais kažkokio Didžiojo adamitų Mokytojo Jakobo van Almagieno, be to, dar žydo, mirusio prieš kokius penkiasdešimt metų, mokymais. Florianas pats vienas, be jokios teologijos, atradęs kūno malonumų rojų. Viso pasaulio kankinimo įrankiai nepriversią jo teigti ką nors kita. Vienintelis mirties nuosprendžio išvengė brolis Kirenas, atkakliai net per kankinimus dėjęsis nepilnapročiu ir galiausiai nusiųstas į beprotnamį. Kiti penki pasmerktieji, kaip ir Ideleta, savo dienas baigė maldingai.

Tarpininkaujant kalėjimo sargui, pripratusiam prie tokio pobūdžio derybų, Zenonas užmokėjo budeliams, kad tie jaunuoliai būtų pasmaugti prieš juos įmetant į ugnį, – toks labai įprastas nereikšmingas susitarimas, labai laiku suapvalinęs menką budelių atlyginimą. Ta gudrybė pavyko su Siprianu, Fransua de Biuru ir vienu iš novicijų: Zenonas išgelbėjo juos nuo visų blogiausio, negalėdamas, žinoma, padėti jiems išvengti siaubo, kurį jie iškentė prieš tai. Bet Floriano ir kito novicijaus atžvilgiu įvykdyti susitarimo nepavyko: budeliui neužteko laiko jiems diskretiškai padėti – jų riksmai liepsnose buvo girdėti kone pusę valandos.

Ekonomas irgi patyrė egzekuciją, bet jau negyvas. Vos tik atvežtas iš Udenardės ir įkalintas Briugėje, jis pasirūpino, kad draugai, kurių jis turėjo mieste, atneštų jam nuodų, tad pagal paprotį, kadangi nepavyko sudeginti jo gyvo, buvo sudegintas jo lavonas. Zenonas anaiptol nemėgo to sukto žmogaus, tačiau turėjo pripažinti, kad Pjeras de Ameras mokėjo sutvarkyti savo likimą ir baigė gyvenimą vyriškai.

Visas tas smulkmenas Zenonas patyrė iš kalėjimo sargo, kuris buvo net pernelyg iškalbingas; nenaudėlis atsiprašė dėl netikėtos kliūties, ištikusios du pasmerktuosius; jis netgi siūlėsi grąžinti dalį pinigų, nors dėl to niekas nebuvo kaltas. Zenonas gūžtelėjo pečiais. Jis apsišarvavo mirtinu abejingumu: svarbiausia buvo išsaugoti jėgas iki galo. Ir vis dėlto toji naktis praėjo be miego. Ieškodamas mintyse priešnuodžio tam siaubui, jis pagalvojo, kad Siprianas arba Florianas tikrai būtų puolę į ugnį, jei būtų reikėję ką nors išgelbėti: žvėriškumo būta, kaip visada, ne tiek faktuose, kiek žmogaus kvailume. Staiga jis užkliuvo už vieno prisiminimo: jaunystėje buvo pardavęs emyrui Nuredinui savąjį skystos ugnies receptą – šis pasinaudojo ja viename jūros mūšyje Alžyre, ir, ko gero, nuo tada ji vis dar tebenaudojama. Poelgis pats savaime nebuvo niekuo ypatingas: bet kuris pirotechnikas būtų pasielgęs taip pat. Tas išradimas, kurio dėka šimtai žmonių sudegė gyvi, netgi atrodė žingsnis į

priekį karo mene. Žinoma, to šėlu atsakymo į šėlą, mūšio, kur kiekvienas žudo, bet ir pats miršta, žiaurumai buvo nepalyginami su metodiškai ištobulintu šlykštumu kankinimo, kuris buvo vykdomas vardan gailestingojo Dievo; ir vis dėlto jis irgi buvo autorius ir bendrininkas piktadarybių, nukreiptų prieš varganą žmogaus kūną, ir turėjo praeiti trisdešimt metų, kad jį suimtų sąžinės graužimas, kuris admirolų ar princų veiduose tikriausiai išspaustų tik šypseną. Tad juo geriau būtų greičiau palikti šį pragarą.

* * *

Niekas negalėjo nusiskųsti, kad teologai, įpareigoti išvardyti įžūlius, eretiškus ar atvirai bedieviškus teiginius kaltinamojo rašiniuose, nesąžiningai atliko jiems patikėtą užduotį. Iš Vokietijos buvo gautas *Proteorijų* vertimas; kiti kūriniai buvo rasti Jano Meijerso bibliotekoje. Didžiausiai Zenono nuostabai, prioras turėjo jo *Būsimųjų dalykų numatymus*. Sudėjęs tuos teiginius ar veikiau jų kritiką krūvon, filosofas savo malonumui nupiešė tų 1569 Dievo malonės metų žmonių nuomonių žemėlapį, bent jau nuomonių, susijusių su tomis neaiškiomis sritimis, kur ganėsi jo protas. Koperniko sistema Bažnyčios nebuvo oficialiai pasmerkta, nors labiausiai nusimanantys iš tų, kurie dėvėjo sutanas ir mantijas, subtiliai lingavo galvas, tikindami, kad netrukus tai atsitiksią; ir vis dėlto tvirtinimas, kad pasaulio centras yra Saulė, o ne Žemė, toleruojamas su sąlyga, kad jis tėra kukli hipotezė, žeidė Aristotelį, Bibliją, o labiausiai žmogaus poreikį matyti savo būstą Visa ko centre. Nieko nuostabaus, kad požiūris, toks tolimas tam, kurį sveikas protas šiurkščiai suvokia kaip akivaizdybę, nepatiko eiliniams protams: nereikėjo eiti niekur toliau – Zenonas iš savo patirties žinojo, kaip judančios Žemės idėja griauna visų mūsų susikurtus gyvenimo įpročius; jis svaigo nuo minties, kad priklauso pasauliui, kuris nebeapsiriboja vien žmogaus lūšna, bet daugeliui toks erdvės išplėtimas kėlė šleikštulį. Dar juodesne bedievyste nei drąsi

mintis pastatyti į visa ko centrą Saulę vietoj Žemės buvo laikomas Demokrito paklydimas, kitaip tariant, tikėjimas pasaulių begalybe, atimantis iš pačios Saulės jos išskirtinę vietą ir neigiantis centro buvimą. Kitaip nei filosofas, kuris, pralaužęs nepajudinamų dalykų sferą, su džiaugsmu puola į tas šaltas ir kaitrias erdves, eilinis žmogus jautėsi jose pasiklydęs, o drąsuolis, rizikuojantis įrodyti jų egzistavimą, jo akyse virsdavo persimetėliu. Tos pačios taisyklės galiojo ir kur kas pavojingesnei grynųjų idėjų sferai. Averojaus paklydimas, – hipotezė, jog esama tokio beasmenio Dievo, abejingai tvyrančio to amžino pasaulio viduje, – regis, atėmė iš tikinčiojo galimybę pasikliauti Dievu, sukurtu pagal jo paties atvaizdą ir tausojančiu savo pykčius ir geradarybes vien tiktai žmogui. Mintis, kad siela yra amžina, – Origeno paklydimas, – piktino, nes visiškai sumenkino dabarties vyksmą: žmogus norėjo, kad priešais jį vertųsi nemirtingumas – Dangus arba Pragaras, už kurį atsakingas būtų jis pats, bet anaiptol negeidė, kad į visas puses driektųsi amžinas esimas, kur jis egzistuotų, bet jau nebe savo pavidalu. Pitagoro, leidusio suteikti gyvūnams sielą, prigimtimi ir esme panašią į mūsiškę, paklydimas dar labiau piktino tą beplunksnį dvikojį padarą, kuris nori būti vienintelė amžinai tverianti gyva būtybė. Epikūro paklydimo išvada, kitaip tariant, hipotezė, esą mirtis yra visa ko pabaiga, nors ir labiausiai atitinkanti tai, ką mes matome regėdami lavonus ir kapinėse, skaudžiai žeidė ne tik mūsų godulį išlikt pasaulyje, bet ir puikybę, kvailai mums teigiančią, kad esame verti jame išlikti. Visos tos nuomonės buvo laikomos įžeidžiančiomis Dievą; o iš tikro labiausiai joms buvo priekaištaujama dėl to, kad jos sumenkino žmogaus svarbumą. Taigi nebuvo nieko nuostabaus, kad jos pasmerkia kalėjimui ar dar blogesniems dalykams tuos, kurie jas skleidžia.

Leisdamasis nuo grynųjų idėjų prie vingiuotų žmogaus gyvensenos kelių, išvysdavai, jog baimė, dar labiau negu puikybė, buvo svarbiausias neapykantos variklis. Filosofo, propaguojančio laisvą juslių žaismę ir neniekinančio kūno malonumų,

drąsa siutino minią, linkusią į gausybę prietarų ir veidmainystę šioje srityje. Ir niekam nerūpėjo, kad žmogus, išdrįsęs tai paskelbti, būdavo santūresnis, o kartais net tyresnis už įnirtingus jo dergėjus: visuotinis susitarimas pripažino, esą pasaulyje nėra tokios ugnies arba kankinimo, kuris išpirktų tokį siaubingą palaidumą, – kaip tik todėl, kad proto narsa, regis, tik dar pasunkindavo paprastą kūno kaltę. Išminčius, kuriam visos šalys – tėvynė, visos religijos – savaip vertingos, vienodai erzino tą belaisvių minią; tas perbėgėlis filosofas, beje, niekad neišsižadėjęs nė vieno savo tikrojo tikėjimo, visiems jiems buvo atpirkimo ožiu tik todėl, kad jie visi bent kartą slapčia, o kartais patys to nežinodami geidė išsigauti iš rato, kuriame buvo uždaryti ir kuriame jiems lemta buvo mirti. Panašų pavydo kupiną įtūžį tvarkos atstovams kelia maištininkas, sukilęs prieš valdovą: jo „Ne" – tai nuolatinis priekaištas jų „Taip". Tačiau visų baisiausi iš tų kitaip galvojančių pabaisų buvo tie, kurie turėjo kokią nors dorybę: jie buvo kur kas baisesni, nes negalėdavai jų niekint be atodairos.

* * *

*DE OCCULTA PHILOSOPHIA**: tausodamas jėgas, tasai belaisvis beveik nebegalvojo, bet tai, kad kai kurie teisėjai atkakliai teigė jį praktikuojant magiją, kuriai neva jis buvo pasišventęs kadaise ar dar visai neseniai, privertė jį pamąstyti apie tą opų dalyką, rūpėjusį jam tarp kitų svarbesnių dalykų visą gyvenimą. Šioje srityje mokslingų vyrų nuomonės ypač kirsdavosi su minios nuomone. Miesčionių banda sykiu gerbė tą magą ir nekentė jo už galias, kurias laikė beribėmis: pavydo ausis kyšojo ir čionai. Visi be galo nusivylė, kai pas Zenoną buvo rastas tik Agripos de Netesheimo kūrinys, kurį turėjo ir kanauninkas Kampanusas, ir vyskupas, bei vėlesnis Džambatistos dela Portos kūrinys, kurį ir Monsinjoras laikė ant savo stalo. Kadangi buvo atkakliai

* Apie okultinę filosofiją (*lot.*).

kabinamasi į tuos klausimus, vyskupas manė būsiant teisinga apklausti kaltinamąjį. Kvailiams magija buvo mokslas apie antgamtinius dalykus, o prelatui, priešingai, toji sistema kėlė nerimo kaip neigianti stebuklą. Zenonas buvo beveik visiškai nuoširdus diskutuodamas su juo apie tai. Vadinamąjį magijos pasaulį sudarą traukos ir atostūmiai, pavaldūs dar paslaptingiems, bet tai nereiškia, jog žmogiškajam supratimui neprieinamiems, dėsniams. Iš žinomų medžiagų, rodos, tik magnetas ir gintaras iš dalies galį atskleisti tas paslaptis, kurių dar niekas neištyrė ir kurios vieną gražią dieną gal paaiškins viską. Didysis magijos ir jos dukters alchemijos nuopelnas tas, kad jodvi postuluojančios materijos vienybę, – kai kurie distiliavimo aparato filosofai tikį galintys sutapatinti ją su šviesa ir žaibu. Tas kelias vedąs labai toli, tačiau visi adeptai, verti to vardo, supranta jo pavojus. Mechanikos mokslai, į kuriuos Zenonas kadai buvo smarkiai įnikęs, esą artimi tiems ieškojimams tuo, kad siekia paversti žinojimą apie dalykus galėjimu juos paveikti, o netiesiogiai – galėjimu paveikti žmogų. Tam tikra prasme viskas esą magija: žolių ir metalų mokslas, leidžiąs gydytojui paveikti ligą ir ligonį, yra magija; magiška yra ir pati liga, užvaldanti kūną, nelygu koks apsėdimas, kurio šis kartais nenori nusimesti; magiška yra veriančių bei slegiančių garsų, išjudinančių sielą ar, priešingai, ją nuraminančių, galia; bet ypač magiška kandi žodžių, kone visada stipresnių už daiktus, kuriuos jie reiškia, galia: tuo ir paaiškinama tai, kas pasakyta apie juos *Sefer Jetsiroje*, jau nekalbant apie Evangeliją pagal Joną. Kerai, gaubiantys valdovus ir sklindantys iš bažnytinių apeigų, yra magija, ir magija yra tie juodi ešafotai bei niaurūs egzekucijų būgnai, žavintys ir bauginantys vėpsotojus kur kas labiau negu aukas. Galiausiai magiškos yra meilė ir neapykanta, įspaudžiančios mūsų smegenyse atvaizdą būtybės, kuriai mes leidžiam save persekioti.

Monsinjoras mąsliai palingavo galvą: taip sutvarkytame pasaulyje nebelieka vietos asmeninei Dievo valiai. Zenonas su

tuo sutiko, nors ir puikiai suprato, kaip rizikuoja tai sakydamas. Paskui jiedu abu išsakė, ką maną apie asmeninę Dievo valią, per kokius tarpininkus ji pasireiškianti ir ar ji būtina vykdant stebuklus. Vyskupas, pavyzdžiui, neįžvelgė nieko piktinamo tame, kaip *Traktato apie fizinį pasaulį* autorius interpretavo šventojo Pranciškaus stigmas: jis aiškino jas kaip aukščiausią išraišką galingos meilės, kuri visada modeliuoja mylintįjį pagal mylimojo atvaizdą. Tik, pateikdamas šį aiškinimą kaip vienintelį įmanomą, filosofas elgęsis nepadoriai. Zenonas neigė tvirtinęs jį esant vienintelį. Rodydamas savotišką dialektikams būdingą mandagumą, Monsinjoras kiek nusileido priešininkui, bet vėliau priminė, kad labai maldingas kardinolas Nikolajus Kuzietis kitados numaldė entuziazmą, kurį sukėlė stebuklingos statulos ir kraujuojančios ostijos; tasai garbusis mokslininkas (irgi teigęs erdvę esant begalinę), regis, numatė Pomponacio doktriną: pastarajam stebuklai buvo gryna vaizduotės galios išraiška, panašiai kaip Paracelsui ir Zenonui norėjosi regėti magijos vaizdinius. Tačiau šventasis kardinolas, kadaise visomis galiomis tramdęs husitų paklydimus, šiandien, jei būtų gyvas, ko gero, nutylėtų tokias drąsias mintis, kad neatrodytų, jog jis palaiko bedievius ir eretikus, kurių dabar privisę kur kas daugiau nei jo laikais.

Zenonas tegalėjo pritarti tam: laikai dabar kaip niekad nepalankūs nuomonių laisvei. Jis net pridūrė, atsakydamas vyskupui su tokiu pačiu dialektiko mandagumu, jog teigti, esą vaizdinys tėra išimtinai vaizduotės padarinys, nereiškia, kad jis yra tik menamas grubia to žodžio prasme: mumyse slypintys dievai ir demonai gana realūs. Vyskupas suraukė antakį dėl pirmojo veiksnio daugiskaitos, tačiau jis buvo išsilavinęs žmogus ir žinojo, kad reikia būti atlaidžiam žmonėms, skaičiusiems graikų ir lotynų autorius. O gydytojas kalbėjo toliau, nupasakodamas nerimastingą dėmesį, su kuriuo visada stebėdavęs savo ligonių haliucinacijas: tokioje būsenoje pasireikšdavusi pati žmogaus esmė ir kartais – autentiškas dangus ir tikras pragaras.

O jeigu grįšime prie magijos ir kitų analogiškų doktrinų, tai kovoti reikia ne tik su prietarais, bet ir su buku skepticizmu, įžūliai neigiančiu tai, kas nematoma ir nepaaiškinta. Šiuo požiūriu prelatas ir Zenonas sutarė be jokių paslėptų minčių. Galiausiai buvo paliestos Koperniko fantazijos: toji visiškai hipotetinė sritis kaltinamajam neatrodė teologiškai pavojinga. Daugių daugiausia jį buvo galima apkaltinti pernelyg užtikrintai pateikus kaip priimtiną kažkokią neaiškią teoriją, prieštaraujančią Šventajam Raštui. Nesilygindamas su Liuteriu ir Kalvinu neigiant sistemą, kuri išjuokė Jozuės istoriją, vyskupas laikė ją esant mažiau priimtiną geriems krikščionims nei Ptolemėjaus sistema. Beje, jis jai paprieštaravo pasitelkęs matematiką ir labai tiksliai pasirėmęs paralaksais. Zenonas sutiko, kad dar daug ką reikią įrodyti.

* * *

Grįžęs namo, kitaip tariant, į kalėjimą, ir puikiai suvokdamas, kad šios įkalinimo ligos baigtis bus fatališka, Zenonas, pavargęs nuo kazuistikos, stengdavosi susitvarkyti taip, kad kuo mažiau galvotų. Verčiau jau įkinkyti protą į mechanišką darbą – šis padės jam išvengti siaubo ar įtūžio priepuolių: dabar jis pats buvo tas pacientas, kurį reikėjo palaikyti ir apsaugoti nuo nevilties. Čia jam atėjo į pagalbą kalbų išmanymas: Zenonas mokėjo tris ar keturias mokslingas kalbas, kurių mokoma mokykloje, o per visą gyvenimą ir keliones dar buvo išmokęs ir gerą pustuzinį įvairių šalių šnektų. Dažnai apgailestaudavo, kad velka paskui save tą žodžių, kurių nepavartoja, naštą: buvo savaip juokinga, kad žinai garsus ar ženklus, kurie išreiškia tiesos ar teisingumo sąvokas dešimčia ar dvylika kalbų. Dabar tos žodžių šūsnys padėjo stumti laiką: jis sudarinėdavo jų sąrašus, formuodavo grupes, lygindavo abėcėles ir gramatikos taisykles. Keletą dienų žaidė kurdamas loginės kalbos projektą – tokios pat aiškios kaip muzikos ženklų sistema ir gebančios tiksliai išreikšti visus įmanomus dalykus. Sugalvojo ir šifruotų

kalbų, tarsi būtų turėjęs kam siųsti slaptus laiškus. Matematika irgi pravertė: jis apskaičiuodavo žvaigždžių pasistūmimą virš kalėjimo stogo; dar kartą labai kruopščiai apskaičiavo vandens kiekį, kurį kas dieną sugeria ir išgarina jau, be abejonės, džiūstąs augalas jo laboratorijoje.

Jis vėl ilgai mąstydavo apie skraidančias ir nardančias mašinas, apie garsų užrašymą mechanizmais, imituojančiais žmogaus atminties veiklą, kurių veikimo principą kadai piešė drauge su Rymeriu ir kuriuos kartais ir dabar dar pabraižydavo savo užrašų knygelėse. Tik jau pradėjo abejoti tais dirbtiniais žmogaus kūno pailginimais: kas iš to, kad gali pasinerti vandenynan, įlindęs į geležies ir odos varpą, jeigu plaukikas, pasikliaudamas vien savo išgalėmis, uždūsta po banga; kas iš to, kad gali pakilti dangun pedalų ir mašinų padedamas, jei žmogaus kūnas vis dar lieka sunkia mase, kuri nukrinta žemėn nelyginant akmuo. O juolab nesvarbu surasti būdą užrašyti žmogaus žodžius, kurie ir taip jau per didelę pasaulio dalį yra užlieję savo melų garsais. Staiga iš atminties išniro Leone atmintinai išmoktų alcheminių lentelių nuotrupos. Tikrindamas čia savo atmintį, čia sprendimus, jisai prisivertė kuo smulkiausiai atgaminti kai kurias savo chirurgines operacijas: pavyzdžiui, kraujo perpylimą, kurį atliko dusyk. Pirmasis mėginimas pavyko kur kas geriau, nei jis tikėjosi, tačiau antrasis baigėsi staigia mirtimi, ne to, kuris tą kraują davė, bet to, kuris jį gavo, tarytum iš tikrųjų tarp tų dviejų raudonų skysčių, tekančių iš skirtingų individų, būtų egzistavusios mums visiškai nežinomos neapykantos ir meilės. Tokia pačia trauka ir tokiu pačiu atostūmiu tikriausiai galima paaiškinti ir santuokinių porų sterilumą ar vaisingumą. Pastarasis žodis nevalingai priminė jam sargybinių vedamą Ideletą. Apsauginiuose tvirtinimuose, kuriuos jis susirentė taip rūpestingai, ėmė rastis plyšių: vieną vakarą, sėdėdamas prie stalo ir stebeilydamas į žvakės liepsną, staiga prisiminė tuos jaunus į laužą sumestus vienuolius ir, pagautas siaubo, gailesčio, nerimo bei neapykanta virtusio

pykčio, savo gėdai pasruvo ašarų upeliais. Jis net gerai nebežinojo, dėl ko taip verkė. Kalėjimas jį silpnino.

Sėdėdamas prie ligonių, jis turėdavo progos pasiklausyti, kaip jie pasakoja savo sapnus. Jis irgi sapnuodavo savuosius. Dažniausiai žmonės pasitenkina išgavę iš tų sapnų pranašystes, kartais teisingas, nes jos atskleidžia miegančiojo paslaptis, tačiau jis sau sakydavo, kad svarbiausia, jog šitie proto, palikto savo valiai, žaidimai gali paaiškinti mums, kaip siela suvokia dalykus. Jis vardijo savybes to, ką matė sapne: lengvumas, neapčiuopiamumas, nerišlumas, visiška laisvė laiko atžvilgiu, formų judrumas, leidžiantis kiekvienam asmeniui šitoje būsenoje būti daugeliu, o daugeliui susiplakt į viena, – toks kone platoniškas prisiminimo jausmas, toks kone nepakeliamas būtinumo pojūtis. Šitos šmėkliškos kategorijos labai jau panėšėjo į tai, ką filosofai hermetikai manė žiną apie anapusinę egzistenciją, sakytum mirties pasaulis sielai būtų nakties pasaulio tęsinys. Vienaip ar kitaip, ir patsai gyvenimas, regimas žmogaus, pasirengusio jį palikti, irgi įgydavo keisto sapnų nestabilumo su jiems būdinga įvykių seka. Jis pereidavo nuo vieno prie kito taip, tarsi būtų keliavęs iš teismo raštinės, kur buvo tardomas, į savo gerai užsklęstą vienutę, o iš vienutės – į apsnigtą kalėjimo kiemą. Jis regėjo save prie nediduko bokštelio vartų, kur Jo Švedijos Didenybė jį apgyvendino, kai jis svečiavosi Vadstenoje. Priešais jį sustingęs ir kantrus, kokie būna gyvuliai, laukiantys pagalbos, stovėjo didžiulis elnias, kurį princas Erikas vakar gainiojosi miške. Sapnuotojas jautė, kad jojo pareiga – paslėpti ir išgelbėti tą laukinį žvėrį, bet nežinojo, kaip priversti jį peržengti tą žmogaus būsto slenkstį. Juodas elnio kailis žvilgėjo, jis buvo sudrėkęs, tarsi žvėriui būtų tekę keltis čionai per upę. Kitąsyk Zenonas regėjo save valtyje, kuri išslydo iš upės į jūros platumas. Buvo graži saulėta ir vėjuota diena. Šimtai žuvų sukos ir nardė aplink forštevenį, nešamos srovės ir ją aplenkdamos, jos plaukė iš gėlųjų vandenų į sūriuosius, ir ta migracija, tas išvykimas buvo kupini džiugesio. Tačiau sapnuoti jau nebereikėjo. Patys

savaime dalykai įgydavo spalvas, kokias įgauna tik sapnuose ir kokios primena alcheminės nomenklatūros gryną žalią, purpurinę ir baltą; apelsino vaisius, kartą prabangiai papuošęs jo stalą, ilgai žvilgėjo tarsi aukso rutulys; jo kvapas, jo sultingumas irgi buvo kaupini ypatingos prasmės. Keletą kartų jis tarėsi girdįs kažkokią iškilmingą muziką, primenančią vargonų garsus, jei tik vargonų muzika galėtų skambėti be garso: tuos garsus veikiau priėmė protas, o ne klausa. Jis paliesdavo pirštu menkučius kerpe apaugusios plytos nelygumus ir pasijusdavo tiriąs ištisus pasaulius. Kartą iš ryto, sukdamas ratus po kalėjimo kiemą su savo sargu Žiliu Rombo, ant nubrūžinto grindinio pamatė skaidrų ledo sluoksnį, po kuriuo tekėjo ir tvinkčiojo vandens gysla. Menkutė srovelė ieškojo nuolydžio ir rado jį.

Bent vienąsyk jis išvydo ir dienos regėjimą. Tame kambary atsirado gražus, bet liūdnas kokių dešimties metų vaikas. Apsitaisęs juodai, atrodė tartum princas, išėjęs iš vienos tų paslaptingų pilių, kurios aplankomos sapne, nors Zenonas būtų pamanęs, kad jis tikras, jei nebūtų atsiradęs čionai staiga, be garso: nei įėjęs, nei žengęs artyn. Tas vaikas buvo panašus į jį, bet tai nebuvo Vilnų gatvėje išaugęs vaikas. Filosofas ėmė kniaustis praeityje, kur moterų būta nedaug. Su Kasilda Peres jis elgėsi apdairiai: nenorėjo, kad ji grįžtų Ispanijon nuo jo pastojusi. Belaisvė prie Budos sienų mirė netrukus po jųdviejų fizinio suartėjimo, ir tik dėl to jis ją ir prisimindavo. Kitos buvo tik paprastos ištvirkėlės, į kurių glėbį jį nusviesdavo kelionių atsitiktinumai: jis nelabai tevertino tas sijonų ir kūnų krūsnis. Tačiau Friosio dama buvo kitokia: ji mylėjo jį taip stipriai, kad norėjo pasiūlyti jam nuolatinį prieglobstį, norėjo susilaukti jo kūdikio; matyt, jis niekada nesužinos, ar išsipildė, ar ne tasai troškimas, kur kas gilesnis už kūno troškimus. Ar galėjo taip atsitikti, kad, perskrodusi naktį, toji išsviesta sėkla susitelkė galiausiai šitoje būtybėje, pratęsdama ir gal padaugindama jo substanciją štai šituoju, kuris ir buvo jis, o sykiu – ne jis? Zenoną apėmė begalinis nuovargis ir nevalingas išdidumas. Jei toji

šmėkla buvo jo vaikas, vadinasi, jis įsitraukė į žaidimą, kaip, beje, buvo įsitraukęs ir savo rašiniais, veiksmais; iš šito labirinto jis išsigaus tiktai priėjęs amžių galą. Signės Ulfsdater vaikas, baltųjų naktų vaikas, įmanomasis tarp įmanomųjų, mąsliai žiūrėjo savo nustebusiomis, bet rimtomis akimis į tą išsekusį vyrą, tarytum pasiruošęs pateikti jam klausimus, į kuriuos Zenonas neturėjo atsakymų. Ir buvo sunku pasakyti, kuris žiūrėjo į kitą su didesniu gailesčiu. Vizija išsisklaidė vienu matu, lygiai kaip atsirado; vaikas, gal tik vaizduotės vaisius, dingo. Zenonas prisivertė nebegalvoti apie jį. Matyt, tai būta tik kalinio haliucinacijos.

Naktinis sargas Hermanas Moras buvo aukštas, drūtas tylenis, miegodavęs su viena pravira akim koridoriaus gale ir, regis, neturėjęs kitų aistrų, kaip tik sutepti alyva velkes ir jas blizginti. Užtat Žilis Rombo buvo patrauklus sukčius. Jis regėjo pasaulio, nes buvo keliaujantis prekeivis, ir jam teko dalyvauti kare; iš nesibaigiančių jo plepalų Zenonas sužinodavo, kas kalbama ar veikiama mieste. Būtent jam buvo patikėti tie šešiasdešimt solų per dieną, skiriami tam belaisviui, kaip ir visiems garbingiems, tačiau neaukštakilmiams kaliniams. Jis užversdavo Zenoną maistu, puikiai žinodamas, kad jo prižiūrimasis beveik neprisilies prie jo, kad tie paštetai ir sūdiniai galiausiai atsidurs ant sutuoktinių Rombo ir jų keturių vaikų stalo. Ta valgymų gausa ir ponios Rombo švariai išskalbti baltiniai ne per labiausiai žavėjo filosofą, akies kraštu išvydusį, koks pragaras yra bendroji kamera, tačiau tam tikras draugiškumas radosi tarp jo ir to vikruolio, kaip visad atsitinka, kai vienas žmogus atneša kitam jo valgį, išveda pasivaikščiot, nuskuta barzdą ir ištuština jo rėčką. Keistuolio samprotavimai buvo malonus priešnuodis teologiniam ir teismo žargonui: regėdamas netikusią žemiškojo pasaulio būklę, Žilis anaiptol nebuvo tikras, kad egzistuoja Gerasis Viešpats. Ideletos nelaimės išspaudė jam ašarą: gaila, kad tokios gražios mergaičiukės nepaliko gyventi. Angelų avantiūra jam atrodė juokinga, bet jis iškart pareiškė,

esą kiekvienas linksminasi kaip nori, o dėl skonių ir spalvų nesiginčijama. Jam asmeniškai patinkančios merginos, tai ne toks pavojingas, bet brangus malonumas, kartais atsieinantis jam audromis namuose. O į visus valstybės reikalus jam nusispjaut. Zenonas lošdavo su juo kortomis; Žilis visada laimėdavo. Gydytojas išrašydavo vaistų Rombo šeimynai. Didelis pyrago gabalas, kurį Greta Trijų Karalių dieną perdavė Zenonui į teismo raštinę, krito nenaudėliui į akį, ir jis nugvelbė jį saviškiams, bet tai nebuvo toks jau baisus prasižengimas, nes, šiaip ar taip, maisto kaliniui buvo per daug. Zenonas taip niekad ir nesužinojo apie tą Gretos kukliai pareikštą ištikimybę.

* * *

Kai toji valanda atėjo, filosofas gynėsi neprastai. Kai kurie kaltinimai, išlikę iki pat galo, buvo absurdiški: savaime suprantama, kad jis nepersimetė į Mahometo tikėjimą gyvendamas Rytuose, jis net nebuvo apipjaustytas. Sunkiau buvo pateisinti savo tarnavimą klastingam barbarui tada, kai jo laivynas ir kariuomenė kovėsi su Imperatoriumi; Zenonas paaiškino, kad, būdamas florentiečio sūnus, bet tuo metu gyvenęs ir dirbęs Langedoke, jis laikė save pavaldiniu Labai Krikščioniško Karaliaus, kuris visuomet palaikė gerus santykius su Otomanų Porta. Tam argumentui stigo solidumo, tačiau pasklido labai palankios Zenonui legendos apie jo lankymąsi Rytų kraštuose. Neva jis buvęs vienu iš Imperatoriaus slaptų agentų berberų kraštuose ir neprisipažįstąs to tik iš diskretiškumo. Filosofas nepaneigė tos versijos, kaip ir kelių kitų, mažiau romantiškų, nes nenorėjo nuliūdinti nepažįstamų draugų, kurie, matyt, jas ir paskleidė. Dveji metai, praleisti Švedijos karaliaus dvare, buvo kur kas pragaištingesni, nes tai įvyko ne per seniausiai ir jų pagražint negalėjo joks legendos ūkas. Teismui reikėjo nustatyti, ar jis gyveno kaip katalikas toje šalyje, kuri patyrė vadinamąją reformaciją. Zenonas neigė viešai išsižadėjęs savo tikėjimo, bet nutylėjo ir tai, kad lankydavosi protestantų pamaldose, nors

darė tai kaip galėdamas rečiau. Vėl iškilo paviršiun kaltinimas dėl šnipinėjimo užsienio šaliai; kaltinamasis nepalankiai savo atžvilgiu visus nuteikė įrodinėdamas, jog, jei būtų norėjęs ką nors sužinoti ir perduoti kam nors kitam, būtų įsikūręs ne tokiame atokiame nuo didžiųjų reikalų mieste, koks buvo Briugė.

Bet būtent tas ilgas Zenono užsibuvimas gimtajame mieste svetima pavarde ir vertė teisėjus raukyti kaktas: jie regėjo tame kažkokias paslaptingas prarajas. Kad koks Sorbonos pasmerktas klaidatikis keletą mėnesių slėptųsi pas savo draugą chirurgą-barzdaskutį, ne itin pagarsėjusį krikščionišku maldingumu, dar būtų galima suprasti, tačiau kad sumanus medikas, praktikavęs karaliaus dvare, taip ilgam pasirinko varganą prieglaudos gydytojo egzistenciją, buvo jau pernelyg keista nekaltam žmogui. Kaltinamasis į tą klausimą atsakė labai trumpai: jis pats nesuprantąs, kodėl taip užsibuvęs Briugėje. Iš padorumo neužsiminė apie švelnius jausmus, vis labiau siejusius jį su velioniu prioru: beje, ta priežastis galėjo atrodyti įtikinama tik jam pačiam. O dėl nešvankių santykių su Siprianu, tai kaltinamasis kategoriškai juos paneigė, bet visi pastebėjo, kad tai jo kalbai stigo teisuoliško pasipiktinimo, kuris čia būtų pritikęs. Prie kaltinimo pabėgėlių slaugymu ir maitinimu Šventojo Kozmo ligonių prieglaudoje nebuvo sugrįžta: naujasis minoritų prioras, kuriam sveikas protas sakė, kad jo vienuolynas ir taip jau pernelyg nukentėjo nuo viso, kas įvyko, ryžtingai pareikalavo nebeatnaujinti gandų apie prieglaudos gydytojo nelojalumą. Kalinys, ligi tol elgęsis labai gražiai, pratrūko įtūžiu, kai Pjeras le Kokas, Flandrijos prokuroras, vėl užkliudęs seną temą apie netinkamas ir paslaptingas įtakas, pastebėjo, kad begalinis Žano Luji de Berlemono žavėjimasis gydytoju gali būti paaiškintas kokiais nors apžavais. Nors ir dėstęs vyskupui, jog tam tikra prasme viskas yra magija, Zenonas įsiuto, kad taip buvo nuvertintas dviejų laisvų protų bendravimas. Garbusis vyskupas neakcentavo to regimo prieštaravimo.

O paklaustas apie doktriną, kaltinamasis buvo toks miklus, koks miklus gali būti žmogus, susaistytas galingais voratinkliais. Dviem teologams, pakviestiems klausytojais, ypač rūpėjo klausimas apie pasaulių begalybę: ilgai buvo diskutuojama, ar „begalinis" ir „bekraštis" reiškia tą patį. Dar ilgiau truko apsišaudymas dėl sielos amžinumo ir jos dalinio arba tik laikino išlikimo, kuris krikščioniui būtų tolygus paprasčiausiam mirtingumui; Zenonas ironiškai priminė savo oponentams Aristotelio sielos dalių apibrėžimą, kurį vėliau subtiliai išrutuliojo arabų mokslininkai. Ar mes kalbame apie augalinės, ar apie gyvulinės, apie racionalios ar apie intelektualios ir galiausiai pranašiškos sielos nemirtingumą, – ar apie nemirtingumą viseto, kuris yra visų jų pagrindas? Tęsdamas diskusiją jis atkreipė savo oponentų dėmesį į tai, kad kai kurios tų hipotezių apskritai primena hilemorfinę šventojo Bonaventūros teoriją, kurioje numatytas tam tikras sielų kūniškumas. Ta išvada buvo paneigta, tačiau kanauninką Kampanusą, dalyvavusį debatuose ir prisiminusį, jog kitados būtent jis mokė savo auklėtinį tų scholastinių subtilybių, perliejo išdidumo banga.

Kaip tik per tą posėdį buvo perskaityti – ir tai užtruko pernelyg ilgai, anot teisėjų, maniusių, kad viskas jau ir taip pakankamai aišku nuosprendžiui priimti – sąsiuviniai, į kuriuos Zenonas prieš keturiasdešimt metų užsirašė pagarsėjusių pagonių ir ateistų ar prieštaraujančių kits kitam Bažnyčios Tėvų mintis. Nelaimei, Janas Meijersas rūpestingai išsaugojo tą mokinio skepticizmo arsenalą. Tie nuvalkioti argumentai buvo kone vienodai nuobodūs kaltinamajam ir Monsinjorui, tačiau teisėjus neteologus jie pribloškė dar labiau nei *Proteorijų*, pernelyg neaiškių, kad būtų jiems lengvai suprantamos, drąsumas. Galiausiai, stojus grėsmingai tylai, buvo perskaitytos *Komiškosios pranašystės*, kuriomis Zenonas lyg nekaltomis mįslėmis kitados linksmino vargonininką ir jo žmoną. Groteskiškas jų pasaulis, panašus į tą, kurį regime kai kurių dailininkų paveiksluose, staiga pasirodė esąs pavojingas. Su nerimu, koks apima

klausantis bepročio, buvo išklausyta istorija apie bitę, iš kurios atimamas vaškas pagerbti kai kuriems mirusiesiems, neturintiems akių regėti tas bergždžiai tirpstančias uždegtas žvakes, neturintiems ausų išgirst maldavimus ir rankų, kad galėtų laiminti. Patsai Bartolomėjus Kampanusas išblyško, kai buvo paminėtos Europos tautos ir valdovai, kas pavasarį per ekvinokciją apraudantys dejonėmis kažkokį maištininką, pasmerktą myriop Rytuose, arba kažkokie sukčiai ir bepročiai, grasinantys ar žadantys atlyginti vardu nematomo ir nebylaus Viešpačio, kurio reikalų tvarkytojais jie, nepateikdami jokių įrodymų, skelbiasi esą. Niekas nepasijuokė ir iš įvaizdžio Šventų Nekaltųjų, kas dieną tūkstančiais papjaunamų ir pamaunamų ant mieto, nepaisant jų gailaus bliovimo, nei iš įvaizdžio žmonių, užmigusių ant paukščių plunksnų ir nuneštų į sapnų karalystę, nei iš paminėjimo mirusiųjų kauliukų, kurie, išberti ant medinių lentų, apšlakstytų vynuogių krauju, lemia gyvųjų dalią, o juolab nieko nepralinksmino aprašymas maišų, persmeigtų abiejuose galuose, užkeltų ant kojokų, skleidžiančių po pasaulį purviną žodžių tvaiką ir praryjančių visą žemę, kad ją suvirškintų savo skrandžiuose. Be piktžodžiavimo krikščioniškųjų institucijų atžvilgiu, aiškiai regimo ne vienoje vietoje, šituose paistaluose buvo justi dar ir kur kas didesnė panieka žmonijai, paliekanti savotišką šleikštulį burnoje.

Filosofui tas skaitymas irgi buvo tarytum karčios atrūgos, o liūdniausia jam buvo dėl to, kad klausytojai piktinasi drąsuoliu, parodžiusiu varganos žmogaus lemties absurdiškumą, o ne pačia tąja lemtimi, nors iš dalies turėjo galios ją pakeisti. Vyskupas pasiūlė numoti ranka į tuos paistalus, bet teologijos daktaras Jeronimas van Palmertas, akivaizdžiai nekentęs kaltinamojo, vėl priminė Zenono citatų rinkinį ir iškilmingai pareiškė, esą vingrybė pešti bedieviškus, žalingus teiginius iš senovės autorių – kur kas baisesnis piktavališkumas nei pačiam tai tvirtinti. Monsinjorui tokia nuomonė pasirodė perdėta. Apopleksiškas daktaro veidas įsiplieskė raudoniu, ir jis labai

garsiai paklausė, kam tokiu atveju reikėjo jį trukdyti ir prašyti, kad jis pareikštų savo nuomonę apie paklydimus papročių ir doktrinos klausimais, kurie nebūtų sukėlę nė menkiausios dvejonės kaimo teisėjui.

Per tą teismo posėdį įvyko du dalykai, labai pakenkę kaltinamajam. Į salę įsiveržė labai stambi, grubių veido bruožų moteriškė. Tai buvo senoji Jano Meijerso tarnaitė Katerina, kuriai labai greit įsipyko rūpintis Zenono ligoniais Senosios medienos turgaus krantinės namuose, ir dabar ji mazgojo indus pas Moliūgę. Ji apkaltino gydytoją nunuodijus Janą Meijersą savo panacėjomis; apkaltinusi ir save, kad tiktai pražudytų kalinį, jinai prisipažino padėjusi Zenonui įvykdyti tą uždavinį. Tasai niekšas prieš tai uždegęs apkerėtais gėrimais jos jusles, ir ji tapusi jo verge kūnu ir siela. Stulbinamų jos kūniškų santykių su tuo gydytoju detalės buvo neišsenkamos; reikėjo manyti, kad ji daug ko buvo išmokusi per tuos metus, kai susipažino su Moliūgės merginomis ir klientais. Zenonas atkakliai neigė nunuodijęs senąjį Janą, tačiau sutiko dusyk pažinęs kūniškai tą moterį. Tie išriaumoti ir išmostaguoti Katerinos paliudijimai iškart atgaivino silpstantį teisėjų dėmesį, tačiau užvis labiausiai jie paveikė publiką, kuri grūste grūdosi prie salės durų: taip pasitvirtino visi pragaištingi gandai apie tą burtininką. O šliundra, įsibėgėjusi kiek kojos neša, nebegalėjo sustoti; jai buvo liepta nutilti; kai ji pradėjo dėti į šuns dienas teisėjus, ją išmetė iš salės ir nugabeno į beprotnamį, kur ji galėjo išsisiausti iki valiai. Bet teismo pareigūnai liko sutrikę. Tai, kad Zenonas nepriėmė chirurgo-barzdaskučio palikimo, rodė jo nesuinteresuotumą įvykdyti tą nusikaltimą, paliko jį be akstino; kita vertus, tokį jo elgesį galėjo išprovokuoti sąžinės graužimai.

Kol buvo svarstomas tas kaltinimas, kitas, baisesnis įskundimas, turint galvoje esamą valstybės reikalų būklę, pasiekė teisėjus anoniminio laiško forma. Tą laišką akivaizdžiai atsiuntė senojo kalvio Kaselo kaimynai. Jame buvo tikinama, kad du mėnesius iš eilės tas gydytojas kasdien ateidavęs į kalvę slaugyti

sužeistojo, kuris buvo ne kas kitas, o velionio kapitono Vargaso žudikas; be to, tas pats gydytojas, regis, dar labai sumaniai padėjo tam žudikui pabėgti. Zenono laimei, Josė Kaselas, kuris būtų galėjęs daug ką pasakyti, dabar tarnavo Karaliaus kariuomenėje Geldre, pono de Landaso būryje, į kurį ką tik buvo užsiverbavęs. O senasis Pyteris, pasilikęs vienas, užrakino kalvę ir grįžo į kaimą, kur turėjo truputį žemės, bet niekas tiksliai nežinojo, kur tas kaimas buvo. Kaip ir derėjo, Zenonas viską neigė ir netyčia rado sau sąjungininką – tėisėją, kuris kitados įrašė į savo registrus, esą Vargaso žudikas žuvęs šieno kluone, ir nenorėjo būti apkaltintas, kad nepasirūpino iki galo ištirti tą labai jau seną bylą. Laiško autoriaus taip ir nesurado, o apklausti Josės kaimynai atsakinėjo nei šiaip, nei taip: nė vienas, turįs bent šlakelį sveiko proto, nebūtų prisipažinęs laukęs dvejus metus prieš atskleisdamas tokį nusikaltimą. Tačiau tas kaltinimas buvo rimtas ir tik pridėjo svorio kitam kaltinimui – dėl pabėgėlių gelbėjimo ligonių prieglaudoje.

Zenonui tasai teismo procesas buvo tolygus kortų partijoms su Žiliu, kurias jis visad pralaimėdavo iš išsiblaškymo ar iš abejingumo. Visai kaip tos margo kartono skiautės, suvarančios į bankrotą arba praturtinančios lošėją, taip ir kiekviena teisinio lošimo atkarpa turėjo sutartinę vertę: taip, lošiant kadrilį arba lomberį, buvo aišku, kada turi maišyti ir permaišyti kortas, kada pasuoti, o kada užsidengti ar blefuoti. Beje, tiesa, jeigu ji būtų buvusi išsakyta, būtų visus sutrikdžiusi. Ji labai nedaug kuo tesiskyrė nuo melo. Kai Zenonas sakydavo teisybę, toje teisybėje būdavo ir melo: jis neišsižadėjo nei krikščionių religijos, nei katalikų tikėjimo, bet būtų tai padaręs su ramių ramiausia sąžine, jei to būtų reikėję, ir, galimas daiktas, būtų tapęs liuteronu, jei būtų grįžęs, kaip tikėjosi, į Vokietiją. Jis nemelavo, kai neigė kūniškus santykius su Siprianu, bet vieną vakarą jis geidė to jau nebesančio kūno; tam tikra prasme to nelaimingo vaikinuko tvirtinimai buvo mažiau klaidingi nei patsai Siprianas manė juos išsakydamas. Niekas jo nebekaltino pasiūlius Ideletai

abortyvinio gėrimo, ir jis garbingai neigė tai padaręs, tačiau su išlyga mintyse, kad būtų jai padėjęs, jeigu ji būtų to paprašiusi laiku, ir kad gailu negalėjus jos išgelbėti nuo tokios apgailėtinos baigties.

Kita vertus, ten, kur jo neigimai buvo grynas melas, pavyzdžiui, Hano slaugymo byloje, tikra teisybė irgi būtų buvusi sumeluota. Paslaugos, kurias jis suteikė maištininkams, toli gražu nebuvo įrodymas, kaip manė pasipiktinęs prokuroras ir susižavėję patriotai, kad jis pritarė tų maištininkų bylai: niekas iš tų pasiutėlių nebūtų supratęs jo šalto gydytojiško pasiaukojimo. Žodiniai apsišaudymai su teologais buvo savaip žavingi, tačiau jis puikiai žinojo, kad negali būti jokio tvaraus sutarimo tarp tų, kurie ieško, svarsto, skaido ir didžiuojasi tuo, kad rytoj gebės galvoti kitaip nei šiandien, ir tų, kurie tiki ar tvirtina tikį ir, pasitelkdami mirties grėsmę, verčia elgtis taip pat ir savo artimuosius. Kažkoks varginantis nerealumas viešpatavo tose diskusijose, kur klausimai ir atsakymai nesijungė draugėn. Per vieną paskutinių posėdžių jis netyčia užsnūdo; šalia stovinčio Žilio niuksas grąžino jį prie tvarkos. Vienas teisėjas po teisybei irgi miegojo. Jis nubudo manydamas, kad mirties nuosprendis jau paskelbtas, ir tuo prajuokino visus, neišskiriant nė kaltinamojo.

* * *

Ne tik teisme, bet ir mieste nuomonės nuo pat pradžių susiklostė į sudėtingas schemas. Vyskupo pozicija buvo ne visai aiški, tačiau jis akivaizdžiai įkūnijo nuosaikumą, o gal net nuolaidumą. O kadangi Monsinjoras *ex officio** buvo vienas karaliaus valdžios ramsčių, nemaža vietos pareigūnų pamėgdžiojo jo laikyseną; tad Zenonas tapo kone tvarkos partijos globotiniu. Bet kai kurie iš jam pateiktų kaltinimų buvo tokie rimti, kad nuosaikumas jo atžvilgiu buvo pavojingas. Giminės ir draugai,

* Savo padėtimi (*lot.*).

kurių Filiberas Ligras dar turėjo Briugėje, dvejojo: šiaip jau kaltinamasis priklausė tai giminei, tačiau jie nežinojo, ar dėl to jie turi jį kaltinti, ar ginti. Priešingai, tie, kurie smarkiai nukentėjo nuo žiaurių Ligrų banko manevrų, jautė pagiežą ir Zenonui: jau vien ta pavardė įvarydavo jiems įsiūtį. Patriotai, kurių tarp turtingų miestelėnų buvo apstu ir kuriems priklausė didžioji liaudies atstovų dalis, turėjo užjausti tą nelaimėlį, padėjusį, anot gandų, jų vargo broliams; kai kurie iš tikrųjų jį užjautė, tačiau daugumas tų entuziastų linko į evangelines doktrinas, ir bjauriausia už viską jiems buvo jau vien įtarimas ateizmu ar ištvirkavimu; be to, jie nekentė vienuolynų, o šitas Zenonas, jiems regėjosi, buvo išvien su Briugės vienuoliais. Ir tik tas keletas nežinomų filosofo draugų, jautusių jam simpatiją, – kiekvienas dėl skirtingos priežasties, – diskretiškai stengėsi jam padėti, neatkreipdami į save Teisingumo dėmesio, kurio prisibijoti kone visi turėjo pagrindo. Jie nepraleisdavo progos supainioti dalykus, tikėdamiesi, kad iš to supainiojimo bus naudos kaltinamajam ar bent jau bus išjuokti jo persekiotojai.

Kanauninkas Kampanusas dar ilgai prisiminė, kad vasario pradžioje, kiek prieš tą fatališką posėdį, į kurį įsiveržė Katerina, vyskupui išėjus ponai teisėjai kurį laiką dar pastoviniavo keisdamiesi nuomonėmis ant teismo raštinės slenksčio. Pjeras Le Kokas, Hercogo Albos parankinis Flandrijoje, atkreipė visų dėmesį į tai, kad kone šešios savaitės nuėjo visokiems niekams, tuo tarpu taip nesunku buvo pritaikyti įstatymo numatytas sankcijas. Vis dėlto jam esą džiugu, kad šis bereikšmis teismo procesas – mat jis nėra susijęs su jokiu didžiu nūdienos rūpesčiu – pateikė publikai gana naudingą pramogą: susirūpinę ponu Zenonu vietoje, Briugės žmogeliai mažiau nerimavo dėl to, kas vyksta Briuselyje, Neramumų Tribunole. Be to, dabar, kai visi priekaištavo Teisingumui dėl jo tariamos savivalės, buvo visai ne prošal parodyti, jog Flandrijoje teisės reikaluose dar mokama laikytis visų formalumų. Paskui, pritildęs balsą, pridūrė, esą švenčiausiasis vyskupas išmintingai pasinaudojo savo teisėtu

autoritetu, kurį kai kurie asmenys klaidingai norėjo jam užginčyti, tačiau, ko gero, labiau pritiktų atskirti funkciją nuo žmogaus: Monsinjoras turįs šiokių tokių skrupulų, kurių jam reikėtų atsisakyti, jei jis ketina ir toliau imtis teisėjo pareigų. Liaudis labai jau troško pamatyti, kaip tas asmuo bus sudegintas, ir pavojinga atimt iš sarginio šuns kaulą, kuriuo jau esi pamojavęs jam prieš akis.

Bartolomėjus Kampanusas žinojo, kad įtakingasis prokuroras buvo smarkiai prasiskolinęs tam, kas Briugėje tebevadinta Ligrų banku. Rytojaus dieną jis pasiuntė laišką savo sūnėnui Filiberui ir damai Martai, jo žmonai, prašydamas paveikti Pjerą Le Koką, kad šis rastų byloje kokią nors dingstį, palankią kaltinamajam.

GRAŽUS BŪSTAS

Prabangius Forestelio namus Filiberas ir jo žmona buvo pasistatę gana neseniai pagal italų madą; visi žavėjosi kambarių anfiladomis su žvilgančiu parketu ir aukštais langais, atsiveriančiais į parką, kur šį vasario rytą snigo ir lijo. Tapytojai, mokęsi Italijoje, papuošė iškilmių salių lubas gražiomis pasaulietinės istorijos ir mitologijos scenomis: Aleksandro dosnumas, Tito gailestingumas, Danaja, skendinti aukso lietuje, ir dangun kylantis Ganimedas. Dramblio kaulu, jaspiu ir juodmedžiu inkrustuotas florentietiškas kabinetas, prie kurio sukūrimo prisidėjo trijų šalių karaliai, buvo papuoštas suktomis kolonėlėmis ir moteriškais niu, kuriuos išdaugindavo veidrodžiai; buvo jame ir slaptų stalčių, atidaromų spyruoklėmis. Bet Filiberas buvo per daug gudrus, kad patikėtų valstybės popierius tiems sudėtingiems tartum sąmonės gelmės spąstams, o dėl meilės laiškų, tai jis niekada jų nei rašė, nei gaudavo: jo aistros, beje, gana santūrios, apsiribodavo merginomis, kurioms laiškai nerašomi. Židinyje, papuoštame medalionais, vaizduojančiais Pagrindines Dorybes, tarp dviejų šaltų ir žvilgančių piliastrų liepsnojo ugnis; du stori strampai, atgabenti iš gretimo miško, buvo vieninteliai natūralūs daiktai šitoje prabangoje – nenupoliruoti, nenuobliuoti, nenulakuoti darbininko rankos. Ant servanto puikavosi išrikiuoti keli tomai veleno bei tymo nugarėlėmis su plonyčiais auksiniais įspaudais; tai buvo maldų knygos, kurių niekas nebeatversdavo; Marta jau seniai buvo

paaukojusi Kalvino *Krikščionių tikėjimo institucijas*, nes ta eretiška knyga, kaip jai maloniai pastebėjo Filiberas, buvo per daug kompromituojanti. Pats Filiberas turėjo genealoginių traktatų kolekciją, o viename stalčiuje – puošnų Aretino tomą, kurį kartais parodydavo svečiams, kai damos kalbėdavosi apie papuošalus ar gėlių auginimą.

Tobula tvarka viešpatavo kambariuose, kuriuos tarnai ką tik buvo sutvarkę po vakarykščio pobūvio. Hercogas Alba ir jo adjutantas Lanselotas de Berlemonas, grįždami iš Monso provincijos patikrinimo, sutiko pavakarieniauti ir pernakvoti Filibero namuose; hercogas buvo pernelyg nuvargęs kopti didžiaisiais laiptais, tad patalai jam buvo pataisyti vienoje iš apatinių salių, užleidus lovą kilimais, kurie turėjo apsaugoti svečią nuo skersvėjų: jie buvo sutvirtinti ietimis ir sidabro trofėjais; tos herojiško poilsio vietos, kur garbusis svečias, deja, labai prastai miegojo, dabar buvo nebelikę nė pėdsako. Vakarienės pokalbis buvo solidus ir drauge apdairus; valstybės reikalai buvo aptarti tonu žmonių, kurie įpratę juose dalyvauti ir žino, ko laikytis; beje, nenukrypstant nuo gero skonio normų, prie jokio klausimo nebuvo apsistota per ilgai. Hercogas buvo visiškai patenkintas padėtimi Žemutinėje Vokietijoje ir Flandrijoje: neramumai buvo jau numalšinti, ispanų monarchija galėjo nesibaiminti, kad iš jos kada nors bus atimtas Midelburgas ar Amsterdamas, kaip, beje, ir Lilis arba Briuselis. Jis jau galėjo paskelbti savo *Nunc dimittis** ir maldavo Karalių surasti, kas jį pakeistų. Buvo nebejaunas, o veido oda liudijo jį sergant kepenimis; kadangi jis stokojo apetito, šeimininkai irgi buvo priversti pažaboti savo alkį. Užtat Lanselotas de Berlemonas valgė nesidrovėdamas ir valgydamas pasakojo kariuomenės gyvenimo smulkmenas. Oranžo princas sumuštas, tik gaila, kad kariuomenei algos mokamos nereguliariai – tai apmaudžiai atsiliepia jos drausmei. Hercogas suraukė antakius ir nukreipė kalbą kita linkme; jam

* Dabar atleisi (*lot.*).

atrodė ne itin diplomatiška demonstruoti dabar karališkosios piniginės žaizdas. Filiberas, puikiai žinojęs Karaliaus skolos dydį, irgi buvo linkęs nekalbėti apie pinigus prie stalo.

Vos tik svečiai išvyko, išaušus pilkai aušrai, Filiberas, nepatenkintas, kad turėjo žarstyti komplimentus tokį ankstyvą rytą, vėl užkopė į savo miegamąjį ir atsigulė į lovą, kur dažniausiai ir dirbdavo, nes kentėjo nuo podagros kojoje. Užtat jo žmonai, kuri kas dieną keldavosi sulig pirmaisiais šviesos spinduliais, toksai ankstyvas metas buvo įprastas. Marta vaikštinėjo tvirtu žingsniu po tuščius kambarius, šen bei ten pataisydama kokį tarnaitės pastumtą į šalį auksinį arba sidabrinį niekniekį ant skrynios ar nukrapštydama nagu nematomą vaško nuotėką nuo konsolės. Po valandėlės sekretorius atnešė jai iš viršaus atplėštą kanauninko Kampanuso laišką. Prie jo buvo pridėtas ironiškas Filibero raštelis: ji rasianti tame laiške naujienų apie jų pusbrolį, josios brolį.

Atsisėdusi priešais židinį, kur siuvinėta širma saugojo ją nuo pernelyg kaitrios ugnies, Marta ėmė skaityti tą ilgą laišką. Lapeliai, išrašyti smulkia juoda rašysena, šiugždėjo liesose jos rankose, išsikišusiose iš mezginiuotų rankogalių. Netrukus ji liovėsi skaičiusi ir užsisvajojo. Vos jai atvykus į Flandriją kaip jaunajai žmonai, Bartolomėjus Kampanusas iškart pranešė, kad ji turinti vienos motinos brolį; kanauninkas net patarė jai melstis už tą bedievį, nežinodamas, kad Marta susilaiko nuo maldų. To pavainikio istorija Martai buvo tik dar viena dėmė ant jau ir taip susipurvinusios motinos. Filosofą mediką, pagarsėjusį ligonių gydymu per Vokietijos marą, ji nesunkiai sutapatino su raudonai vilkinčiu vyriškiu, stovėjusiu Benediktos galvūgalyje ir taip keistai klausinėjusiu Martą apie jų velionius tėvus. Ne kartą ji buvo prisiminusi tą baisų nepažįstamąjį ir net sapnavo jį. Jis regėjo ją nuogą, kaip ir Benediktą mirties patale: jis nuspėjo tą mirtiną bailumo nuodėmę, kurią ji nešiojosi savy, nematomą visiems tiems, kurie ją laikė stipria moterimi. Jau vien mintis, kad jis gyvena, buvo jai rakštis. Jis buvo tasai maištininkas,

kuriuo ji nesugebėjo tapti; jis keliavo pasaulio vieškeliais, o jos kelias tenuvedė ją nuo Kelno iki Briuselio. Dabar jis atsidūrė tame tamsiame kalėjime, į kurį kitados ji siaubingai bijojo pakliūti; bausmė, kuri jam grėsė, atrodė jai teisinga: juk jis gyveno kaip norėjo, pats pasirinko jam gresiančius pavojus.

Ji pasuko galvą, perlieta šalto oro gūsio: ugnis, liepsnojusi palei jos kojas, šildė tik menkutę tos didžiulės salės dalį. Žmonės sako, kad toks ledinis šaltis perveria praėjus šmėklai: tas vyras, dabar jau taip arti mirties, jai visada tebuvo šmėkla. Tačiau už Martos nebuvo nieko – tik prašmatni tuščia svetainė. Tokia pati prabangos kupina tuštuma viešpatavo ir jos gyvenime. Vienintelai prisiminimai, bent kiek sušildyti švelnumo, buvo susiję su Benedikta, kurią iš jos atėmė Dievas, jei tikėsim, kad jis yra, su Benedikta, kurios ji net nesugebėjo iki galo išslaugyti; tą evangelinį tikėjimą, kuris ją degino jaunystėje, ji ilgai laikė užspaudusi: iš jo buvo likusi tik didžiulė pelenų krūva. Daugiau kaip dvidešimtį metų jos neapleido įsitikinimas, kad ji pasmerkta amžinoms kančioms; tai buvo viskas, ką ji išsaugojo iš tos doktrinos, kurios nedrįso išpažinti balsiai. Galiausiai tas josios asmeninio pragaro suvokimas nusistovėjo, tapo flegmatiškas: ji suvokė esanti prakeikta, kaip suvokė esanti turtingo žmogaus žmona, sujungusi su jojo turtu savąjį, ir motina vėjavaikio sūnaus, daugių daugiausia tikusio kautis špagomis ir gerti su jaunais bajorais, arba kaip suvokė, kad vieną gražią dieną Marta Ligr mirs. Būti dorovingai jai nieko nekainavo – jai niekada neteko išprašyti dūsautojų, o menkos Filibero aistros jos atžvilgiu nuščiuvo iškart po to, kai jiedviem gimė vienintelis sūnus, taigi ji nepatirdavo net ir leistinų malonumų. Tik ji viena žinojo apie geismus, tūnančius jos kūne: ne tiek juos tramdė, kiek niekino, kaip niekinama laikina kūno negalė. Sūnui ji buvo teisinga motina, nors ir neįveikė jo prigimtinio įžūlumo, nepriverė save pamilti; žmonės kalbėjo, kad ji griežta, netgi žiauri savo tarnams ir kambarinėms, bet kaip kitaip priversi tas padugnes, kad tave gerbtų? Jos požiūris į bažnyčią buvo visiems

pavyzdys, tačiau širdies gilumoje ji niekino tą veidmainystę. Kad tas jos brolis, kurį ji matė tik vieną kartą, šešerius metus išgyveno svetimu vardu, slėpė ydas ir demonstravo nesamas dorybes, buvo tik niekniekis, palyginti su tuo, ką ji darė visą savo gyvenimą. Ji paėmė kanauninko laišką ir užkopė pas Filiberą.

Kaip visada, įėjusi į vyro miegamąjį, Marta paniekinamai suraukė lūpas pamačiusi, kad jis prastai laikosi nustatyto režimo ir dietos. Filiberas buvo paniręs į minkštas pagalves, neleistinas sergant podagra, kaip ir saldaininė, stovėjusi nuo jo rankos atstu. Jis suspėjo pakišti po antklode tik Rablė tomelį, kurį laikė po ranka, kad prasiblaškytų tarp laiškų diktavimo. Atstačiusi krūtinę, labai tiesi, Marta atsisėdo į krėslą, stovėjusį toliau nuo lovos. Vyras su žmona apsikeitė keliais žodžiais apie vakarykštį vizitą; Filiberas pagyrė Martą už puikiai surengtas vaišes, prie kurių hercogas – kaip gaila – beveik neprisilietė. Abu pasigraudeno, kad jis prastai atrodo. Tikėdamasis, kad jį išgirs sekretorius, kuris jau rinkosi popierius ir rengėsi eiti jų perrašyti į gretimą kambarį, Filiberas pagarbiai pastebėjo, esą daug kalbama apie maištininkų, nukirsdintų hercogo įsakymu (beje, jų skaičius padvigubintas), drąsą, bet nepakankamai apie sielos tvirtybę to valstybės ir karo vyro, negailinčio gyvybės dėl savo šeimininko. Marta pritariamai linktelėjo galvą.

– Valstybės reikalai man neatrodo tokie saugūs, kaip hercogas mano ar nori parodyti manąs, – pridūrė sausesniu balsu, kai durys užsidarė. – Viskas priklausys nuo jo įpėdinio ištvermės.

Užuot atsakiusi, Marta paklausė, ar jis manąs, kad būtina prakaituoti po tieka pūkinių antklodžių.

– Aš noriu pasitarti su žmona ne dėl pagalvių, o dėl kitų dalykų, – atsakė Filiberas pašaipoku tonu, kuriuo buvo įpratęs su ja kalbėtis. – Ar perskaitėte mūsų dėdės laišką?

– Gana nešvarus reikalas, – atsakė Marta padvejojusi.

– Visi reikalai, į kuriuos įkiša nosį Teisingumas, tokie, o jeigu jie tokie nėra, tai jis juos tokius padaro, – atsakė patarėjas. –

Kanauninkas, taip paėmęs į širdį šitą reikalą, tikriausiai mano, jog dviejų egzekucijų vienai šeimai per daug.

– Visi žino, kad mano motina mirė Miunsteryje kaip neramumų auka, – atšovė Marta, ir jos akys pajuodo pykčiu.

– Tik tai ir reikia visiems žinoti, todėl ir patariau jums iškalti šitai bažnyčios sienoje, – atsakė jai Filiberas su švelnia ironija. – Tačiau dabar kalbu jums apie tos nepriekaištingos motinos sūnų... Žinoma, Flandrijos prokuroras įrašytas mūsų knygose prie didžiulės skolos, kitaip tariant, prie Tucherių įpėdinių skolos, ir jam būtų labai malonu, jei mes ištrintume kai kuriuos įrašus... Bet pinigai sutvarko ne viską ar bent jau ne taip lengvai, kaip mano tie, kurie, sakysim, kad ir kanauninkas, jų turi nedaug. Tas reikalas man atrodo labai toli pažengęs, ir Le Kokas, ko gero, turi savo priežasčių nepaisyti tos skolos. Ar jus labai nuliūdino ta istorija?

– Juk aš nepažįstu to žmogaus, – šaltai atsakė Marta, nors kuo puikiausiai prisiminė akimirką, kai nepažįstamasis nusitraukė tamsiam Fugerų vestibiulyje kaukę, kurią privalėjo dėvėti visi maro gydytojai. Tačiau teisybė buvo ir tai, kad jis žinojo apie ją kur kas daugiau, nei ji žinojo apie jį; bet kuriuo atveju toji jos praeities kertelė buvo viena iš tų, kurios reikšmingos tik jai vienai, ir Filiberas neturėjo teisės ten įeiti.

– Įsidėmėkit, aš neturiu nieko prieš savo pusbrolį ir jūsų brolį, labai norėčiau matyti jį čia gydant mano podagrą, – aiškino patarėjas remdamasis į pagalves. – Bet kas jam šovė galvon nulįst į Briugę kaip kokiam kiškiui į šuns papilvę, ir dar svetimu vardu, kuriuo nebent kvailius gali apgauti... Pasaulis iš mūsų reikalauja tik truputėlio santūrumo ir šlakelio apdairumo. Kuriam galui viešai spausdinti nuomones, nepatinkančias Sorbonai ir Šventajam Tėvui?

– Tylą sunku ištverti, – staiga tartum išsprūdo Martai.

Patarėjas pažiūrėjo į ją su pašaipia nuostaba.

– Gerai, – pasakė jis, – padėkim tam kažkam išsipainioti iš bėdos. Tik turėkite omeny: jeigu Pjeras Le Kokas su tuo sutiks,

skolingas jam liksiu aš, o ne jis man, bet jei netyčia jis nesutiktų, aš turėsiu praryti tą jo „ne". Galimas daiktas, ponas de Berlemonas bus dėkingas, kad padėsiu išvengti skandalingos mirties žmogui, kurį globojo jo tėvas, tačiau arba aš smarkiai klystu, arba jam nelabai rūpi, kas dedasi Briugėje. O ką siūlo mano brangioji žmona?

– Nieko, dėl ko galėtumėte man paskui papriekaištauti, – atsakė ji sausai.

– Na matot, kaip puiku, – sutiko patarėjas, patenkintas nelyginant žmogus, regintis nutolstant kivirčo galimybę. – Kadangi podagra neleidžia man laikyti plunksnos, gal malonėtumėte parašyti už mane mūsų dėdei ir paprašyti, kad jis už mus pasimelstų...

– Nepaminėjus to, kas svarbiausia? – įžūliai paklausė Marta.

– Mūsų dėdė pakankamai subtilus, kad suprastų, kas nutylėta, – jis pritariamai linktelėjo galvą. – Svarbu tik įdėti pasiuntiniui lauktuvių. Jūs, be abejo, turite ką nors tinkamo gavėniai (žuvies paštetai tiktų kuo puikiausiai) ir gabalą gero audeklo jo bažnyčiai.

Vyras ir žmona susižvalgė. Ją žavėjo tas Filibero apdairumas, kaip kitas moteris žavi jų vyrų drąsa ar vyriškumas. Viskas vyko taip puikiai, kad jis net pridūrė neatsargiai:

– Dėl visko kaltas mano tėvas, išauklėjęs tą pavainikį sūnėną kaip sūnų. Jei būtų augęs varganoje šeimoje ir nelankęs mokyklos...

– Jūs kalbate apie pavainikius taip, lyg būtumėte labai patyręs, – nutraukė vyrą Marta, kupina slogaus sarkazmo.

Jis jau galėjo šypsotis į valias: ji atsuko jam nugarą ir žingsniavo durų link. Vaikas, kurio jis susilaukė su viena iš kambarinių (beje, kūdikis galėjo būti ir ne jo), veikiau palengvino, o ne pablogino jų santuokos reikalus. Ji visada sugrįždavo prie tos vienintelės skriaudos neužsimindama nė žodžiu apie kitus, kur kas reikšmingesnius dalykus ir (kas žino) gal netgi jų nepastebėdama.

Jis sugrąžino ją.

– Turiu jums vieną staigmeną, – pasakė. – Šįryt gavau dar ir kai ką geriau nei mūsų dėdės laiškas. Štai dokumentai, patvirtinantys, kad Štėnbergo žemės pripažintos kaip vikontystė. Ar žinote, kad perkrikštijau Lombardiją į Štėnbergą, – vadinami Lombardijos vikontais, bankininko sūnus ir vaikaitis atrodys juokingi.

– Ligrų ir Fulkrų pavardės ir be to skamba gana maloniai mano ausiai, – pasakė ji su šaltu išdidumu, suprancūzindama, kaip buvo įprasta, Fugerų pavardę.

– Jos per daug primena etiketes ant pinigų maišų,– paaiškino patarėjas. – Gyvename tokius laikus, kai reikia turėti taurią pavardę, jei nori prasisiekti karaliaus rūmuose. Su vilkais gyveni – turi staugt kaip vilkas, su povais – klykt kaip povas, brangioji žmona.

Kai ji išėjo, jis pasisiekė saldaininę ir prisikimšo pilną burną ledinukų. Panieka titulams jo neapgausi: visos moterys mėgsta žibučius. Kažkas šiek tiek gadino jam saldainių skonį. Gaila, kad nesusikompromituodamas negali niekuo tam vargšui tipui padėti.

Marta leidosi paradiniais laiptais. Naujasis titulas prieš valią maloniai zvimbė jos ausyse; šiaip ar taip, sūnus kada nors padėkos už tai. Palyginti su ta naujiena, kanauninko laiškas nebeatrodė toks reikšmingas. Parašyti atsakymą buvo labai jau nemalonus darbas; ji su kartėliu vėl pagalvojo, kad Filiberas apskritai visada elgdavosi kaip užsigeidęs, o ji visą gyvenimą tebuvo turtinga turtuolio reikalų tvarkytoja. Tegu tai buvo keistas prieštaravimas, bet tasai brolis, kurį jinai palieka likimo valiai, dabar jai buvo artimesnis už vyrą ir vienatinį sūnų: drauge su Benedikta ir motina jis buvo dalis to slapto pasaulio, kur ji tūnojo uždaryta. Tam tikra prasme, pasmerkdama brolį, ji pasmerkė ir save. Ji liepė pakviesti ūkvedį, kad šis surinktų lauktuves įduoti kurjeriui, kuris stiprinosi virtuvėje.

O ūkvedys turėjo reikaliuką, dėl kurio norėjo šnektelti su ponia. Šit jam ir pasitaikė puiki proga. Kaip poniai buvo žinoma,

po egzekucijos Monsinjoro de Batenburgo turtas buvo konfiskuotas. Jam dar galiojo sekvestras, valstybės naudai jis bus parduodamas tik sumokėjus skolas privatiems asmenims. Negalėjai sakyti, kad ispanai nesilaiko taisyklių. Tačiau per seną durininką, tarnavusį pas nukankintąjį, ūkvedys suuodęs, kad dalis kilimų nepateko į inventoriaus sąrašą, taigi juos būtų galima įsigyti atskirai. Tai buvo gražūs Obiusonų manufaktūros kūriniai, vaizduojantys Šventosios istorijos scenas: *Aukso veršio garbinimas, Šventojo Petro išsižadėjimas, Sodomos gaisras, Atpirkimo ožys, Žydai, įstumti į ugninę krosnį.* Pedantiškasis ūkvedys vėl įsikišo savo sąrašėlį į švarko kišenę. Ponia juk kaip tik minėjusi norinti atnaujinti Ganimedo salono sienų apmušalus. Bet kuriuo atveju tų daiktų vertė išaugs laikui bėgant.

Ji valandėlę pasvarstė ir linktelėjo galvą. Čia tau ne pasaulietiniai siužetai, kaip tie, kuriais per daug žavėjosi Filiberas. Be to, ji, regis, matė kitados tuos apmušalus pono de Batenburgo viloje, ir jie atrodė iš tikrųjų tauriai. Negalima praleisti tokios progos.

KANAUNINKO VIZITAS

Tą dieną, kai buvo perskaitytas nuosprendis, po pietų filosofui pranešė, kad kanauninkas Bartolomėjus Kampanusas laukia jo teismo raštinės priimamajame. Jis nusileido ten lydimas Žilio Rombo. Kanauninkas paprašė sargą, kad juos paliktų vienus. Dėl viso pikto išeidamas Rombo pasuko raktą duryse.

Senasis Bartolomėjus Kampanusas sunkiai įdribo į fotelį su aukšta atkalte, stovėjusį prie stalo; abi jo lazdos gulėjo šalia ant grindų. Svečio garbei židinyje buvo užkurta kaitri ugnis: jos atšvaitai papildė šykščią, šaltą to vasario popiečio šviesą. Platus kanauninko veidas, išvagotas begalės smulkių raukšlelių, toje šviesoje atrodė kone rausvas, bet Zenonas atkreipė dėmesį, kad senuko akys paraudusios, o lūpos, nors ir suspaustos, virpa. Abu vyriškiai dvejojo, kaip jiedviem pasisveikinti. Kanauninkas nežymiai kilstelėjo, norėdamas atsistoti, tačiau jo amžius ir negalės neleido pademonstruoti tokio mandagumo, be to, jis nežinojo, ar tokia pagarba, parodyta pasmerktajam myriop, nebus nepadori. Zenonas liko stovėti už kelių žingsnių.

– *Optime pater**, – prabilo jis, kreipdamasis į kanauninką taip, kaip tai darydavo mokymosi laikais, – aš jums dėkingas už tas paslaugas, mažas ir dideles, kurias man suteikėte, kol buvau kalinamas. Iškart atspėjau, iš kur ateidavo tos palankumo apraiškos. Jūsų vizitas – dar viena jų, aš to nesitikėjau.

* Pažodžiui: Geriausiasis tėve (*lot.*).

– Kodėl neatsivėrėte man anksčiau? – ištarė senis su jausmingu priekaištu. – Jūs visada manim pasitikėjote mažiau nei tuo chirurgu-barzdaskučiu...

– Jus stebina, kad buvau atsargus? – paklausė filosofas.

Jis visą laiką trynė sustingusius pirštus. Jo kambarys, nors buvo ir ne pirmame aukšte, dabar, žiemą, pasirodė esąs klastingai drėgnas. Paskui atsisėdo į krėslą, kuris stovėjo prie židinio, ir ištiesė delnus.

– *Ignis noster**, – tyliai ištarė alcheminę formulę, pirmą sykį išgirstą iš Bartolomėjaus Kampanuso.

Kanauninką perliejo drebulys.

– Mano dalis paslaugose, kurias buvo mėginta jums suteikti, labai menka, – pasakė, stengdamasis, kad jo balsas skambėtų kuo tvirčiau. – Jūs tikriausiai prisimenate, jog anksčiau rimtas nesutarimas išskyrė Monsinjorą su buvusiu minoritų prioru. Tačiau galiausiai tos dvi šventos asmenybės įvertino viena kitą. Mirties patale velionis prioras rekomendavo jus Švenčiausiajam vyskupui. Monsinjoras atkakliai stengėsi, kad jūs būtumėte teisiamas teisingai.

– Aš jam dėkingas už tai, – tarė pasmerktasis.

Kanauninkas pajuto šlakelį ironijos tame atsakyme.

– Neužmirškit, kad nuosprendį priima ne vien tik vyskupas. Jis iki pat galo kvietė neužmiršti atlaidumo.

– Ar tai ne įprastinė procedūra? – kandokai paklausė Zenonas. – *Ecclesia abhorret a sanguine***.

– Šįkart tai buvo nuoširdu, – paaiškino įsižeidęs vienuolis. – Visa bėda, kad ateizmo ir bedievystės nusikaltimai jūsų atveju akivaizdūs, ir jūs norėjot, kad jie tokie būtų. Bendrosios teisės požiūriu, ačiū Dievui, prieš jus nebuvo jokių įrodymų, tačiau jūs, kaip ir aš, žinot, kad liaudžiai ir netgi daugumai teisėjų dešimt prielaidų tolygios vienam daiktiniam įrodymui.

* Ugnis mūsų (*lot.*).

** Bažnyčiai kraujas kelia siaubą (*lot.*).

Pirmiausia jums labai pakenkė to apgailėtino jaunuolio – nenoriu prisiminti net jo vardo – kaltinimai...

– Vargu bau jūs galėjot patikėti, kad būčiau įsipainiojęs į tuos pertuvės juokus ir žaidimus, vykusius vogtų žvakių šviesoje!

– Niekas tuo ir nepatikėjo, – rimtai atsakė jam kanauninkas. – Bet neužmirškit, kad galimas ir kitoks bendrininkavimas.

– Keista, kad mūsų krikščionims vadinamieji kūno paklydimai reiškia blogį *par excellence*, – mąsliai pasakė Zenonas. – Niekas taip įnirtingai ir su tokiu pasibjaurėjimu nebaudžia laukiniškumo, barbarybės, neteisingumo. Niekam rytoj nešaus į galvą laikyti nepadoriais žmogelius, kurie ateis pasižiūrėti, kaip aš šokčioju liepsnose.

Kanauninkas užsidengė veidą viena ranka.

– Atleiskite man, tėve, – pratarė Zenonas. – *Non decet**. Aš nebeleisiu sau būti nepadorus ir nemėginsiu rodyti daiktus tokius, kokie jie yra.

– Ar galėčiau išdrįsti pasakyti, jog labiausiai mane glumina nutikime, kurio auka jūs tapote, tas keistas blogio solidarumas, – ištarė beveik tyliai kanauninkas. – Nelabumas visais pavidalais, nuo vaikiškų žaidimų, gal sąmoningai šventvagiškų, smurto prieš naujagimį ir galiausiai – smurto prieš save patį, blogiausio iš visų, kurį įvykdė tas Pjeras de Ameras. Prisipažįstu, iš pradžių man pasirodė, kad visą tą juodą reikalą be galo išpūtė Bažnyčios priešai, o gal net ir sugalvojo jį. Tačiau krikščionis, ir dar vienuolis, atimantis sau gyvybę – prastas krikščionis ir prastas vienuolis, ir tas nusikaltimas, matyt, nėra pirmasis jo nusikaltimas... Man be galo skaudu matyti, kad į visa šita įpainiotos didžiulės jūsų žinios.

– Smurtas prieš savo vaiką, kurį įvykdė ta nelaimingoji, labai panašus į smurtą žvėries, kai jis nusikanda vieną galūnę, kad ištrūktų iš pinklių, kurias paspendė jam žmonių žiaurumas, – karčiai pasakė filosofas. – O Pjeras de Ameras...

* Nedera (*lot.*).

Jis apdairiai nutilo, suvokdamas, jog vienintelis dalykas, jam pasirodęs pagirtinas tame velionyje, buvo kaip tik jo savanoriška mirtis. Jam pačiam, pasmerktam myriop, nebeturinčiam jokių teisių, buvo likęs dar vienas šansas, kurį jisai galėjo rūpestingai puoselėti, ir paslaptis, kurią turėjo išsaugoti.

– Jūs čia atėjote ne tam, kad mano akivaizdoje vėl nagrinėtumėte kelių nelaimėlių kaltes, – pasakė jis. – Panaudokime tas brangias akimirkas geresniems dalykams.

– Jano Meijerso namų šeimininkė irgi jums smarkiai pakenkė, – liūdnai kalbėjo toliau kanauninkas su senatvišku užsispyrimu. – Niekas negerbė to nedoro žmogaus, maniau, kad jį visi jau ir užmiršę. Bet įtarimas, kad jis buvo nunuodytas, paskatino visus vėl prabilti apie jį. Man nemalonu siūlyti griebtis melo, bet verčiau reikėjo paneigti bet kokius kūniškus ryšius su ta begėde tarnaite.

– Iš tikro nuostabu, kad vienas pačių pavojingiausių poelgių mano gyvenime buvo du sykius permiegoti su tarnaite, – atsikirto pašiepiamai Zenonas.

Bartolomėjus Kampanusas atsiduso: tasai žmogus, kurį jis taip širdingai mylėjo, rodės, atsiskyrė nuo jo barikadomis.

– Jūs niekada nesužinosite, kokia našta jūsų žlugimas užgulė mano sąmonę, – išdrįso pamėginti prieiti prie jo kitaip. – Kalbu ne apie jūsų poelgius, apie kuriuos nedaug ką težinau, kuriuos norėčiau manyti buvus nekaltus, nors išpažintys mane moko, jog patys baisiausi poelgiai gali eiti išvien su tokiomis dorybėmis kaip jūsiškės. Kalbu apie fatališką proto maištą, kuris gali paverst yda net pačią tobulybę, maištą, kurio daigus aš, galimas daiktas, pats to nenorėdamas jumyse pasėjau. Kaip pasaulis pasikeitė, ir kaip mokslai ir antikos studijos atrodė naudingi anais laikais, kai aš studijavau humanitarinius mokslus ir menus!.. Kai pagalvoju, kad aš pirmasis aiškinau jums Šventąjį Raštą, kurį jus niekinate, klausiu save, ar atkaklesnis ir labiau išprusęs mokytojas už mane...

– Nesikrimskite, *optime pater*, – nutraukė jį Zenonas. – Tasai maištas, kuris taip jaudina jus, tūnojo manyje, o gal net mūsų amžiuje.

– Jūsų skraidančių sviedinių ir vėjo varomų vežimų brėžiniai, prajuokinę teisėjus, priminė man Simoną Burtininką, – pasakė kanauninkas, pakėlęs į jį neramias akis. – Bet paskui prisiminiau jūsų jaunystės mechanines fantazijas, sukėlusias tik neramumus ir šurmulį. Deja! Kaip tik tą dieną Regentė, mano paprašyta, užtikrino, kad gausite tarnybą, kuri nuves jus karjeros laiptais į garbę...

– Tikriausiai ji būtų nuvedusi mane ten pat, tiktai kitais keliais. Apie žmogaus kelius ir gyvenimo tikslą mes išmanome menkiau nei paukštis apie savo skrydžius.

Paskendęs prisiminimuose, Bartolomėjus Kampanusas vėl išvydo dvidešimtmetį mokslo vyrą. Būtent jo kūną ar bent jau sielą norėjo išgelbėti.

– Neteikite toms mechaninėms fantazijoms, kurios pačios savaime nėra nei geros, nei blogos, daugiau reikšmės, nei aš teikiau, – su panieka atitarė Zenonas. – Jos panašios į alchemiko atradimus, kurie teikia atokvėpio nuo grynojo mokslo, bet kartais ir suaktyvina, apvaisina jį. *Non cogitat qui non experitur**. Net medicinos mene, kur aš labiausiai patyręs, vulkaniniai ir alcheminiai atradimai vaidina savo vaidmenį. Bet sutinku, kad žmonių padermei esant tokiai, kokia ji tikriausiai ir išliks amžių dienai, nederėtų suteikt bepročiams galimybę apversti viską aukštyn kojom, o įtūžėliams užkopt į dangų. Aš pats, atsidūręs padėtyje, į kurią mane įstūmė Tribunolas, – pridūrė sausai nusijuokęs ir tuo įvaręs siaubą Bartolomėjui Kampanusui, – pasiryžęs pasmerkti Prometėją už tai, kad davė mirtingiesiems ugnį.

– Nugyvenau aštuoniasdešimt metų ir net neįtariau, kad teisėjai gali būti tokie piktavaliai, – pasipiktinęs pratarė kanauninkas. – Jeronimas van Palmertas džiaugiasi, kad būsite pasiųstas ištirti savo begalinių pasaulių, o tas purvinas niekšas

* Nemąsto tas, kuris neatlieka bandymų (*lot.*).

Le Kokas pašaipiai siūlo pasiųsti jus susikauti su Luji de Nasau dangiškąja bombarda.

– Jis klysta juokdamasis. Tos fantazijos bus įgyvendintos tikrovėje, kai mūsų padermė pradės karštai to siekti, kaip puolė statyti savo Luvrus ir katedras. Tada ir nusileis iš dangaus tasai Siaubų Karalius su savo skėrių kariaunomis ir skerdynių žaidimais... O žiaurusis gyvuly! Nei ant žemės, nei po žeme, nei vandeny nebeliks nieko, kas nebūtų persekiojama, žalojama ar griaunama... Prasiverk, o amžinoji bedugne, ir praryk, kol nevėlu, tą nežabotą padermę...

– Ką jūs pasakėte? – paklausė išsigandęs kanauninkas.

– Nieko, – išsiblaškęs atsakė filosofas. – Pacitavau vieną iš savo *Komiškųjų pranašysčių*.

Bartolomėjus Kampanusas atsiduso. Nerimas, regis, pernelyg stipriai paveikęs tas smegenis, nors jos ir buvo kietos. O mirties artumas verčia jį klejoti.

– Jūs iš tikrųjų visai praradote tikėjimą didingu žmogaus tobulumu, – pasakė jis liūdnai linguodamas galvą. – Pradedama nuo to, kad suabejojama Dievu, paskui...

– Žmogus – toks tvarinys, prieš kurį nusistatęs laikas, būtinybė, fortūna ir kvaila, vis auganti daugybės viršenybė, – jau kur kas blaiviau paaiškino filosofas. – Žmonės užmuš žmogų.

Jis ilgam nutilo. Tokia prislėgta būsena kanauninkui pasirodė geras ženklas: jam nebuvo nieko baisiau už pernelyg pasitikinčios savimi, apsišarvavusios nuo atgailos ir sykiu nuo baimės sielos narsumą. Jis vėl atsargiai pradėjo kalbą:

– Taigi ar aš galiu tikėti jūsų žodžiais, pasakytais vyskupui, jog Didysis Veiksmas jums yra susijęs su vienui vienu tikslu – patobulinti žmogaus sielą? Jei taip, – kalbėjo jis toliau, nevalingai nusivylęs, – jūs esat arčiau mūsų, nei Monsinjoras ir aš drįsome manyti, o tie paslaptingojo mokslo slėpiniai, į kuriuos aš žiūrėdavau tiktai iš tolo, gali būti supaprastinti iki to, ko Šventoji Bažnyčia kas dieną moko savo tikinčiuosius.

– Taip, – atsakė Zenonas. – Jau šešiolika šimtų metų.

Kanauninkas pasvarstė, ar tame atsakyme nebūta trupučio sarkazmo. Tačiau dabar brangi buvo kiekviena akimirka. Tad jis nusprendė to nepaisyti ir kalbėjo toliau.

– Brangus mano sūnau, – prabilo, – negi jūs manote, kad atėjau pradėti su jumis ginčą, kuriam dabar visai ne laikas? Mane čia atvedė kur kas rimtesnės priežastys. Monsinjoras atkreipė mano dėmesį, kad jūsų atveju tai ne erezija, kaip kad tų nepakenčiamų sektantų, kurie mūsų laikais kariauja su Bažnyčia, o tik mokslinga bedievystė, kurios pavojus šiaip jau regi tik mokyti žmonės. Švenčiausiasis vyskupas mane užtikrino, kad jūsų *Proteorijos*, teisingai pasmerktos už tai, kad nužemina mūsų šventąsias dogmas iki vulgariausio supratimo, būdingo net patiems juodžiausiems stabmeldžiams, galėtų lygiai taip tapti naujosios *Apologetikos* pagrindu: pakaktų, kad tos pačios tezės parodytų mūsų krikščioniškas tiesas kaip viršūnę žmogiškajai prigimčiai būdingų įgimtų nuojautų. Jūs, kaip ir aš, žinote, kad viskas priklauso tik nuo to, kaip pakreipsi...

– Regis, aš supratau, kur norima pasukti šitą kalbą, – atsakė Zenonas. – Jeigu rytojaus ceremonija būtų pakeista išsižadėjimo ceremonija...

– Nesitikėkite per daug, – apdairiai patikslino kanauninkas. – Jums siūloma ne laisvė. Tačiau Monsinjoras garantuoja iškovosiąs jūsų kalėjimą *in loco carceris** kuriame nors iš vienuolynų, kurį jis pats parinktų; būsimos nuolaidos priklausys nuo to, kaip jūs įrodysite tarnaująs tam šventam reikalui. Juk žinote, kad amžini kalėjimai yra kalėjimai, iš kurių beveik visada randama galimybė išeiti.

– Jūsų pagalba pavėluota, *optime pater*, – sumurmėjo filosofas. – Reikėjo anksčiau nutildyti mano kaltintojus.

– Mes neturėjome iliuzijų numaldyti Flandrijos prokurorą, – pasakė kanauninkas, nurydamas kartėlį, sukeltą prisiminimo, kaip jis bergždžiai mėgino paveikti turtuolius Ligrus. – Tokiems

* Pažodžiui: kalėjime (*lot.*).

žmonėms paskelbti nuosprendį – tas pat, kas šuniui pulti savo auką. Mes buvom priversti leisti įvykti tai teismo procedūrai, kad vėliau galėtume pasinaudoti mums paliktomis galiomis. Kadangi kitados jums buvo suteiktas minoritų ordino vienuolio titulas, jūs turit būti teisiamas ir Bažnyčios teismo, bet tai sykiu garantuoja jums globą, kurios nesuteikia šiurkštus pasaulietinis teisingumas. Tiesą pasakius, aš iki pat galo drebėjau, kad jūs, mesdamas iššūkį, nepadarytumėt nepataisomo – neprisipažintumėt ko nors...

– Tačiau jūs būtumėte priverstas manim žavėtis, jei būčiau tai padaręs iš atgailos.

– Prašyčiau jūsų nepainioti Briugės teismo su Bažnyčios teismu, reikalaujančiu atgailavimo, – susierzinęs atsakė jam kanauninkas. – Dabar mums svarbu, kad tas pasigailėjimo vertas brolis Siprianas ir jo bendrininkai liudydami prieštaravo, kad atsikratėme tos indų plovėjos bjaurasčių, uždarę ją su beprotėmis, ir kad piktybiškai nusiteikę žmonės, kaltinę jus slaugius ispanų kapitono žudiką, dingo iš horizonto... Laimė, kad nusikaltimai, susiję su Dievu, yra mūsų kompetencijoje.

– Ar laikote nusikaltimu, kad aš slaugiau sužeistą žmogų?

– Mano nuomonė čia nesvarbi, – išsisukinėdamas atsakė kanauninkas. – Jei norite žinoti, aš manau, kad bet kuri paslauga, suteikta savo artimui, turi būt laikoma pagirtina, tačiau šiuo jūsų atveju prisideda maištas, o jis niekada nebūna pagirtinas. Velionis prioras, kuris kartais nevykusiai mąstydavo, tikriausiai pernelyg išaukštintų tokį maištingą jūsų gailestingumą. Pasidžiaukime bent jau tuo, kad to nebuvo galima įrodyti.

– Jie būtų tai nesunkiai padarę, jei jūsų maloningu rūpesčiu nebūčiau buvęs išgelbėtas nuo kankinimo, – pastebėjo gūžtelėjęs pečiais kalinys. – Aš jau padėkojau jums už tai.

– Mes išsisukome pasinaudoję priežodžiu *Clericus regulariter torqueri non potest per laycum**, – paaiškino kanauninkas su pergalę

* Klierikas pagal taisykles negali būti kankinamas pasauliečio (*lot.*).

patvirtinančio žmogaus mina. – Bet neužmirškite, kad tam tikrais atžvilgiais, tarkime, papročių, jūs keliate didžiulius įtarimus ir, galimas daiktas, jums teks turėti reikalo su *novis survenientibus inditiis**. Panašiai yra ir su maištu. Galvokite ką norite apie šio pasaulio galinguosius, tačiau žinokite, kad Bažnyčios ir tvarkdarių interesai visada sutaps, kol maištininkai bus išvien su erezija.

– Puikiai supratau, – atsakė pasmerktasis linkteldamas galva. – Netvirtas mano saugumas visiškai priklausys nuo vyskupo geros valios, o jo galia gali sumažėti arba požiūris pasikeisti. Niekas negarantuotų, kad po pusės metų aš vėl neatsidursiu taip pat arti liepsnų kaip ir dabar.

– Argi jums nereikėjo bijoti šito visą gyvenimą? – paklausė kanauninkas.

– Kadaise, kai jūs mokėte mane gramatikos ir mokslų pagrindų, kažkoks žmogus, apkaltintas, teisingai ar neteisingai, padaręs nusikaltimą, buvo sudegintas Briugėje, ir vienas tarnų man papasakojo, kaip jis kankinosi, – užuot atsakęs pradėjo pasakoti kalinys. – Kad reginys žiūrovams būtų įdomesnis, jį pritvirtino ilga grandine prie stulpo, ir jis, liepsnojantis, galėjo lakstyti, kol galiausiai parvirto kniūbsčias ant žemės, arba, tiksliau pasakius, į žarijas. Dažnai tariausi, kad tas siaubas galėtų būti beveik laisvo žmogaus alegorija.

– Ar nemanote, kad visų mūsų padėtis tokia? – paklausė kanauninkas. – Mano gyvenimas buvo ramus ir, drįstu pasakyti, nekaltas, bet nugyvenęs aštuoniasdešimt metų, negali nežinoti, kas yra prievarta.

– Ramus, taip, – atsakė filosofas. – Bet ne nekaltas.

Dviejų vyriškių pokalbis prieš jųjų valią nuolat įgydavo tą kone vaidingą toną iš anų laikų debatų, kai jiedu buvo mokytojas ir mokinys. Kanauninkas, nusprendęs viską ištverti, širdies gilumoje meldėsi, kad jam būtų suteikti žodžiai, turintys įtikinamosios galios.

* Naujais įkalčiais (*lot.*).

– *Iterum peccavi**, – galiausiai ištarė Zenonas ramesniu balsu. – Bet nenustebkit, mano tėve, kad jūsų gerumas gali pasirodyti esąs žabangai. Keli susitikimai su Švenčiausiuoju vyskupu man nepadarė įspūdžio, kad turiu reikalo su labai gailestingu žmogumi.

– Vyskupo meilė jums – ne didesnė nei Le Koko neapykanta, – pasakė rydamas ašaras kanauninkas. – Tik aš... Tačiau, nors jūs – tik pėstininkas jųdviejų žaidžiamoje partijoje, – toliau kalbėjo jau ramesniu balsu, – Monsinjorui nestinga žmogiškos tuštybės, ir jis laiko sau garbe sugrąžinti prie Dievo bedievį, gebantį įtikinti panašius į save. Rytojaus ceremonija Bažnyčiai bus kur kas didesnė pergalė nei būtų buvusi jūsų mirtis.

– Vyskupas turėtų suvokti, kad mano asmenyje krikščioniškosios tiesos turėtų labai jau susikompromitavusį apologetą.

– Klystate, – vėl pradėjo senukas. – Priežastys, privertusios kurį nors žmogų atsižadėti, greit užsimiršta, tačiau jo raštai lieka. Jau dabar kai kurie jūsų draugų įtartinoj jūsų viešnagėj Šventojo Kozmo ligonių prieglaudoje įžvelgia nuolankią atgailą krikščionio, kuris apgailestauja blogai gyvenęs ir pasikeičia vardą, kad slapčia pasišvęstų geriems darbams. Dievas atleis man, – pridūrė vos vos šyptelėjęs, – kad nepateikiau pavyzdžio šventojo Alekso, persirengusio elgeta ir sugrįžusio gyventi į rūmus, kuriuose gimė.

– Šventasis Aleksas kiekvieną akimirką rizikavo būti atpažintas savo dievobaimingos žmonos, – pajuokavo filosofas. – Man nebūtų užtekę sielos jėgų tokiam žygdarbiui.

Bartolomėjus Kampanusas suraukė antakius, vėl įžeistas tokio nepagarbumo. Pamatęs senuko veide skausmą, Zenonas pajuto jam gailestį. Vėl prabilo švelniai:

– Mano mirtis atrodė garantuota, ir nieko kito man neliko – tik pasinerti kelioms valandoms *in summa serenitate***... Jei tik,

* Vėl nusidėjau (*lot.*).
** Į visišką ramybę (*lot.*).

aišku, aš sugebėsiu tai, – toliau kalbėjo, draugiškai linktelėjęs galvą, kas kanauninkui pasirodė beprotybė, nors buvo adresuota klajūnui, skaitančiam Insbruko gatvėje Petronijų. – Tačiau jūs gundot mane, mano tėve: regiu save kuo nuoširdžiausiai aiškinantį savo skaitytojams, kad storžievis, kuris gyrėsi matęs savo javų lauke daugybę Jėzų Kristų, yra gera tema linksmoms istorijoms, bet kad tas juokdarys, be jokios abejonės, būtų prastas alchemikas; arba tikinantį, kad Bažnyčios ritualai ir sakramentai veikia taip pat, o kartais ir stipriau nei mano medicininiai preparatai. Aš nesakau jums, jog tikiu, – pridūrė, užbėgdamas už akių džiugiai kanauninko reakcijai, – aš tik sakau, kad beatodairiškas „ne" man jau nebeatrodo esąs atsakymas, nors tai nereiškia, jog esu pasiruošęs pasakyti beatodairišką „taip". Uždaryti nepasiekiamą visų dalykų esmę Asmens, sukirpto pagal žmogišką pavyzdį, viduje man vis dar atrodo šventvagystė, ir vis dėlto prieš savo valią jaučiu esant nežinia kokį dievą šitame kūne, kuris rytoj pavirs dūmais. Ar galiu drįsti pasakyti, kad būtent tas dievas ir liepia man atsakyti „ne" į jūsų siūlymą? Ir vis dėlto visos protu grįstos nuomonės remiasi laisvai pasirinktais pagrindais: tai kodėl gi nepasirinkti šitų? Be to, visos minią užvaldančios doktrinos daro šiokią tokią nuolaidą žmogaus kvailybei: atsitiktų visai tas pat, jeigu, tarkim, rytoj Mahometo ar Kristaus vietą užimtų Sokratas. O jeigu taip yra, – toliau kalbėjo jis perbraukęs ranka kaktą, užplūdus netikėtam nuovargiui, – tai kam išsižadėti kūno išsigelbėjimo ir bendro sutarimo džiaugsmų? Man atrodo, kad štai jau keletas amžių aš vis mąstau ir permąstau tuos dalykus...

– Atsiduokite mano vadovavimui, – beveik švelniai kalbino kanauninkas. – Vienas Dievas bus tas teisėjas, kuris rytoj nuspręs, kiek veidmainystės bus jūsų išsižadėjime. Jūs pats negalite būti teisėjas: tai, ką jūs laikote melu, galimas daiktas, yra tikrasis tikėjimo išpažinimas, pasireiškiantis jums to nežinant. Tiesa turi paslapčių, padedančių jai įsigauti į nebesipriešinančią sielą.

– Lygiai kaip melas, – ramiai jį pertraukė filosofas. – Ne, brangusis mano tėve, kartais man tekdavo meluoti, kad išgyvenčiau, bet aš jau pradedu prarasti tą gebėjimą. Tarp jūsų ir mūsų, tarp Jeronimo van Palmerto, vyskupo ir jūsų minčių, viena vertus, ir, kita vertus, maniškių šen bei ten esama panašumo, dažnai kompromiso, bet nuolatinio sutarimo nebūna niekada. Jos – tarsi kreivės, išeinančios iš bendros plokštumos – žmogaus intelekto ir tuojau pat išsiskiriančios, kad vėliau vėl susieitų, paskui vėlei nutoltų viena nuo kitos, kartais susikirsdamos savo trajektorijose ar, priešingai, susiliedamos vienoje iš atkarpų, tačiau niekas nežino, ar jos susitiks kokiame nors taške, kuris yra anapus mūsų horizonto, ar ne. Klaidinga skelbti jas esant lygiagrečias.

– Jūs pasakėte „mūsų", – sumurmėjo kanauninkas, apimtas savotiško siaubo. – Bet juk jūs esat vienas.

– Iš tikrųjų, – atsakė filosofas. – Laimė, neturiu pateikti vardų sąrašo, kad ir kas jų prašytų. Kiekvienas mūsų – pats sau mokytojas ir pats savo sekėjas. Bandymas kiekvieną sykį prasideda nuo nulio.

– Velionis minoritų prioras, kuris buvo geras krikščionis ir pavyzdingas vienuolis, nors ir perdėm romus, negalėjo žinoti, kokioje maišto pragarmėje jūs pasirinkote gyventi, – kone kandžiai pasakė kanauninkas. – Tikriausiai jūs dažnai ir daug melavote jam.

– Jūs klystat, – atsakė kalinys, metęs kone priešišką žvilgsnį į žmogų, kuris norėjo jį išgelbėti. – Mus jungė dalykai, kurie buvo daug didesni už prieštaravimus.

Zenonas atsistojo, tarytum jis būtų turėjęs atsisveikinti su svečiu. Senio skausmas virto pykčiu.

– Jūsų užsispyrimas – bedieviškas tikėjimas, kurio kankiniu manote esąs, – ištarė pasipiktinęs. – Regis, jūs norite priversti vyskupą nusiplauti rankas...

– Nevykęs posakis, – pastebėjo filosofas.

Senis pasilenkė pakelti dviejų lazdų, kuriomis naudojosi kaip ramentais, jo krėslas garsiai pasistūmė. Zenonas pasilenkė ir

padavė jam lazdas. Kanauninkas sunkiai atsistojo. Prižiūrėtojas Hermanas Moras, stropiai budėjęs koridoriuje, išsigandęs to žingsnių ir judinamų kréslų triukšmo, pasuko duryse raktą, manydamas, kad pokalbis jau baigėsi, tačiau Bartolomėjus Kampanusas pakėlė balsą ir riktelėjo jam, kad dar palauktų valandėlę. Prasivėrusios durys užsidarė.

– Aš prastai atlikau savo misiją, – pasakė senas kunigas staiga nusižeminęs. – Jūsų atkaklumas mane gąsdina, nes jis reiškia visišką abejingumą sielos išganymui. Suvokiate jūs tai ar ne, bet tik netikra jūsų gėda verčia jus rinktis verčiau mirtį, užuot tą viešą pamokymą, kuris išsakomas prieš išsižadėjimą...

– Su degančia žvake ir lotynišku atsakymu į lotynišką Monsinjoro kalbą, – sarkastiškai įsiterpė kalinys. – Sutinku, tai būtų nemalonus ketvirtis valandos.

– Kaip ir mirtis, – atsakė susierzinęs senis.

– Prisipažįstu, pasiekus tam tikrą beprotybės ar, priešingai, išmintingumo laipsnį, atrodo nelabai svarbu, ar sudegintas būsiu aš, ar pirmas sutiktas žmogus, – pasakė kalinys, – lygiai kaip nesvarbu, ar toji egzekucija įvyks rytoj, ar po dviejų amžių. Aš neapgaudinėju savęs iliuzijomis, kad tokie taurūs jausmai atlaikys kankinimo procedūrą: netrukus pamatysim, ar aš iš tikro turiu tą *anima stans et non cadens**, kaip ją apibūdina mūsų filosofai. Bet gal pernelyg sureikšminamas tvirtumas, kurį pademonstruoja žmogus mirdamas.

– Mano atsilankymas tik dar labiau jus įdiržino, – su skausmu ištarė senasis kanauninkas. – Ir vis dėlto prieš palikdamas jus noriu atkreipti jūsų dėmesį į tai, kad mes visomis išgalėmis stengėmės išsaugoti jums vieną teisinį privalumą, kurio gal nė nepastebėjote. Mes žinome, kad kitados jūs pabėgote iš Insbruko po to, kai buvote slapta įspėtas apie įsakymą, gautą iš vietos pareigūnų, jus suimti. Mes nutylime tą faktą, kuris, jei būtų

* Dvasią, gebančią atlaikyti ir nenupuolančią (*lot.*).

pagarsintas, įstumtų jus į katastrofišką *fugitivus** padėtį ir padarytų jūsų susitaikymą su Bažnyčia keblų arba neįmanomą. Taigi jums nėra ko bijoti, kad be reikalo parodysite šiokį tokį nuolankumą... Jūs dar turite visą naktį apmąstymams...

– Štai ir įrodymas, kad buvau sekamas visą gyvenimą dar uoliau, nei maniau, – liūdnai atsakė filosofas.

Jiedu pamažėle artinosi prie durų, kurias prižiūrėtojas pravėrė. Kanauninkas palinko prie pasmerktojo veido.

– O dėl kūno kančių, – pašnibždėjo, – galiu pažadėti, kad bet kuriuo atveju jums nėra ko bijoti. Mudu su Monsinjoru pasirūpinome...

– Dėkoju jums už tai, – pasakė Zenonas, ne be kartėlio prisiminęs, jog jam tai nepavyko padaryti Florianui ir vienam iš novicijų.

Slogus nuovargis užgulė tą seną žmogų. Jam šovė į galvą mintis padėti kaliniui pabėgti; ji buvo absurdiška, nevertėjo apie ją nė galvoti. Jis norėjo palaiminti Zenoną, bet pabijojo, kad tai bus priimta blogai, dėl tos pačios priežasties neišdrįso ir pabučiuoti jo. Zenonas savo ruožtu buvo besilenkiąs pabučiuoti buvusio mokytojo ranką, bet susilaikė, išsigandęs, kad tai nebūtų palaikyta pataikavimu. Tuo, ką kanauninkas mėgino padaryti jo labui, nepavyko sužadinti Zenono meilės jam.

* * *

Nusigauti iki teismo raštinės tokiu bjauriu oru kanauninkui prireikė nešamosios kėdės. Sužvarbę nešikai laukė jo gatvėje. Hermanas Moras pageidavo, kad Zenonas grįžtų į savo celę dar prieš lankytojui peržengus kalėjimo slenkstį. Bartolomėjus Kampanusas matė, kaip buvęs jo mokinys, lydimas prižiūrėtojo, užkopė laiptais. Durininkas, atidaręs, paskui uždaręs daugybę durų, galiausiai padėjo bažnytininkui įlipti į nešamąją kėdę ir užtraukė jos odines užuolaidas. Bartolomėjus Kampanusas,

* Bėglio (*lot.*).

atrėmęs galvą į pagalvėlę, aistringai kalbėjo mirštančiųjų maldą, bet ta aistra buvo duoklė įpročiui: žodžiai biro iš lūpų, tačiau mintis nėjo jiems iš paskos. Kanauninkui teko perkirsti miesto Didžiąją aikštę. Jeigu per šitą naktį kalinys neapsigalvos, o Bartolomėjus Kampanusas tuo abejojo, nes žinojo, kas yra tas šėtoniškas išdidumas, rytoj čia bus įvykdyta egzekucija. Jis prisiminė, kad aną mėnesį jaunuoliai, vadinę save Angelais, buvo sudeginti už miesto prie Šventojo Kryžiaus vartų: kūniški nusikaltimai buvo laikomi tokiais šlykščiais, kad net bausmė už juos turėjo būti vykdoma kone paslapčia, tačiau bedievyste ir ateizmu apkaltinto žmogaus mirtis, priešingai, buvo visais atžvilgiais pamokomas reginys liaudžiai. Pirmą kartą gyvenime tokia tvarka, paremta protėvių išmintimi, pasirodė tam senam žmogui abejotina.

Buvo Užgavėnių išvakarės; gatvėmis jau lakstė įsilinksminę žmonės, jie elgėsi akiplėšiškai ir kalbėjo įprastas ta proga įžūlybes. Kanauninkas žinojo, kad kankinimo paskelbimas tik dar labiau sustiprindavo tų niekdarių jaudulį. Dusyk kažkokie lėbautojai sustabdė neštuvus, praskleidė užuolaidą, pažvelgė vidun ir, regis, be galo nusivylė neradę juose gražios damos, kurią galėtų pašiurpinti. Vienas jų buvo užsismaukęs girtuoklio kaukę ir pavaišino Bartolomėjų Kampanusą nepadoriais riksmais; kitas praėjo pro užuolaidėles nieko nepasakęs, tik kyštelėjęs mirtinai išbalusį šmėklos veidą. Paskui jį, vinguriuodama fleita kažkokią melodiją, ėjo kita užgavėnių kaukė – kiaulės snukis.

Ties namų slenksčiu senuką skubiai perėmė įdukrintoji dukterėčia Vivina: jis paėmė ją į namų šeimininkes mirus kunigui Klenverkui, ir ji laukė jo kaip visada mažame skliautuotame šilto jų namo koridoriuje, dirsčiodama pro slaptą durų langelį, ar dėdė negrįžta vakarieniauti. Ji buvo išstorėjusi ir iškvailėjusi kaip kitados jos teta Godeljevė; beje, ji irgi atsiėmė savąją šio pasaulio vilčių ir nusivylimų dalį: gerokai pavėluotai buvo sužieduota su savo pusbroliu Nikolu Klenverku, Kastro dvaro

savininku, turėjusiu gražių valdų ir puikų postą Flandrijos apylinkės teisme; tačiau visa bėda, kad tas toks pranašus žadėtasis nuskendo prieš pat vestuves, kai, tirpstant ledui, kėlėsi per Dikebušo tvenkinį. Vivinos galva neatlaikė to smūgio, tačiau ji liko rūpestinga namų šeimininkė ir gabi virėja, kaip andai buvo jos teta; nieks negalėjo susilyginti su ja taisant karštus vynus ir uogienes. Tomis dienomis kanauninkas bergždžiai įtikinėjo ją melstis už Zenoną, kurio ji jau nebeprisiminė, nors retkarčiais ir leisdavosi įkalbinama suruošti kokią kraitelę vargšui kaliniui.

Jis atsisakė jautienos kepsnio, kurį ji buvo jam pataisiusi, iš karto užkopė viršun ir atsigulė į lovą. Jį krėtė šaltis, tad Vivina pasirūpino šildyne ir pripylė ją karštų pelenų. Bet jis ilgai dar vartėsi po siuvinėta pūkine antklode negalėdamas užmigti.

ZENONO MIRTIS

Kai vienutės durys garsiai užsidarė paskui jį, girgždėdamos metaliniu girgždesiu, Zenonas mąsliai prisitraukė prie stalo taburetę ir atsisėdo. Buvo dar visai šviesu, tamsus alcheminių alegorijų kalėjimas jo atveju buvo labai šviesus kalėjimas. Pro tankų vielos tinklą, dengiantį langą, iš apsnigto kiemo vidun skverbėsi švininis baltumas. Prieš užleisdamas savo vietą naktiniam sargui, Žilis Rombo, kaip ir visada, paliko padėklą su kalinio vakariene; šįvakar ji buvo dar gausesnė nei paprastai. Zenonas nustūmė padėklą: atrodė absurdiška ir beveik nepadoru transformuoti tą maistą į pieno sultis ir kraują, kurių jis jau nebepanaudos. Bet išsiblaškęs kliustelėjo keletą gurkšnių alaus į alavinę taurę ir išgėrė tą kartų skystį.

Pokalbis su kanauninku padarė galą tam, ką nuo pat ryto, nuo nuosprendžio paskelbimo, jis jautė kaip mirties iškilmingumą. Jojo lemtis, kuri atrodė jau tvirtai užantspauduota, vėl sušvytavo. Pasiūlymas, kurį jis atmetė, liko galioti dar kelias valandas: gal koks nors Zenonas, sugebantis galiausiai pasakyti „taip", slypėjo kur nors jo sąmonės užkaboriuose ir per tą naktį, kuri dar buvo priešaky, tasai menkysta palenks į savo pusę filosofą. Pakako, kad liktų ta viena galimybė iš tūkstančio, ir ateitis, tokia trumpa, o jam tokia fatališka, nepaisant visko, kas įvyko, įgijo kažkokį neapibrėžtumo elementą, kuris ir buvo pats gyvenimas, ir per keistą malonę, kurią jisai yra stebėjęs ir stovėdamas savo ligonių galvūgalyje, mirtis atrodė apgaulingai

nereali. Viskas svyravo: viskas, matyt, svyruos iki pat paskutinio jo atodūsio. Ir vis dėlto jo sprendimas jau buvo priimtas: jis jautė tai ne tiek iš subtilių drąsos ir pasiaukojimo ženklų, kiek iš nežinia kokio buko užsimiršimo, kuris, regis, atskyrė jį, lyg kokį luitą, nuo išorinių įtakų ir kone nuo gebėjimo jausti. Įsitvirtinęs savo paties mirtyje, jis jau buvo Zenonas *in aeternum**.

Kita vertus, įsitvirtinęs, taip sakant, jo pasiryžime mirti, buvo dar vienas, slaptesnis pasiryžimas, kurį jis uoliai slėpė nuo kanauninko, – pasiryžimas mirti nuo savo paties rankos. Bet ir čia jam taip pat atsivėrė milžiniška, varginanti laisvė: jo valia buvo laikytis to pasiryžimo ar jo atsisakyti, griebtis mosto, kuris užbaigia viską, ar, priešingai, priimti tą *mors ignea***, neką tesiskiriančią nuo agonijos alchemiko, kuris tik per neatsargumą uždega savo ilgą apdarą nuo atanoro žarijų. Šitas egzekucijos arba savanoriško galo pasirinkimas, kuris tvyros vienoje iš jo mąstančios substancijos skaidulų iki pat mirties, nebešvytavo tarp mirties ir savotiško gyvenimo kaip tas – priimti ar atsisakyti pasiūlymo išsižadėti savo žodžių, jis buvo susijęs tik su būdu, vieta ir tiksliai parinkta akimirka. Jis pats nuspręs, ar baigs dienas tarp rykavimų miesto Didžiojoje aikštėje, ar tylumoje tarp šitų pilkų sienų. Jis pats nuspręs – nutolinti ar keliom valandom paskubinti tą paskutinį veiksmą, pats pasirinks, jeigu norės, ar dar pasižiūrėti, kaip kyla saulė 1569 metų vasario aštuonioliktąją, ar baigti šiandien, prieš nusileidžiant nakčiai. Atsirėmęs alkūnėmis į kelius, sustingęs ta poza, beveik ramus, jis žvelgė prieš save į tuštumą. Tarsi per patį uragano įkarštį, kai bauginamai įsivyrauja ramybė, laikas ir protas sustojo.

Suskambo Dievo Motinos katedros varpas: jis suskaičiavo dūžius. Staiga įvyko perversmas: ramybė dingo, ją tarsi viesulas nusinešė nerimas. Vaizdų nuotrupos vinguriavo toje audroje: atplaišos Astorgos autodafė, regėto prieš trisdešimt septynerius

* Amžinybėje (*lot.*).
** Ugnies mirtį (*lot.*).

metus, neseniai vykusio Floriano kankinimo smulkmenos, atsitiktiniai susidūrimai su šlykščiais įvykdyto teisingumo likučiais jo klajonių kryžkelėse. Rodės, žinia, kas atsitiks, staiga užkliudė kūno supratimą, kiekvienam pojūčiui suteikdama jo siaubo dalį: jis išgyveno, jautė, uodė, girdėjo tai, kas bus rytoj miesto aikštėje, kai jam bus vykdomas tas nuosprendis. Kūno siela, apdairiai laikoma nuošalėje nuo proto sielos svarstymų, staiga patyrė iš vidaus tai, ką Zenonas nuo jos slėpė. Kažkas nutrūko jame nelyginant styga; burna išdžiūvo, plaukai ant rankų pasistojo piestu, dantys kaleno. Ši dar niekad nepatirta sumaištis išgąsdino jį labiau už visa kita toje nelemtyje: suspaudęs rankomis žandikaulius, giliai kvėpuodamas, kad sutramdytų širdį, jis pagaliau suvaldė tą savo kūno maištą. To jau per daug: jis turi padaryti tam galą dar prieš tai, kai kūno arba valios sąmyšis padarys jį bejėgį įveikti savo paties skausmus. Nenumatyti pavojai, grasinę sutrukdyti jo apgalvotam išėjimui, suplaukė į krūvą nuskaidrėjusioje sąmonėje. Jis pažvelgė į savo padėtį chirurgo, graibančio aplinkui instrumentus ir numatančio savo šansus, akimis.

Buvo keturios valandos; vakarienė jau stovėjo ant stalo, jie buvo tokie paslaugūs, kad net paliko jam žvakę. Kalėjimo sargas, užsklendęs jo vienutės duris, kai jis pargrįžo iš priėmimų salės, pasirodys tik po signalo gesinti šviesas, o paskui tik išaušus. Taigi jis, regis, galėjo rinktis vieną iš dviejų ilgų laiko tarpų įvykdyt savo užduočiai. Bet ši naktis skyrėsi nuo kitų: atėjus kokiai nors nemaloniai naujienai iš vyskupo ar kanauninko, gali prireikti atidaryti duris; žiaurus gailestingumas kartais pakišdavo pasmerktajam kokį vienuolį ar Gerosios Mirties brolijos atstovą, įpareigotą pašventint mirštantįjį, įtikinus jį pasimelsti. Galimas daiktas, kad jo ketinimas buvo atspėtas, netrukus jam gali surišti rankas. Zenonas įsiklausė: ar neišgirs džeržgesio, žingsnių; viskas buvo ramu, bet akimirkos buvo tokios brangios, kokios dar niekada nebuvo per anuos andainykščius priverstinius jo dingimus.

Vis dar drebančia ranka nukėlė ant stalo stovinčios rašyklinės dangtį. Tarp dviejų plonų lentjuosčių, kurios iš pirmo žvilgsnio atrodė kaip viena, brangenybė, kurią jis tenai paslėpė, tebebuvo kur buvusi: lankstus siauras dviejų colių ilgumo skutimosi peiliukas – jis atsinešė jį po savo liemenės pamušalu, paskui, kai rašyklinė, kruopščiai apžiūrėta teisėjų, buvo jam sugrąžinta, perkėlė jį į tą slėptuvę. Kasdien po kokius dvidešimt kartų jis tikrindavo, ar tas daiktas, kurio kitąsyk nebūtų teikęsis pakelt iš griovio, ten tebėra. Kai buvo suimtas Šventojo Kozmo laboratorijoje, paskui dusyk: po Pjero de Amero mirties ir kai po Katerinos paliudijimų nuodų klausimas sukėlė kalbas, jis buvo apieškotas, tikintis surasti įtartinų buteliukų ar piliulių, ir dabar jis džiaugėsi, kad iš apdairumo liovėsi kaupęs tas neįkainojamas, bet gendančias ar trapias medžiagas, beveik neįmanomas išsaugoti prie kūno ar ilgai nuslėpti tuščioje celėje, kurios neišvengiamai būtų išdavusios jo ketinimą numirti. Taip jis prarado žaibiškos mirties, vienintelės gailestingos mirties, pranašumą, tačiau tas kruopščiai išgaląstas skutimosi peiliuko galas bent jau padės jam išvengti būtinybės plėšyti paklodes ir rišti mazgus, kartais net neveiksmingus, arba gal net be reikalo nertis iš kailio naudojant puodo šukę.

Baimės šuoras gniauždamas perbėgo jam per vidurius. Jis nuėjo prie rėčkos, pastatytos kertėje, ir išsituštino. Kvapas pervirtų medžiagų, kurias suvirškinęs išmetė žmogaus kūnas, akimirką tvokstelėjo jam į šnerves ir dar kartą priminė, koks artimas gyvybei puvimas. Raiščius susitvarkė jau tvirta ranka. Ant lentynos stovėjo ąsotis, sklidinas ledinio vandens; Zenonas suvilgė veidą, nuliežęs vieną lašelį. *Aqua permanens**: jam tai bus vanduo paskutinį kartą. Keturi žingsniai sugrąžino jį prie lovos, kurioje jis miegojo ar būdravo šešiasdešimt naktų: tarp minčių, kurios viesulu perlėkė jo sąmonę, buvo mintis, kad klajonių spiralė sugrąžino jį Briugėn, Briugė susitraukė iki

* Amžinasis vanduo (*lot.*).

kalėjimo erdvės, ir galiausiai ta kreivė baigėsi ties šituo siauru stačiakampiu. Už nugaros iš griuvėsių tos jo praeities dalies, kuri buvo labiau nei kitos niekinta ir apleista, atsklido šnaresys: sutemų užlietame vienuolyne kimus, švelnus Frėjaus Chuano balsas tarė lotyniškai su kastilišku akcentu: *Eamus ad dormiendum, cor meum**. Bet apie miegą nebuvo nė kalbos. Dar niekad jis nesijautė toks judrus kūnu ir siela: jo gestai buvo taupūs ir greiti kaip tomis didžiosiomis chirurginės veiklos akimirkomis. Jis ištiesė vilnonę šiurkščią antklodę, storą nelyginant veltinis, išlankstė palei lovą ant grindų savotišką lataką, kuris turėtų sulaikyti ir sugerti bent jau dalį ištekėjusio skysčio. Dėl viso pikto dar pakėlė vakarykščius marškinius, susuko ir pakišo vietoj kamšalo po durimis. Reikėjo pasistengti, kad čiurkšlė nenutekėtų pernelyg greitai nuožulnokomis grindimis į koridorių ir Hermanas Moras, netyčia kilstelėjęs galvą nuo darbastalio, nepastebėtų ant grindų plytelių juodos dėmės. Paskui tyliai nusiavė batus. Tiek atsargumo gal ir nereikėjo, tačiau tyla atrodė kaip saugumo priemonė.

Atsigulė ant lovos ir atrėmė galvą į kietą pagalvę. Prisiminė kanauninką Kampanusą, kuriam toks galas įvarys siaubą, nors jis ir buvo pirmasis, paskatinęs Zenoną skaityti senovės autorius, kurių herojai žūdavo būtent šitaip, bet ta ironiška mintis tik šmėstelėjo sąmonės paviršiumi, negalėdama atitraukti nuo vienintelio jo tikslo. Greitai, su tuo barzdaskučio-chirurgo miklumu, kuriuo jis visada didžiavosi, nors kitos ne tokios akivaizdžios mediko savybės buvo vertinamos kur kas labiau, susirietė, prisitraukė kelius ir perpjovė blauzdos veną išorinėje kairės kojos pusėje, vienoje iš įprastų kraujo nuleidimo vietų. Po to, greit atsitiesęs, vėl atsirėmęs į pagalvę, skubėdamas užbėgti už akių galimam nualpimui, susirado ir įsipjovė spindulinę riešo arteriją. Vos tepajuto trumpą paviršutinišką įpjautos odos skausmą. Ištryško kraujo fontanai; skystis pasileido tekėti,

* Eisim miegoti, mano širdie (*lot.*).

kaip visada, sakytum, susirūpinęs išsprūsti iš tamsių labirintų, kuriuose cirkuliavo uždarytas. Zenonas nuleido kairę ranką žemyn, kad kraujas tekėtų lengviau. Pergalė dar nebuvo galutinė; kas nors netyčia galėjo įeit į kamerą, ir rytoj, kraujuojantis ir sutvarstytas, jis bus nutemptas į laužą. Tačiau kiekviena praėjusi minutė buvo laimėjimas. Jis žvilgtelėjo į antklodę, jau pajuodusią nuo kraujo. Dabar suprato, kodėl primityvus mąstymas sutapatina tą skystį su pačia siela: juk siela ir kraujas pasitraukia iš kūno drauge. Tuose senovės paklydimuose būta paprastos tiesos. Perlietas tarsi šypsenos, pagalvojo, jog tai graži proga patikrinti senuosius širdies sistolės ir diastolės eksperimentus. Tačiau dabar jo įgytos žinios buvo vertos ne ką daugiau nei įvykių ar sutiktų žmonių prisiminimai; kelias akimirkas dar buvo prisirišęs prie plonyčio savo asmens siūlo, tačiau, išlaisvintas iš balasto, asmuo nebesiskyrė nuo būtybės. Zenonas sunkiai atsitiesė, ne todėl, kad buvo svarbu tai padaryti, o kad įrodytų sau, jog dar įmanomas buvo tas judesys. Jam dažnai pasitaikydavo atidaryti duris vien tam, kad įsitikintų, jog jos neužsivėrė paskui jį suvisam, atsigręžt į praeivį, likusį už nugaros, vien tam, kad paneigtų išvykimo baigtinumą, – taip jis įrodydavo sau pačiam savo žmogišką laisvę, kad ir kokia striuka ji buvo. Šįkart įvyko jau nebesugrąžinama.

Širdis plakė pašėlusiai; kūnas buvo apimtas energingos ir nedarnios veiklos, tarsi kokia pakrikusi šalis, kurioje visi kariautojai vis dėlto dar nesudėjo ginklų; jį užliejo savotiškas gailesys tam kūnui, kuris gražiai tarnavo jam, kuris, ko gero, galėjo nugyvent dar dvidešimtį metų ir kurį jis štai šitaip sunaikino, negalėdamas jam paaiškinti, jog šitaip jį apsaugojo nuo baisesnių ir labiau žeminančių skausmų. Jį smaugė troškulys, bet numalšinti tą troškulį nebuvo jokios galimybės. Kaip tie trys valandos ketvirčiai, prabėgę nuo grįžimo į šį kambarį, buvo sausakimšai prikimšti gausybės pojūčių, minčių ir mostų, žaibiškai keičiančių kits kitą ir neįmanomų ištirti, taip ir ta kelių sieksnių erdvė, atskyrusi nuo stalo lovą, išskydo ir sulygo su

atstumais tarp dangaus sferų: alavo taurė plūduriavo jau kažkokiam kitame pasaulyje. Bet troškulys netrukus liausis. Jisai galavosi mirtim kaip sužeistieji, prašantys gerti mūšio lauko pakrašty, ir tasai šaltas gailestis, kurį jis jautė sau, aprėpė ir juos. Kraujas iš blauzdos venos tekėjo jau tik trūksniais; sunkiai, tarytum būtų kėlęs milžinišką svorį, jam vis dėlto pavyko patraukti koją taip, kad ji nusviro nuo lovos. Jo dešinė ranka, kuria jis vis dar gniaužė skutimosi peiliuką, liko įpjauta, bet jis to įpjovimo nejautė. Pirštai spurdėjo ant krūtinės: jis apgraibom mėgino atsegt liemenės kaklą. Bergždžiai stengėsi sutramdyt nereikalingą blaškymąsi, tačiau tie trūkčiojimai ir tas nerimas buvo geras ženklas. Ledinis virpulys persmelkė jį, kaip būna prieš vėmimą; taip, taip ir turi būti. Pro varpų skambesį, perkūno griausmą ir paukščių, grįžtančių į lizdus, ciepsėjimą, kurie sprogdino jo ausų būgnelius iš vidaus, aiškiai išgirdo lašant išorėje: permirkusi antklodė jau nebelaikė kraujo, ir jis lašėjo ant grindų plytelių. Zenonas pamėgino apskaičiuoti laiką, kurio reikės, kad raudona bala nutįstų anapus slenksčio, įveikusi nepatikimą marškinių barjerą. Bet tai buvo nebesvarbu: jis jau išgelbėtas. Net jeigu atsitiktų bėda ir netrukus Hermanas Moras atidarytų tas duris, kur velkės atsistumia labai iš lėto, jo nustėrimas, baimė, lakstymas po laiptus šaukiantis pagalbos atimtų tiek laiko, kiek reikia, kad pabėgti pavyktų. Rytoj sudegintas bus tik jo lavonas.

Bekraštis bėgančio šalin gyvenimo gaudesys vis tęsėsi: Zenonas regėjo mintimis fontaną Ejube, versmę, trykštančią tiesiog iš žemės Vokliuze Langedoke, upokšnį tarp Osterzundo ir Friosio, nors prisiminti jų vardų nebereikėjo. Paskui visame šitame klegesyje pasigirdo gargimas. Jis kvėpavo didžiuliais garsiais paviršutiniškais kvėpsniais, nebeužpildančiais krūtinės; kažkas, kas buvo ne visai jis, tačiau atrodė stovintis už jo, kairėliau, stebėjo abejingai tas agonijos konvulsijas. Taip kvėpuoja išsekęs bėgikas, pasiekęs tikslą. Stojo naktis, bet jis nesuvokė, ar ji jame, ar kambary: viskas buvo naktis. Naktis irgi judėjo: vieną tamsą

keitė kita tamsa, vieną prarają – kita praraja, vieną tamsią tirštynę – kita tamsi tirštynė. Tačiau ši juoduma, nepanaši į tą, kurią mes regim akimis, virpėjo nuo spalvų – jos radosi iš to, kas buvo jų nesimas: juoda virto numirėliškai žalia, paskui grynai balta; blyškiai balta transmutavosi į raudoną auksą, bet neprarado to pradinio juodumo, visai kaip žvaigždžių liepsnos, šiaurės pašvaistė mirga tame, kas vis dėlto yra juoda naktis. Akimirką, kuri, jam rodės, truko amžius, skaisčiai raudonas žemės rutulys patvinkčiojo jame ar greta jo, užliedamas krauju ir jūrą. It vasarinė saulė poliariniuos kraštuos ta spindinti sfera, atrodė, sudvejojo, ketindama nusmukti vienu laipsniu link nadyro, paskui, nežymiai šoktelėjusi, pakilo į zenitą, galop ištirpo akinančioj dienos šviesoj, kuri sykiu buvo naktis.

Jis nieko nebematė, bet dar girdėjo išorės garsus. Kaip kitados Šventojo Kozmo prieglaudoje, skubrūs žingsniai aidėjo per koridorių: sargas ką tiktai pastebėjo ant grindų juosvą balą. Akimirką anksčiau mirštantįjį būtų suėmęs siaubas nuo minties, kad jį privers dar kelias valandas gyvent ir mirti. Bet nerimas jau buvo dingęs: jis – laisvas, žmogus, skubinęsis prie jo, gali būti tik draugas. Jis pamėgino ar pamanė pamėginęs kilstelti, ne visai suvokdamas, ar jį kas gelbėjo, ar, priešingai, jis skubėjo su pagalba. Sukamų raktų žvangesys, traukiamų velkių džeržgesys susiliejo į spigų atveriamų durų garsą. Ir čia yra toji riba, iki kurios mes galime pasekti Zenoną jo kely į mirtį.

AUTORĖS PASTABA

Šio romano išeities taškas – penkiasdešimties puslapių apysaka *Sekant Düreriu*, išspausdinta drauge su dviem kitomis novelėmis, kurių fonas irgi istorinis, knygoje, pavadinimu *Mirtis traukia kinkinį*, išleistoje 1934 metais Grasset leidyklos. Trys apysakos, kurias jungia ir drauge skiria vėliau surasti analogiški pavadinimai (*Sekant Düreriu, Sekant Greco, Sekant Rembrandtu*), beje, buvo tik trys fragmentai didelio romano, sugalvoto ir iš dalies karštligiškai parašyto 1921–1925 metais, kai man buvo tarp aštuoniolikos ir dvidešimt dvejų. Kokie keturiasdešimt puslapių, iš pradžios pavadinti paprasčiausiai *Zenonas*, sudarė pirmąjį skyrių to, kas turėjo tapti didžiule romano freska, nusidriekiančia per kelis šimtmečius ir aprėpiančia kelias grupes žmonių, susijusių kraujo ar dvasiniais ryšiais. Kelerius metus tas pernelyg ambicingas romanas buvo rašomas drauge su pirmaisiais juodraščiais kito kūrinio, kuris vėliau tapo *Hadriano memuarais*. 1926 metais aš kuriam laikui abu romanus padėjau į šalį, o trys minėtieji fragmentai, tapę *Mirtimi, traukiančia kinkinį*, pasirodė 1934 metais beveik nepakitę, tik papildyti naujais dvylika *Zenono* epizodo puslapių – trumpu eskizu to, kas *Filosofiniame akmenyje* tapo Anri Maksimiliano ir Zenono susitikimu Insbruke.

Mirtis traukia kinkinį tuo metu buvo labai palankiai sutikta kritikos; ir dabar, skaitydama iš naujo kai kuriuos tų straipsnių, jaučiuosi sujaudinta ir dėkinga. Bet knygos autorius turi savo

priežasčių būti griežtesnis nei jo teisėjai: jis mato įtrūkimus iš arčiau, tik jis vienas žino, ką norėjo ir ką turėjo padaryti. 1955-aisiais, praėjus keleriems metams po to, kai buvo parašyti *Hadriano memuarai*, aš vėl grįžau prie tų trijų apysakų, ketindama padailinti jas naujam leidimui. Bet gydytojo filosofo ir alchemiko personažas vėl mane užvaldė. Skyrius *Pokalbis Insbruke*, parašytas 1956 metais, buvo pirmasis to naujo sąlyčio padarinys; likusi kūrinio dalis buvo užbaigta tik 1962–1965 metais. Daugių daugiausia tuzinas puslapių iš anų penkiasdešimties buvo pakeisti ir tarsi išbarstyti dalelėmis per visą dabartinį romaną, bet fabula, vedanti Zenoną nuo neteisėto gimimo Briugėje iki mirties to paties miesto kalėjime, liko bendrais bruožais nepakitusi. Pirmoji *Filosofinio akmens* dalis (*Klajokliškas gyvenimas*) gan artima 1921–1934 metų *Zenono-Sekant Düreriu* planui; antroji ir trečioji dalys (*Sėslus gyvenimas* ir *Kalėjimas*) išrutuliotos iš šešių paskutinių to prieš keturiasdešimt metų parašyto teksto puslapių.[1]

Žinau, kad panašaus pobūdžio nuorodos gali nepatikti, kai jas pateikia pati autorė ir kai jos pasirodo dar jai esant gyvai. Ir vis dėlto aš ryžtuos jas pateikti tiems keliems skaitytojams, kuriuos domina knygos genezė. Labiausiai noriu čia pabrėžti, kad *Filosofinis akmuo*, kaip ir *Hadriano memuarai*, – vienas tų kūrinių, pradėtų rašyti ankstyvoje jaunystėje, atidėtų į šalį ir vėl tęstų atsižvelgiant į aplinkybes, – vis dėlto buvo kūrinys, su

[1] Pirmosios apysakos 1934 metais pasirodžiusiame tome, o ir kitų dviejų apysakų iš to paties rinkinio pavadinimai klaidino tuo, kad pateikė jas kaip sistemingai imituojančias trijų tapytojų kūrybą, nors taip nebuvo. Pavadinimas *Sekant Düreriu* buvo pasirinktas dėl garsiosios *Melancholijos*, kur niūrus personažas, be abejo, simbolizuojantis žmogaus genijų, kupinas kartėlio medituoja tarp savo įrankių, bet vienas pažodiškai mąstantis skaitytojas man pastebėjo, kad Zenono istorija veikiau flamandiška nei vokiška. Šiandien ta pastaba kur kas labiau atitinka tikrovę nei anksčiau, nes antrosios ir trečiosios dalių, kurių tuomet nebuvo, veiksmas ištisai vyksta Flandrijoje, ir kūrinį užlieja boschiškos bei breigeliškos suirutės bei pasaulio siaubo temos, ko nebuvo senajame eskize. (Čia ir toliau – autorės nuorodos.)

kuriuo autorė gyveno visą gyvenimą. Vienintelis, visai atsitiktinis, tų dviejų kūrinių istorijos skirtumas: eskizas to, kas turėjo virsti *Filosofiniu akmeniu*, pasirodė spaudoje trisdešimt metų anksčiau, nei buvo baigtas galutinis tekstas, tuo tarpu pirmosios *Hadriano memuarų* versijos tos laimės ar nelaimės neturėjo. Visais kitais atžvilgiais abu romanai buvo analogiškai rašomi kelerius metus, dedant klodą ant klodo, kol galiausiai abiem atvejais galutinis variantas buvo parašytas ir baigtas vienu atodūsiu. Aš jau esu minėjusi kitur, ką manau esant privalumais, bent jau kuriuos jaučiu pati, kai ilgi ryšiai sieja autorių su personažu, kurį jis pasirinko ar susikūrė vaizduotėje dar paauglystėj, tačiau kuris atskleidžia mums savo paslaptis tiktai tada, kai mes subręstame patys. Bet kuriuo atveju to metodo laikomasi gana retai norint pateisinti kelias išankstines detales, nebent taip stengiamasi išvengti kai kurios bibliografinės painiavos.

* * *

Kuriant fiktyvų „istorinį" personažą, tokį kaip Zenonas, be bibliografinių ramsčių, regis, galima apsieiti kur kas labiau nei laisvai atkuriant realų personažą, palikusį pėdsaką istorijoje, kaip, tarkim, imperatorius Hadrianas. Tačiau abi iniciatyvos daugeliu atžvilgių panašios. Pirmuoju atveju romanistas, stengdamasis kuo išsamiausiai pavaizduoti personažą tokį, koks jis buvo gyvenime, niekada nesugebės gana kruopščiai ir su aistra išstudijuoti visos medžiagos apie savo herojų, kurią paliko istorinė tradicija; antruoju atveju, norėdamas savo fiktyviam personažui suteikti specifinį laiko ir vietos sąlygotą tikroviškumą, be kurio „istorinis romanas" yra tik nusisekęs ar nenusisekęs kostiumų balius, jis gali pasinaudoti vien praeities faktais ir datomis, kitaip tariant – Istorija.

Zenonas, tariamai gimęs 1510 metais, turėjo būti devynerių metų amžiaus tuomet, kai senstantis Leonardo geso savo paties pasirinktoje tremtyje Ambuaze, trisdešimt vienerių metų – kai

mirė Paracelsas, kurio antrininku, o kartais priešininku aš jį padariau, trisdešimt vienerių metų, kai mirė Copernikas, išspausdinęs savo didįjį kūrinį tik mirties patale, nors rankraščio pavidalu jo teorijos jau seniai cirkuliavo tam tikruose sluoksniuose, susijusiuose su pažangiomis idėjomis, ir tai paaiškina, kodėl aš Zenoną rodau kaip jauną mokslo vyrą, susipažinusį su jomis dar universitete. Kai buvo įvykdyta mirties bausmė Dolet, kurį pavaizdavau kaip pirmąjį savo personažo „knygų leidėją", Zenonui būtų buvę trisdešimt šešeri metai ir keturiasdešimt treji – kai buvo įvykdyta mirties bausmė Servetui, medikui, kaip ir Zenonas, kuris, kaip ir jis, domėjosi kraujo apytakos klausimais. Pavaizduotas kaip kone tikslus anatomisto Vezalijaus, chirurgo Ambroise'o Paré, botaniko Cesalpino, matematiko ir filosofo Jérôme'o Cardano amžininkas, Zenonas iš Briugės miršta praėjus penkeriems metams po to, kai gimsta Galilėjus, vieneriems metams po to, kai gimsta Campanella. Tuo metu, kai jis nusižudo, Giordano Bruno, po trisdešimties metų pasmerktas būti gyvas sudegintas ant laužo, būtų buvęs tik dvidešimtmetis.

Nors negali būti nė kalbos apie mechaniškai sukurtą sintetinį personažą, ko nesutiktų padaryti joks sąžiningas autorius, tą vaizduotės sukurtą filosofą su minėtomis autentiškomis asmenybėmis, gyvenusiomis tame pačiame amžiuje, taip pat ir su kitomis, gyvenusiomis tose pačiose vietose, ištvėrusiomis analogiškus pavojus ar siekusiomis tų pačių tikslų, sieja daugelis sąlyčio taškų. Nurodysiu keletą panašumų: vieni jų buvo sąmoningai suieškoti ir padėjo išjudinti vaizduotę, kiti, priešingai, mano pasižymėti vėliau kaip savotiškas patikrinimas.

Taip pavainikio Zenono gimimas ir išsimokslinimas, kuriuo buvo siekta bažnytinės karjeros, primena Erazmo, bažnytininko ir Roterdamo miestelėnės sūnaus, kuris brandų gyvenimą pradėjo vilkėdamas vienuolio augustino abitą, gyvenimo epizodus. Šurmulys, sukeltas to, kad kaimo amatininkams buvo įrengtos patobulintos audimo staklės, primena tokio pobūdžio faktus

amžiaus viduryje: 1529 metais Dancige panašios mašinos autorius buvo, anot gandų, pasmerktas myriop, paskui, 1533 metais, Briugėje teismo pareigūnai uždraudė naują vilnos dažymo būdą, dar kiek vėliau Lione tas pat įvyko patobulinus spausdinimo mašinas. Kai kurie smurtingi jaunojo Zenono būdo bruožai gali priminti Dolet (pavyzdžiui, Peroteno nužudymas, nors ir iš tolo, primena Compaingo nužudymą). Jaunojo mokslininko studijos, iš pradžių pas mitruotą Šventojo Bavono katedros abatą Gente, kaip knygoj spėjama, užsiimantį alchemija, paskui pas maraną Don Blasą de Velą, primena, viena vertus, išsilavinimą, kurį Paracelsas gavo iš Setgacho vyskupo ir Spanheimo abato, kita vertus, Campanellos kabalos studijas vadovaujant Abrahamui Žydui. Zenono kelionės, jo trejopa alchemiko, mediko bei filosofo karjera ir net nemalonumai, nutikę Bazelyje, labai artimi tam, kas žinoma ar pasakojama apie Paracelso gyvenimą, o viešnagės Rytuose epizodas, kone privalomas visose filosofų hermetikų biografijose, irgi įkvėptas realių ar legendinių didžiojo šveicarų vokiečio chemiko piligrimysčių. Alžyre išpirktos belaisvės istorija – tipiškas, kone nuvalkiotas to meto ispanų romanų epizodas; Signės Ulfsdater, Friosio damos, istorija susijusi su aukšta to meto skandinavių moterų, kaip šundaktarių ir „žolininkių", reputacija. Zenono gyvenimas Švedijos karaliaus dvare iš dalies paremtas astronomo Tycho Brahé gyvenimu Danijos karaliaus dvare, kita vertus – tuo, kas pasakojama apie tokį daktarą Theophilus Homodei, kuris buvo Švedijos karaliaus Jono III gydytojas viena karta vėliau. Hanui atlikta chirurginė operacija nukopijuota nuo pasakojimo apie panašaus pobūdžio operaciją Ambroise'o Paré *Memuaruose*.

Kalbant apie slaptesnę sritį, galbūt vertėtų pažymėti, kad įtarimai sodomija (o kartais ir jos praktikavimas, kiek įmanoma slepiamas ir neigiamas, kai to reikėdavo) suvaidino savo vaidmenį Leonardo da Vinci ir Dolet, Paracelso bei Campanellos gyvenimuose, lygiai kaip aš parodžiau tai ir menamame Zenono gyvenime. Panašiai apdairumas, kurio griebdavosi filosofas

alchemikas, ieškąs globėjų čia tarp reformacijos šalininkų, čia pačioje katalikų Bažnyčios širdyje, buvo tipiškas daugeliui to meto ateistų ir deistų, daugiau ar mažiau persekiojamų. Ir vis dėlto katalikų Bažnyčios ir reformacijos ginče Zenonas, kaip ir daugelis laisvų to amžiaus protų, kaip Bruno, nors ir mirė, pasmerktas Švenčiausiosios Oficijos, ar Campanella, nors išbuvo inkvizicijos kalėjime trisdešimt vienerius metus, lieka arčiau katalikiškosios pusės.[2]

Idėjų lygmeniu Zenonas, dar paženklintas scholastikos, nors veikiantis prieš ją, stovi pusiaukelėje tarp ardomojo alchemikų dinamizmo ir mechanistinės filosofijos, kuri netrukus įsivyraus, tarp hermetizmo, kuris visame kame postuluoja imanentinį Dievą, ir ateizmo, kuris dar vos išdrįsta pasiskelbti, tarp gydytojo praktiko materialistinio empirizmo ir kone vizionieriškos kabalos tyrinėtojo vaizduotės. Tai irgi paremta autentiškais to amžiaus filosofų arba mokslininkų gyvenimais. Zenono moksliniai tyrimai daugiausia sumanyti remiantis Leonardo *Sąsiuviniais*, ypač kai kalbama apie širdies raumens veiklos eksperimentą, atveriantį kelius Harvey'aus eksperimentams. Jo augalų syvų kilimo ir „sugeriamosios galios" tyrimai, numatantys būsimuosius Haleso darbus, pagrįsti viena Leonardo pastaba, ir jais norėta pavaizduoti Zenono pastangą patikrinti vieną tuo metu Andrea Cesalpino suformuluotą teoriją.[3] Hipotezės, susijusios su žemės plutos pasikeitimais, irgi radosi iš *Sąsiuvinių*,

2 Man nedera čia leistis į diskusijas apie tokio požiūrio, puikiai išanalizuoto Leono Blanchet knygoje *Campanella* (Paryžius, 1920), būdingo daugeliui XVI amžiaus filosofų, priežastis. J. Huizingos knyga apie Erazmą, kurios išeities taškas – visai kitas požiūris, konstatuoja tuos pačius dalykus. Reikėtų tiktai pabrėžti, kad minoritų prioras neklydo, Zenono išsakytoje Lutherio kritikoje įžvelgdamas netiesioginį išpuolį prieš pačią krikščionybę.

3 Apie medicininius ir chirurginius Zenono eksperimentus žr.: E. Belt, *Les Dissections anatomiques de Léonard de Vinci*, ir F.S. Bodenheimer, *Léonardo de Vinci, biologiste* bei *Léonard de Vinci et l'expérience scientifique au seizième siècle*, Presses Universitaires de France, 1953. Apie Cesalpino teorijos dėstymą ir apskritai Renesanso botanikų tyrinėjimus žr. visų pirma pirmąją E. Guyénot kūrinio *Les Sciences de la vie aux dix-septième et dix-huitième siècles* (Paryžius, 1941) dalį.

bet reikia pripažinti, jog, įkvėptos antikos filosofų ir poetų, tokio pobūdžio meditacijos – beveik banalios ano meto poezijoje. Zenono požiūris į fosilijų kilmę ir prigimtį labai artimas tam, kurį išreiškė ne tik Leonardo, bet ir fizikas Frascatoras dar 1517 metais bei gamtininkas Bernard'as Palissy maždaug keturiasdešimčia metų vėliau. Hidrauliniai knygos filosofo projektai, jo „mechaninės utopijos", ypač skraidančiųjų mechanizmų piešiniai, ir galiausiai skystos ugnies, naudojamos jūros mūšiuose, formulė, aišku, nukopijuoti nuo analogiškų da Vinci bei keleto kitų XVI amžiaus tyrinėtojų išradimų; tokia veikla – pavyzdys tam tikro tipo protų polinkių ir tyrinėjimų, anaiptol neretų anais laikais: jie, galima būtų pasakyti, perėjo per Renesansą požeminiu keliu ir buvo artimesni sykiu viduramžiams ir naujiesiems laikams, jie jau nujautė mūsų pergales ir mūsų pavojus.[4] Įspėjimų apie netikusį žmonijos techninių naujovių panaudojimą, kurie šiandien atrodo pranašiški, gausu alcheminiuose traktatuose; randame jų, nors visai skirtingame kontekste, ir Leonardo bei Cardano veikaluose.

Kai kuriais atvejais net kokio nors jausmo ar minties išraiška buvo pasiskolinta iš personažo gyvenamojo laikotarpio istorinių pasakojimų, norint parodyti, jog tokios nuomonės yra autentiškos XVI amžiaus nuomonės. Vienas apmąstymas apie karo beprotybę paimtas iš Erazmo, kitas – iš Leonardo da Vinci. *Komiškųjų pranašysčių* tekstas pasiskolintas iš Leonardo *Profezie*, išskyrus dvi eilutes, pacituotas iš vieno Nostradamo ketureilio. Sakinys apie medžiagos, šviesos ir žaibo identiškumą reziu-

[4] „Skysta ugnis" ilgą laiką buvo slaptas Bizantijos ginklas ir padėjo užkariauti mongolus. Vakaruose ją uždraudė naudoti antrasis Latrano susirinkimas (1139), ir to draudimo buvo laikomasi iš dalies todėl, kad degamoji alyva, pirminė būtina žaliava, buvo beveik neprieinama vakariečiams karo inžinieriams; patrankų parakas vėliau nutrėmė tą ugnį į užmirštų „pažangos įrodymų" sferą beveik iki pat mūsų dienų. Taigi Zenono išradimas buvo paremtas senos bizantiškosios formulės atkūrimu ir jos pritaikymu naujiems balistiniams metodams. Žr. apie tai: R.J. Forbes, *Studies in Ancient Technology*, t.1 (Leidenas, 1964).

muoja dvi keistas Paracelso[5] ištraukas. Diskusija apie magiją įkvėpta to laiko autorių, tokių kaip Agrippa de Nettesheimas ir Gian-Battista della Porta, beje, paminėtų tekste. Lotyniškos alcheminių formulių citatos beveik visos paimtos iš trijų didžiųjų nūdienos veikalų apie alchemiją: Marcelin Berthelot, *La Chimie au Moyen Age*, 1893; C.G. Jung, *Psychologie und Alchemie*, 1944 (peržiūrėto 1952 metų leidimo); ir J. Evola, *La Tradizione ermetica*, 1948; visi jie paremti skirtingu požiūriu ir visi trys drauge yra pravartus įvadas į tą vis dar mįslingą alcheminės minties sritį. Formulė *Juodasis tarpsnis*, tapusi prancūzišku knygos pavadinimu, alchemijos traktatuose reiškia substancijos atskyrimo ir ištirpdymo fazę, kuri pripažinta esanti sunkiausioji Didžiojo Veiksmo dalis. Vis dar tebediskutuojama, ar tas pasakymas buvo taikomas drąsiems eksperimentams su pačia medžiaga, ar simboliškai įvardijo proto, išsilaisvinančio iš rutinos ir prietarų, išmėginimus. Tikriausiai jis reiškė čia viena, čia kita pakaitom arba abu dalykus sykiu.

Per tuos šešiasdešimt metų, aprėpiančius Zenono istoriją, įvyko nemaža dalykų, kurie vis dar liečia ir mus: skilimas to, kas apie 1510 metus dar liko iš senosios viduramžių krikščionybės, į dvi teologiškai ir politiškai priešiškas partijas; reformacijos, virtusios protestantizmu, nesėkmė ir sutriuškinimas to, ką būtų galima pavadinti kairiuoju jos sparnu; kita vertus, katalikybės, keturis amžius suspaustos kontrreformacijos korseto, krachas; didieji geografiniai atradimai, pamažėle tapę paprasčiausiu pasaulio pasidalijimu; kapitalistinės ekonomikos, susijusios su monarchijų eros pradžia, šuolis pirmyn. Tie faktai, kurių mastas pernelyg didis, kad jie būtų amžininkų matomi visu plotu, netiesiogiai veikia Zenono istoriją, gal kiek labiau tiesiogiai – antraeilių personažų, dar labiau nugrimzdusių į savo amžiaus rutiną, gyvenimą ir elgesį. Bartolomėjus Kampanusas buvo nupieštas pagal jau pasenusį praėjusio amžiaus bažny-

[5] Paracelse, *Das Buch Meteororum* (Kelno leidykla, 1566), pacituota B. de Telepnefo knygoje *Paracelsus* (Sent Galis, 1945).

tininko modelį, kuriam humanistinė kultūra nekėlė jokių problemų. Deja, aplinkybės taip susiklostė, kad kilniasielis minoritų prioras neturi daug paralelių XVI amžiaus istorijoje, bet kuriant jo personažą, pasiremta iš dalies tais šventais to meto žmonėmis, kurie, prieš pradėdami bažnytininko karjerą ar apsivilkdami vienuolio drabužį, kaip reikiant išgyveno pasaulietinį gyvenimą. Jo žodžiuose, nukreiptuose prieš kankinimą, skaitytojas atpažins svarstymus, beje, labai krikščioniškus, paimtus iš ankstyvojo Montaigne'io. Briugės vyskupas, mokslininkas ir politikas, buvo sukurtas remiantis kitų kontrreformacijos prelatų įvaizdžiais, tačiau neprieštarauja toms menkoms žinioms, kurios mus pasiekė apie nominuotus ano meto vyskupus. Dono Blaso de Velos prototipas buvo toks Cesaris Brancas, Vilnev-lez-Avinjono Šventojo Andriejaus vienuolyno abatas, didis kabalos specialistas, maždaug 1597 metais ištremtas savo vienuolių dėl „judaizmo". Sąmoningai užtušuota Frėjaus Chuano figūra primena Fra Pietro Ponzio, jaunojo Campanellos draugą ir mokinį.

Bankininkų ir verslininkų portretai – Simono Adrianseno iki atsiverčiant į anabaptizmą, Ligrų su jų visuomeniniu iškilimu, Martino Fugero, irgi išgalvoto personažo, nors ir įskiepyto į autentišką giminę, valdžiusią XVI amžiaus Europą – nenutolsta nuo realių to meto finansinės istorijos, pavaldžios apskritai istorijai, modelių. Anri Maksimilianas priklauso visai kariaunai išsilavinusių ir mėgstančių nuotykius bajorų, turinčių kuklų humanistinės išminties bagažą, – tai būdingas to meto Prancūzijos tipažas, deja, į amžiaus pabaigą[6] užgesęs. Galiausiai Kolas Gelas, Žilis Rombo, Josė Kaselas ir jų draugai, menkesnio luomo atstovai, kiek tai buvo įmanoma, buvo kuriami remiantis tais keliais skurdžiais dokumentais, susijusiais su liaudies žmogaus gyvenimu tuo laikotarpiu, kai kronikininkai ir istorikai

[6] 99 Petronijaus fragmentas, toks, kokį jį cituoja Anri Maksimilianas, yra papildytas keliomis išgalvotomis Nodoto XVII amžiaus glosomis, bet čia vardan reikalo tos papildomos eilutės tikriausiai sukurtos kokio nors aistringo Renesanso humanisto, gal net paties Anri Maksimiliano. *In summa serenitate/ tranquillitate* – tauri klastotė.

kone išimtinai buvo sutelkę dėmesį jei ne į karaliaus dvaro, tai į buržuazijos gyvenimą. Beveik tą patį galima pasakyti ir apie moterų personažus: jų figūros, išskyrus kelias princeses ir karalienes, istoriniuose veikaluose kur kas mažiau ryškios nei vyrų.

Gerokas ketvirtis mažiau reikšmingų šios knygos personažų paimti tiesiog iš istorijos ar vietinių kronikų ir nė trupučio nepakeisti: nuncijus della Casa, prokuroras Le Cocq'as, profesorius Rondelet, kuris iš tikrųjų sukėlė skandalą Monpeljė, privertęs išskrosti savo akivaizdoje sūnaus lavoną, medikas Josephas Ha Cohenas ir, žinoma, tarp daugelio kitų – admirolas Barbarossa bei šarlatanas Ruggieri. Bernardas Rottmannas, Janas Matthyjsas, Hansas Bockholdas, Knipperdollingas, pagrindiniai Miunsterio dramos aktoriai, paimti iš to laiko kronikų, ir nors anabaptistų maištas buvo atpasakotas tik jų priešininkų, mes turime tikėti dauguma siaubingos jų avantiūros detalių, nes mūsų laikais regime pernelyg daug fanatizmo ir masinės isterijos pavyzdžių. Siuvėjas Adrianas ir jo žmona Marie atsirado iš Agrippos d'Aubigné *Tragiškųjų*, gražiosios italės Sienoje ir jų prancūzai garbintojai – iš Brantomo ir Montluco. Margaritos Austrės apsilankymas pas Anri Žiustą sukurtas vaizduotės, kaip ir pats Anri Žiustas, bet tos princesės sandėriai su bankininkais visiems gerai žinomi; jos švelni meilė savo papūgai, Žaliajam Meilužiui, kurios mirtį apraudojo vienas dvaro poetas, ir jos prieraišumas poniai Laodamie, paminėti Brantomo, neišgalvoti; įdomus komentaras apie moterų meilę, kuris čia lydi Margaritos Austrės portretą, tiesiogiai paimtas iš kito to paties kronikininko puslapio. Detalė apie namų šeimininkę, žindančią kūdikį karališkojo vizito metu, paimta iš Margaritos Navarietės, kuri lankėsi Flandrijoje viena karta vėliau, *Memuarų*. Lorenzaccio tarnavimas Turkijoje Prancūzijos karaliaus ambasadoriumi, jo apsilankymas Lione su palyda, kurioje buvo bent jau vienas „moriskas", 1541 metais ir mėginimas jį nunuodyti tame mieste atspindėti epochos dokumentuose. Bazelio ir Kelno maro epizodas pateisintas tos ligos, kone endemiškos

XVI amžiaus Europoje, dažnumu, tačiau 1549 metai buvo pasirinkti pasakojimo labui ir neturi jokio ryšio su jos recidyvu Pareinėje. Zenono paminėtas pavojus, 1551 metų spalį grėsęs Servetui (nuteistam ir sudegintam 1553 metais), nėra priešlaikis, kaip būtų galima pamanyti, jis atspindi pavojus, ilgą laiką grėsusius tam kataloniečiui medikui tiek iš katalikų, tiek iš reformatų pusės: jie sutarė bent jau pasmerkdami ugniai tą sėkmės apleistą genialų žmogų. Aliuzija į Miunsterio vyskupo meilužę neturi istorinio pagrindo, tačiau yra užuomina apie vieną garsią XVI amžiaus Zalcburgo vyskupo meilužę. Be dviejų trijų išimčių, visi išgalvotų personažų vardai paimti iš archyvų ar genealogijų, kartais pačios autorės. Kai kurie gerai žinomi vardai, pavyzdžiui, hercogo Albos, čia pateikti Renesanso laikų rašyba.

* * *

Pagrindiniai kaltinimų, surinktų prieš Zenoną tiek pasaulietinės, tiek bažnytinės valdžios, punktai ir teisinės jo proceso detalės *mutatis mutandis* paimti iš pustuzinio garsių ar neaiškių XVI amžiaus antrosios pusės ir XVII amžiaus pradžios bylų, ypač iš pirmųjų Campanellos teismo procesų, kuriuose pasaulietinio pobūdžio skundai ėjo greta kaltinimų bedievyste ir erezija.[7] Užmaskuotas konfliktas, supriešinęs prokurorą Le Cocq'ą su Briugės vyskupu, suvėlinęs ir sukomplikavęs Zenono teismo procesą, išgalvotas, kaip ir visa toji byla, bet gali būti paaiškintas žiauriu priešiškumu, kuris įsigalėjo Flandrijos miestuose prieš naujų vyskupų, paskirtų Pilypo II įsakymu, administracines prerogatyvas. Pašaipi teologo Jeronimo van Palmerto pastaba, kuria Zenonas siunčiamas ištirti savo beribių pasaulių, iš tikrųjų buvo pasakyta Gasparo Schoppo, vokiečių kontrreformacijos šalininko, Giordano Bruno sudeginimo proga; Gasparui Schoppui priklauso ir pokštas, kuriuo siūloma

[7] Tais sudėtingais pusiau bažnytinės, pusiau pasaulietinės procedūros klausimais žr. milžiniškus Luigi'o Amabile surinktus protokolus – *Fra Tommaso Campanella* (Neapolis, 1882, t. 3).

priversti kalinamąjį (jo atveju – Campanellą) sugebėti nukauti eretiką savo paties išrastomis skraidančiomis bombardomis. Dauguma tos grynai buržuazinės baudžiamosios procedūros detalių, suminėtų paskutiniuosiuose skyriuose, pavyzdžiui, Zenono papasakotas kanauninkui Kampanusui kankinimo Briugėje 1521 metais, nenurodžius nusikaltimo, atvejis, pasmerkimas sudeginti už vaikžudystę ir laužo sukūrimas už miesto sienų kankinamiesiems, kuriuos papročiai paskelbė esant už įstatymo ribų, paimtos iš Malcolmo Lettso knygos *Bruges and Its Past*[8], kur pateikta ypač daug dokumentinės Briugės teisinių archyvų medžiagos. Užgavėnių epizodas buvo sugalvotas remiantis tuo, kas įvyko tame mieste prieš šimtmetį, kai vietinė valdžia kankino ir įvykdė mirties bausmę tiems imperatoriaus Maximilieno patarėjams, kurie palaikė jį reikalaujant Briugės. Teisėjo, kuris miega teismo posėdyje ir atsibunda manydamas, kad mirties nuosprendis jau paskelbtas, epizodas primena anekdotą, kuris tuomet buvo pasakojamas apie Jacques'ą Hessele'į, Kraujo Tribunolo teisėją.

Kai kurie istoriniai epizodai vis dėlto buvo šiek tiek modifikuoti, kad įtilptų į pasakojimo rėmus. Skrodimas, kurį daktaras Rondelet atliko savo sūnui, iš tikro mirusiam ankstyvame amžiuje, buvo pavėlintas keletu metų, o sūnus pavaizduotas pasiekęs brandumo slenkstį, kad galėtų tapti „gražiu pavyzdžiu tos žmogiškos mašinos“, apie kurią mąsto Zenonas. Iš tikro Rondelet, anksti pagarsėjęs savo anatominiais darbais (jam pavyko išskrosti ir savo uošvę!), buvo nedaug ką vyresnis už tariamą savo mokinį. Gustavas Vaza dažnai viešėdavo Upsalos ir Vadstenos pilyse, bet čia nurodomų viešnagių datas ir paminėjimą, jog karalius dalyvavo notablių susirinkime 1558 metų rudenį, nulėmė noras pateikti keliomis eilutėmis monarcho, keliaujančio su svita, vaizdą ir parodyti jo, valstybės vyro, uždavinius.

8 Desclée, de Brouwer, Bruges, ir A.G. Berry, Londres, 1926.

Pirmųjų pavedimų „Jūros gezų" kapitonams data yra autentiška, tačiau jo šalininkų žygdarbiai ir prestižas gal kiek paankstinti. Grafo Egmonto „konsjeržo" istorija sulieja krūvon Jeano de Beausart d'Armentières'o, Egmonto sargybos nario, egzekuciją su nepaprastu kankinimu, numatytu Pierre'ui Colui, grafo Nassau durininkui, kuris iš tikrųjų atsisakė atiduoti vieną Boscho paveikslą ne kunigaikščiui Albai, kaip čia sako minoritų prioras, bet Juanui Boléa, Teisingumo Viršininkui ir didžiajam Ispanijos kariuomenės Flandrijoje teisėjui; hipotezė, jog tas paveikslas buvo skirtas Karaliaus, kurio Boscho kūrybos pomėgis buvo plačiai žinomas, kolekcijai, yra mano įsitikinimas ir, man regis, bent jau galimas apginti. Pono de Batenburgo ir jo bajorų nepavykusio pabėgimo istorija bei jų egzekucija Vilvordėje truputį suspausta laiko atžvilgiu. Otomanų dvaro intrigų, valdant Suleimanui Didžiajam, chronologija irgi šiek tiek pakeista. Galiausiai du ar tris kartus kalbančio personažo dvasios būklė lemia pasakojimo netikslumus. Dvidešimtmetis Zenonas, keliaujantis į Ispaniją, apibrėžia ją kaip Avicenos šalį, kadangi arabų filosofija ir medicina tradiciškai buvo perduota į krikščioniškuosius Vakarus per Ispaniją, ir jam visai nerūpi, kad tas didis X amžiaus žmogus gimė Bucharoje ir mirė Ispahane. Nikolajus Kuzietis ilgai, o gal ir iki pat galo, buvo taikiau nusiteikęs husitų erezijos atžvilgiu, nei apie tai sako Briugės vyskupas, bet pastarasis, kalbėdamas su Zenonu, ekumeniniam XV amžiaus prelatui daugiau ar mažiau sąmoningai priskiria labiau netolerantiškas pažiūras į kontrreformaciją.

Tam tikru požiūriu reikšmingesnis pakeitimas susijęs su dviejų papročių procesų, įvykdytų dviem Gento ir Briugės vienuolių augustinų ir minoritų ordinų grupėm ir pasibaigusių trylikos Gento vienuolių ir dešimties Briugės vienuolių nukankinimu, data. Tiedu procesai įvyko tik 1578 metais, praėjus dešimtmečiui nuo to laikotarpio, į kurį aš juos „patalpinau", ir tuomet, kai vienuolių ordinų priešininkai, ištikimi ispanų bylai, trumpam buvo

paėmę viršų abiejuose miestuose.[9] Paankstindama tuodu procesus, kad padaryčiau antrąjį tų skandalų viena iš Zenono katastrofos priežasčių, aš vis dėlto stengiausi užuolankomis parodyti ryškiai skirtingą, nors irgi tamsią, vietinę politiką, vienodai šališką Bažnyčios priešų įtūžį ir Bažnyčios valdžios baimę pasirodyti užgniaužusiai skandalą, – abi jėgos galiausiai privedė prie tų pačių įteisintų žiaurybių. Tai nereiškia, kad kaltinimai buvo niekuo nepagrįsti. Aš sutinku su Bartolomėjaus Kampanuso požiūriu į Pierre'o de Hamaere'o savižudybę, kuri įvyko, kaip aš ir pasakoju, tik ne Briugėje, o Gente, nes jis buvo Gento vienuolių grupės atstovas. Savanoriška mirtis, nepaprastai retas įvykis tais laikais ir krikščioniškos moralės atstovų laikoma nedovanotinu nusikaltimu, leidžia manyti, kad kaltinamasis galėjo pažeisti kitus nurodymus prieš nusikalsdamas šitam. Neskaitant autentiško Pierre'o de Hamaere's, aš sumažinau Briugės vienuolių grupę iki septynių veikėjų: visi jie išgalvoti, ir panelė de Los, kurią įsimyli Siprianas, taip pat išgalvota. Išgalvota ir hipotezė to ryšio, kurį įtarė Zenonas ir kurio ieškojo teisėjai tarp menamųjų „Angelų" bei išnaikintų sektų likusių atstovų, užmirštų kone ištisą amžių, tokių kaip adamitai ar tie Laisvos Dvasios Broliai ir Seserys, įtarti analogišku seksualiniu promiskuitetu; kai kurie eruditai manė, gal kiek pernelyg savavališkai, aptikę jo pėdsakų Boscho kūryboje. Jų priminimas turi tik vieną tikslą – parodyti, kad po XVI amžiaus doktrinų griežta struktūra visada kunkuliavo antikinės juslinės erezijos, ką galima nuspėti ir iš kitų to meto procesų. Be to, reikėtų pažymėti, jog piešinys, brolio Floriano pašiepiamai nusiųstas Zenonui – tik daugiau ar mažiau tiksli replika tų dviejų ar trijų figūrų grupių iš Hieronimo Boscho *Žemės malonumų sodo*, kuris dabar saugomas Prado muziejuje ir kuris Pilypui II priklausančių meno kūrinių kataloge figūravo pavadinimu *Una pintura de la variedad del Mundo*.

[9] Apie šią bylą, kaip ir apie daugelį kitų ankstesniame paragrafe paminėtų incidentų, žr. *Mémoires anonymes sur les troubles des Pays-Bas*, išleistą J.B. Blaeso (Briuselis, Heussner, 1858–1860, t. 2).

TURINYS

Trečioji dalis

KALĖJIMAS

UAB „Baltų lankų" leidyba
Mėsinių g. 4, 2001 Vilnius
http://www.baltoslankos.lt
baltos.lankos@post.omnitel.net
Spausdino AB „Vilspa"
Viršuliškių sk. 80, 2056 Vilnius
Užsakymas 358

Marguerite Yourcenar (1903–1987) – garsi prancūzų ir belgų rašytoja, pirmoji moteris, išrinkta Prancūzų akademijos nare (1980).

Jos romanas *Filosofinis akmuo* 1968 metais vienbalsiai gavo *Femina* apdovanojimą. Kurdama pagrindinio veikėjo Zenono, XVI amžiaus alchemiko ir mediko, paveikslą Marguerite Yourcenar pasakoja ne tik gyvenimo paslaptį pasiryžusio įminti žmogaus istoriją – knygoje atgimsta pati epocha, jos nepagražinta realybė ir atsiveria kontrastų kupinas pasaulis, kuriame viduramžiai rungiasi su Renesansu ir tuo pat metu jau brėžiasi Naujųjų laikų kontūrai. Anot kritikų, ši didžiulės erudicijos rašytoja meistriškumo viršūnę pasiekė būtent šiame romane, štai kodėl tiršta pasakojimo atmosfera, prisodrinta tikroviškų, dokumentais paremtų istorinių detalių, kaitina vaizduotę, o išmoningai suręsta intriga kviečia versti puslapį po puslapio.

ISBN 9955-00-037-6

